8882

POLITICA AGRARĂ

A

ROMÂNIEI

DE

TH. C. ASLAN

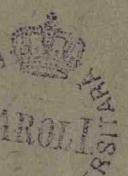

BUCUREȘTI
Atelierele grafice **SOCEC & Co.,** Societate Anonimă
1909

Preţul 4 lei.

BIBLIOTECA
FVNDAȚIVNEI
VNIVERSITARE
CAROL I.

81870

Nr. Inv. 90806 - 8352 B.
Secțiunea XXIX
Raftul A

8882
B256564
Inv. 9457
Inv. 90806.-

POLITICA AGRARĂ

A

ROMÂNIEI

DE

TH. C. ASLAN

C105223

BUCUREȘTI
Atelierele grafice **SOCEC & Co.,** Societate Anonimă
1909

194N
C/953
BIBLIOTECA CENTRALĂ UNIVERSITARĂ
BUCUREȘTI
COTA 81 870
RC 27/03
B.C.U. Bucuresti
C105223
25183

INTRODUCERE

Un autor anonim, care erà un adânc cunoscător a stării economice şi sociale creată Principatelor în urma revoluţiunii dela 1848, scrià acum o jumătate de veac: «că oricine a călătorit prin Principatele-române a rămas minunat de bogăţiile acestor ţări, de fertilitatea pământului lor, străbătut de o mulţime de râuri, având nişte munţi măreţi, cari ascund în sânul lor o mulţime de bogăţii şi bucurându-se de o climă temperată cu un cer albastru şi limpede. Aceste ţări, grănarele a multor popoare, pe care Turcii în limba lor înflorită le numesc grădina Stambulului, nu au părechea lor în Europa şi ar trebui să fie pentru vechiul continent, ceiace este pentru America valea fluviului Misisipi[1]).

Această părere nu este părerea singuratecă a autorului din 1850, care fiind român, erà poate mai aplecat să găsească aşà de frumos colţul din lume în care văzuse lumina zilei, dar este părerea aproape unanimă a tutulor streinilor, cari au scris asupra acestor ţări şi cari în secolele trecute, sau

---

[1]) Question économique des Principautés Danubiennes, Paris, 1850, pag. 5.

DD. P. S. Aurelian (Ţara Noastră, Bucureşti, 1880), C. Boerescu (Amélioration de l'état des paysans roumains, Paris, 1861), N. Iorga (Constatări istorice cu privire la viaţa agrară a Românilor, Bucureşti, 1908), atribuesc în mod neîndoios paternitatea acestei broşuri istoricului Nicolae Bălcescu

In publicaţiunea «Acte şi legiuiri privitoare la chestia ţărănească» vol. IV, Seria I pag. 45—126, broşura: «Question économique des Principautés danubiennes» este publicată sub numele lui Nicolae Bălcescu.

în secolul nostru, au locuit mai mult timp în Principatele române.

Astfel: Del Chiaro[1]), Carra[2]), Peyssonnel[3]), Generalul de Bawr[4]), Raicewich[5]), Contele de Salaberry[6]), Laurençon[7]), Recordon[8]), Anatole de Demidoff[9]), Colson[10]), şi chiar Wilkinson[11]), care este cel mai puţin entuizast decât toţi ceilalţi, au descris în culorile cele mai vii întinsele păşuni ale Principatelor, cari hrăneau nenumărate turme de boi, vaci, cai, oi, şi diferite alte animale; au rămas uimiţi de fertilitatea pământului ambelor Principate, care ar fi putut să hrănească de 5—6 ori, şi chiar de 10 ori, mai multă populaţiune decât acea pe care o aveau Principatele la sfârşitul secolului al XVIIIl-ea[12]); au admirat codrii seculari ai Moldovei şi Munteniei, din cari se scoteau lemnele trebuincioase pentru corăbiile, podurile şi cetăţile turceşti de pe marginea Dunării, şi mai toţi prevesteau că aceste ţări ar fi putut să devină centrul cel mai important al comerţului internaţional, graţiă situaţiunii lor geografice, aşezate cum sunt pe drumul cel mare dintre Occident şi Orient, fiind udate în tot lungul lor de un fluviu aşà de măreţ şi frumos, cum este Dunărea, iar în lăţimea lor fiind brăzdate de o mulţime de râuri, cari ar puteà duce producţiunea acestor ţări spre Dunăre, şi de acì la mare.

---

[1]) Antonio Maria Del Chiaro «Istoria delle moderne rivoluzioni della Valachia» 1718, Venezia.

[2]) Carra «Histoire de la Moldavie et de la Valachie» 1777, Iassy.

[3]) Peyssonnel «Le commerce de la Mer Noire» 1787, Paris.

[4]) Général de Bawr «Mémoires historiques et géographiques sur la Valachie» 1778, Francfort.

[5]) Raicewich »Osservazioni storiche intorno la Valachia e la Moldavia» 1788, Napoli.

[6]) Conte de Salaberry «Essais sur la Valachie et la Moldavie» 1821, Paris.

[7]) F. Laurençon «Nouvelles observations sur la Valachie» 1822, Paris.

[8]) Fr. Recordon «La Valachie, la Moldavie» 1821, Paris.

[9]) A. de Demidoff «Voyage dans la Russie méridionale à travers la Valachie, la Moldavie et la Hongrie» 1840, Paris.

[10]) F. Colson «De l'état présent et de l'avenir des Principautés de Moldavie et de Valachie» 1839, Paris.

[11]) Wilkinson «Tableau de la Moldavie et de la Valachie», 1821, Paris.

[12]) Wilkinson loc. cit.

Cu toate că natura a fost aşà de darnică cu aceste ţări, toţi aceşti autori se întreabă cum se face că ele nu au putut înjghebà un comerţ mai înfloritor, şi cum dânsele produceau abià atât cât să hrănească un popor, care trăià cu greutate de azi pe mâine într'un pământ aşà de bogat?

Răspunsul tutulor este că această stare nenorocită nu se datoreşte decât mizeriei în care zăceà ţăranul român, jefuit când de Stat, când de proprietari; căci nu există un popor în lume — zice Wilkinson — care să fie mai apăsat de despotism şi mai copleşit de dări, ca ţăranul din Muntenia şi Moldova, şi nimeni nu ar puteà suferì cu aceaşi răbdare şi cu aceiaşi resemnare ca dânsul, nici chiar jumătate din sarcinele cari apasă asupra lui[1]).

Nicolae Bălcescu, în termini şi mai violenţi, aruncà numai asupra proprietarilor mari, toate relele de cari suferea ţărănimea, acuzàndu-i că asupresc pe ţărani în raporturile zilnice pe care le au cu dânşii[2]).

Dacă amărăciunea lui N. Bălcescu, care scrià broşura sa îndată după revoluţiunea dela 1848, se explică prin faptul că el făcând parte din guvernul provizoriu dela 1848, care luase în mână rezolvarea cestiuni agrare, şi nu reuşise să o ducă la un bun sfârşit, şi erà prin urmare mai pornit în contra acelei clase, care pusese o stavilă dorinţii sale generoase de a îmbunătăţì soarta clasii ţărăneşti; toţi ceilalţi autori streini însă, descriau starea de lucruri pe care ei însăşi au constatat-o în amândouă Principatele, de oarece cea mai mare parte din ei au locuit ani îndelungaţi în Muntenia şi Moldova, ca consuli ai diferitelor Puteri streine, precum: Raicewich, care erà consulul Austriei la 1782, Wilkinson, consulul Engliterei la 1814, Colson, Vice-consulul Franţei etc., şi ei nu pot fi bănuiţi de părtinire în descrierile pe cari le fac asupra stării ţărănimii din timpul lor.

Nici nu se poate tăgăduì că multe şi adânci erau suferinţele ţărănimii în amândouă Principatele. Cronicarii timpului descriu în accente duioase suferinţele poporului, care adeseaori

---

[1]) Ibid. pag. 140.

[2]) N. Bălcescu. op. cit.

erà impilat de cei mari şi vecinic jefuit de streini; şi strigătul de durere care la fiecare pagină ese din peptul lor, cari au fost martori la toate acele suferinţe, arată starea jalnică în care zăceà ţărănimea în secolele trecute.

Ar fi însă o greşeală a se crede că toate aceste suferinţe proveneau numai din cauza felului cum erau aşezate raporturile dintre proprietari şi săteni în privinţa culturii pământului, şi că dela început lipsa de pământ ar fi fost cauza mizeriei ţărănimii; căci dacă este adevărat că politica agrară urmată în trecut erà una din cauzele de căpetenie care făceà pe ţărani să fie într'o stare aşà de nenorocită, ea nu erà însă singura cauză a acestei stări mizerabile, ci ea aveà rădăcini mult mai adânci în trecutul plin de restrişte al neamului românesc, care încetul cu încetul a ţintuit ţărănimea într'o stare aşà de vitregă pentru dânsa.

La începutul întemeerii Principatelor, şi câtevà secole chiar mai târziu, nu de pământ duceau lipsă ţăranii, căci pământ erà din belşug, aveau mai mult chiar decât puteau să muncească, ţara fiind destul de întinsă şi foarte puţin locuită, atunci braţele cari să muncească pământul erau rare, iar nu pământul erà prea strâmt, şi nu este dar de loc de mirare că ţăranii aveau voie să muncească cât de mult pământ ar fi putut, şi stăpânii pământului erau voioşi să ia zeciuiala din rodul muncii lor, căci cu cât ţăranii munceau mai mult pământ, cu atât şi dijma stăpânilor erà mai mare.

Erà indiferent ţăranului starea juridică a proprietăţii acelui pământ, fie că el nu ar fi aparţinut în plină proprietate stăpânului satului, fie că stăpânul satului aveà dreptul să ia dijma în virtutea dreptului său de judecător, şi că încetul cu încetul acest drept de folosinţă a fost uzurpat şi transformat într'un drept de plină proprietate[1]); ceeace ştià ţăranul erà că puteà să muncească oricât pământ voià, şi din munca lui ţineà pe seama lui nouă din zece părţi şi dà numai a zecea parte stăpânului locului; ceeace vedeà ţăranul erà că aşà cum erau alcătuite raporturile dintre stăpâni şi săteni, puteà el şi cu familia lui să se hrănească din pământul pe

---

[1]) Radu Rosetti «Pământul, sătenii şi stăpânii în Moldova».

care-l cultivà, că aveà dreptul să ţină la păşune oricâte vite ar fi putut să crească, precum şi să taie din pădure atâtea lemne de câte aveà nevoie pentru trebuinţa casei sale, şi în schimb dà stăpânului locului trei zile de clacă.

Pe acele vremuri cultura pământului erà limitată de trebuinţele restrânse ale consumaţiunii interne, căci atunci nu se exportau grâne în ţările străine, se produceà atât cât erà nevoiă pentru hrana locuitorilor, şi bogăţia ţării nu veneà atât dela cultura cerealelor, cât din creşterea vitelor, cari se hrăneau pe bogatele păşuni ale Principatelor.

De altminteri erà şi firesc ca într'o ţară cu întinderi aşà de mari de pământ şi cu puţini locuitori, ca ei să se dedeà de preferinţă la creşterea vitelor, care este cu mult mai uşoară şi cere mult mai puţine braţe decât cultura cerealelor, şi prin urmare şi în această privinţă nu se puteà ca şi în ţările române să nu se urmeze evoluţiunea naturală care s'a urmat atât la Romani, cât şi la alte popoare mai vechi, ca omenirea să treacă mai întâi prin regimul pastoral, apoi prin regimul pastoral mixt şi pe urmă să ajungă la cel agricol; iar dacă în Principate regimul pastoral a dăinuit mai multă vreme ca în alte părţi, aceasta 'şi are explicarea în desele năvăliri la care erau expuse Principatele, căci oamenii nefiind siguri pe ziua de mâine, prefereau să crească vite, de oare ce când fugeau dela vetrele lor şi se ascundeau în munţi, puteau să ia cu dânşii şi averea lor, care erà cea mai mare parte în vite.

Pe atunci raporturile dintre săteni şi proprietari erau foarte uşoare. Sătenii erau îndatoraţi să deà stăpânului locului a zecea parte din tot rodul pământului şi din stupi, să-i facă trei zile de clacă: una la arătură, alta la seceră şi alta la coasă, şi aveau dreptul să are întinderea de pământ de care aveau nevoe, de a-şi paşte vitele în păşunele comune, şi a luà din pădure lemnele trebuincioase pentru casa lor.

Aceste obiceiuri patriarhale nu au putut însă să dureze multă vreme; căci dacă la început fiecare erà mulţumit să cultive atât pământ decât aveà trebuinţă pentru nevoile sale, şi nici dorinţa de a grămădì averi mari nu erà aşa de aprigă, căci nici nu aveau unde să-şi desfacă productele lor;

mai târziu însă, când relațiunile cu țările vecine începuse să fie mai dese, iar schimbul de produse ale țării cu străinătatea să ia un mic avânt în Principate, mai cu seamă de când Turcii ajunseseră să aibă mai deasă atingere cu Principatele și să-și deà socoteală de bogățiile lor, atunci începù să se prețuiască mai mult valoarea pământului, și de atunci se născù dorința proprietarilor să scoată cât mai mult din pământul lor, și prin urmare de atunci începù exploatarea țărănimii; la început mai blajină, pe o scară mai puțin întinsă, și pe urmă din ce în ce mai pronunțată și mai violentă cucât productele țării erau mai căutate și cu cât dorința celor puternici deveneà din ce în ce mai mare pentru dobândirea de pământ pentru a scoate din el cât mai mare folos.

Această stare de lucruri începuse dejà de prin secolul al XV-lea și pe la începutul secolului al XVI-lea se văd efectele ei în tratatul încheiat la 1529 între Petru Rareș, Domnul Moldovei și Sultanul Soliman II-lea [1]).

Dela acest tratat începù să apară mai învederat exploatarea Principatelor de către Turcia, și în art. 8 erà înscris dreptul pentru Turcia de a aveà preferința asupra oricărei alte națiuni pentru cumpărarea productelor Principatelor, și mai târziu această preferință se transformâ în interdicțiunea pentru Principate de a vinde productele lor în alte părți mai înainte de a se aprovizionà Constantinopolul [2]) și a se fixà dela Constantinopoli prețurile cu care să se vânză productele țării.

Pentru ca să producă însă mai multe grâne, ca să aibă Țarigradul de unde să se aprovizioneze, trebuià să se muncească întinderi mai mari de pământ, și atunci numai ajungeau cele trei zile pe cari erau datori țăranii să le muncească pentru proprietari, și dacă din punctul de vedere economic erà un bine această muncă în plus ce se cereà dela țărani, căci se creau bogății nouă, cari ar fi îmbogățit pe cei cari le produceau, în realitate însă acele zile în plus se întrebuințau în profitul exclusiv al proprietarilor, căci dacă

---

[1]) M. Mitilineu «Tratate și Convențiuni» pag. 51 și urm.

[2]) D. A. Sturdza «Acte și documente» I, pag. 225 și urm.

ar fi fost ca ţăranii să desţelineze un pământ din care ei să ia 9 părţi şi proprietarul o parte, după vechiul obiceiu, această muncă ar fi avut de rezultat să îmbogăţească mai mult pe ţărani decât pe proprietari.

La acea epocă existau dejà mulţi proprietari cari aveau proprietăţi întinse, pe care însă nu le puteau cultivà din cauza lipsei de braţe, şi chiar moşiile cari aveau locuitori îndestul, nu se puteau cultivà în întregimea lor din cauza numărului restrâns al zilelor pe care erau datori sătenii să le muncească pentru proprietari, aşà încât problema economică se puneà în modul următor: pentru ca să se poată produce mai multe grâne trebuià muncită o întindere mai mare de pământ şi ca să să ajungă la acest rezultat, sau trebuià să se deà ţăranilor să desfunde pământuri nouă, şi atunci proprietarul ar fi luat după vechiul obiceiu dijma din zece una, şi prin urmare ţăranii luând nouă părţi s'ar fi îmbogăţit dânşii; sau să se înmulţească numărul zilelor de lucru pe care sătenii să le muncească pentru proprietari, şi atunci tot ce se produceà în plus erà în profitul exclusiv al proprietarilor.

A alege între aceste două căi: una profitabilă ţăranilor şi cealaltă proprietarilor, nu s'a ezitat un singur moment şi s'a ales acea care erà în profitul proprietarilor, şi astfel dela început s'a rezolvat această problemă în dauna ţăranilor, şi în loc să se creeze o ţărănime bogată alături de proprietari, s'a preferat să se lase ţărănimea în situaţiunea de mai înainte ca să nu poată agonisì nimic pe seama ei mulţumindu-se să aibă hrana de azi pe mâine.

Odată intraţi pe făgaşul acesta, s'a mers mereu înainte îngreunându-se situaţiunea ţărănimii prin urcarea continuă a zilelor de lucru pe care erau îndatoraţi să le lucreze pentru proprietari, până s'a ajuns la şerbirea ţărănimii, la *vecinătate* în Moldova şi la *rumăniă* în Muntenia.

Această evoluţiune în politica agrară a Principatelor nu este de loc surprinzătoare. Oridecâteori au fost puse faţă în faţă interesele a două clase, din care una puternică şi cealaltă slabă, din nenorocire drepturile celor slabi au fost mai întotdeauna încălcate şi interesele egoiste al clasei dominante au ţinut mai greu în cumpănă; şi astfel dela început s'a

făcut marea greşală economică de a se îngenunchià ţărănimea, în loc să se creeze o puternică pătură ţărănească, care să participe şi dânsa la bogăţiile pe care le produceà cu munca ei, lucru la care ar fi avut cu atât mai mult dreptul cu cât pe atunci munca erà mult mai preţuită ca pământul.

Istoria omenirii este plină deasemenea exemple.

Când Tiberiu Grachu a propus legile sale agrare prin care cereà ca pământurile publice (ager publicus), cari fuseseră uzurpate de cei mari, să fie împărţite la popor, rămânând pe seama patricienilor numai câte 500 jugere de pământ[1]) este cunoscută lupta pe care a dus-o acest vlăstar al nobilei ginte Sempronia şi cum a plătit cu viaţa sa acea generoasă încercare.

Iată cum istoriseşte Plutarch acest epizod emoţionant al istoriei romane vorbind de legile agrare ale lui T. Grachu: «Patricienii au căutat să atragă mai întâi în favoarea lor pe tânărul tribun Octaviu, care a opus veto al său la legea agrară a colegului său T. Grachu[2]), şi Tiberiu crezând că Octaviu se opune la legea sa agrară din cauză că posedà mari întinderi de pământuri publice, i-a oferit să-i plătească din averea sa personală, care erà destul de modestă, valoarea pământului care i se luà în baza legei sale agrare, şi văzând că nu reuşeşte, a făcut apel la popor ca să aleagă între ei amândoi. Când cele d'întâi 17 triburi din 35, au votat

---

[1]) Când Liciniu Stolon a propus pentru întâia oară legea sa agrară (376 a Chr.), reluată mai târziu de Tiberiu Grachu (133 a Chr.), ca nimeni să nu poată fi proprietar pe o întindere mai mare de 500 jugere, s'a crezut mult timp că prin acele legi se limità dreptul de proprietate la 500 jugere şi că nimeni nu puteà să aibă mai mult; însă după studiile făcute de Niebuhr şi alţii, s'a dovedit că legile lui L. Stolon şi T. Grachu aveau de scop a limità la 500 jugere proprietatea *numai în ager publicus*, adică numai în acele pământuri în care patricienii nu aveau nici un drept de proprietate, ci numai un drept de posesiune şi unde numai prin uzurpaţiune, ne mai plătind nici un vectigal către fisc, convertiseră o posesiune precară într'un drept de proprietate, şi prin legile agrare li se concedà dreptul să ţină în plină proprietate 500 jugere din ager publicus, iar restul să-l înapoeze ca să se împartă la popor.

[2]) O lege nu puteà să fie adusă în deliberarea comiţiilor dacă unul din tribuni opuneà veto al său.

pentru destituirea lui Octaviu, Tiberiu Grachu a oprit un moment votarea, a îmbrăţişat pe Octaviu, şi cu lacrămile în ochi l'a rugat să cedeze. Octaviu a fost un moment mişcat, dar când şi-a aruncat ochii la patricieni, a persistat în refuzul său. Cel d'al 18-lea trib votând şi ei pentru destituirea lui Octaviu, el a fost depus» [1]).

Erà aşà de mare furia patricienilor în contra acelora cari căutau să deà o porţiune de pământ la plebei, încât mai toate acele suflete generoase au plătit cu viaţa încercările lor. Aşà au murit Tiberiu şi Caiu Grachu; tot asemenea mai înainte Spuriu Cassiu şi Serviu Tulliu, care propusese prima lege agrară de împărţiri de pământuri la plebei.

Se vede că posesiunea pământului a exercitat în toate timpurile şi la toate popoarele aceeaş putere de fascinaţiune pe care continuă să o aibă şi până astăzi, căci pentru posesiunea lui s'au comis cele mai mari nedreptăţi.

Dar nu numai politica agrară a trecutului, ci şi felul cum erà organizat Statul pe acele vremuri, tindeà tot la asuprirea ţărănimii.

Intr'adevăr, erà destul ca starea materială a săteanului să fie puţin prielnică pentru gospodăria lui, pentru ca îndată să se înfiinţeze cele mai grele biruri pe capul lui. Astfel pe atunci creşterea vitelor erà principala bogăţie a sătenilor, aceasta a fost de ajuns ca să aţâţe lăcomia Domnilor şi o mulţime de dări au fost înfiinţate asupra vitelor, precum: văcăritul, oeritul, goştina, cornăritul, dijmăritul, etc., şi Domnii nu se mulţumeau să scoată o singură dare pe an, ci scoteau două şi chiar mai multe dări într'un an.

Astfel Constantin Mavrocordat (1733—1735), a scos două văcărituri în fiecare an şi întâmplându-se în acel timp o boală de vite, a luat văcăritul şi după vitele moarte [2]).

Tot asemenea sub domnia lui Grigore Ghica în Moldova (1735—1741), s'a luat văcăritul şi după vitele moarte — zice cronicarul [3]); iar Ioan Mavrocordat în Moldova (1744—1747),

---

[1]) A. Macé «Histoire de la propriété, du domaine public et des lois agraires chez les Romains,» pag. 330 şi urm., Paris, 1851.

[2]) Neculcea, Letopiseţe, II, pag. 418.

[3]) *Ibid*, loco cit., III, pag. 415.

a luat văcăritul de trei ori într'un an și mulți țărani 'și omorau vitele ca să nu plătească impozitul, iar vitele boerilor cari erau și ele impuse la văcărit, scăpau de acest bir, sau neînscriindu-le, fiindcă boerii erau însărcinați cu strângerea acestei dări, sau încărcau pe țărani ca să le iasă și suma pe care trebuià să o răspundă pentru vitele lor, ori erau scăzuți în taină de către Domn [1]).

Nu se înființă un serviciu domnesc pentru ca îndată să nu se transforme într'o povară care apăsà asupra locuitorilor. Astfel când s'a înființat posta domnească, locuitorii erau datori să deà cai de olac și să îngrijească de hrana cailor pe unde poposeau, și erà o favoare care se făceà unui sat când printr'un hrisov al Domnului locuitorii erau scutiți de a dà cai de olac [2]).

Mai târziu când puterea Turcilor crescù în Principate, asuprirea țărănimii devenì și mai înspăimântătoare. Curgeau firmanele Porței prin care se da ordine Domnilor ca să strângă cantități mari de producte, sau de cherestele, și să le aducă la schelele de pe marginea Dunărei, și țăranii erau datori să transporte cale de mai multe poștii productele ce se cereau, și dacă li se plăteà, li se da niște prețuri de nimic, și de multe-ori nu li se plăteà de loc.

Se făcuse un obiceiu ca la începutul lunei Iunie să vină dela Constantinopol niște trimiși ai Porței cu scrisori către Domn pentru a încărcà grâne, oi, berbeci, unt, etc., și ei făceau prețul curent al productelor, care se numeà *fiat*. Se făceau trei prețuri pentru trei calități de grâne: fiatul întâi pentru productele de prima calitate, acesta erà un preț mai potrivit, dar care se făceà numai de formă, căci fixarea calității grânelor atârnând de dânșii, ei nu socoteau niciodată grânele ce le luau, că sunt de calitatea înteia, ci în totdeauna le taxau de calitatea doua sau a treia, cari aveau un preț cu mult mai scăzut. Astfel grâul de calitatea întâia îl taxau ca de calitatea a doua și prin urmare înșelau asupra calității, măsurau cu baniță lor, care ziceau că e baniță Stam-

---

[1]) Enache Cogălniceanu, Letopiseți, III, pag. 203.

[2]) Th. C. Aslan, «Studiu asupra monopolurilor în România», pag. 33 și urm. (Lucrare premiată de Academia Română, București, 1906).

bulului, care erà mai mare, şi prin urmare înşelau asupra cantităţii, şi a treia înşelătorie erà la plată, căci plăteau în monete turceşti şi le socoteau pe un curs mai mare decât îl aveau în ţară, şi prin urmare înşelau şi asupra preţului [1]).

Ion Ghica în scrisorile sale către V. Alexandri, spune că nici un product nu puteà să iasă din ţară până mai întâi nu se aprovizionà toate serhaturile cu cele trebuincioase garnizoanelor şi cetăţilor de pe marginea Dunării cu oi, grâu, orz, ovăz, unt, miere ciriviş, seu etc, care se luau de Capanlăii (furnizori armatelor turceşti) dela sătenii români *cu voe*, *fără voe*, pe preţurile ce se fixau pe fiecare an de Marele Capan din Ţarigrad [2]).

Această stare mizerabilă de lucruri erà regulată chiar prin tratate, căci prin hatişeriful din 4 Noemvrie 1774, pentru pronomiile Moldovei, care a fost dat în urma tratatului dela Kuciuk-Kainargi se hotărî:» ca măcelarii să nu mai cumpere oi prin oamenii şi saigii lor, ci raelele să nu ascunză oile lor, dar să le vânză cu preţul lor la neguţători şi gealepi. Domnii să se îngrijească să trimită multe oi la Ţarigrad *nevânzându-se în alte părţi*. Raelele să ducă la schele mulţime de pâine, roduri şi legume şi cu preţul ce se va întâmplà, să să vânză la reizii corăbiilor Capanului, *nedându-se în alte părţi*, iar cherestelele trebuincioase cetăţilor Rumeliei fiind din vechiu rânduite a se tăià din munţi Moldovei, *să se plătească tăiatul şi adusul*, *scăzându-se din bir* [3]).

Când Principatele ajunseră în astfel de stare, ce tragere de inimă puteà să mai aibă ţăranul ca să-şi muncească ogorul lui, dacă nu aveà voe să-şi vânză productele unde ar fi putut să ia un preţ mai bun şi erà silit să le ducă cale de mai multe poştii, la cetăţile de pe marginea Dunării unde le predà Capanliilor Porţei pe preţurile pe cari voiau dânşii să le plătească?

Ce folos aveau ţăranii că agoniseau cevà din munca lor, dacă Domnii se întreceau să pună cât mai multe biruri asupra

---

[1]) Th. Codrescu, Uricarul, Tom. XIV, pag. 242.

[2]) Ion Ghica, Scrisori către V. Alexandri, pag. VI.

[3]) D. A. Sturdza «Acte şi documente» I, pag. 139 şi urm.

avutului lor, și când credeau și dânșii că s'a închis lista dărilor ordinare, se începeà seria dărilor extraordinare, fie în bani, fie în natură, ca dare de zaherèle pentru întreţinerea armatelor turcești, dare de cherestele pentru facere de poduri și întăriri de cetăţi, unt pentru cetatea Vidinului, etc.?

Nu este dar de mirare ca ţăranii desnădăjduiţi de atâtea jafuri care se dà în averea lor, strânsă cu atâta trudă, să emigreze în ţările vecine, crezând că aiurea vor găsì o soartă mai bună; politica agrară însă a ţărilor vecine erà identică cu acea care domneà în Principate, căci se promiteà și acolo scutiri de biruri și condiţiuni de muncă mai ușoară pentru a atrage cât mai multe braţe de peste hotare, și apoi după ce se înfiinţau asemenea sate cu Români fugiţi din Principate, se reveneà pe urmă la starea de mai înainte, care nu erà mai bună decât în Muntenia și Moldova.

Când Domnii vedeau că satele rămân pustii și veniturile scădeau, atunci făceau apel la băjenari ca să se întoarcă la vetrele lor, promiţându-le îmbunătăţirea soartei lor.

Vestitul hrisov pentru băjenari din anul 1756 al Domnului Moldovei Const. Racoviţă, arată pe larg cauzele pentru care o mulţime de ţărani moldoveni emigrau în ţările vecine[1]) și se întâlnesc multe sate de Români în Ungaria, sau peste Dunăre, înfiinţate de Românii cari fugeau din Principate pentru a căutà aiurea o soartă mai bună, precum și o mulţime de slobozii, întemeiate de străinii veniţi din ţările vecine, cărora Domnii le acordau scutiri de biruri pentru cei dintâiu ani ai așezării lor în ţară, sau alte avantagii pentru cultura pământului.

Cu cât ne apropiem mai mult de secolul al XIX-lea cu atât starea ţărănimii devine mai rea, iar desfiinţarea *rumăniei* și a *vecinătăţii* nu adusese nici o înbunătăţire, căci raporturile dintre proprietari și săteni continuau să fie ca și mai înainte, și când proprietarii de moșii au văzut că nu se poate produce atâtea grâne câte se cereau pentru export, iar cererea lor de a se îmulţì numărul zilelor de muncă nu le-a fost încuviinţată, au căutat pe altă cale să ajungă la acelaș rezutat, îngustând

---

[1]) Uricarul, I, pag. 193.

intinderea de pământ pe care erau datori să o deà ţăranilor pentru hrana vitelor lor, ca să le rămână mai mult pământ de muncit pe seama lor, şi prin hrisovul Domnului Moldovei Al. Moruzi din 3 Ianuarie 1805 s'a fixat numărul fălcilor ce proprietarii erau obligaţi să deà ţăranilor pentru hrana vitelor lor [1]).

Acest hrisov este începutul unei serii nouă de măsuri agrare provocată de avântul pe care-l luase comerţul Principatelor la sfârşitul secolului al XVIII-lea, căci începuse să se exporteze un însemnat număr de vite în Turcia, Austria, Prusia [2]), iar caii moldoveneşti erau foarte căutaţi pentru cavaleria uşoară austriacă şi prusiană, şi mari cantităţi de ceară, berbeci, oi, miere, sare şi mai cu seamă cereale, se cereau pentru Veneţia, Constantinopoli şi întreaga Turcia [3]).

Cultura cerealelor dobândise o desvoltare foarte mare, ele fiind cerute nu numai pentru export, dar şi în înăuntrul ţării la velniţele care se înfiinţaseră în Moldova pe la sfârşitul secolului al XVIII-lea, şi proprietarii nu se mai mulţumiră să limiteze numai locurile de fâneţe şi păşune ale sătenilor, ci merseră şi mai departe pe această cale ca să poată trage şi mai mari foloase din moşiile lor, şi de acì până la limitarea şi a locurilor de hrană ale ţăranilor nu mai erà decât un pas, şi acest pas a fost făcut de Regulamentul Organic.

Acest mers ascendent către o politică agrară favorabilă proprietarilor erà o consecinţă firească a politicii agrare urmată în trecut, şi cu cât ţara păşeà mai mult către regimul agricol, şi cu cât foloasele ce se puteau trage din pământ deveneau mai mari, cu atât mai mult s'a căutat ca de aceste foloase să profite numai proprietarii, şi din toate avantagiele pe cari le aveà ţărănimea în trecut, numai rămăsese decât amintirea că ţăranul aveà dreptul să se hrănească pe moşia pe care locuià, iar din vechiul obiceiu ca sătenii să aibă pământ de hrană atât cât puteau cultivà, sau să ţină la păşune

---

[1]) Acte şi legiuiri privitoare la chestia ţărănească, I, pag. 56—57.

[2]) M. Carra: Istoria Moldovei şi României, pag. 124; Raicewich. op. cit. p. 57—60.

[3]) Hurmuzaky, VII, pag. 358; N. Iorga, Acte şi documente cu privire la istoria Românilor, II, pag. 203; Hurmuzaky, II, pag. 185.

atâtea vite cât puteau să crească, numai rămăsese pentru ţăran decât un drept de *chiriaş* pe moşia proprietarului pe o întindere de pământ din ce în ce mai îngustă, atât pentru hrana săteanului cât şi a vitelor sale.

Dacă în politica financiară a Principatalor nici un fel de principiu nu călăuzeà pe aceia cari erau însărcinaţi cu aşezarea dărilor, iar în sistemul de impozite care se practicà în trecut ideia conducătoare erà de a se stoarce cât mai mulţi bani din punga contribuabililor; dacă în politica internă nu existà nici o normă în administrarea Statului decât arbitrarul cel mai revoltător, iar în politica externă nu erà nici o directivă; în ceeace priveşte însă politica agrară ambele Principate aveau o politică hotărîtă, şi ţelul acelei politici erà să se asigure cât mai mari foloase din stăpânirea pământului, şi dacă câteodată firul conducător al acelei politici agrare a fost întrerupt din cauza împrejurărilor cari făceau ca acea politică să întâmpine oarecare rezistenţă, sau din partea unor Domni mai îndueşetori pentru suferinţele poporului, sau o împotrivire din partea ţărănimii, acel fir a fost îndată reluat cu o îndoită energie până s'a ajuns la scopul dorit.

Societatea românească nu ajunsese la începutul secolului al XIX-lea la noţiunea egalităţei ce trebue să existe între toate clasele, reformele agrare făcute de Iosif II în Austria, de Stein şi Hardenberg în Prusia, nu avuseseră răsunet până la Dunăre, egalitatea tutulor înaintea legilor şi a impozitelor întâmpinà încă o rezistenţă foarte vie în Principate şi toate încercările Generalului Kisseleff de a îndulcì soarta ţărănimii au rămas zadarnice [1]).

Principiul solidarităţei sociale pătrunzând însă din ce în ce mai mult în societăţile moderne, şi în temeiul acestui principiu stabilindu-se o mai strânsă legătură între diferitele păturí sociale, oamenii de Stat au ajuns la convingerea că este în interesul tuturor ca să fie o pătură ţărănească viguroasă, care să-şi aibă asigurat traiul cu îmbelşu-

---

[1]) Th. C. Aslan «Finanţele României» dela Regulamentul organic până astăzi (1831--1905). Lucrare premiată de Academia Română. Bucureşti, 1905.

gare, iar nu o țărănime mizerabilă care abia să poată trăi de azi pe mâine; și dacă acest adevăr nu a putut să fie văzut destul de limpede în trecut, din cauza principiilor pe cari erà așezată atunci societatea, astăzi însă acest adevăr numai poate fi pus la îndoială, și după frumoasa imagine a D-lui Ion I. C. Brătianu, «astăzi la flacăra incendiului din Martie 1907 s'a făcut lumină asupra adâncimilor trecutului de mizerie ale neamului nostru [1]).»

Astăzi când se cunosc acele adâncimi, politica agrară a viitorului trebue să fie pusă cu totul pe alte baze decât în trecut, ea trebue să fie condusă de spiritul înfrățirei tutulor claselor sociale.

* * *

Pentru o mai bună înțelegere a cestiunii agrare în Principate, vom împărți acest studiu în mai multe perioade cuprinzând următoarele capitole :

1) Politica agrară a Principatelor până la Regulamentul organic;

2) Dela Regulamentul organic până la Așezămintele Domnilor Barbu Stirbey în Muntenia și Grigore Ghyka în Moldova (1831—1851);

3) Dela Așezămintele Domnitorilor Barbu Stirbey și Grigore Ghyka până la legea rurală (1851—1864);

4) Dela legea rurală din 1864 până la legile agrare din 1907—1908;

5) Legile agrare din 1907—1908.

105223

[1]) Discurs pronunțat în ședința Camerii din 26 Noemvrie 1907.

CAPITOLUL I

POLITICA AGRARĂ A PRINCIPATELOR PÂNĂ LA REGULAMENTUL ORGANIC

I

Starea ţărănimii până la desrobirea Rumânilor în Muntenia şi a vecinilor în Moldova.

Starea ţărănimii în Muntenia şi Moldova nu a fost atât de rea dela început, cum o descriu cronicarii.

Ambele ţări aveau bogate păşuni naturale pentru vite şi mari întinderi de pământ de cultură, dar nu aveau braţe îndestule ca să le cultive; stăpânii moşiilor nu erau de loc interesaţi ca să facă plugărie pe seama lor, căci nu aveau unde să exporteze grânele lor, şi se produceà numai atât cât erà trebuinţă pentru consumaţiunea internă a ţării. Moşiile pe atunci aduceau un venit de nimic stăpânilor lor şi ei se mulţumiau să ia dijma pe care erau datori să le-o deà sătenii, precum şi vama morii unde ei erau datori să-şi macine productele lor, şi venitul cârciumelor unde-şi vindeau vinul lor.

Tendinţa Domnilor şi a boierilor erà ca să aducă cât se poate de mulţi oameni de peste hotare ca să populeze pustiurile, şi numeroase hrisoave dovedesc această străduinţă a Domnilor din amândouă principatele.

Atâta timp cât sătenii erau datori să deà stăpânului locului a zecea parte din rodul pământului şi să-i facă trei zile de clacă în schimbul întinderii de pământ trebuincioasă

pentru hrana lor şi a vitelor lor, raporturile dintre proprietari şi ţărani neflind aşà grele nu dau loc la prea multe plângeri; mai târziu însă năvălirile Tătarilor şi luptele ce au fost nevoite Principatele să ducă în contra vecinilor lor Unguri şi Poloni, şi mai cu seamă în contra Turcilor, pustiirile ţărilor cari erau consecinţa acestor năvăliri şi răsboaie, birurile grele pe cari le puneà Stăpânirea pentru a susţine acele răsboaie, toate acestea au contribuit ca situaţiunea ţărănimii să devină din ce în ce mai grea, şi încă din secolul al XVI-lea întâlnim, atât în Muntenia cât şi în Moldova, o parte din ţărănime care ne mai putând să-şi plătească birurile şi sarcinele cari cădeau asupra ei, se vindeau ei şi proprietăţile lor stăpânilor de moşii, şi din oameni liberi unii din ei primeau o condiţiune mai inferioară, acea a *rumâniei* şi *vecinătăţii*, iar alţii emigrau peste munţi, sau peste Dunăre.

Această categorie de ţărani cu libertate mărginită, cari în Muntenia se numeau *rumâni*, iar în Moldova *vecini*, aveà o condiţiune mai grea decât a ţăranilor liberi, căci erau datori să muncească mai multe zile pentru stăpânul moşii şi nu puteau să părăsească moşia pe care locuiau, iar în caz de a fugì în alt sat erau aduşi la urma lor şi proprietarul care ar fi ţinut un asemenea ţăran erà supus la o amendă foarte grea de 12 litre de argint către Stăpânire şi 24 litre de argint către proprietarul ţăranului fugit [1]).

Numărul vecinilor şi rumânilor, care erà mic prin secolul al XVI-lea, începe să devie din ce în ce mare în secolele următoare şi găsim o mulţime de documente în

---

[1]) Pravila lui Vasile Lupu şi Matei Basarab, glava 18: «Când va fugì ţăranul dela locul şi dela stăpânul său, nimeni nicăeri să nu-l primească, iar de-l va şi primì deodată, desărg să-l întoarcă înapoi la satul de unde este; iar de va fi având vre-o treabă ca acea cu dânsul, acesta ce l-au primit ca să-şi aibă a-şi spune treaba către domnul acelui sat, iar de va meşterşugui într'un chip şi va călcà pravila, acesta ca să plătească la domnie 12 litre de argint şi 24 litre boiarinului aceluia a cui va fi ţăranul, şi într'acest chip să aibă îndemânare dela domnie ca să întoarcă ţăranul să-l ducă de unde a fost, iar ei să rămâe cu toată paguba şi cheltuiala». (Acte şi legiuiri privitoare la chestia ţărănească, I, pag. 4).

care se constată numeroase vânzări de vecini şi rumâni. Ei erau datori să muncească stăpânului moşieì fără soroc, adică cât le va plăceà să-i pună să lucreze, şi aproape nu erà nici o deosebire între situaţiunea lor şi acea a robilor. Starea lor ajunsese aşà de disperată încât unii fugeau din satele lor şi pribegeau prin munţi, alţii treceau peste hotare, şi dese ori găsim hrisoave domneşti, cum este hrisovul lui Miron Barnowski din 16 Ianuarie 1628 [1]), chemându-i în ţară, şi mai târziu hrisovul pentru băjenari ai lui C. Racoviţă, din care se vede că principala cauză a acestor emigrări erau birurile grele cari apăsau asupra ţărănimii, precum şi asupririle la cari erau supuşi de către proprietari.

O cauză însă şi mai însemnată care adusese pustiirea ţării, erà reforma financiară a Domnitorului Constantin Mavrocordat, care înmulţise birurile atât de mult pentru ţărani încât generalul Bawr spune că la înfiinţarea peceţilor în Muntenia erau 147.000 contribuabili în anul 1744, iar în anul următor jumătate din acest număr fugise din ţară neputând să suporte povara birurilor, şi numai rămăsese decât 70.000 birnici, pentru ca la sfârşitul domniei lui Constantin Mavrocordat numărul lor să nu mai fie decât 35.000 [2]).

Această stare de lucruri îngrijì foarte mult pe Domn, şi mai cu seamă Turcia erà ne mulţumită de despoporarea ţării, căci erà ameninţată să nu mai poată aveà întreg tributul la timp, şi intervenise printr'un hatişerif pe lângă Domn ca să ia măsuri pentru aducerea la vetrele lor a celor înstreinaţi de ţară, şi atunci Obştească Adunare, după îndemnul Domnului, dete următoarea carte din 1 Martie 1746: «Vrând Măria Sa luminatul şi prea înălţatul Nostru Domn Constantin Nicolae Voevod, ca să tragă şi să adune pe toţi fiii patriei cei risipiţi din pământul lor, după cum este datoria stăpânească, şi după hatişeriful prea puternicei Impărăţii, ce cu înaltă milă au arătat şi au poruncit că-i este voia, pohta şi porunca, să să adune cei înstreinaţi, sfat de obşte cu noi

---

[1]) A. Treb. Laurian şi N. Bălcescu, «Magazin istoric pentru Dacia», II, pag. 277.— Hasdeu, «Archiva istorică a României», I, pag. 175 şi urm.

[2]) Général de Bawr, loc cit., pag. 48.

făcând Măria Sa cu toată boierimea, s'au aflat cu cale ca nartul dajdiei cel obişnuit ce este asupra ţăranilor, la acei înstreinaţi să să micşoreze şi întâi după ce vor venì în ţară, pentru ca să-şi poată face sălaş şi celelate pentru chiverniseala vieţii, să aibă odihnă şi să fie fără dajdie şase luni; iar după acea nartul dăjdiilor să fie pe an de om câte taleri cinci la patru sferturi, şi pe orice moşie se vor aşezà să fie neopriţi. Numai stăpânul celui cu moşia să-i lucreze pe an câte şase zile şi dijma din toate semănăturile lor să-i deà»[1]).

Cu toate că aceste înlesniri date locuitorilor fugiţi erau destul de însemnate, căci li se reduceà birul şi munca pe jumătate, ei tot nu au voit să reintre în ţară, şi atunci Obştească Adunare dimpreună cu Domnul hotărăsc: «că drept este ca acei rumâni cari vor fi înstreinaţi de pământul lor să fie slobozi de rumânie, şi să nu se mai numească rumâni. Deci veri-care din rumâni ori mânăstireşti, ori boiereşti vor fi înstreinaţi de pământul patriei lor, să se aşeze unde le va fi voia şi de rumânie să fie slobozi şi ertaţi, şi încă să aibă a venì cineva vreà la divan, ca să-şi ia din divan carte osebită de slobozenie de pe acest aşezământ»[2]).

Despoporarea satelor erà cea mai mare lovitură care se puteà da Domnului şi boierilor, căci ea aduceà după dânsa neputinţa pentru proprietari de a-şi cultivà moşiile lor, iar Domnii numai puteau să încaseze veniturile Visteriei şi prin urmare nu aveau de unde să plătească tributul şi celelalte dări către Poartă, aşà încât Domnul şi Obştească Adunare ar fi făcut cele mai mari făgăduinţe, numai să se întoarcă băjenarii îndărăt pe la vetrele lor.

Măsura aceasta a avut însă tocmai efectul contrariu, căci erà o încurajare piezişă ca să emigreze şi mai mulţi rumâni, de oarece numai acelora li se făgăduià slobozenia de rumânie cari se înstreinaseră de pământul ţării, pe câtă vreme acei cari rămăseseră în ţară aveau să urmeze să fie supuşi la rumânie ca şi mai înainte, şi de aceea C Mavocordat înţelegând că numai o măsură generală ar puteà să facă pe

---

[1]) Magazin istoric. p. Dacia, II, 280—283.

[2]) Ibidem loc. cit. pag. 280—283.

băejenari să să întoarcă în țară, făcù acea lovitură de teatru, învăluită într'un umanitarism de comandă, și după ce convocâ Obștească Adunare la Mitropolie, decretâ la 5 August 1746, dezrobirea tutulor rumânilor [1]).

Printr'acest act se îndemnau toți boierii și mânăstirile, cari aveau rumâni pe moșiile lor, să-i ierte de rumânie, iar moșiile lor să rămână în stăpânirea boierilor și mânăstirilor, și aceia cari nu ar voì să facă această facere de bine pentru sufletul lor, rumânii puteau să să rescumpere și fără voia stăpânului, plătindu-le câte zece talere de fiecare cap.

Ceeace făcuse Const. Mavrocordat în Muntenia la 1746, făcù peste trei ani și în Moldova, și după ce convocâ cu mare pompă Obștească Adunare la mânăstirea Trei-Sfetitele, decretâ desrobirea vecinilor prin actul din 1 Iunie 1749 [2]).

Printr'acest act redactat într'un stil mai puțin emfatic decât cel din Muntenia, se stabilește că vecinii nu sunt robi, — deși în fapt erau ca și robii — și declarà desrobirea lor împunându-li-se să facă o slujbă de 24 zile pe an pentru stăpânii moșiilor și să deà dijma obișnuită din zece una.

Desrobirea țăranilor dacă ar fi izvorît dintr'un înalt spirit de dreptate și ar fi fost aplicată cu sinceritate, ar constituì unul din actele cele mai mărețe, nu numai ale domniei lui Constantin Mavrocordat, dar ale secolului al XVIII—lea, căci țările române ar fi fost premergătoarele cu câte-va decenii ale curentului de libertate și egalitate care a suflat cevà mai târziu în Europa; dar desrobirea țăranilor în amândouă Principatele nu pornise dela acel spirit larg al libertății omului, ci a fost dictată de groaza ce o aveà Domnul de-a nu pierde tronul în urma hatișerifului ce primise dela Sultan, care vedeà în despoporarea țării perderea tributului, și dovadă despre aceasta este că în practică nimic nu s'a schimbat din situațiunea de mai înainte a țărănimii, și acest lucru îl mărturisesc chiar boierii țării după 26

---

[1]) Carte a Obștești Adunări pentru dezrobirea tutulor țăranilor din Valachia (Acte și legiuiri privitoare la chestia țărănească, I, pag. 71 — 72).

[2]) Act pentru desrobirea vecinilor în Moldova din 1 Iunie 1749 (Ibid. loc. cit. I, pag. 21—23).

ani dela desrobire, prin anaforaoa din Aprilie 1775, în care zic» la domnia fericitului întru pomenire Constandin V. V. Mavrocordat, s'a hotărît din poruncă gospodnicească ca să nu se mai pomenească nime din locuitorii Moldovei cu nume de vecini, ci să aibă toţi volnica slobozenia lor precum se şi cade. Cu toate acestea *slujba lor erà necontenit ca şi mai înainte, la toate trebuinţele ce aveau stăpânii moşiilor*, cum şi ceilalţi locuitori ce nu erau la numărul vecinilor, măcar că iarăş din poruncă gospodnicească li s'au hotărît atuncea, ca să aibă a lucrà la stăpânii moşiilor câte 24 zile într'un an, dând şi de a zecea din toate rodurile lor; dar fiind obişnuiţi de mai înainte a fi supuşi stăpânilor moşii la toate slujbele, *iarăş fără de soroc slujiau* şi pentru rânduitele zile până la o vreme[1])».

Politica agrară a Principatelor erà întemeiată pe o ciudată concepţiune a intereselor ţării, ea erà în substanţă următoarea: fiindcă amândouă Principatele aveau lipsă de braţe, se făceau mari înlesniri străinilor cari veneau să se stabilească în ţară. Aceste înlesniri consistau în primul rând în scutirea de biruri pentru un timp determinat şi în condiţiuni de muncă mai uşoare; şi pentru ca să nu se despoporeze satele când se înfiinţau asemenea slobozii, cari erau destul de numeroase, se prevedeà în mod expres că ele nu pot fi locuite de cât cu oameni streini, căci altfel mulţi locuitori ai satelor ar fi fost ispitiţi să se ducă în acele slobozii unde găseau condiţiuni de traiu mult mai avantagioase.

Acest sistem de colonizare ar fi fost bun, şi până la un punct oarecare firesc, căci populându-se ţara se măreà producţiunea ei, şi cu timpul aceşti străini s'ar fi contopit cu populaţiunea băştinaşă; însă pentru ca să să poată ajunge la acest rezultat n'ar fi trebuit să se arunce asupra băştinaşilor biruri aşà de grele încât să-i apese peste puterile lor, şi să li se facă condiţiuni de muncă mai grele decât pentru lăturaşi (oameni străini), căci tocmai din cauza acestei politici agrare, care erà urmată de toate ţările înconjurătoare, îndată ce sătenii numai puteau să sufere toate sarcinele cari se aruncau asupra lor, emigrau în ţările vecine unde li se făgăduia o

[1]) Acte şi legiuiri, I, pag. 33.

soartă mai bună, și de aceia vedem acele emigrări în massă, din Muntenia în Moldova, Ungaria, Polonia sau peste Dunăre; sau din Moldova în Muntenia și celelalte țări, așà încât rezultatul erà că se dobândeà o parte din populațiune prin imigrarea străinilor, și se pierdeà o parte mai mare prin emigrarea populațiunii băștinașe, și pe urmă Domnii când vedeau rezultatele dezastroase ale acestei politici, începau să facă concesiuni din ce în ce mai mari bějenarilor ca să se întoarcă înapoi la vetrele lor, cu cât emigrările luau poporțiuni mai mari.

Desrobirea rumânilor și a vecinilor erà prin urmare consecința firească a acestei politici, căci erà singurul mijloc de scăpare de a împedicà despoporarea țărilor, și de acea desrobirea țăranilor este un act politic izvorît din o necesitate economică, iar nici de cum un act pornit dela o idee mai înaltă de libertate a omului.

II

REGIMUL URBARIAL

Intâiul aşezământ pentru boieresc al lui Grigore Ghica din 1 Ianuarie 1766

Raporturile dintre proprietari şi săteni n'au fost regulate dela început prin urbarii date de către Domni. Intervenţia Statùlui în raporturile privitoare la cultura pământului este de dată mai recentă, şi urbariile având de scop a stabilì normele după cari să se reguleze relaţiunile reciproce dintre proprietari şi săteni, au intervenit atunci când aceste relaţiuni deveniseră prea încordate, astfel încât nici proprietarii numai respectau vechiul obiceiu, nici ţăranii numai voiau să lucreze atât cât le pretindeau proprietarii.

Urbariile permiteau totdeodată Domnilor ca să se amestece în daraverile zilnice dintre proprietari şi ţărani, şi cu chipul acesta să aibă în mâinile lor atât pe boieri cât şi pe săteni prin cel mai sigur mijloc de constrângere acela al intereselor lor băneşti, şi chiar până astăzi a rămas credinţa că proprietarul care are pentru dânsul administraţia 'şi poate cultivà moşia în mai bune condiţiuni decât acela care o are în contra lui.

Urbariile au început să apară în Moldova către jumătatea secolului al XVIII-lea, adică atunci când în multe părţi ţăranii căutau să se împotrivească a lucrà mai multe zile decât cele prevăzute în actul de desrobire, şi din cauza aceasta porniră multe jalbe către Domnie, atât din partea sătenilor, cât şi din partea stăpânilor de moşii.

Dela desrobire ţăranii prinseseră curaj şi Enache Cogălniceanu ziceà «că Domnul scornise vorbă că numai trebue să fie vecini în Moldova şi dăduse porunci la toate ţinuturile să vină boierii şi vecinii lor să-şi desbată înaintea Domnului de vecinătatea lor; şi se strângeau vecinii de pretutindenea la divan cu mare obrăznicie, căci îi făcuse Constantin Vodă să nu bage pe nimeni în seamă [1])».

Inainte de desrobire mai dăduse Const. Mavrocordat un hrisov din 12 Ianuarie 1742 privitor la slujba oamenilor ce şed pe moşii mănăstireşti [2]), iar fratele său Ioan Mavrocordat un alt hrisov din 15 Ianuarie 1744 tot pentru slujba oamenilor ce şed pe moşii mănăstireşti [3]), care nu este decât reproducerea primului hrisov al lui C. Mavrocordat, prin care se fixà la 12 zile pe an slujba ce erau datori să deà sătenii cari şedeau pe moşiile mănăstireşti; dar amândouă aceste hrisoave nu se ocupau de moşiile boiereşti, şi cel dintâi hrisov şi cel mai important care reglează raporturile dintre proprietari şi săteni atât pe moşiile boiereşti, mănăstireşti cât şi răzăşeşti, este hrisovul lui Grigore Ghica din 1 Ianuarie 1766, care cuprinde 15 ponturi (articole) [4]).

Printr'acest hrisov se stabileşte că fiecare sătean trebue să lucreze stăpânului moşii, 12 zile într'un an: 4 zile primăvara, 4 zile vara şi 4 zile toamna.

Aceste 12 zile trebue să le lucreze la orice lucru ar aveà trebuinţă stăpânul moşii din răsăritul soarelui şi până în apus, tot căsaşul şi holteiul în vârstă fără tată, iar flăcăul neînsurat care şedeà cu tatăl său, fiindcă muncià tatăl său, erà scutit de muncă, precum şi nevolnicii.

Urbarul mai prevedeà că proprietarul moşii aveà facultatea să ceară dela săteni bani în loc de slujbà, dar sătenii nu puteau să se libereze de lucrul datorit dând bani în schimbul muncii, decât cu voia stăpânului, afară de cazul când săteanul ar fi fost bolnav şi n'ar fi putut lucrà, sau când

---

[1]) Letopiseţi, II.

[2]) Acte şi legiuri, I, pag, 17—18.

[3]) Ibid. pag. 20—21.

[4]) Intâiul aşezământ pentru boieresc al lui Grigore Ghica din 1 Ianuarie 1766 (Ibid. pag. 25—28).

s'ar fi dus aiurea în timpul muncii, în care caz erà dator să deà câte 20 bani noi pe zi, sau să deà plata unui om care să lucreze stăpânului în locul său.

Munca celor 12 zile trebuià să se facă pe moşia pe care locuià ţăranul, sau la o moşie alături, dar nu mai departe de 3—4 ceasuri, iar dacă-l duceà mai departe, cale de 5—6 ceasuri, trebuià să se socotească ziua pierdută cu drumul, iar cu podvezi şi alte angării--zice urbarul—să nu fie supăraţi sătenii.

Dijma din zece una a fost menţinută ca şi în trecut, afară pentru grădinele de legume, care erau scutite de zeciuială dacă serveau numai pentru trebuinţa casei săteanului, iar aceia cari făceau negustorie cu legumele, erau datori să deà dijma.

Săteanul nu erà liber să ridice recolta după ţarină până nu veneà stăpânul moşiei, sau omul său, ca să-şi ia dijma, impunându-se îndatorire şi stăpânului moşiei să aibă grije să trimeată om la vreme ca să dijmuiască pe ţărani.

Pentru satele de pe marginea hotarului Moldovei slujba erà redusă la jumătate, adică 6 zile pe an în loc de 12, şi în caz de a se plăti în bani, suma erà redusă tot la jumătate, aceasta în vedere că ei erau mai expuşi fiind datori a păzì graniţele; iar dijma erau datori să o deà ca şi ceilalţi săteni, după obiceiu, adică din zece una.

In privinţa satelor răzăşeşti urbarul prevedea că sătenii cari şedeau pe moşii răzăşeşti, nu erau datori să facă slujba în natură, ci o plăteau în bani după tariful pentru moşiile boereşti şi mănăstireşti (20 bani pe zi) şi răzaşii trebuia să-şi împartă banii între dânşii după analogia părţilor lor din moşie; iar dijma erau datori să o deà după obiceiu.

In acest urbariu erà o dispoziţiune, care de mult trecuse în obiceiul ţării, care erà considerată ca un drept atârnând de proprietatea boerească, adică dreptul exclusiv al proprietarului a vinde vin pe moşia lui. Acest drept, precum şi acela ca sătenii să macine la moara proprietarului, el singur având dreptul de a aveà moară, erà considerat ca un drept inherent proprietăţii, în cât chiar în oraşe proprietarii cari aveau locuri virane şi le dau cu besman sau embatic,

dacă nu prevedeau în act că embaticarul are dreptul să deschiză cârciumă pe acel loc și să vânză vin, nu aveà dreptul să exercite acest drept, și în multe acte se puneà o clauză expresă că în caz de a vinde vin ori rachiu pe locul dat cu embatic, embaticarul sau besmanarul trebuià să aibă învoirea proprietarului, și pentru aceasta trebuià să intervină o nouă tocmeală pentru acordarea acestui drept.

Urbarul însă prevedeà că sătenii aveau voe să vânză alte băuturi, iar dacă stăpânul moșiei își isprăveà vinul, puteau să vânză vin și sătenii, însă numai după ce s'ar fi învoit cu stăpânul moșiei.

In fine urbarul mai cuprindeà și o altă dispoziţiune în favoarea proprietarilor, cari se plângeau că ţăranii lucrează în lene și nu fac nici pe jumătate munca ce ar trebui să facă, și s'a hotărît ca nartul muncii ce sunt datori să facă sătenii în socoteala celor 12 zile să se calculeze în chipul următor: fiecare plug să are pe zi zece paşi și pasul să fie de 6 palme, iar de va fi arătura în ţelină să are 8 paşi, și fiecare părtaş la plug, fie că va aveà un bou sau mai mulţi, ori va lucrà numai cu capul (palmele) se scădeà cu o zi, la prăşilă se socoteà 12 prăjini drept o zi, la secerat câte trei clăi pe zi, la cosit câte o jumătate de falce, iar la adunat și clădit câte o jumătate de falce pe zi.

Urbariul lui Grigore Ghica nu cuprinde dispoziţiuni aşà de grele pentru săteni: dijma a fost menţinută tot la una din zece, după vechiul obiceiu, sătenii nu erau obligaţi să care dijma la aria stăpânului, cum are să li să impuie mai târziu; afară de cele 12 zile de muncă, ei numai puteau să fie puşi și la alte podvezi, cărături, sau reparaţii la ecaretele moșiei, aşà încât s'ar puteà zice că erà o oarecare uşurare pentru săteni ceea-ce li se cereà prin acest urbariu, faţă de munca fără termen la care erau supuşi înainte de desrobirea vecinătăţii; Domnul însă fiind obligat să ţină seamă de tânguirile boierilor, cari ziceau că sătenii nu muncesc cum trebue slujba datorită și «se supun când le este voia și cât le este voia», a fixat și nartul slujbei și printr'această dispoziţiune munca sătenilor s'a îngreuiat; căci oricât de harnic ar fi fost ţăranul nu puteà să îndeplinească toate muncile agricole cari

i se cereau prin urbariu în 12 zile, ci i-ar fi trebuit cel puţin un timp îndoit, şi dacă la acestea mai adăogăm şi abuzurile de cari nu se vor fi lecuit aşà de repede unii dintre proprietarii de moşii, se poate zice că de fapt starea ţărănimii erà mai rea decât acea care erà hotărîtă prin urbariul lui Grigore Ghica.

III

Al doilea aşezământ al lui Grigore Ghica pentru îndatoririle locuitorilor către stăpânii moşiilor din 30 Septemvrie 1777

Urbariul lui Grigore Ghica din 1766 a fost întărit de Domnul Moldovei Grigore Calimach la 28 Maiu 1768, adăogându-i un singur articol, prin care se consfinţeşte dreptul sătenilor de a se hrăni pe moşiile pe cari le locuesc, proprietarii fiind obligaţi în caz de a arendà moşiile lor să impună arendaşilor îndatorirea să lase pe săteni să-şi facă toată hrana lor pe moşie; cu alte cuvinte se consacrà în mod formal dreptul de folosinţă al sătenilor asupra moşiilor locuite de dânşii, izbindu-le de servitutea ce o aveau ţăranii de a se hrăni pe acele moşii [1].

Când venì din nou Grigore Ghicà în tronul Moldovei (1774—1777), situaţiunea economică a Moldovei se schimbase cu totul. După întâia împărţire a Poloniei în 1772, o mulţime de Evrei năvăliseră în Moldova şi ei învăţară pe boierii moldoveni o nouă întrebuinţare a grânelor prin înfiinţare de velniţi pe moşiile lor, şi astfel cerealele căpătând un nou debuşeu, proprietarii de moşii căutară să înmulţească producţiunea moşiilor lor; pe de altă parte prin tratatul dela Cuciuc-Cainargi din 1774 se deschisese şi un alt debuşeu grânelor din Principate. Înainte de acest tratat toate porturile Mărei Negre n'aveau relaţiuni comerciale decât cu Constantinopoli şi Arhipelagul, şi numai corăbiile turceşti puteau

[1]) Art. 15 al Aşezământului pentru boieresc al lui Grigore Calimach din 28 Maiu 1768. (Acte şi legiuiri, pag. 31).

să facă comerţul pe Marea Neagră, care erà considerată ca un lac turcesc. Rusia obţinând printr'acest tratat dela Poartă libertatea de a navigà pe Marea Neagră, concesiunea aceasta a fost apoi acordată Franţei, Austriei şi celorlalte Puteri, astfel încât relaţiunile comerciale s'au stabilit între porturile Mărei Negre şi porturile Mediteranei, şi prin urmare şi Principatele au putut şi ele să profite de desvoltarea comercială pe care începuse să o ia porturile Mărei Negre.

Boierii atunci prin anaforaoa din 1 Aprilie 1775[1]) cerură sporirea muncii ce erau datori să le deà ţăranii la 36 zile pe an, Domnul însă hezitâ în timp de 2 ani şi jumătate ca să întărească anaforaoa din 1775, dar la 1777 dete hrisovul său cu data de 30 Septemvrie 1777[2]), prin care deşi nu încuviinţà sporirea zilelor de muncă la 36, le acordà însă încă două clăci la orice va aveà trebuinţă stăpânul moşiei, să întocmească iazurile, morile şi ecaretele moşii, să facă o podvadă aducând lucruri trebuincioase pentru îndestularea casii şi să aducă la casa stăpânului şi câte două care de lemne de foc.

Acest hrisov conţineà o nouă dispoziţiune foarte importantă pentru proprietari, care le aduceà un nou profit şi anume: s'a interzis sătenilor de a vinde orice fel de băuturi pe moşia proprietarului, nu numai vin, ca prin hrisovul din 1766, şi cauza acestei nouă interdicţiuni erà că boierii începuseră să fabrice rachiul din grâne în velniţele lor şi consumaţiunea lui dobândise o mare întindere, şi îndată ce s'a văzut că aceasta poate să aducă un nou căştig proprietarilor, nu s'a mai dat voe sătenilor de a vinde şi ei, deşi le erà îngăduit prin hrisovul din 1766 de a vinde orice fel de băuturi, numai vin să nu vânză; astfel că oridecâteori a fost un mic izvor de căştig din care ar fi putut să profite şi ţărănimea, îndată se monopolizà în profitul proprietarilor.

S'a mers şi mai departe pe calea aceasta, boierii au cerut Domnului să interzică intrarea în ţară a rachiului cari veneà din Polonia, ca să nu facă concurenţă velniţelor moldove-

---

[1]) Acte şi legiuiri pag. 32—34.

[2]) Al doilea Aşezământ a lui Gr. Ghica din 30 Septemvrie 1777 (Ibid. pag. 34—36)

neşti, cerere care le-a fost încuviinţată, şi cu toată protestarea Contelui Dzieduzicki, ambasadorul polon, şi sprijinul ce i l-a dat ambasadorul Franţei la Constantinopoli, Contele de Saint-Priest, Domnul Moldovei Const. Moruzi, printr'un lung memoriu din 3 Martie 1780, arată că nu poate revocà regulamentul de a nu se permite importul rachiului din Polonia, pentrucă un mare număr de locuitori ai ţării au făcut cheltueli mari cu înfiinţarea velniţelor necesare pentru producerea acestei băuturi şi întreprinderea lor a reuşit [1]).

După 11 ani dela întâiul urbar al lui Gr. Ghica, starea ţărănimii se înrăutăţise mai mult, căci la 1777 se mai adăogase încă două zile de clacă pe lângă cele stabilite la 1766; însă situaţiunea economică a Moldovei se îmbunătăţise, avuţia ţării creşteà prin desvoltarea agriculturii şi a comerţului, dar orice fapt care aveà de efect să aduca o îmbunătăţire în situaţia economică a ţărei, se resfrângeà printr'o ştirbire în drepturile ţărănimii şi în lărgirea drepturilor proprietarilor, şi acest proces îl vedem desvelindu-se încetul cu încetul urmărindu-se fără şovăire pentru a se ajunge la întărirea drepturilor proprietarilor în paguba vechiului obiceiu favorabil ţărănimii.

---

[1]) Hurmuzaky Vol. I, Supl. pag. 979—982.

IV

Aşezământul lui Alexandru Moruzi pentru păduri, rădiuri şi dumbrăvi din 28 Noemvrie 1792

Desvoltarea economică a Principatelor a avut de efect să deà un mare avânt comerţului de lemne de cherestea, care nu se văzuse până atunci în Moldova. Domnii, sub imboldul boierilor, îşi întoarseră privirile şi asupra pădurilor, căci sătenii după vechiul obiceiu luau când vreau şi cât vreau lemnele trebuincioase din păduri, şi acum când pădurile dobândiseră o valoare pe care nu o aveau în trecut, venise momentul ca să se stabilească până unde merg drepturile ţărănimii asupra pădurilor.

In trecut din codrii seculari ai Moldovei se scoteau lemnele trebuincioase pentru podurile şi cetăţile turceşti de pe marginea Dunării şi hattişeriful din 4 Noemvrie 1774 spune lămurit: «că cherestelele trebuincioase cetăţilor Rumeliei fiind din vechiu rânduite a se tăià din munţii Moldovei *să se plătească tăiatul şi adusul*, scăzându-se din bir» aşà că costul lemnului nici nu se mai puneà la socoteală, considerându-se că este de ajuns să se plătească tăiatul şi adusul la schele, adică numai munca, aşà de puţin preţ se puneà pe materialul lemnos, pădurile fiind aşà de bogate încât lemnele zăceau prin păduri şi putrezeau nefiind exploatate din cauza lipsei de comunicaţiuni.

Pădurile cari se exploatau mai cu deosebire erau acelea din judeţul Covurluiu, căci fiind în apropiere de Galaţi, de acolo se tăiau toate cherestelele ce se cereau pentru Constantinopole, şi din această cauză pădurile din partea locului se

împuţinaseră cu desăvârşire, şi atunci pentru a se stabilì oarecari reguli pentru tăierea pădurilor, intervenì hrisovul Domnului Alexandru Moruzi din 28 Noemvrie 1792[1]) prin care se împedicà tăerea dumbrăvelor şi pădurelor tinere, ne permiţându-se tăerea decât în codrii bătrâni.

Inainte de acest hrisov în pădurile bătrâne puteau să taie lemne pentru trebuinţa lor, nu numai locuitorii şezători pe moşie, dar şi locuitorii după alte moşii când nu aveau vre-o pădure în apropiere, fără ca să fie datori să deà zeciuiala stăpânului moşiei şi fără a cere învoirea nimănui, căci pădurile se considerau ca averi obşteşti.

Hrisovul lui Moruzi limitează acest drept şi dă voie sătenilor să ia din pădure lemnele trebuincioase pentru casa lor fără a da zeciuială, dar când vor luà lemne de cheresteà pentru a le vinde, le impune să deà zeciuiala, pentrucă şi stăpânii cu păduri — zice hrisovul — să-şi câştige dreptul lor luându-şi hotărîta zeciuială, precum iau şi cei cu moşiile ce au la câmp, căci locuitorii vând cheresteaua cu destul preţ.

Hrisovul în fine adaogă că toamna când se isprăveşte munca câmpului, acolo unde nu sunt păduri, să facă o clacă locuitorii şezători pe moşie şi să iasă cu plugurile o zi sau câte va fi trebuinţă, ca să are şi să semene ghindă pentru reproducţiunea pădurii.

Acest hrisov nu ridicà dreptul de folosinţă al sătenilor de a luà din pădure lemnele de foc necesare pentru casa lor, nici lemnele de cheresteà pentru a-şi construì casele lor, dar îi supune la zeciuială pentru lemnele cu cari ar voì să facă negoţ. Nu se aduce prin urmare nici o atingere dreptului sătenilor în ceea-ce priveşte trebuinţele gospodăriei lor, lucru care îi interesà de aproape pe dânşii, hrisovul însă regulând cestiunea tăierei pădurilor bătrâne şi oprind tăierea pădurilor tinere, consfinţeşte în acelaş timp drepturile proprietarilor asupra pădurilor şi limpezind acel drept de folosinţă al sătenilor asupra pădurilor, care nu erà tocmai determinat, stabilind până unde merge dreptul sătenilor, întă-

---

[1]) Aşezământul lui Alexandru Moruzi pentru păduri, rădiuri şi dumbrăvi din 28 Noemvrie 1792. (Acte şi legiuiri, I, pag. 41—46).

reşte dreptul de proprietate al stăpânilor asupra pădurilor, după cum o făcuse şi pentru moşii.

Printr'acest hrisov se cereà deocamdată ca sătenii să deà zeciuiala pentru lemnele care ar voì să le ià pentru ca să facă negoţ, mai târziu se va desfiinţà şi acest drept de a tăià ori când vor voì lemne din pădurea stăpânului pădurii, chiar dacă ar vreà să deà zeciuiala, şi încetul cu încetul nu se va mai dà lemne pentru construcţiunea casei, până se va ajunge să nu se mai deà voie să taie nici lemne de foc pentru trebuinţa casei.

V

Hrisovul lui Mihail Şuţu asupra îndatoririlor dintre locuitori şi stăpânii de moşii din 28 Decemvrie 1794

Principatele serveau de mult de keler (grănar) al Turciei, şi de când Crimeea căzuse în mânele Ruşilor (1783), Domnii primeau mereu ordine dela Poartă ca să se facă cât mai multe semănături în principate, ca nu cumvà Turcia să nu aibă de unde să se aprovizioneze. Domnul Moldovei Mihail Şuţu primind dela Poartă ordinul de a apărà graniţa despre Rusia, să înfiinţeze magazii pe marginea Prutului care să fie pline de bucate şi să ia măsuri de pregătire pentru răsboiul care se apropià, dete hrisovul său din 28 Decemvrie 1794[1]), pe care am puteà fi ispitiţi să-l luăm ca pornind dintr'o părintească îngrijire pentru ţărănime, dacă nu am cunoaşte cauzele cari au împins pe Domn ca să deà acel hrisov.

Prin pontul al treilea al hrisovului se pune îndatorire ispravnicilor să rânduiască la fiecare ocol câte un mazil zapciu, care să indemne pe locuitori atât primăvara cât şi toamna, ca să are şi să semene cât de mult, iar care dintre locuitori *nu-şi va cunoaşte folosul său, să-i silească şi peste voia lor.* Zapcii mai erau datori să întocmească o statistică de cât s'a semănat în fiecare sat ca să vază ispravnicii dacă s'au făcut arături şi semănături îndestul de multe.

Pentru ca să se ajungă la rezultatul dorit, Domnul porunceşte ispravnicilor că acolo unde se vor încredinţà ţăranii nu au îndestul loc de arat şi de fânaţ pe moşia unde

---

[1]) Hrisovul lui M. Şuţu din 28 Dec. 1794 (Acte şi legiuri I, pag. 46—49).

şed, să caute pe alte moşii învecinate să ledeà loc proprietarul moşiei, dându-i dijma din zece una după obiceiu, şi ordinul Domnului erà aşà de straşnic, încât dacă ispravnicii dovedeau pe vreun stăpân de moşie îndărătnic şi nu s'ar supune să deà locul trebuincios, pe unul ca acela — zice hrisovul — ori de ce stare va fi, să nu-l îngăduiască, ci să-l facă să înţeleagă a dà sătenilor loc de arat şi de cosit.

Acest hrisov cuprinde unele dispoziţiuni favorabile pentru săteni, căci întinde dreptul ce-l aveau sătenii de a se hrănì pe moşiile unde erau şezători, şi la moşiile învecinate, în caz de a nu aveà destul pământ pe moşia locuită de ei, dar aceasta nu proveneà din cauza solicitudinii ce aveà Domnul pentru ţărănime, ci din cauza situaţiunii economice şi politice a Moldovei din anul 1794, căci Turcia aflându-se în ajunul unui răsboiu, aveà nevoie ca în Principate să găsească magaziile pline cu bucate, şi astfel se explică ordinele ce pri meau Domnii ca să îngrijească ca locuitorii să semene cât de mult, şi în mod indirect a profitat şi ţărănimea de această dispoziţiune, dar ea nu erà pornită din spiritul de solicitudine al Domnului pentru ţărănime, ci ca să îndeplinească ordinele primite dela Poartă.

VI

Hristovul lui Alexandru Moruzi pentru pontul boierescului din 3 Ianuarie 1805

La sfârşitul secolului al XVIII-lea erà o mare prefacere care se săvârşeà, nu numai în situaţiunea politică a Europei, dar şi în cea economică, şi toate documentele timpului vorbesc de scumpetea care se ivise din cauză că banul numai aveà aceaş putere de cumpărătoare ca mai înainte. Principatele române au avut şi ele să sufere în mod firesc de acea scumpire a vieţii şi anaforaoa din 1805 vorbeşte de eftinătatea care erà mai înainte şi de scumpetea care se iveà atunci, şi fiindcă se suise şi preţul productelor, s'a găsit că erà momentul de a cere din nou sporirea numărului zilelor de muncă la 36, şi fiindcă boierii aveau bănuieli serioase că această sporire va întâmpinà mari greutăţi, atunci au recurs la alt mijloc: pe deoparte au cerut schimbarea nartului slujbii stabilit de întâiul aşezământ al lui Gr. Ghica din 1766, iar pe de altă parte pentru a le rămâneà o întindere mai mare de pământ pe seama lor, au propus limitarea întinderii de pământ pentru fâneţe şi păşune, pe care erau datori să o dea pentru vitele locuitorilor. Nu au îndrăsnit însă să meargă mai departe şi să ceară chiar de atunci să se limiteze şi întinderea de pământ pentru locurile de hrană ale sătenilor, şi prin aşezământul lui Alex. Moruzi asupra pontului boierescului din 3 Ianuarie 1805, s'a început cu limitarea pământului pentru hrana vitelor locuitorilor, pentru ca mai târziu să să ajungă şi la limitarea pământului pentru hrana sătenilor.

Aşezământul lui Al. Moruzi însemnează începutul unei

ere nouă în politica agrară a ţării, din el reese hotărîrea nestrămutată a proprietarilor de a trage cât mai mari foloase pin moşiile lor, îngustând dreptul prea larg pe care îl aveau sătenii asupra pământului.

Atâta timp cât ţara nu erà îndestul de locuită, când nu se produceau mai multe cereale decât erà nevoie pentru consumaţiunea internă, când productele nu aveau preţuri mari, căci nu se exportau, când pământul erà destul de larg ca să se poată permite ţăranilor să are unde vor şi cât vor şi să crească cât de multe vite, căci aveau unde să păşuneze, atâta timp cât proprietarii nu trăgeau din moşiile lor de cât un venit foarte mic, şi cel mai de seamă venit al unei moşii erà dijma locuitorilor şi venitul cârciumei, proprietarii nu aveau nici un interes ca să limiteze drepturile sătenilor asupra, pământului, ci din contra interesul lor erà ca sătenii să are cât de mult şi să desfunde cât de multe pământuri, ca să aibă şi ei o dijmă mai mare; acum însă când productele ţării se exportau şi se dobândeà preţuri bune pe ele, când populaţiunea se mărise şi se puteau cultivà întinderi mari de pământ, interesul proprietarilor erà ca să lase cât mai puţin pământ pe seama ţăranilor, ca să le rămâiă cât mai mult lor; şi aceasta a şi făcut hrisovul din 1805.

Aceasta erà şi consecinţa firească a unei legi economice: că îmulţindu-se braţele şi urcându-se preţul produselor pământului, trebuià să aducă o scădere în preţul muncii şi o urcare în preţul pământului, şi fiindcă plata muncii nu se făceà în bani, ci în slujbă în natură, pentru munca pe care o făceà ţăranul i se dà o cantitate mai mică de pământ şi i se impuneà totdeodată o slujbă mai greà în favoarea proprietarului; şi această lege economică dacă nu erà formulată în termenii ştiinţifici de astăzi a legei ofertei şi cererei, erà însă destul de limpede exprimată în suplica pe care boierii au făcut-o la Constantinopoli pentru întărirea anaforalei din 3 Ianuarie 1805, în care ziceau: «după preţurile curgătoare, fânaţul numai care se dă locuitorilor covârşeşte preţul slujbei lor», dar uitau boierii un lucru că în trecut când munca ţăranilor trebuià să fie mult mai bine preţuită tot în temeiul aceleaş legi economice a ofertei şi cererei, şi prin urmare

să fie plătită foarte sus, nu s'a dat atunci nici o compensaţiune sătenilor, ci au fost reduşi la rumânie şi vecinătate ca să muncească pentru proprietari fără soroc.

Aşezământul lui Al. Moruzi[1]) îngreuià foarte mult condiţiunile muncei dacă îl comparăm cu primul aşezământ al lui Gr. Ghica din 1766.

În adevăr pe când după aşezământul lui Gr. Ghica, ţăranii erau datori să muncească 12 zile pe an pentru proprietar, şi în această slujbă se cuprindeà: aratul a zece paşi de 6 palme pentru o zi, prăşitul a 12 prăjini fălceşti, seceratul a 3 clăi, cositul a o jumătate de falce, adunatul şi clăditul a o jumătate de falce, iar dijma erà dator proprietarul să o ia după ţarină, iar nu să i se ducă la arie şi în coşere; după aşezământul lui Moruzi ţăranii erau datori să are şi să grăpeze 80 prăjini fălceşti fiecare plug, să prăşească 15 prăjini, să secere 30 prăjini, să cosească o falce de fân, să aducă 2 care de lemne, să facă 4 clăci pe an stăpânului moşiei la orice slujbă se va întâmplà să aibă trebuinţă, să repare iazurile şi morile, şi în sfârşit dijma să o strângă şi să o care la aria şi coşerele stăpânului moşiei.

După socoteala făcută de D. R. Rosetti[2]) aceste munci agricole reprezintau 33 zile, adică: pentru o falce de arătură grăpată trebuesc 3 zile: pentru 15 prăjini de praşilă de două ori, cu culesul, căratul, şi punerea în coşere, 8 zile cu palmele şi 2 cu carul; pentru 30 prăjini secere cărată, 3 zile cu palmele şi 1 cu carul; pentru o falce de cosit şi pusă în stog, 8 zile cu palmele şi 2 cu boii; pentru 2 care de lemne, 2 zile, la care adăogând cele 4 zile de clacă, fac 33 zile, din cari pentru pălmaşi 23 zile cu palmele şi 10 cu carul, iar pentru cei cari aveau boi, 19 zile cu palmele şi 14 cu carul, afară de ajutorul pe care erau datori să-l deà pentru reparaţiile iazurilor şi morile.

În ceeace priveşte vânzarea băuturilor s'a menţinut dispoziţiunea din cel d'aldoilea aşezământ al lui Gr. Ghica din

---

[1]) Hrisovul lui Alex. Moruzi pentru pontul boierescului din 3 Ianuarie 1805 (Acte şi legiuiri, I, pag. 50—58)

[2]) R. Rosetti, op. cit. pag. 352.

1777, ca ţăranii să nu aibă dreptul să vânză nici un fel de băutură «iar băuturile făcute din insăşi roadele lor — zice hrisovul — să nu le poată întrebuinţà decât pentru ei şi numai până la 20 Decemvrie, necutezând a vinde la alţi în cuprinsul satului.»

Pentru fănaţ şi imaş se aştearnă pentru prima oară printr'acest hrisov noui rânduelі cari reduc drepturile pe cari le aveau sătenii de a ţine la păşune oricâte vite ar fi avut. Bogăţia săteanului erà tocmai vitele lui, ele se vindeau cu preţ bun, fiind foarte căutate, dar interesul proprietarilor erà să le rămână mai mult loc pentru ca să cultive cerealele, şi prin urmare preferau să transforme locurile de păşune în locuri de cultură.

Printr'acest hrisov nu se interziceà ţăranilor de a creşte oricâte vite ar fi voit, dar se mărgineà întinderea de pământ pe care stăpânii moşiilor erau datori să o deà sătenilor pentru locurile de fănaţ: la 8 fălci fruntaşului pentru 16 vite, la 6 fălci mijlocaşului pentru 12 vite şi la 3 fălci codaşului pentru 6 vite pentru moşiile dintre Nistru şi Prut, la 6, 4 şi 2 fălci pentru moşiile dintre Prut şi Siret, şi la 3, 2 şi 1 falce pentru moşiile de peste Siret, şi tot aşà şi pentru locul de păşune; iar sătenii cari aveau mai multe vite, trebuià să plătească câte 10 parale pe an pentru păşune de vita mare.

Această dispoziţiune a urbariului lui Moruzi, pe deoparte creà un nou venit proprietarului dela vitele sătenilor, care treceà peste numărul hotărît de urbariu, iar pe de alta se transformà încetul cu încetul o parte din terenurile de păşune în locuri de cultură, şi efectul acelei dispoziţiuni a fost că mulţi dintre săteni s'au mărginit să crească numai numărul de vite, care aveà dreptul să păşuneze fără plată, pentru ca pe urmă pe nesimţite să ajungă să nu mai aibă nici chiar acel număr de vite, din cauza transformărei din ce în ce mai mare a păşunelor în locuri de arătură, aşà încât cestiunea păşunatului începuse să îngrijească pe Domnii regulamentari, iar mai târziu a devenit una din cestiunile cele mai grele de rezolvat.

VII

Aşezământul pentru boieresc al lui Ioniţă Sturdza din 10 Martie 1828.

Răsboiul care isbucnise în 1806 împedicase întărirea urbariului lui Moruzi şi erà mare nedomirire care urbariu să se aplice; unii voiau să se pună îndată în lucrare acela al lui Moruzi, fără să mai aştepte întărirea lui de către Poartă, iar alţii aplicau urbariul lui Gr. Ghica.

Ioniţă Sturdza în faţa acestei nesiguranţe, care da loc la multe plângeri, a pus în vigoare prin urbariul său din 10 Martie 1828 [1]), cel d'aldoilea aşezământ al lui Gr. Ghica din 30 Septemvrie 1777.

In privinţa fănaţului şi imaşului urbariul lui Ioniţă Sturdza a luat dispoziţiunile din urbariul lui Moruzi, cu această deosebire că la 1812 Basarabia trecând în mâinile Ruşilor, s'au şters rânduelile privitoare la moşiile dintre Nistru şi Prut, şi s'a admis ca proprietarii să deà loc de fănaţ şi imaş: fruntaşului câte 6 fălci pentru 12 vite, mijlocaşului 4 fălci pentru 8 vite şi codaşului 2 fălci pentru 4 vite.

Aceste dispoziţiuni erau pentru moşiile mai largi, iar pentru moşiile înguste, urbariul prevedeà că atât locul de arat, fănaţul cât şi curăturile cari se vor fi făcut în păduri, să se împarţă în trei părţi, din care două părţi loc de hrană şi de fănaţ se va da locuitorilor, iar a treia parte să rămâe neapărat veşnicului stăpân. Printr'această din urmă dispoziţiune se consfinţeà un vechiu drept al sătenilor asupra a două din trei părţi din hotarul unei moşii, drept care a fost multă vreme revendicat de ţărănime, şi care erà conform cu vechiul obiceiu.

---

[1]) Aşezământul pentru boieresc al lui Ioniţă Sturdza din 10 Martie 1828 (Acte şi Legiuri, I, pag. 69—70).

VIII

Pravilnicească condică a lui Alexandru Ipsilant în Muntenia din anul 1780

Starea ţărănimii în Muntenia nu erà mai bună ca în Moldova. Influenţa pe care o exercità politica agrară a ţărilor surori una asupra celeilalte erà firească, căci ele aveau aceeaş limbă, aceleaş moravuri, acelaş trecut istoric, şi de multe ori aceeaşi Domni treceau dintr'o ţară în cealaltă şi puneau în lucrare aceleaşi legi.

Astfel desrobirea ţărănimii în Muntenia din anul 1746, nu a putut să întârzie a se acordà şi în Moldova, după trei ani, de către acelaş Domn; numărul zilelor de muncă pentru boieresc erà stabilit în amândouă Principatele tot la 12 zile, şi dacă erau mici deosebiri de detaliu, şi o legiferare mai activă se observă în Moldova, aceeaş tendinţă însă domneà în politica agrară a ambelor Principate: aceleaşi pravile erau într'o ţară ca şi în cealaltă (pravila lui Vasile Lupu şi Matei Basarab erau identice), aceleaşi biruri, acelaş mod de administraţie, şi în consecinţă şi starea ţărănimii erà aproape aceeaş.

Intr'un singur punct erà o deosebire: în Moldova boierimea erà mai vie, mai greu de potolit, se mişcà mai mult decât boerimea din Muntenia, Domnul erà mai mult în mâna boierilor decât ei în mâna Domnului, şi din această cauză actele de guvernământ erau în Moldova mai mult inspirate de boieri, şi în toată legislaţia agrară a Moldovei se da o ocrotire mai mare intereselor boierilor; pe când în Muntenia Domnii erau mai tari, ei aveau mai mult în mâna lor pe boieri, şi de aceea în legislaţia agrară a Munteniei se ob-

servă mai multă stabilitate, o tendinţă cevà mai domoală de a se îngreuià starea ţărănimii, şi aceasta veneà poate şi din pricină că pământul de cultură fiind mai întins şi mai fertil, toţi trăiau ceva mai în larg şi greutatea birurilor se simţeà cevà mai uşor.

După desfiinţarea rumâniei, legiuirea care a stabilit raporturile dintre proprietari şi săteni a fost pravilnicească condică a lui Alexandru Ipsilant din 1780 [1]), care în capitolul despre «cele drepte ale stăpânilor moşiilor ce au asupra locuitorilor», hotărăşte în 22 articole cum au să se reguleze aceste raporturi, urmând în cea mai mare parte vechiul obiceiu, după cum spune Domnul în preambul: «am strâns din pravili cele ce sunt mai trebuincioase spre povaţa judecătorilor, iar din obiceiuri am ales cele mai adesea urmate în ţară, asemănându-se oareşicum şi cu pravilile».

După această pravilă sătenii erau datori să muncească pentru stăpânii moşiilor 12 zile pe an, iar dacă ar fi făcut învoieli pentru mai puţin de 12 zile, proprietarii trebuiau să urmeze după învoiala făcută, şi în caz ca proprietarul să nu aibă să deà de lucru sătenilor pentru acele 12 zile, locuitorul erà obligat să deà un zlot de casă, şi nu aveau voie proprietarii să-i pue să muncească la altă moşie mai depărtată de 2—3 ceasuri.

Aceste dispoziţiuni erau la fel cu cele din Moldova, cu deosebire că în Moldova nu erà pusă obligaţiunea pentru proprietari ca să respecte învoielile făcute pentru mai puţin de 12 zile, căci nici nu existau asemenea învoieli, pe când în Muntenia nu numai că existau asemenea învoieli favorabile sătenilor, dar legiuirea prevedeà că acela care s'a învoit pe zile mai puţine şi nu respectă învoiala, face o înşelăciune.

Dijma erà ca şi în Moldova din zece una atât pentru grâu, porumb şi fân, afară de grădini pentru care nu se da nimic; în ceeace priveşte însă porumbul fiindcă în practică se dovedise că este greu de a se luà dijma din zece băniţi una, după ce s'a pus în aplicare condica Ipsilanti, s'a dat o nouă

---

[1]) Pravilnicească condică a Domnului Alex. Ipsilant. (Acte şi legiuiri, I, pag. 84—86).

poruncă în privinţa dijmei porumbului[1]) şi s'a hotărît a se luà de fiecare pogon câte patru baniţe de porumb grăunţe baniţa având câte 22 oca.

Dispoziţiunea care se introdusese în Moldova prin urbariul lui Al. Moruzi din 1805, de a îndatorà pe săteni să care dijma la aria stăpânului, se aplicà în Muntenia înainte de condica lui Ipsilanti, şi prin art. 8 se impuneà săteanului să care dijma cu carul lui la aria stăpânului moşiei, *după obiceiu*, iar în caz când săteanul nu ar face de bunăvoie, atunci ispravnicul, adică administraţia, îl executà ca să-şi îndeplinească obligaţiunea.

Dreptul de a aveà moară, băcănie, de a vinde vin şi rachiu, nu-l aveà decâ stăpânul moşiei, locuitorii numai cu voia lui puteau să vânză băuturi, dând câte un taler de bute şi câte o vadră de vin.

Dispoziţiunile pravilei lui Ispilanti nu se respectau pretutindeni, căci veneau dese reclamaţiuni la domnie, şi vedem pe Domnul Munteniei Mihail Şuţu dând o straşnică circulară la 22 August 1785, către ispravnicii tuturor judeţelor[2]), prin care le ordonă să aplice cu dreptate dispoziţiunile condicii, explicându-le pe larg drepturile şi îndatoririle atât ale proprietarilor cât şi ale sătenilor.

Această circulară a fost reînoită în a doua domnie a lui M. Şuţu către ispravnicul judeţului Gorj, după ce aduceà la cunoştinţa sătenilor din Gorj cari sunt drepturile şi indatoririle lor[3]).

---

[1]) Poruncă pentru dijma porumbului (Acte şi legiuri, I, p. 87).

[2]) Acte şi legiuri, I, pag. 74.

[3]) Ibid. I, pag. 81.

IX

Condica lui Ioan Gheorghe Caragea din 1817

In intervalul de 37 de ani dela condica lui Ipsilanti la condica lui Caragea, dreptul proprietarilor făcuse mari progrese. Pe lângă cele 12 zile de clacă s'a mai impus săteanului să are stăpânului moşiei încă o zi primăvara sau toamna, să-i deà un car de lemne la Crăciun, cărându-l ori la moşia lui, sau la un loc îndepărtare maximum de 6 ceasuri, iar dacă stăpânul nu ar aveà ce să deà de lucru săteanului pentru cele 12 zile de clacă, clăcaşul erà dator să-i deà un leu de fiecare zi [1]).

Totdeodată Codul Caragea pentru ca să pună capăt părăsirii moşiilor de către clăcaşii cari se duceau pe alte moşii unde li se făceau condiţiuni mai favorabile decât 12 zile de clacă pe an — lucru care erà permis după Codul Ipsilanti — pe deoparte a oprit tocmelele pe mai puţin de 12 zile, iar pe dealta aceia cari s'ar fi dovedit că au făcut tocmeli cu clăcaşii altuia ca să-i facă clacă mai puţin de 12 zile, perdeau privilegiul clăcii şi erau datori să plătească stăpânului moşiei claca clăcaşilor ce-i a luat dela dânsul.

Celelalte dispoziţiuni din Codul Ipsilanti privitoare la dreptul de a vinde vin şi rachiu pe moşie, de a ţine băcănie, dreptul de moară, dijma bucatelor, fânului etc. au fost menţinute şi în Codul Caragea, întocmai ca şi în Codul Ipsilanti.

---

[1]) Cap. VI, partea III, Condica Caragea (Acte şi legiuiri, Vol. I, pag. 88—89).

CAPITOLUL II

Politica agrară a principatelor dela regulamentul organic până la aşezămintele domnitorilor Barbu Stirbey în Muntenia şi Grigore Ghyka în Moldova (1831-1851)

I

Intocmirea şi aplicarea regulamentului organic în Muntenia

Convenţiunea dela Akerman încheiată la 25 Septemvrie (7 Octomvrie) 1826 între Rusia şi Turcia, prevedeà în actul separat privitor la Principatele Moldovei şi Valahiei, ca gospodarii ambelor ţări să se ocupe fără întârziere, dinpreună cu Divanurile lor, de măsurile trebuitoare pentru îmbunătăţirea Principatelor, şi acele măsuri aveau să formeze obiectul unui *Regulament obştesc* pentru fiecare din provincii[1])

Incă din anul 1827 Domnul Ţării Româneşti Grigore Ghica a numit membrii ai comitetului de alcătuire a Regulamentului pe Banul Grigore Brâncoveanu, Banul Grigore Băleanu, Banul Alex. Filipescu, Logofătul Gh. Filipescu şi Vornicul St. Bălăceanu, iar ca secretari pe Logofătul Al. Villarà şi Ion Cătuneanu[2]), dar acest comitet nici nu a apucat să înceapă lucrările din cauza răsboiuiui care isbucnise între Rusia şi Turcia, şi la 1828 Ruşii au ocupat Principatele.

Generalul Jeltuhin numit Prezident plenipotent al ambelor Principate, în locul Contelui Pahlen, a întocmit un alt comitet pentru alcătuirea Regulamentului, compus din patru

---

[1]) D. A. Sturdza «Acte şi Documente» I, pag. 314 şi urm.

[2]) A. D. Xenopol «Istoria Românilor»

boieri din Principatul Moldovei și alți patru din Valachia, jumătate dintr'înșii numiți de însuși Prezidentul plenipotent Jeltuhin și jumătate aleși de Divanul fiecărei țări. In Muntenia au fost numiți din partea autorității rusești: Banul Gr. Băleanu și Vornicul G. Filipescu, iar Obștească Adunare a ales pe Logofătul St. Bălceanu și Hatmanul Al. Villarà. Secretarul comitetului a fost numit Vornicul Barbu Știrbey[1]).

La 4 Iulie 1829 comitetul și-a început lucrările sale, după instrucțiunile ce li s'au dat de consilierul de Stat rus Dasckoff[2]) și a sfârșit partea privitoare la alegerea Domnului și la alcătuirea Obștești Adunări încă pe timpul administrațiunii Generalului Jeltuhin.

La 7 Noemvrie 1829 Generalul Kisseleff fiind numit Prezident plenipotent al Divanurilor Munteniei și Moldovei, desfășurâ o activitate foarte mare pentru ca regulamentele să fie cât mai repede terminate, și trimise pe Hatmanul Al. Villarà, unul din membrii comitetului, ca să ducă Regulamentul la Petersburg pentru a obține aprobarea lui, iar la 10 Martie 1831 a fost deschisă cu o mare solemnitate Obștească Extraordinară Adunare de Revizie a Regulamentului Organic, și în 27 ședințe, dela 11 Martie și până la 30 Aprilie 1831, Regulamentul a fost votat, punându-se în aplicare cu începere dela 20 Septemvrie 1831.

In alcătuirea Regulamentului Organic, atât membrii comitetului, cât și Obștească Adunare, au fost conduși de aceleaș principii cari au călăuzit în tot timpul politica agrară a Principatelor, adică de grija de a asigurà cultivarea moșiilor lor în cele mai bune condițiuni, fără a se gândì câtuși de puțin la ușurarea sarcinelor cari apăsau asupra țărănimii. Preocuparea lor de căpetenie fiind de a aveà brațele necesare pentru cultivarea moșiilor lor, au pus pedeoparte cele mai mari piedici la strămutarea sătenilor de pe o moșiă pe alta, iar pedealta s'au acordat favoruri locuitorilor streini pentru ai îndemnà să viă să să stabilească în țară; nu se puteà însă la 1831, după ce de atâta timp țăranii fuseseră des-

---

[1]) Analele parlamentare ale României, T. I, part. I, pag. 99.

[2]) Analele parlamentare ale Moldovei, T. I, part. II, pag. 18.

robiţi, să nu să păstreze cel puţin aparenţa că ţăranii sunt liberi a se strămută după o moşie pe alta, şi dacă cestiunea de principiu a libertăţii sătenilor de a se aşezà oriunde ar voì, nu se puteà să nu li se recunoască, în practică însă s'au pus atâtea greutăţi pentru mutarea lor după o moşiă pe alta, încât de fapt erà aproape imposibilă; şi se vede că atâta teamă aveà Kiseleff ca nu cumvà să se pună din nou în practică cele întâmplate înainte de desrobirea rumânilor, în cât a insistat să să pună în Regulament o dispoziţiune expresă că actul de desrobirea rumânilor din 1746 să fie în totdeauna respectat[1]).

Obştească Adunare temându-se ca dispoziţiunile din Regulament privitoare la strămutarea sătenilor să nu fie destul de eficace, şi pentru ca moşiile lor să nu rămână fără braţe, s'a luat prin Art. 107 al Regulamentului o serie nouă de măsuri pentru a se încurajà venirea şi stabilirea streinilor în ţară, şi în acest scop li se acordà scutire de bir, precum şi de dările comunale, pentru cei dintei trei ani de la aşezarea lor, iar după facerea catagrafiei timp de 7 ani aveau să plătească capitaţia precum şi zeciuiala pentru cutia satelor pe jumătate, şi numai după zece ani erau înscrişi printre birnicii Vistieriei, având de atunci încolo să plătească toate dările ca şi ceilalţi contribuabili.

In fine pentru a nu se încurajà emigrările dintr'un Principat în celălalt, se prevedeà că nu vor fi primiţi sătenii din Moldova în Muntenia şi cei din Muntenia în Moldova şi pentru a împedicà emigrările până la decretarea regulamentului s'a prevăzut că aceia care au fugit din ţară şi s'ar reîntoarce, nu se vor bucurà de favorurile acordate prin regulamentul organic.

Regulamentul organic fiind rezultatul colaborării a do factori: de o parte autoritatea rusească, iar de alta boierii din amândouă Principatele, găsim într'însul două feluri de

[1]) Art. 64 din Regulamentul Organic al Munteniei ziceà: «Legiuirea ce s'a făcut la leat 1746, cu iscălitura clirosului bisericesc şi a boierilor şi cu întărirea Domnului Const. Nicolae Mavrocordat, pentru desrobirea ţăranilor rumâni, rămâne şi va rămâneà nestrămutată întru toată cuprinderea ei».

dispoziţiuni: unele cari provin din instrucţiunile rusești și cari reprezentau ideile generalului Kisseleff, și altele cari reprezentau ideile boierilor români.

Astfel mai tot ce privește organizarea administrativă a Statului este opera instrucţiunilor rusești, care nu a întâmpinat mai nici-o rezistenţă din partea boierilor și a fost primită așà după cum s'a prezintat: așà în obștească adunare nu a fost nici-o discuţiune asupra regulamentului pentru carantine, pentru spitaluri, pentru administraţia municipală, căci și boierii doreau să se deà o organizaţiune cât mai bună Statului; în ceeace privește însă raporturile dintre proprietari și săteni, așezarea dărilor, chipul cum trebue să se compună Obștească Adunare, toate aceste chestiuni cari loveau în interesele lor materiale și în privilegiile lor, au fost pe larg discutate și apărate cu cea mai mare vigoare, și acì toate propunerile lui Kisseleff, cari tindeau la ușurarea clasei ţărănești, au întâmpinat cea mai mare rezistenţă, atât în sânul comitetului pentru alcătuirea Regulamentului, cât și al Obștestei Adunări, și cu multă greutate s'au putut strecurà unele îmbunătăţiri.

Tot capitolul privitor la alegerea Domnului și la alcătuirea Obștestei Adunări fusese întocmit încă de pe timpul administraţiunei Generalului Jeltuhin, și a fost peste putinţă de a se revenì asupra lui, și Kisseleff nu a avut de cât să-și exprime regretul că s'a întocmit astfel încât numai boierimea erà reprezentată în Obștească Adunare, căci Generalul Jeltuhin a lăsat pe boieri să facă tot ce au voit dânșii, și nici s'ar fi interesat să facă cevà și pentru celelalte clase, de oarece Jeltuhin nu erà înzestrat cu calităţile pe cari le aveà Generalul Kisseleff, și oridecâteori Kisseleff aveà ocaziunea să reamintească boierilor că în Obștească Adunare nu erau reprezentate toate clasele, nu lipseà să o facă, mai cu seamă când vedeà că nu se pr meà nici-o îmbunătăţire pentru ţărănime [1]).

---

[1]) Kisseleff către Sfatul administrativ la 27 Mai 1832: «Principiul ca orice lege nu trebue să deà loc unor interpretări arbitrare sau interesate, trebue să fie mai cu seamă urmat cu sfinţenie în tot ce se atinge de îndatoririle plugarilor, *cari nu sunt reprezintaţi în Obștească Adunare, exclusiv alcătuită din proprietari.* (Acte și legiuiri, I, pag. 197).

In ceeace privește organizarea financiară a Statului ea este opera lui Kisseleff, dar el nu a reușit să înduplece pe boieri ca să plătească și dânșii o dare directă asupra pământului, căci ea a fost respinsă din chiar comitetul de opt însărcinat cu întocmirea Regulamentului Organic [1]), precum au respins și impozitul timbrului [2]), cu toate acestea s'au primit și unele dispoziţiuni în Regulament cari loveau în boieri, astfel: s'au desfiinţat toate hrisoavele prin cari unii boieri sau mănăstiri aveau dreptul să ia vamă pe moșiile lor [3]), deasemenea s'au desfiinţat toate milele de vinăriciu, de sare, etc., toate taxele care se percepeau de boieri și mănăstiri în folosul lor, fie ca alăturate pe lângă proprietate, cum erau banii ce se luau pentru stupi, fie alăturate pe lângă slujbele lor [4]), în fine s'au desfiinţat scutelnicii în baza legii din 31 Martie 1832 [5]), în schimb însă s'a acordat boierilor o despăgubire de câte 60 lei vechi de fiecare scutelnic (văduvele și nevârstnicii aveau dreptul numai la jumătate) și astfel s'a dat pentru 16.948 scutelnici suma de 1.016.880 lei vechi, iar compensaţii pentru 2252 scutelnici s'a acordat câte 31 lei de fiecare scutelnic, adică suma de 69.812 lei vechi, ceeace face în total suma de 1.086.692 lei vechi sau 402.478 lei 52 bani, pentru 19.200 scutelnici [6]). Pe lângă aceasta s'a mai acordat boierilor și câte patru slujbași volnici la 10 familii, cari erau scutiţi de bir, ceeace făceà la 260.789 familii de birnici în sate, câte erau în 1831 [7]) încă un sacrificiu din partea Sta-

---

[1]) Analele parlamentare ale Moldovei, I, pag. 29.

[2]) Ibid. pag. 620.

[3]) Art. 64 Reg. Org.

[4]) Art. 61 și 146 Reg. Org.

[5]) Analele parlamentare ale Munteniei, II, pag. 300 și urm.

[6]) Numărul scutelnicilor acordaţi diferitelor ranguri erà: Pentru Mitropolit, Beizadele, Mari Bani, Vornici de Ţara de sus și de jos, Logofeţi de Ţara de sus și de jos, Logofeţi de pricini streine, Logofeţi de obiceiuri, Spătari, Hatmani, Vistieri, Postelnici, Vornici de poliţie, Agi și Cămărași câte 80 scutelnici. Episcopi (50 sc.), Cluceri, Căminari (40), Paharnici (25), Stolnici și Comișí (18), Serdari (14), Medelniceri (12), Slugeri (10), Pitari, Divictari, Vtori-logofeţi, etc. (6), Șetrari, Cluceri de arie, (5), Vătași de aprozi, de divan, de vistierie (4), Treti-logofeţi (3).

[7]) Analele parlamentare ale Munteniei, II, pag. 538.

tului de 312.000 lei vechi, adică în total sacrificiul pe care-l făceà Statul erà de 1.398.692 lei vechi (518.034 lei noi), ceeace reprezintà 8.20% pentru un budget de 6.303.800 lei, cât erà budgetul Munteniei în 1832.

Regulamentul Organic a făcut însă şi pentru ţărănime o mare uşurare în sarcinele care apăsau în trecut asupra ei, căci în locul nenumăratelor dări în bani şi în natură pe cari le plăteau mai înainte, s'a hotărît odată pentru totdeauna un bir de 30 lei vechi pe an, care erà cu mult mai uşor de cât ceeace plăteau înainte.

Uşurarea birurilor ţărănimii, propusă de Kisseleff, a fost primită fără nici o greutate de către Obştească Adunare, căci dintr'ânsa aveà să se tragă mai târziu argumentul cel mai hotărîtor pentru îngreuiarea sarcinelor ţărănimii în raporturile privitoare la cultura pământului, căci unde Generalul Kisseleff a întâmpinat rezistenţa cea mai mare, fără să poată trece nici una din părerile sale, a fost în ceea-ce priveşte regularea raporturilor dintre proprietari şi săteni.

După pravilnicească Condică a lui Ipsilant zilele de clacă pe care săteanul erà dator să le muncească pentru stăpânul moşiei erà 12 pe an, dar Condica Ipsilant prevedeà în acelaş timp că în caz de a existà învoieli pentru un număr mai mic de zile, ele trebuiau să fie respectate, şi aceasta din cauză că în unele părţi din Muntenia ţăranii erau învoiţi să muncească mai puţin de 12 zile, mai cu seamá în judeţele de pe marginea Dunării, unde populaţiunea erà mult mai rară, cum erà în judeţul Ialomiţa pe Bărăgan, şi în apropierea cetăţilor turceşti de pe Dunăre, ca Brăila, Giurgiu şi la Calafat în faţa Vidinului, căci în aceste părţi recolta erà foarte nesigur că are să o culeagă cel care a semănat-o fiind expusă prădărilor Turcilor de prin garnizoanele de prin prejur, şi erà cunoscută pe acolo zicătoarea că Românul seamănă, dar Turcul culege; de aceea prin prejurul garnizoanelor turceşti proprietarii erau siliţi să facă condiţiuni de muncă mai favorabile sătenilor ca să-i îndemne să se stabilească prin acele locuri, şi cu toate că mai târziu Codul Caragea prevedeà în mod expres că nici o învoială pe mai puţin de 12 zile nu se va ţine în seamă, cu toate acestea pe

lângă cetățile turcești de pe marginea Dunării locuitorii tot cu învoieli de 6 zile au mers multă vreme și după aplicarea Codului Caragea până la Regulamentul Organic.

Afară de aceasta nici Condica Ipsilant, nici Codul Caragea, nu numai că nu mărginise întinderea de pământ care se da țăranului să o cultive pe seama lui, dar nici nu se prevedea câtă muncă era dator să facă săteanul într'o zi, astfel încât când veni Regulamentul Organic și fixâ atât cantitatea de pământ ce are să se deà săteanului, cât și ce are să lucreze într'o zi pentru proprietar, acestea au fost două lovituri pe cari cu multă greutate au putut să le îndure țăranii din Țara Românească cari nu erau obișnuiți cu asemenea îngrădiri, cari de mult fuseseră puse țăranului moldovean; de aceea și în Muntenia a fost simțită mai mult de țărănime asuprirea făcută de Regulamentul Organic; iar locuitorii de pe marginea Dunării, cari erau obișnuiți să lucreze numai 6 zile pe an, nu li s'a mai îngăduit să urmeze cu învoielile vechi, căci dela pacea dela Adrianopol din 2 (14) Septemvrie 1829 de când au fost cedate Munteniei cetățile de pe marginea Dunării: Brăila și Giurgiu, le era mult mai ușor proprietarilor să impună sătenilor munca hotărîtă de Regulament, căci siguranța proprietății începuse să domnească pe tot litoralul Dunării.

Regulamentul Organic nu numai că a fixat întinderea de pământ ce proprietarii erau datori să deà săteanului, dar a fixat-o la o cantitate excesiv de mică, atât pentru hrana țăranului, cât și pentru vitele sale. Astfel după textul primitiv al Regulamentului așà cum a fost propus Obștei Adunări, proprietarii erau datori să deà fiecărui sătean așezat pe moșie:

I. Un loc de 400 stânjeni pătrați la câmp și 300 stânjeni la munte pentru casa, curte, împrejmuire și grădina de legume pentru trebuința familiei săteanului;

II. Loc de islaz pentru patru vite de muncă (boi, bivoli sau cai) și pentru o vacă de hrană (sau 10 oi sau capre) câte o jumătate pogon de islaz, adică două pogoane și jumătate;

III. Loc de fânețe trei pogoane tot pentru cinci vite și

dacă locuitorii nu ar aveà numărul de 5 vite, se va da prin analogie numai pentru vitele ce va aveà;

IV. Până la trei pogoane loc de arătură pe care nu puteà să-l arendeze, şi trebuià să-l lucreze singur sau prin mijlocirea altora, numai pe seama sa, fără a-l puteà arendà;

V. Pe moşiile unde vor fi păduri sătenii aveau dreptul să ia lemne de foc pentru trebuinţa casei lor, iar paza pădurilor rămâneà în sarcina locuitorilor, orânduind dintre dânşii unul, doi sau trei pădurari după mărimea pădurilor;

VI. In caz când săteanul ar aveà mai multe vite, sau ar cere mai mult pământ de arătură, trebuià să se învoiască prin osebită tocmeală cu proprietarul, care erà dator să prefere pe locuitorii aşezaţi pe moşia sa.

In schimbul pământului pe care-l primeà săteanul era dator să lucreze 12 zile pe an în folosul proprietarului pe a căruia moşie erà aşezat, adică: 4 zile primăvara, 4 vara şi 4 toamna cu plugul, cu carul şi cu vitele lui, iar în lipsă cu mâinile.

Regulamentul Organic fixează pentru întâia oară în Muntenia şi cantitatea de muncă ce erà dator săteanul să o facă pentru proprietar într'o zi, hotărînd-o în modul următor:

I. Arătura, de zece prăjini pogoneşti în pământ spart şi de şapte în ţelină, se socoteşte lucru de o zi pentru o pereche de boi de muncă

II. Grăpatul de un pogon de arătură, aşişderea se socoteşte lucru de o zi pentru o pereche de boi.

III. Un locuitor cu carul de patru boi nu se va puteà trimite decât numai până într'o depărtare de cale de douăsprezece ceasuri, socotindu-se calea de un ceas de 2.500 stânjeni, şi se vor ţineà în seamă cinci zile, adică patru ducerea şi întoarcerea, socotindu-se ziua câte şase ceasuri, şi una pentru încărcat şi descărcat.

Un locuitor cu carul cu doi boi nu se va puteà trimite decât numai până în depărtare de şase ceasuri, şi i se vor ţineà în seamă trei zile pentru ducere şi întoarcere şi pentru încărcat şi descărcat.

Dacă locuitorul se va întrebuinţà la asemenea trnsporturi în vreme de iarnă, proprietarul îi va da fânul trebuin-

cios pentru hrana vitelor sale pe drum, socotindu-se câte şase ocà de fân de o vită în douăzeci şi patru de ceasuri.

Un transport mai depărtat nu se va puteà face, decât numai prin învoire de bună tocmeală.

IV. Lucrând locuitorul cu carul pe moşia pe care locueşte, este dator să lucreze din răsăritul soarelui până la al său apus, şi se vor da patru ceasuri de odihnă pe vară şi numai două pe toamnă. Odihna de vară va fi în două soroace.

V. Pentru toate semințele ce se aruncă numai cu mâna, precum: grâu, orz, ovăz, secară, meiu, cânepă şi altele, se vor socotì cinci pogoane de loc de lucru de o zi.

Pentru toate semințele puse în pământ şi acoperite pe urmă cu piciorul, precum porumbul şi altele, i se va socotì un pogon de loc lucru de o zi; dar fiind îndatorat locuitorul a lucrà cu sapa, atunci i se va socotì pe zi trei sferturi dintr'un pogon.

VI. Pentru orice semănătură sau sădire ce are trebuință de sapă, se va socotì o zi la sapa dintâi, o a cincea parte din pogon; iar la sapa de a doilea, o a patra parte.

VII. Secerişul şi clăditul de trei clăi, şi fieşcare claie de douăzeci şi şease znopi, iar snopul de patru palme în legătura curmezişului, se va socotì lucru de o zi; căratul însă al acestor clăi va fi pe sarcina proprietarului.

VIII. La culesul şi curățatul porumbului de foi, se vor socotì pe zi douăzeci baniţe, şi fieşcare baniță de douăzeci şi două oca.

IX. Cositul fânului, pe un pogon de loc se va socotì lucru de o zi.

X. Pentru strânsul fânului şi clăditul în copiţi pe locul unde se coseşte, se va socotì un pogon lucru de o zi.

Insă la coprinderea acestor două paragrafuri din urmă, pe unde vor fi locuri cu privaluri, sau ochiuri printre copaci şi crânguri, se vor socotì trei cestvărţi dintr'un pogon lucru de o zi.

XI. Locuitorul ce-şi va face ziua în lucru de vie sau în alte slujbe, afară din cele ce s'au zis mai sus anume, va lucrà din răsăritul soarelui până la al său apus, dându-i-se pe vară trei ceasuri de odihnă în două soroace, şi două ceasuri în vreme de toamnă.

Lucrul minelor, al scoaterii pietrelor și al transportului de cherestele mari din munți, nu se va puteà face decât numai prin învoire de bună tocmeală.

XII. Orice locuitor însurat, dându-i-se locul hotărît printr'acest Regulament, și dacă va sălășluì sub un acoperămât cu părinții săi, va fi îndatorat să lucreze proprietarului zilele hotărîte. Locuitorul holteiu, ce va sălășluì cu tatăl său, în curgerea vieții acestui de pe urmă, va fi apărat de orice lucru pe seama proprietarului, ca unul ce nu se împărtășește de pogoanele de loc ce se dau altorà locuitori.

In fieșcare timp al anului, proprietarul va îngrijì să ieà pe săteni în lucru pe rând, ca și aceștia să poată a se îndeletnicì fieșcare în parte-și la munca sa; sunt datori însă și locuitorii din parte-le, îndată ce se vor chemà de proprietar, numai decât să se arate spre a se răfuì de a lor datorie, sau a-și pune în loc oameni destoinici de lucru, ca să nu pricinuească pagubă proprietarului, prin zăbava ce s'ar face, la cea în vreme de trebuință săvârșire a lucrului ce privește la a lor datorie.

XIII. Locuitorul va da proprietarului dijmă, adică a zecea parte din rodul pogoanelor ce se cuprind în paragrafele III și IV din articolul 140, și o va cărà însuși pe moșie la locurile ce se vor arătà de proprietar, întocmai precum s'a urmat aceasta totdeauna.

XIV Afară dintr'aceste douăsprezece zile de lucru, orice locuitor sătean va urmà ca și pe vremea trecută, să lucreze proprietarului o zi de plug pe moșia unde va sălășluì, precum și de a-i cărà, până într'o depărtare de cale de șease ceasuri, un car de lemne tăiat din pădurea proprietarului; și dacă proprietarul nu va aveà pădure pe acea moșie a sa, atunci locuitorii săteni vor cărà câte un car de fân ori cinci sute oca grăunțe, sau cincizeci vedre băutură.

Locuitorul ce nu va aveà vite de muncă, va lucrà cu mâinile trei zile în loc de o zi de plug, lucru asemănat cu coprinderea paragrafurilor V, VI, VII, VIII, IX, X, XI, și altele trei zile în loc de căratul unui car de lemne după paragraful III; oricum însă, va fi slobod locuitorul sătean să

FUNDAȚIA REGELE CAROL I

despăgubească în bani pe proprietar atât pentru ziua de plug, cât și pentru carul de lemne.

XV. Când proprietarul nu va aveà la ce să pune pe sătenii săi a-i lucrà pe a sa moșie, va puteà să se despăgubească în bani, după osebitele prețuri ce vor urmà în fieșcare locuri de locuință, cari se vor hotărî pe fieșcare trei ani către Obștească Adunare, după cel de mijloc preț, luat din prețurile urmate pe trei ani trecuți; și acestfel de hotărîte prețuri vor slujì de regulă la reciprocile daraveri ce vor urmà între proprietar și al său sătean, în curgerea fieșcăruia sorociri de trei ani.

Dacă Extraordinară Obștească Adunare de revizie ar găsì vreo nedesluşire la întocmirea lucrului de o zi, precum s'a hotărît mai sus anume, atunci va face trebuincioasele îndreptări, asemănându-se cu coprinderea temeiului aşezat; că adică lucrul de o zi a locuitorului sătean trebue să se socotească pe mărimea locului ce poate un locuitor să lucreze pe seama sa.

Regulamentul Organic prevedeà pentru moșiile înguste că atunci când proprietarul nu va puteà să deà sătenilor pogoanele prevăzute de Regulamnnt, să împartă moșia în trei părți, din care două părți să le deà sătenilor și a treia parte să rămână pe seama proprietarului, iar dacă și după această împărțire, tot ar fi rămas locuitori cari să nu aibă întinderea de pământ legiuită, în asemenea caz locuitorii se puteau mută pe alte moșii.

Aceste strămutări ale sătenilor după o moșie pe alta se făceau însă cu cea mai mare greutate, din cauză că nu se puteau face decât odată la șapte ani, adică în anul cel din urmă al catagrafiei, și atunci trebuià să se îndeplinească o mulțime de formalități. Astfel săteanul trebuià sa facă mai întâi o declarațiune, atât la tribunalul de care depindeà satul pe care voia să-l părăsească, cât și la tribunalul de care depindeà satul unde voià să se aşeze, în care să arate dorința lui de strămutare; iar dacă ar fi voit să se strămute în cursul catagrafiei, nu puteà să o facă decât după ce plăteà la satul pe care-l părăseà capitația până la sfârșitul periodului de recensământ, iar proprietarului dările pentru anul

în curs; pe când proprietarii puteau să depărteze după moşie pe locuitorii cărora nu puteà să le deà pământ, anunţându-i în cel din urmă an al periodului de recensământ.

Aceste formalităţi erau puse de Regulament mai cu seamă din punctul de vedere fiscal, şi pentru ca să asigure stabilitatea locuitorilor în comune, art. 102 din Regulament prevedeà că toţi locuitorii dintr'o comună sunt solidari pentru plata dărilor, oprindu-se un sat să primească birnicii altui sat sub pepeapsă de a plătì dajdia birnicului fugar pentru toată vremea lipsei sale, precum şi cheltuelile ce le va fi făcut satul cu căutarea birnicului fugar.

In fine Regulamentul Organic a menţinut dreptul proprietarului moşiei de a vinde numai el pe moşie, vin, rachiu şi alte băuturi, precum şi dreptul de a aveà scaune de măcelărie, prăvălii, precum şi folosinţa morilor, eleştaielor şi pădurilor.

Când s'a prezentat Obşteştei Adunări art. 140 al Regulamentului se prevedeà ca proprietarul să deà săteanului 5 pogoane de fâneţe, adică câte un pogon de fiecare vită, în sânul Obşteştei Adunări însă s'a ridicat Stolnicul Nicolae Hiotu şi a propus un amendament ca să se reducă numărul pogoanelor de fâneţe dela 5 la 3 pogoane, şi atunci numai o singură voce s'a ridicat pentru ţărani, acea a Vornicului Barbu Ştirbei, dar el a rămas singur în contra a 43, cari au votat reducerea numărului pogoanelor ţăranilor [1]), iar când Hatmanul Costache Ghica a propus ca să se ia dijma la porumb câte zece baniţe cocoloaşe de pogon, în loc de opt cât se luà după Codul Caragea, tot Vornicul Barbu Ştirbei s'a opus la acel amendament şi l'a convins pe C. Ghica să-şi retragă amendamentul, dar până la sfârşit s'a admis şi pentru porumb tot dijma din zece una, precum s'a admis şi pentru vii ca proprietarul să ia a zecea parte din rod, în loc de a doua-zecea parte, cum erà mai înainte.

O inovaţiune a Regulamentului Organic erà înfiinţarea magaziilor de rezervă. Erà o măsură de prevedere pentru anii răi, pe vremea aceea când mijloacele de comunicaţiune

---

[1]) Art. 166—173 din Regulamentul Organic al Munteniei.

lipseau şi nu se puteà aduce cu înlesnire grâne din alte părţi, dar cine aveà să profite mai mult erà Rusia, care se obişnuise să ocupe din când în când Principatele ca armatele ei, şi în magaziile de rezervă putea să găsească oricând grâne îndestule pentru întreţinerea armatei.

Infiinţarea magaziilor de rezervă nu a adus o îngreuiare în sarcinele ţărănimii, căci proprietarii erau datori să deà de fiecare zece familii câte două pogoane în judeţele de munte şi câte trei pogoane la cele de câmp, iar sătenii puneau numai munca lor. Aceste pogoane trebuià să fie semănate cu porumb sau meiu. iar stăpânul moşiei luà dijma din zece una. Produsul holdelor de rezervă se puneà în pătule făcute de săteni cu lemnele stăpânului moşiei, dacă aveà pădure pe moşia sa, sau cumpărate de săteni dacă nu erà pădure pe moşie. Dacă erà belşug trei ani dearândul nimeni nu avea voie să umble la pătulele de rezervă, iar în anul al patrulea se deschideà pătulul anului întâi şi se împărţeau productele între locuitorii satului deopotrivă, când erà lipsă într'un an se împărţeà porumbul sau meiul la cei lipsiţi de hrană.

Regulamentul Organic trebuià să se pună în aplicare cu începere dela 23 Aprilie 1832 şi din toamnă trebuià să se facă semănăturile după noul regulament. In acest scop Vistierul Al. Villarà a făcut o circulară la 20 Septemvrie 1831 explicând ispravnicilor noile dispoziţiuni ale regulamentului şi îndemnând pe săteni să se conformeze lor, atrăgându-le atenţiunea «că proprietarii sunt cei d'întâi pricinuitori a bunei petreceri şi a fericirei locuitorilor[1]).

Sătenii însă cu greu puteau să se domirească că proprietarii ar fi pricinuitorii fericirei lor, când vedeau că Obşteasca Adunare compusă numai din proprietari, le-a ştirbit din drepturile pe cari le aveau înainte şi le-a hotărît că 3 pogoane de arătură le este destul pentru hrana lor şi a familiei lor şi două pogoane şi jumătate de izlaz şi 3 de fâneţe sunt îndestulătoare pentru vitele lor, când ei erau obişnuiţi ca acest drept să nu le fie mărginit; iar zilele de lucru, deşi au fost menţinute la 12 ca şi în trecut, dar dela regulament înainte nartul

---

[1]) Acte şi legiuiri, I, pag. 172—179.

unei zile erà hotărît astfel încât trecea peste cantitatea de lucru pe care un om puteà să o facă într'o zi.

Tendinţa care se manifestase la începutul secolului de a se transformà cât mai multe locuri de păşune în locuri de arătură şi a se dà din ce în ce mai mică întindere de pământ ţăranilor pe seama lor, ca să rămână mai mult pământ proprietarilor, şi pentru prisoase să facă proprietarii învoieli mai favorabile pentru dânşii acea tendinţă se accentuà din ce în ce mai mult, şi s'ar puteà crede că toate măsurile cari se luau aveau de scop ca să facă pe săteni să se ocupe cât mai puţin de creşterea vitelor ca să rămână întinderi mai mari pentru arătură, căci în budgetul anului 1831 se prevăzuse o taxa de exportaţiune asupra boilor şi vacilor de 21 lei vechi (7 lei şi 77 bani) de cap de vită, care reprezintà aproape 15% din preţul de vânzare al unui bou, care se vindeà în 1831 în mijlociu cu 150 la 160 lei vechi, iar pentru vaci, cari se vindeau între 75—100 lei vechi, taxa se ridicà chiar la 25%[1]) astfel încât taxa de export împedicà în mare parte exportul boilor, şi prin urmare erà încă o piedică care se puneà la creşterea vitelor.

Ţărănimea nemulţuminită de legiuirea regulamentară fiindcă le reduceà atât pământul pentru hrană cât şi pentru vite, a început să se mişte îndată ce Regulamentul s'a pus în aplicare, şi nemulţumirea erà mai mare, mai cu seamă în judeţele de pe marginea Dunării, unde sătenii nu erau obişnuiţi să lucreze decât 6 zile pentru proprietari, şi din toate ofisele pe cari Generalul Kisseleff le adresà Sfatului Administrativ reeşià grija pe care o aveà că în aplicarea Regulamentului nu se menajează îndestul sătenii, făcând atent Sfatul administrativ «că inovaţiunile chiar cele mai salutare cer menajamente»[2]).

Nemulţumirile însă creşteau din zi în zi mai mult, soseau veşti că ţăranii emigrau peste Dunăre şi cei cari rămâneau nu voiau să se supună Regulamentului. Atunci Vistierul Al. Villarà a fost însărcinat să se ducă în Judeţele: Ia-

---

[1]) Acte şi legiuiri, III, pag. 36.
[2]) Ibid. I, pag. 183.

lomița, Brăila, Putna și Buzău ca să potolească spiritele[1]) și atât din inspecția lui Villarà, cât și din acea făcută de Kisseleff în alte zece județe ale Munteniei, reeșià că țăranii erau nemulțumiți din cauza nouei legiuiri, și Kisseleff însuși mărturisește că «dacă massa plugarilor nu a manifestat cu mai multă energie, cauza erà ca Ocărmuitorii județelor aveau ordine ca să nu silească pe țărani să îndeplinească noile condițiuni ale clăcii»[2]).

Dar nu numai țăranii erau nemulțumiți cu noul așezământ, dar chiar și proprietarii reclamau că au fost năpăstuiți în privința chipului cum s'a hotărît să se ia dijma fânului.

După condica Ipsilanti dijma la fân erà din zece clăi una[3]), în Codul Caragea însă s'a strecurat o redacțiune mai largă, căci la art. 16 Cap. VI s'a zis: „dijma fânului va fi din zece clăi una, *sau cum se va învoì*“[4]). Această redacțiune a fost de ajuns ca în practică învoiala să numai fie din zece una, ci din zece două, din zece trei și chiar patru clăi de fân din zece, căci libertatea învoelilor a avut totdeauna de rezultat să iasă asupritoare pentru țărani, și când Regulamentul Organic a stabilit dijma la fân din zece una, care de data asta erà favorabilă pentru săteni, atunci nu au mai fost mulțumiți proprietarii și protestau în contra modului cum s'a hotărît dijma fânului, cerând ca să se urmeze ca și în trecut.

Cererea proprietarilor nu a întârziat să fie încuviințată, căci în urma unui raport al Obștei Adunări dela 15 Martie 1832, Kisseleff a aprobat ca dijma fânului să fie din zece una acolo pe unde s'a urmat astfel, iar pe unde se luà o dijmă mai mare, să se ia din zece două[5]).

---

[1]) Ibid. I, pag, 204 și urm.
[2]) Acte și legiuiri I, pag. 209 și urm.
[3]) Art. 7 al Cap. «Cele drepte ale stăpânilor moșiilor».
[4]) Art. 16 Cap. VI Part. III Codul Caragea.
[5]) Acte și legiuiri, pag. I, 183.

II

Modificările aduse Cap. III, Secţiunea VII a Regulamentului organic prin legiuirea din 25 Martie 1833.

Generalul Kisseleff în faţa nemulţumirilor cari necontenit veneau din partea sătenilor, temându-se ca curentul care se formase în Muntenia să nu se întinză şi în Moldova, atrăsese atenţiunea Sfatului administrativ prin ofisul din 22 Martie 1832[1]) ca să se ocupe de plângerile sătenilor, şi cel puţin pentru aceia cărora proprietarii nu puteau să le deà întinderea de pământ prevăzută de regulament, din cauza ingustimei moşiilor, să-i scază din claca ce trebuiau să o facă pentru proprietar, căci ar fi nedrept—ziceà Kisseleff—să facă întreaga clacă când nu i se dă tot pământul prevăzut de regulament.

Kisseleff văzând că prin măsuri administrative nu se îndreptează răul, iar numărul plângerilor ce primeà din partea sătenilor deveneà din ce în ce mai mare, a cerut prin ofisul din 10 August 1832[2]) ca Sfatul administrativ să se pronunţe până la sfârşitul lunei Septemvrie asupra modificărilor ce trebuià să se introducă în Regulament şi să fie supuse de urgenţă Obşteştei Adunări, căci la punerea în lucare a legiuirei atingătoare de clacă—ziceà Kisseleff—s'au ivit multe pricini care au trebuinţă a se desluşì mai bine. Astfel Regulamentul a torturat art. 143 privitor la dreptul sătenilor, cari sunt oameni liberi, de a se strămutà dintr'un

---

[1]) Acte şi legiuri, I, pag. 183.
[2]) Ibid. I, pag. 209.

loc într'altul, căci după modul cum se aplică, ei cred că se urmăreşte robirea lor, şi la sfârşit Kisseleff recomandà Sfatului administrativ, să se ocupe de modificarea legiuirei în ceeace priveşte întinderea de pământ ce trebue să se deà săteanului la munte şi la câmp, părerea sa fiind că ceeace s'a dat săteanului la câmp este aşà de puţin, încât ar trebuì să i se deá indoit decât ce i se dă la munte.

Din acest ofis se vede îngrijirea pe care o aveà Generalul Kisseleff ca să se alcătuiască o legiuire mai dreaptă pentru ţărănime, cel puţin în punctele în care practica dovedise că vexaţiunile erau mai strigătoare.

Indată ce s'a deschis sesiunea Obşteştei Adunări, Secretarul Statului Barbu Ştirbey, a depus la 5 Noemvrie 1832, ofisul Prezidentului plenipotent prin care se aduceà în desbaterea Obşteştei Adunări proiectul de lege modificător a Secţiei VII Cap. III din Regulamentul Organic.

Comisiunea însărcinată cu cercetarea acestui proiect, compusă din: Sc. Mihălescu, M. Filipescu, C. Cornescu, I. Cocorăscu şi A. Dedulescu, departe de a fi pătrunsă de ideile cari călăuziseră pe Generalul Kisseleff de a propune modificarea Regulamentului, care voià uşurarea unora din îndatoririle impuse sătenilor, din contra agravează unele din dispoziţiunile proiectului de lege. Astfel în ceeace priveşte pădurile comisia găseà că proprietarului nu i se dă nici o răsplătire de către săteni pentru lemnele pe care le ia din pădure, şi uitând vechiul obiceiu, care a fost păstrat şi de Regulament, ca sătenii să aibă dreptul să ia din pădure lemnele trebuincioase pentru casa lor, comisia e de părere că pentru lemnele de foc *săteanul să se învoiască cu proprietarul spre a-l despăgubì ori în bani ori în lucru*, căci altfel — zice comisia — proprietarul rămâne păgubaş de acest drept [1]); iar în ceeace priveşte dijma porumbului, comisia propuneà să se revină la sistemul Condicii Ipsilant de a se luà dijmă un anumit număr de baniţe pe pogon, şi fiindcă înainte de Regulament dijma porumbului erà de 4 baniţe grăunţe a 22 ocà, sau 88 ocà, comisia propuneà să deà sătenii 140 ocà

[1]) Analele parlamentare ale Munteniei, III, pag. 145.

la pogon, în vedere că pogonul se mărise în Muntenia, trecând dela 753 stânjeni patraţi la 1296 stânjeni patraţi.

Astfel deşi Kisseleff cereà să se mai uşureze sarcinele săteanului, comisia Obşteştei Adunări propuneà să se mai agraveze şi peste ceeace se admisese de Regulament. Acelaş spirit domneà şi în sânul Obşteştei Adunări, căci diferitele amendamente cari s'au propus, tindeau la îngreuiarea situaţiunii ţăranului, iar nici de cum la uşurarea lui, iar cestiunea de căpetenie de care erau preocupaţi membrii Obşteştei Adunări fiind aceea de a împedicà prin toate mijloacele pe săteni de a se strămutà de pe o moşie pe alta, s'a găsit mijlocul de a-i împedicà de a părăsì moşia pe care locuiau, neacordându-le nici o despăgubire pentru construcţiunile şi sădirile lor, iar autorii amendamentului: Gr. Filipescu, D. Greceanu, I. Lahovari, B. Viişoreanu şi S. Lehliu voiau chiar să se limiteze dreptul de strămutare numai la acei săteni cărora proprietarul nu ar puteà să le deà pogoanele legiuite[1]; prin urmare se vede câtă dreptate aveà Kisseleff ca să ceară Obşteştei Adunări să prevază în Regulament că hrisovul Domnului Const. Mavrocordat asupra slobozirii rumânilor să fie totdeauna respectat, căci vedeà tendinţa Obşteştei Adunări de a ţintuì pe săteni în satele lor.

In textul primitiv al Regulamentului Organic trecuse în art. 143 o dispoziţiune luată din vechiul obiceiu al ţării, că la moşiile cari aveau o întindere mărginită (moşiile înguste) la cari proprietarii nu puteau să deà la toţi ţăranii stabiliţi pe moşie pogoanele legiuite, să se împartă moşia în trei părţi, din cari două părţi se da sătenilor şi o parte se păstrà pe seama proprietarului; această dispoziţiune, care reaminteà dreptul sătenilor asupra două din trei părţi ale moşiei, a fost ştearsă din art. 143 al Regulamentului; iar propunerea Generalului Kisseleff de a se mărì porţiunea de teren ce se da sătenilor la moşiile de câmp, Adunarea nici nu a voit să o ia în considerare, dar a primit o altă propunere făcută în sânul Obşteştei Adunări ca proprietarul să aibă dreptul să depărteze după moşia sa pe sătenii cei îndărătnici, după ce

---

[1]) Analele parlamentare ale Munteniei, III, pag. 151.

se lăsase încă dela votarea textului primitiv al Regulamentului, dreptul proprietarului de a depărtà după moşia sa ori câţi săteni ar găsì că sunt prea mulţi pentru întinderea moşiei sale, după singura sa apreciere.

Generalul Kisseleff nu a aprobat modificările Obşteştei Adunări, şi cu ofisul din 20 Fevruarie 1833 a înapoiat proiectul Obşteştei Adunări cu îndreptările pe cari le-a introdus în proiect, arătând cât de folosiţi sunt proprietarii cu dispoziţiunile admise de Regulament, reamintind membrilor Obşteştei Adunări, cari erau proprietari, cât de mici şi nedeslușite foloase trăgeau din moşiile lor, pe când sătenii erau obişnuiţi să întrebuinţeze după voinţa lor orice întindere de pământ le-ar fi trebuit, şi în termeni destul de energici arată că cei nemulţumiţi cu dispoziţiunile regulamentare sunt sătenii, şi dacă Obştеasca Adunare nu va primì îndreptările pe cari le-a introdus în proiect, va fi silit să raporteze Curţii împărăteşti şi nu va luà asupra sa răspunderea necuviinţelor ce s'ar puteà întâmplà[1]).

Obştеasca Adunare nu a primit cu toate acestea toate îndreptările lui Kisseleff şi a respins propunerea de a se da o întindere mai mare de pământ locuitorilor din partea de câmpie a ţării pe motiv că aceasta ar face să fie două pravile într'o ţară şi ar puteà să aducă mâhnire şi amestecare locuitorilor[2]) şi la urmă Kisseleff a fost nevoit să întărească la 25 Martie 1833 legiuirea privitoare la modificarea secţiei VII a cap. III din Regulamentul Organic.

In această legiuire s'a admis şi unele din îndreptările cerute de Kisseleff, cari aduceau o mică uşurare sătenilor.

Legiuitorul regulamentar a voit în primul rând să pună principiul că munca pe care o fac sătenii pentru proprietari trebue să să socotească ca răsplătirea foloaselor ce le trag sătenii din pământul ce li se dă de către proprietari, până se va puteà ajunge la alcăturí de bună voiă, şi prin urmare toate pretenţiunile sătenilor că ar aveà vreun drept asupra pământului pe care locuesc, de acum încolo nu mai pot fi

---

[1]) Acte şi legiuiri, I, pag. 242 şi urm.

[2]) Ibid, I, pag. 248 şi urm.

întemeiate; iar în art. 144 al regulamentului modificat se repetă acelaş lucru, încă şi mai aceentuat: că proprietarul este stăpân cu desăvârşire pe pământul său. Ştergerea vechiului drept românesc al sătenilor a fost făcută de Obşteasca Adunare dintr'o trăsătură de condei şi fără nici o opunere din partea nimănui, căci cine ar fi putut să ridice glasul în favoarea sătenilor şi să împiedice înscrierea acestui principiu în Regulament?.

Propunerea lui Kiseleff de a se îndoì pentru moşiile de câmp întinderea de pământ acordată sătenilor de Regulament a fost respinsă de Obştească Adunare, în schimb însă s'au introdus oarecari îmbunătăţiri în socotirea zilei de lucru, căci s'a redus arătura pentru o zi dela 10 prăjini la 8 prăjini în loc spart şi la 5 prăjini în ţelină în loc de 7 prăjini, grăpatul unui pogon s'a redus la 16 prăjini pentru o zi, semănatul cu mâna în loc de 5 pogoane pentru o zi s'a redus la 3 pogoane, pentru seminţele puse în pământ şi acoperite cu piciorul se cereà 16 prăjini în loc de un pogon, iar puse cu sapa o jumătate de pogon în loc de trei sferturi de pogon.

Pentru semănăturile ce au trebuinţă de sapă se socoteà a şaptea parte dintr'un pogon într'o zi în loc de a cincea parte.

Secerişul şi clăditul a două şi jumătate clăi se socoteà drept o zi de lucru în loc de trei clăi.

Cositul fânului de 16 prăjini se socoteà lucru de o zi, iar în locurile unde ar fi ochiuri şi văi se socoteà o jumătate de pogon drept o zi în loc de un pogon.

Prin urmare la toate muncile agricole erà o uşurare care se aduceà sătenilor prin noua legiuire, şi această parte din propunerile lui Kiseleff a fost primită fără nici o modificare şi fără nici o împotrivire din partea Obşteştei Adunări.

Tot asemenea a fost primită şi modificarea cerută de Kiseleff ca în caz când proprietarul nu ar aveà să deà săteanului întinderea de pământ legiuită de Regulament, să fie scăzut din zilele de clacă proporţional cu întinderea pământului ce nu i s'a dat.

In fine la cazurile de strămutare a sătenilor de pe o moşie pe alta s'a prevăzut şi cazul când un sătean se însoară a doua oară în alt sat, sau când moşteneşte o avere nemişcătoare în alt sat, dar s'a admis şi o dispoziţiune nedreaptă, după propunerea comisiei Obşteştei Adunări, ca în caz de strămutare a săteanului pe o altă moşie, să rămână ale proprietarului fără nici o despăgubire atât casa cât şi toate sădirile lui, precum şi alte locuri de arături ce le va fi lucrat el pe moşia după care se strămută, neacordându-se despăgubiri decât sătenilor pe cari i-ar gonì proprietarul după moşie.

Judecate în întregimea lor modificările introduse prin legiuirea din 25 Martie 1833, au adus oarecare îmbunătăţire în soarta săteanului, dar din amendamentele pornite din iniţiativa Obşteştei Adunări, şi din împotrivirea ce a pus-o de a nu primì îmbunătăţirile propuse de Kisseleff, reese lupta pe care a trebuit să o ducă prezidentul plenipotent cu Obştească Adunare ca să poată aduce oarecari mici îmbunătăţiri legiuirei în favoarea sătenilor, pe cele mai însemnate neputându-le însă dobândì, a fost silit să cedeze în faţa rezistenţei ce a întâmpinat.

III

Măsurile agrare luate în timpul domniei lui Alexandru Ghica şi George Bibescu

Ocupaţiunea rusească care a dăinuit în Principate dela 1828 până la 1834, s'a sfârşit prin Convenţiunea încheiată la St. Petersburg la 29 Ianuarie 1834, prin care se hotărà ca gospodarii Valachiei şi Moldovei să fie numiţi de amândouă Curţile (Rusia şi Turcia) prin comun consimţimânt, şi a fost numit Alexandru Ghica în Ţara Românească şi Mihail Sturdza în Moldova[1]), sfârşindu-se cu chipul acesta administraţiunea Generalului Kiseleff în ambele Principate.

Obştească Adunare care erà mulţumită de Regulamentul Organic, credeà că poate să-i imprime chiar şi pecetia veciniciei, căci în art. 64 al Regulamentului hotărâ că drepturile proprietarilor de moşii statornicite prin art. 141, 142, 144 şi 145 ale Regulamentului *sunt chezeşuite în veci* în potriva verice bântuiri şi călcări; pentru ţărănime însă în nici un articol al Regulamentului nu se ziceà că cel puţin birul nu are să fie urcat, şi îndată ce s'a suit pe tron Alex. Ghica s'a adăogat o zecime (3 lei vechi) la capitaţia plugarilor pentru a se acoperì deficitul anului 1834, iar pentru echilibrarea bugetului pe 1835, s'a mai pus încă trei zecimi adiţionale (9 lei vechi), ceeace făceà în tot un adaos de 40% la capitaţia plugarilor.

Cea d'întâi legiure a Domnitorului Al. Ghica privitoare la cestiunea agrară a fost legea pentru fixarea preţului zilei de lucru, pe care trebuià să o stabilească Obştească Adunare conform art. 142 din Regulament.

---

[1]) D. A. Sturdza «Acte şi Documente» I, pag. 336 şi urm.

După acest articol în caz când proprietarul nu ar aveà să deà de lucru sătenilor stabiliţi pe moşia sa, sau pe o moşie învecinată până la o distanţă de cel mult şase ceasuri, atunci el primeà plata clăcii în bani, şi pentru ca la întâmplare de prigonire între părţi, judecătoriile să poată ştì ce preţuri să ia drept temei, Obşteasca Adunare trebuià să alcătuiască la fiecare trei ani o tablă de preţurile de mijloc ale fiecărei localităţi după preţurile celor din urmă trei ani.

Incă din timpul administraţiunii Generalului Kisseleff se fixase nişte preţuri destul de moderate pentru anii 1832 — 1834, căci ziua de lucru cu mâinile fusese evaluată la un leu şi 20 parale, ziua cu carul cu doi boi la doi lei, iar ziua cu patru boi la trei lei vechi. şi aceste preţuri au fost aprobate şi pentru anii 1835 — 1837, deşi erau mai scăzute decât preţurile curente, pe motiv că anii au fost nenorociţi[1]), şi într'adevăr că în anul 1834 fusese o secetă cumplită despre care pomeneşte şi Mesagiul de deschiderea sesiunei extraordinare a Obştei Adunări din 17 Octomvrie 1834[2]).

Pentru anii 1838, 1839 şi 1840 se vede o mică urcare în preţul zilei de lucru, căci pentru aceşti trei ani ziua de lucru cu mâinele a fost fixată la 70 parale, adică cu 10 parale mai mult ca în perioadele precedente, iar ziua cu carul cu doi boi la doi lei şi 20 parale şi ziua cu carul cu patru boi la trei lei şi 20 parale, adică o urcare de 20 parale sau o jumătate de leu[3])

Cestiunea însă care a ocupat aproape întreaga domnie a lui Al. Ghica şi pe care nu a putut să o rezolve aşà după cum voià dânsul, din cauza împotrivirei Obşteştei Adunări, a fost aceea a erbăritului.

După Regulament proprietarii erau datori să deà sătenilor loc de islaz şi fâneţe pentru 5 vite, iar aceia cari aveau mai multe vite trebuiau să se învoiască cu proprietarii prin tocmeli de bună voie. Aceste tocmeli pentru prisosul vitelor dăduse loc la nemulţumiri încă dela punerea în aplicare a Regulamentului, căci proprietarii transformând din ce în ce

---

[1]) Acte şi legiuiri, I, pag. 307.

[2]) Analele parlamentare ale Munteniei, V, pag. 57.

[3]) Acte şi legiuiri, I, pag. 326

mai mult pășunile în locuri de arătură se scumpise islazul pentru vite. Atunci Domnitorul Al. Ghica a cerut Obștei Adunări printr'un ofis din 1837, ca să fixeze un preț cu care să se deà islaz locuitorilor pentru vitele ce le prisosesc peste numărul fixat de Regulament, dar Obștească Adunare întârzià să se ocupe de cestiunea erbăritului.

Domnitorul văzând că cestiunea islazului nu face nici un pas înainte, se hotărî la 17 Iunie 1838 să trimită în cercetarea Obștei Adunări un proiect prin care fixà la 2 lei și 20 parale erbăritul unei vite mari pentru o jumătate de pogon, iar vitele tinere să se socotească două drept o vită mare, ori zece oi [1]).

Comisia Obștei Adunări abià la 24 Martie 1840 își făcù raportul arătând că nu se poate unì cu proiectul guvernului, «deoarece proprietarii nu pot fi siliți să-și strice locurile de hrană ca să le deà clăcașilor pentru prisosul lor de vite, cari nu au decât să să învoiască pe alte proprietăți, iar proiectului guvernului nu pot să-l primească, căci aceasta ar însemnà ca proprietarii să se mulțumească cu venitul de 5 lei de pogon (2 vite pe pogon a 2 1/2 lei de vită), pe când sunt unele pământuri cari dau un venit de 25 lei pogonul» [2]).

Domnul răspunde Obștei Adunări că guvernul nu mai poate stà în nelucrare dinaintea necontenitelor plângeri pe cari le primeà dela clăcași [3]), iar la 18 Iunie 1841 pune în vederea Obștei Adunări că clăcașul nu poate să se strămute după moșiă decât pentru puține pricini și prin urmare nu este liber ca să nu primească cererile proprietarului, deci nu se poate zice că există învoeli de bună voiă pentru clăcași [4]).

Incă dela 1840 cestiunea islazului începuse să deviă grea și să gândeau guvernele ca să se fixeze prețul pășunatului pe cap de vită, căci vedeau că nu poate să existe libertate de tocmeală între proprietar și clăcaș, și cu toate că dreptatea erà de partea Domnului, Obștească Adunare răs-

---

[1]) Acte și legiuiri, I, pag. 310 și urm.
[2]) Ibid. pag. 327 și urm.
[3]) Acte și legiuiri, I, pag. 341.
[4]) Ibid. pag. 346.

pundeà semeţ că Regulamentul prevede că proprietarii pot să se învoiască *după plăcere şi folos*[1]).

Acest răspuns al Obşteştei Adunări a făcut pe Domn să înţeleagă că pe calea legislativă nu va puteà să ajungă la rezultatul pe care il doreà, şi părăseşte calea aceasta cercând să lovească în proprietari făcând pentru domeniul Giurgiului, care erà proprietatea Statului, ceeace nu putuse să facă pentru proprietăţile particulare, şi prin urmare în mod indirect să silească pe proprietari să facă şi dânşii din cauza concurenţei, ceeace făceà Statul cu domeniul Giurgiului; dar Al. Ghica nu erà de talie să lupte cu Obştească Adunare, care 'i făceà o opoziţiune crâncenă, şi când a propus proectul privitor la condiţiunile de arendare ale domeniului Giurgiu, Obştească Adunare a modficat tocmai articolele relative la prisoasele pentru vite, admiţând celelalte dispoziţiuni ale proectului cari i se păreau inofensive. Astfel la articolul care prevedeà că pentru vitele ce vor trece peste numărul fixat de Regulament, să se plătească 4 lei de pogon, iar pentru prisoasele locurilor de arătură să nu să ia decât dreapta dijmă, Obştească Adunare răspunde Domnului că art. 140 § 5 din Regulament prevede învoirea de bunăvoiă pentru prisosul de vite şi de arătură, şi o asemenea abatere dela temeiurile consfinţite prin Regulament este o pildă foarte vătămătoare pentru toate proprietăţile de obşte[2]), şi atunci Domnul obosit de atâta luptă a fost silit să întărească hotărîrea Obşteştei Adunări, pe motiv «că vremea nu iartă a mai trimite din nou proiectul în a doua desbatere a Adunării»[3])

O cestiune la fel a avut să hotărască şi Domnitorul George Bibescu, privitoare la condiţiunile de arendare ale moşiilor mănăstireşti, dar el a putut să o ducă la un bun sfârşit, căci erà la începutul domniei şi nu aveà încă nici o opoziţiune în Obştească Adunare. Atunci s'a admis ca pentru vitele de prisos peste numărul de 5 hotărît de Regulament, locuitorii aveau să plătească pe fiecare an câte doi lei vechi de vită mare şi 10 parale de vită mică, iar după

---

[1]) Ibid. pag. 337.

[2]) Acte şi legiuiri, I, pag. 358.

[3]) Ibid. I, pag. 370.

ridicarea bucatelor şi a fâneţelor, atât vitele legiuite cât şi prisoasele, puteau paşte miriştele şi livezile fără nici o plată; în ceeace priveşte însă prisoasele pentru arătură s'a admis ca locuitorii să deà dijma îndoită, sau dijma dreaptă (una din zece) şi o zi cu mâinile pentru fiecare pogon de prisos[1]).

Prin urmare tipul care a fost adoptat la 1845 pentru prisoase erà următorul: sau dijma din zece două, ori dijma din zece una şi o zi de lucru cu mâinile de fiecare pogon de prisos, iar pentru vitele de prisos: doi lei de vită mare şi 10 parale de vită mică, pe când la începutul secolului dijma erà din zece una şi săteanul aveà dreptul să muncescă oricâtă întindere de pământ ar puteà, iar pentru păşunatul unei vite mari plăteà 10 parale, adică cât plăteà în timpul domniei lui Bibescu pentru o vită mică.

In tot timpul domniei lui Bibescu, ca şi în timpul domniei lui Al. Ghica, Obştească Adunare s'a arătat foarte generoasă în fixarea preţului muncii clăcaşilor, căci deşi se constatase că preţul muncilor erau mai mari, totuşi ele au fost fixate foarte jos. Astfel pentru perioada 1840—1842 mijlocia preţurilor erà următoarea:

2 lei 13 parale ziua de lucru cu mâinile,
4 » 30 » » cu carul cu 2 boi,
8 » 20 » » » » » 4 »

Cu toate acestea Obştească Adunare a fixat următoarele preţuri pentru această perioadă:

1 leu 20 parale ziua de lucru cu mâinile,
2 lei 10 » » cu carul cu 2 boi şi
3 » 20 » » » » » 4 boi[2]).

Obştească Adunare credeà chiar că admiţând aceste preţuri scăzute, proprietarii renunţă în favoarea sătenilor la 2 milioane lei pe an, sau 6 milioane în 3 ani, pe când în realitate nu costà nimic pe Obştească Adunare să stabilească nişte preţuri aşà de scăzute, deoarece nu se prea întâmplà ca muncile să fie transformate în bani.

---

[1]) Ibid. I, pag. 441.
[2]) Acte şi legiuiri, I, pag. 420 şi urm.

IV

Intocmirea şi aplicarea Regulamentului Organic în Moldova

Comitetul însărcinat cu alcătuirea Regulamentului Organic al Moldovei se compuneà tot din patru membrii, ca şi în Muntenia, doi numiţi de Generalul Jeltuhin: Vornicul Mihail Sturdza şi Vistiernicul Const. Cantacuzino-Paşcanu[1]) şi doi aleşi de Obşteasca Adunare: Vistiernicul George Catargiu şi Vornicul Costache Conache, iar Secretar a fost numit Aga Gheorghe Assachi[2]).

La 29 Iulie 1829 comitetul şi-a început lucrările sale în Bucureşti, sub prezidenţia Consilierului de Stat rus Minciaky, iar şedinţele Adunării extraordinare de revizie începute la 8 Mai 1831, au fost întrerupte la 2 Iunie 1831, din cauza holerii care bântuià în Iaşi, şi au fost reluate la 5 August, terminându-se lucrările la 20 Octomvrie 1831.

Principiile fundamentale pe care a fost aşezat Regulamentul Organic al Moldovei sunt aceleaş ca şi acelea din Regulamentul Munteniei. S'au desfiinţat şi în Moldova toate dările în bani şi în natură, cari se percepeau înainte sub diferite numiri, şi s'a înfiinţat o dare directă de 30 lei pe an: capitaţia asupra plugarilor, şi o dare de patentă pentru neguţători şi meseriaşi.

Tot asemenea au fost desfiinţaţi scutelnicii şi s'a acordat boierilor proprietari de moşii o despăgubire de cât 24 lei vechi pe an de fiecare scutelnic (văduvele şi copii ne-

---

[1]) Analele parlamentare ale Moldovei, I, partea II, pag. 8.

[2]) Idem, pag. 79.

vârstnici având dreptul la jumătate), iar boierilor fără moşii li s'a acordat o despăgubire de 60 lei vechi pe an[1]). Această despăgubire s'a acordat pentru 18.733 scutelnici boierilor proprietari de moşii şi pentru 6.994 scutelnici celor fără moşii, adică în total s'a acordat în Moldova despăgubire pentru 25.727 scutelnici, pe când în Muntenia numai pentru 19.200 scutelnici, iar suma despăgubirii înscrisă în budgetul pe 1832 a fost de 869.232 lei vechi (321.937 lei 77 bani). Pe lângă această despăgubire s'a mai acordat boierilor câte un slujbaş volnic la zece familii, scutit de bir, ceeace face că se mai adăogà încă o sumă de 402.420 lei vechi (149.044 lei, 44 bani) la numărul de 134.148 familii de birnici în sate, câte erau în Moldova la 1831, şi prin urmare sacrificiul Statului erà în total de 1.271.652 lei vechi (470.982 lei, 22 bani), ceeace reprezintă 18% pentru un budget de 2.611.987 lei noi, cât erà budgetul Moldovei în 1832[2]).

Numărul slujbaşilor volnici în Moldova erà cu mult mai mare decât în Muntenia, căci pe când în Muntenia nu se acordase decât 4 slujbaşi volnici la 100 familii, în Moldova s'a dat unul la 10 familii, şi în satele unde numărul sătenilor erà mai mic de 200, proprietarul aveà dreptul să ia 2 oameni din 10 familii. Slujbaşii volnici nu puteau fi luaţi dintre fruntaşii satelor, ci numai dintre sătenii de starea a doua şi a treia (mijlocaşi şi codaşi).

Inainte de Regulamentul Organic nu erà fixată întinderea de pământ pe care proprietarul erà dator să o deà săteanului pentru hrana lui, erà însă fixat nartul slujbei precum şi întinderea de pământ ce se da pentru vitele săteanului în modul următor: 6 fălci pentru fruntaşi pentru 12 vite, 4 fălci pentru mijlocaş pentru 8 vite şi 2 fălci pentru codaş pentru 4 vite, atât pentru fâneţe cât şi pentru imaş;

---

[1]) Numărul scutelnicilor acordaţi diferitelor ranguri în Moldova erà: pentru Mitropolit, Episcopi, Beizadele, Mari logofeţi, Vistieri, Hatmani, Vornici, Postelnici câte 80 scutelnici, Vornici de poliţie, 50; Arhierei, Agi, Spătari, 40; Bani, 25, Comişi 22; Căminari, 20; Paharnici, 16; Serdari, 14; Stolnici, 12; Medelniceri, 9, Cluceri, 8; Slugeri, 6; Pitari, 5; Şetrari, 3.

[2]) Analele par. Mold. I, p. II pag. 8.

Regulamentul Organic a fixat însă şi întinderea de pământ pentru hrana săteanului acordându-i:

I. 400 stânjeni patraţi pentru casă şi grădină la câmpie şi 300 stj. p. la munte,

II. Una falce şi jumătate loc de păşune pentru 5 vite (4 boi sau cai şi o vacă, sau 10 oi sau capre), iar dacă săteanul aveà mai puţine vite i se da pământ după numărul vitelor ce posedà,

III. Una falce şi jumătate iarbă de coasă pentru 5 vite, reducându-se şi fănaţul după numărul vitelor,

IV. Una falce şi jumătate pământ de arătură.

Locuitorul care ar fi avut mai multe vite, sau ar voì să i să deà mai mult loc de arătură decât cel rânduit de Regulament, trebuià să se învoiască cu proprietarul prin bună tocmeală.

In Moldova s'a dat săteanului mai mult pământ, atât pentru hrana lui cât şi a vitelor sale decât în Muntenia, în schimb însă i s'a impus o muncă mai greà decât săteanului muntean, căci pentru cele 12 zile stabilite de Regulament ca să lucreze în folosul proprietarului, săteanul erà dator să facă:

I. 15 prăjini fălceşti în moină, sau 12 prăjini în ţelină de părechea de boi, cuprinzându-se semănatul şi grăpatul pentru o zi,

II. 12 prăjini de praşilă,

III. Seceratul a 3 clăi pe zi,

IV. Cositul a jumătate falce iarbă împreună cu adunatul şi clăditul, erà socotită 4 zile de falce împreună cu îngrăditura stogului.

Peste cele 12 zile fiecare sătean mai erà dator să lucreze pentru proprietar două zile de clacă pentru orice lucru al pământului ar aveà trebuinţă, precum şi să repare iazurile şi morile şi alte ecareturi ale moşiei; în fine la moşiile boiereşti mai erau datori sătenii să mai facă şi câte o podvadă aducând stăpânului moşiei cele trebuincioase pentru casă, precum şi a-i aduce pe fiecare an două care de lemne.

Dijma erà tot una din zece pentru locurile de arătură şi făneţe, şi săteanul erà dator să o care la locurile arătate de proprietar.

In caz când proprietarul nu ar fi avut destul lucru pe moşia sa ca să întrebuinţeze pe toţi sătenii de pe moşiă, sau pe o altă moşiă în depărtare de cel mult patru ceasuri, atunci el primeà în bani plata zilelor de lucru după preţurile ce se stabileau de Obştească Adunare la fiecare trei ani, luându-se de temei preţurile din cei trei ani din urmă, fără însă ca şi sătenii să aibă dreptul să răscumpere în bani munca pe care erau datori să o facă.

In Regulamentul Organic al Moldovei se prevedeau aceleaş formalităţi grele ca şi în Regulamentul Munteniei pentru strămutarea sătenilor de pe o moşiă pe alta, în caz când proprietarul nu ar fi avut să le deà intinderea de pământ legiuită de Regulament; iar în ceeace priveşte pădurile, Regulamentul Moldovei a ridicat dreptul sătenilor de a luà lemne din pădure, deşi cu 40 ani înainte prin hrisovul lui Al. Moruzi din 1792, li se acordase dreptul să ia lemne din pădurea proprietarului, nu numai pentru încălzit, dar chiar şi lemne de construcţiune pentru casa lui, şi numai pentru lemnele cu care voià să facă negoţ erà dator să deà zeciuiala proprietarului.

In fine Regulamentul Organic al Moldovei reglează şi dânsul înfiinţarea magaziilor de rezervă [1]), îndatorând pe fiecare proprietar să deà sătenilor aşezaţi pe moşia sa, câte o falce la zece familii în ţinuturile de sus, şi câte o falce şi jumătate la zece familii în ţinuturile de jos, sătenii fiind îndatoraţi să depună munca lor, iar proprietarii luând dijma din zece una.

In Moldova Regulamentul fiind votat la 20 Octomvrie 1831, a fost pus în aplicare cevà mai târziu decât în Muntenia, la 1 Ianuarie 1832, dar abià s'a pus în aplicare şi chiar în primăvara anului 1832, satele aşezate pe Prut în judeţele Dorohoi, Iaşi şi Fălciu, au început să emigreze în Basarabia unde li se făceà condiţiuni de muncă mult mai uşoare, şi nu numai familii--zice Generalul Kisseleff în darea de seamă asupra stării Principatelor — dar sate întregi au trecut rând pe rând graniţa şi mişcarea în loc să se oprească, din contra ea se lăţià, şi alte sate se pregăteau să emigreze şi ele [2]).

---

[1]) Art. 159 şi 160 Reg. Org. Moldovei.

[2]) Acte şi legiuiri, I., pag. 159.

Hatmanul Başotă, care a fost rânduit să facă o anchetă asupra cauzelor acestei emigraţiuni, atribuià emigraţiunea sătenilor următoarele cauze:

I. Secetei şi refuzului proprietarilor şi arendaşilor de a venì în ajutorul sătenilor,

II. Incărcărei comunelor cu birul fugiţilor,

III. Nepriceperei ispravnicilor de a da dreptate cererilor drepte ale ţăranilor,

IV. Mărirei datoriilor contractate de ţărani,

V. Furturilor de vite ale ţăranilor, care nu erau date îndărăt de autorităţi,

VI. Primirea favorabilă pe care o făceau ţăranilor emigraţi proprietarii din Basarabia, în interesul lor de a-şi procură braţe pe moşiile lor [1]).

Hatmanul Başotă prin vorbe bune în unele părţi, cu ajutoare bănești în altele, a reuşit să potolească puţin emigrările, unii dintre ispravnici cari nu au ştiut să-şi facă datoria au fost înlocuiţi, şi până în luna August spiritele se liniştiseră; dar o mulţime de petiţiuni au început să se trimită din partea sătenilor din judeţele Fălciu şi Tutova cerând voie să se strămute peste Dunăre, şi după cercetările făcute de Postelnicul Petrache Rosetti în ţara de sus şi de Comisul Mihăiliţă în satele din ţara de jos, s'a dovedit că din 712 familii câte erau semnate în acele petiţii, un mare număr din ele nu aveau nici o cunoştinţă, dar cauza nemulţumirii sătenilor erà că după un an de secetă venise încă un an iar secetos. Atunci au fost însărcinaţi Vornicul Sfefan Catargiu pentru ţinuturile din ţara de jos şi Vornicul Calimaki pentru ţara de sus ca să împartă ajutoare celor în lipsă, şi din 145.000 lei cari au fost puşi la dispoziţia Vornicului Catargiu 133.306 lei au fost cheltuiţi pentru cumpărarea a 2.152 kile de porumb care au fost împărţite sătenilor lipsiţi de hrană din judeţele Vaslui, Tutova, Fălciu şi Covurlui [2]).

Generalul Kisseleff văzând nemulţumirea pricinuită de unele dispoziţiuni ale Regulamentului, nu puteà să nu încerce

---

[1]) Ibid. loc. cit.

[2]) Acte şi legiuiri, I. pag. 163.

și în Moldova să modifice Regulamentul, după cum făcuse și în Muntenia, și a trimis o scrisoare confidențială Generalului Mircovici la Iași[1]), prin care îi arătà necesitatea de a se introduce oarecari modificări în Regulament, iar la 15 Fevruarie 1833 a trimis în cercetarea Obștei Adunări proiectul de lege modificator al Cap. III Secția VII privitor la raporturile dintre proprietari și săteni[2]).

---

[1]) Ibid. pag. 100.

[2]) Analele parlamentare ale Moldovei, III, partea II, pag. 396.

V

Modificările aduse Cap. III sect. VII al Regulamentului Organic al Moldovei prin legiuirea din 20 Martie 1833

Aceleaşi cauze de nemulţumire care au fost în Muntenia la punerea în aplicare a Regulamentui Organic, s'au ivit şi în Moldova, şi dacă nu se puteà aduce îndreptare la toate plângerile ţărănimii, Generalul Kisseleff a căutat să îmbunătăţească cel puţin acele dispoziţiuni ale Regulamentului, cari în practică dăduseră loc la mai multe neajunsuri.

Prima chestiune, care preocupà mai de aproape pe Generalul Kisseleff, erà mărirea întinderii de pământ pentru hrana sătenilor şi a vitelor lor. Incercarea pe care o făcuse în Muntenia de a se îndoì întinderea de pământ pentru moşiile de câmp, deşi nu-i reuşise, el nu s'a descurajat şi a propus-o şi în Moldova, şi prin textul definitiv al Regulamentului [1]) s'a admis o mică adăogire de pământ pentru făneţe, dar s'a desfiinţat în acelaş timp îndatorirea proprietarilor de a da întinderea de pământ necesară pentru ţarinele de rezervă, şi s'a impus sătenilor ca din pământul lor să depună în coşarele de rezervă porumbul necesar pentru înfiinţarea lor.

Regulamentul Organic al Moldovei a fixat întinderea de pământ ce proprietarii erau datori să deà sătenilor în modul următor:

Locuitorii cu o vacă . .	Pentru casă şi grădină	10	prăjini
	Loc de arat. . . .	1 falce 40	»
	Fâneţe	40	»
	Păşune	20	»
	Total . . .	2 falci 30	»

[1]) Acte şi legiuiri, I, pag. 119—127.

Locuitorii cu 2 boi și o vacă	Pentru casă și grădină		10 prăjini
	Loc de arat . . .	1 falce	40 »
	Fâneţe	1 »	20 »
	Pășune	1 »	
	Total . . .	3 fălci	70 »

Locuitorii cu 4 boi și o vacă	Pentru casă și grădină		10 prăjini
	Loc de arat . . .	1 falce	40 »
	Fâneţe	2 »	
	Pășune	1 »	60 »
	Total . . .	5 falci	30 »

Generalul Kisseleff a cerut Obșteștei Adunări ca să facă prin noua legiuire o prețuire mai dreaptă a muncii pe care erau datori sătenii să o îndeplinească într'o zi, precum și să se deà o interpretare mai omenească dreptului săteanului de a se strămutà după o moșiă pe alta.

Obștească Adunare a admis o mică ușurare în munca socotită pentru o zi, reducând ziua de arătură dela 15 prăjini în moină la 14 prăjini, iar în ţelină a redus-o dela 12 prăjini la 9 prăjini. Tot asemenea s'a deslușit prin noua legiuire la ce muncă este supus săteanul pentru meremeturi, podvoadă etc. și s'a hotărît că afară de cele 12 zile, fie care locuitor erà dator să lucreze 4 zile pe an.

In judeţele Covurlui, Tecuci, Fălciu și Tutova, unde nemulţumirele au fost mai mari din cauză că locuitorii erau obișnuiţi să cultive pe seama lor întinderi mai mari de pământ, li s'a dat voiă să ţină pământurile ce le posedau încă un timp de 6 ani, și numai după expirarea lor intrau și dânșii în rândul celorlalţi locuitori, dându-li-se numai pământul legiuit de Regulament.

In fine în Regulamentul Organic al Moldovei s'a introdus art. 123, care se ștersese când s'a modificat Regulamentul Organic al Munteniei, prin care se puneà din nou în vigoare vechiul obiceiu românesc ca acolo unde moșiile erau strămte și proprietarii nu puteau să deà pământ la toţi locuitorii așezaţi pe moșiă, moșia să se împartă în trei părţi,

din cari două părţi să se deà sătenilor, iar a treia parte să rămână pe seama stăpânului moşiei.

Nici în Moldova Generalul Kisseleff nu a putut să dobândească cevà mai mult pentru ţărani decât în Muntenia, şi cu toate că munca a fost puţin uşurată faţă cu ce se stabilise în proiectul primitiv al Regulamentului, cu toate acestea munca aşa cum s'a hotărît pentru Moldova, erà cu mult mai greà decât în Muntenia, iar mica cantitate de fănețe ce s'a dobândit la modificarea Regulamentului pentru ţăranii moldoveni, a fost compensată pentru proprietari prin desfiinţarea obligaţiunii proprietarilor de a mai da câte o falce de 10 familii pentru ţarinile de rezervă, astfel că din partea aceasta s'au despăgubit cu prisos proprietarii de ce au dat pentru mărirea locurilor de fănaţ ale sătenilor.

VI

Măsurile agrare luate în timpul domniei lui Mihail Sturdza

Domnia lui Mihail Sturdza în Moldova a fost inaugurată la 1834, ca şi domnia lui Alex. Ghica în Muntenia, prin sporirea capitaţiei plugarilor dela 30 lei la 40 lei vechi pe an[1]), adică cu mai mult decât o treime, ceeace constituià o povară destul de greà pentru ţărănime.

Măsurile agrare luate în timpul acestei domnii sunt de foarte mică însemnătate, căci afară de *legea muntelui*, care regulând raporturile dintre proprietari şi locuitorii judeţelor de munte, a adus o reală îmbunătăţire în soarta lor, celelalte măsuri agrare, unele luate pe cale legislativă, altele prin ofise domneşti, erau privitoare la cestiuni cu totul secundare.

Cea d'întâi măsură pe care a luat-o Mihai Sturdza a fost să stărpească un abuz care se înrădăcinase în Moldova, acela al măsurătoarei false a pământului ce se da ţăranului, măsurându-i-se cu prăjini mai mari pământul ce i se dà pentru dânsul şi cu prăjini mai mici ceeace trebuià să muncească pentru proprietar. Domnitorul M. Sturdza ca să pună capăt unui asemenea abuz, a depus la fiecare sat căte o *palmă domnească*, care aveà pe dânsa un zimbru la fiecare capăt, şi acea palmă gospod se păstrà de preotul satului, vornicelul şi paznicii satului, şi numai cu ea se măsurà prăjinile cari serveau la măsurătoarea pământului, atât pentru ţărani cât şi p ntru proprietari[2]).

---

[1]) Analele parlamentare ale Moldovei, I, partea II, pag. 584.

[2]) Ofisul domnesc din 21 Martie 1837 (Acte şi legiuiri, I, p. 265).

O a doua măsură a fost aceea a prelungirii încă pentru 4 ani a termenului stabilit prin Art. 119 al Regulamentului în favoarea locuitorilor judeţelor Covurlui, Tecuci, Falciu şi Tutova, de a se folosì de pământurile de hrană pe cari le aveau în posesiunea lor, şi motivul acestei prelungiri a fost că acei locuitori ameninţau că emigrează în Basarabia, şi pentru ca să se evite pribegirea lor li s'a acordat o prelungire de 4 ani prin legea din 20 Martie 1839[1]).

Un alt proiect, care ar fi putut să aducă o îmbunătăţire reală pentru ţărănime, dacă s'ar fi aplicat cu străşnicie, erà proiectul privitor la băuturile ce se vindeau prin sate de către Evrei, căci comerţul cu băuturi ajunsese o plagă socială pentru ţărănimea din Moldova, care erà otrăvită de băuturile ce se vindeau prin sate.

Prin acel proiect intitulat „proiect pentru trei pricini cari impovărează pe locuitorii de prin sate şi aduc cu dinadinsul împedicarea stării lor", se căută să se îndrepteze următoarele rele de cari erà bântuită ţărănimea:

1) Voià să se stârpească alcoolismul din sate, care luase proporţiuni îngrijitoare din cauză că băuturile ce se vindeau de către cârciumarii evrei erau falsificate; şi pentru a se ajunge la acest rezultat s'a oprit vânzarea băuturilor prin sate de către evrei interzicându-se arendarea cârciumelor la evrei, precum şi arendarea dijmuirilor, neîngăduindu-le a aveà nici locuinţă în sate, cârciumele având să fie ţinute în arendă de atunci încolo de către creştini, iar băutura să nu o poată vinde pe datorie, sub pedeapsă de a nu puteà cere împlinirea datoriei făcută pe băutură.

Se acordà un termen de trei luni ca să se mute în oraşe, evreilor cari nu aveau cărciumi în arendă, şi un an acelora cari aveau contracte de arendare a cârciumelor prin sate.

Această măsură dacă s'ar fi aplicat cu stricteţă ar fi putut să aibă un efect binefăcător asupra populaţiunii rurale, dar entusiasmul care încălzise la început Obştească Adunare şi pe Domn a fost de scurtă durată. Obştească Adunare mersese şi mai departe decât Mihail Sturdza şi propusese

---

[1]) Acte şi legiuiri, I, pag. 266 şi urm.

un amendament ca evreii să nu fiă slobozi a ţine orănzi de băutură, nici să speculeze cu lucruri de ale mâncării, nu numai prin sate, dar nici chiar pe la drumuri şi în târguri; îndată ce însă Domnul a făcut cunoscut Adunării că nu primeşte amendamentul ei, iscăliturile după amendament au fost retrase (afară de 10). Mihail Sturdza a făcut pe membrii Obşteştei Adunări să vază că amendamentul ei loveà în interesele proprietarilor, căci oprindu-se Evreii de a vinde băuturi şi de ale mâncării prin târguri, ei ar părăsì târgurile, care în cea mai mare parte sunt proprietăţi ale particularilor, şi în locul lor venind sătenii s'ar împuţinà numărul braţelor pentru munca câmpului, şi prin urmare proprietarii ar fi de două ori loviţi[1]).

Dar chiar aşà cum s'a votat legea, numai pentru càrciumile din sate, dacă s'ar fi aplicat cu scrupulozitate, ar fi fost destul ca să pună stavilă răului care bântuià satele Moldovei; dar ceeace constatase Anacharsis acum 2500 de ani, că legile sunt ca pânza păianjenului, numai muştele mici sunt prinse într'însa, iar cele mari o sparg, erà tot aşà de adevărat şi pe timpul domniei lui Mihail Sturdza, căci se vede că Evreii din timpul lui Mihal Sturdza, erau dintre muştele cele mari cari spărgeau pânza păianjenului.

2) O a doua dispoziţiune a legii din 14 Aprilie 1844 erà privitoare la datoriile pe cari le făceau locuitorii pentru nutreţ şi pâine şi se hotărà că ele nu vor mai puteà să fie prefăcute şi plătite în bani, ci numai în lucru prin bună învoire, şi răfuiala trebuià să se facă din vreme. iar la caz de neurmare se executau prin isprăvnicie, părţile fiind datoare să execute lucrul în timp de un an şi dacă ar mai fi rămas rămăşiţe de împlinit, care nu s'ar fi putut face din pricina împrumutătorului, numai puteà să ceară împlinirea lor şi rămâneau perdute.

3) A treia dispoziţiune a legii din 14 Aprilie 1844 erà privitoare la facerea cislei, care aveà să se facă de acì înainte faţă de reprezentanţii a câte şi trele stările de săteni: fruntaşi, mijlocaşi, şi codaşi, fiecare stare alegând dintre

---

[1]) Acte şi legiuiri, I, pag. 276.

dânşii la zece unul dintre cei mai cinstiţi şi cu frica lui Dumnezeu, şi ei împreună cu preoţii şi paznicii satelor şi sub privigherea proprietarilor sau a împuterniciţiior lor, aveau să alcătuiască cislele. Cu chipul acesta se da o garanţiă mai mare că cisla aveà să fiă mai bine întocmită decât întrecut[1]).

Legea agrară cea mai importantă a domniei lui M. Sturdza a fost legea din 2 Mai 1844 asupra imbinatelor drepturi şi indatoriri ale proprietarilor şi ale sătenilor din satele de prin munţi, cunoscută sub numele de legea muntelui[2]).

Nici în Ţara Românească, nici în Moldova, nu se prevăzuse în Regulament dispoziţiuni speciale pentru judeţele de munte. Kissefeff propusese pentru Muntenia, cu ocaziunea modificării Regulamentului în 1833, ca în judeţele de munte să se dea numărul pogoanelor hotărît de Regulament, dar pentru moşiile de câmp să se îndoiască întinderea de pământ hotărîtă de Regulament. Propunerea lui Kisseleff nu a fost primită de Obştească Adunare, dar cel puţin s'a admis ca acolo unde proprietarul nu va puteà să deà sătenilor întinderea de pământ hotărîtă de Regulament, sătenii să fie scăzuţi din muncă proporţional cu întinderea de pământ pe care nu o primeau, pe când în Moldova nici atâta nu se prevăzuse în legiuirea modificatoare dela 1833, deşi în Moldova partea muntoasă este destul de însemnată şi ţăranii nu primeau în acea parte pământul de hrană legiuit de Regulament.

Pentru a pune capăt acestei nedreptăţi, Domnitorul M. Sturdza a propus la 6 Martie 1844 proiectul de lege asupra îmbinatelor drepturi şi îndatoriri ale proprietarilor şi ale sătenilor din satele de prin munţi, care a fost adoptat de Obşteasca Adunare şi promulgat la 2 Mai 1844.

Inainte de această lege în satele de prin munţi, sătenii în loc de pământ de hrană primeau locuri de făneţe şi păşune, îndeletnicirea lor principală fiind creşterea vitelor, şi fiindcă proprietarii nu aveau să le dea de lucru pe moşiile lor, răscumpărau boerescul în bani; însă ajunsese să li să ceară până la 8 galbeni de gospodar, şi de multe ori îi mai puneau pe deasupra să taie

---

[1]) Acte şi legiuiri, I, pag. 277

[2]) Ibid. I, pag. 280 şi urm. (Legea muntelui).

şi lemne din pădure, sau să le care, astfel că prin asemenea tocmeli se îndoià suma pe care se învoise să o deà proprietarului.

Legea din 1844 îndatorà pe proprietari să deà sătenilor pământul hotărît de Regulament. dar în locul pământului de arătură, le da loc de fănețe şi de păşune în alte părţi mai depărtate, şi în caz de a nu le putea da nici aceste pământuri, atunci sătenii erau liberi să se mute în alte părţi fără alte formalităţi decât acea de a vesti administraţia şi pe proprietar; iar în caz ca proprietarii să nu aibă să deà de lucru sătenilor aşezaţi pe moşiă, locuitorii erau datori să plătească proprietarului suma de 98 lei vechi, după socoteala următoare care erà favorabilă pen ru săteni:

	Lei	Parale
1 falce de cap, 4 zile	24	
Podvoada	20	
Lemne de foc şi celelalte pentru casă	6	
28 prăjini arături p. 2 boi în 2 zile	8	16
36 prăj. p. 3 zile prăşite de 2 ori .	18	
48 prăj. de seceră în 3 zile cu cărat	21	24
Total . . .	98 Lei vechi	

Totdeodată s'a acordat printr'această lege sătenilor dreptul de a luà din lemnele căzute prin păduri pentru trebuinţa caselor lor, precum şi lemne pentru clădiri de case, heiuri şi unelte gospodăreşti, plătind câte 6 lei vechi de om.

Această plată, oricât de mică erà, modificà în totul dreptul pe care-l aveau sătenii în virtutea hrisovului lui Al. Moruzi din 1792 de a luà fără nici o plată lemne din pădure pentru trebuinţa casei lor, pe când după legea din 1844 proprietarul aveà să arate sătenilor de unde să taie lemne şi să plătească suma de 6 lei pe an, care deşi erà destul de mică, erà însă recunoaşterea dreptului de proprietate a stăpânului pădurii; dar la 1844, ca şi la 1831, nu mai erà cestiunea de a se mai discutà asupra drepturilor ţărănimii recunoscute prin hrisoavele vechi, sătenii erau mulţumiţi că cel puţin în judeţele de munte, obţinuseră dreptul de a luà lemne din pădure în schimbul unei plăţi destul de moderate, ceeace nu li s'a mai îngăduit dela Regulement înainte în cealaltă parte a ţării.

VII

Consecinţele legislaţiunii agrare a Regulamentului asupra stării morale şi materiale a ţărănimii din ambele Principate

Regulamentul Organic a avut consecinţele cele mai dezastroase asupra stării morale şi materiale a ţărănimii în amândouă Principatele, şi mai cu seamă asupra ţăranului muntean, care erà obişnuit să cultive întinderi de pământ oricât de mari, şi prin urmare i se închideà putinţa de a agonisì cevà peste traiul zilnic, prin limitarea locurilor de hrană şi de păşune; iar asupra ţăranului moldovean, care erà obişnuit cu această limitare a locurilor de păşune, încă dela hrisovul lui Al. Moruzi, i s'a mai îngreuiat situaţiunea lui printr'o muncă escesiv de grea pe care trebuià să o facă pentru proprietar, şi care erà cu mult mai mare decât munca ce se cereà să o facă ţăranul muntean; astfel că pe deoparte se tăià ţăranilor din amândouă Principatele orice avânt spre îmbogăţire, iar pe de alta erau îndatoraţi să facă o muncă istovitoare fără nici un folos pentru dânşii.

Faptul că ambele comitete moldovean şi muntean au lucrat împreună la prepararea proiectelor de regulament, a făcut pe membrii comitetului muntean să cunoască legislaţia agrară a Moldovei, care erà cu mult mai grea decât a Munteniei, şi să facă să se adopte aproape aceleaşi dispoziţiuni pentru amândouă Principatele, îngreunând cu chipul acesta sarcinele ţăranului muntean, care se bucurà de o legislaţiune agrară mai favorabilă.

Afară de aceasta ceeace a contribuit şi mai mult ca

Obștestele Adunări să nu cedeze mai nimic din părerile lor, a fost că instrucțiunile rusești, de cari ele aveau cunoștință, cuprindeau dispoziţiuni şi mai asupritoare pentru ţărănime, căci după acele instrucţiuni ţăranul trebuià să se simtă foarte fericit că a scăpat de toate birurile din trecut şi nu mai aveà să plătească decât un bir de 30 lei pe an, şi puteà prin urmare pentru a despăgubì pe proprietari de desfiinţarea scutelnicilor, să li se ridice zilele de lucru dela 12 la 20 sau chiar la 24 zile[1]).

Această sporire a zilelor de muncă nu a fost primită, dar s'a fixat prin Regulament întinderea de pământ ce proprietarii erau datori să o deà sătenilor pentru hrana lor şi a vitelor lor, şi s'a stabilit la o întindere aşà de mică încât abia puteau să se hrănească dintr'însa, necum să mai poată agonisì cevà pentru zile mai grele.

Dacă Generalul Jeltuhin nu ar fi fost înlocuit cu Generalul Kisseleff, nici atât cât s'a dat ţăranilor prin Regulament nu s'ar fi putut obţine pentru ei, căci din alcătuirea părţii privitoare la Obştească Adunare, care s'a făcut sub Generalul Jeltuhin, se poate judecà cât de puţin erà preocupat dânsul de drepturile celorlalte clase; Generalul Kisseleff însă erà însufleţit de alte sentimente pentru ţărănime, şi acasta se vede din toate ofisele sale, din corespondenţa sa cu Butenieff şi din toate măsurile pe cari le-a luat pe cale administrativă, lupta însă erà anevoioasă, căci trebuià să lovească în interesele clasei privilegiate, în mâna căreia stà să admită sau nu împuţinarea drepturilor de cari dânsa se bucurà şi la care nu voià să renunţe.

Erau în comitetul muntean doi bărbaţi cu cari Kisseleff s'ar fi putut înţelege mai uşor: Vornicul Barbu Ştirbey, şi Hatmanul Al. Villarà, cel dintâi graţiă culturii şi temperamentul său, erà mult mai accesibil a înţelege că asigurarea bunei stări materiale a ţărănimii erà în interesul

---

[1]) Iată ce spuneau instrucţiunile rusești: «Despăgubirile cari s'ar puteà prinosì boierilor (fiindcă li se desfiinţà scutelnicii) sunt: 1) o adăogire la leafă potrivit cu numărul scutelnicilor, 2) *Ţintuirea de 20 până la 24 zile de muncà,* în locul celor 12, ce stăpânii au dreptate a cere dela ţăranii locuitori pe pământul lor» (Analele par. Moldovei, I, pag. 31).

nu numai al săteanului, dar şi în interesul marilor proprietari; cel d'al doilea, foarte abil, hârşit în treburile Statului, priceput a-şi întinde pânzele bărcii sale, nu înpotriva vântului, ci în partea de unde ar fi suflat, ar fi putut deasemenea să secundeze pe Kisseleff în ideile sale, dar şi unul şi celălalt erau prizonierii clasei privilegiate din care făceau parte, şi nu puteau luptà în contra curentului făcut de dânsa.

Kisseleff totuşi reuşise ca comitetul de alcătuire a Regulamentului să acorde sătenilor 5 pogoane de fâneţe pentru vitele lor, în Obştească Adunare se preparà însă lovitura de a se reduce numărul lor la 3 pogoane, şi când Stolnicul N. Hiotu a propus amendamentul să se reducă numărul pogoanelor de fâneţe la 3, toţi membrii Obşteştei Adunări au votat pentru amendament, afară de unul singur care a fost consecinte cu părerea sa din comitet, acela a fost Vornicul Barbu Ştirbey, iar Hatmanul Al. Villarà, care iscălise alături cu ceilalţi membrii proiectul comitetului care prevedeà 5 pogoane, a votat alături de cei 43 reducerea numărului pogoanelor de fâneţe la 3, căci vântul se schimbase din altă parte.

La alcătuirea Regulamentului ar fi fost ocaziunea să se asigure o soartă mai bună ţărănimii, căci atunci Principatele intrau într'o fază nouă. Tratatul din Adrianopoli deschisese definitiv Marea Neagră comerţului internaţional, grânele aveau preţuri fiind căutate în toate părţile, vitele se exportau ca şi în trecut pe o scară întinsă, şi ceeace erà mai important pentru Principate, siguranţa renăscuse în ţară, căci până atunci cu Turcii în coastele ţării, cu garnizoanele lor la Brăila, Giurgiu şi Turnu, judeţele de pe marginea Dunării, cari au pământul cel mai fertil, nu produceau mai nimic din cauza Turcilor cari prădau recoltele, şi la distanţe mari de Dunăre nu se trimeteau nici chiar vitele la păşune de frica Turcilor că le luau.

Atunci dacă s'ar fi dat sătenilor o întindere îndoită de pământ pentru hrana lor, iar pentru vite atât cât aveau ţăranii după hrisovul lui Al. Moruzi, s'ar fi putut formà o clasă ţărănească puternică, care ar fi avut putinţa să pună şi cevà deoparte, ştiind că pământul pe care-l muncesc este pământul lor.

Atunci ar fi fost mult mai uşor să se facă această improprietărire, căci pământul nu dobândise încă valoarea pe care a dobândit-o mai târziu şi proprietarii erau obişnuiţi să deà sătenilor întinderi mari de pământ să le cultive pe seama lor.

Dar cine erà să pună umărul în Obştească Adunare şi să susţină îmbunătăţirea soartei sătenilor, când ei nu aveau nici un reprezentant acolo?

Cum se puteà pretinde dela o generaţiune care născuse cu privilegii şi cari erà obişnuită să considere pe ţăran ca instrumentul ei de muncă, să se gândească că viitorul unei ţări nu poate să fie asigurat atâta timp cât clasa ceea mai numeroasă a ţării trăieşte în mizerie?

Nu apăruse atunci omul de Stat cu vederi largi, care să vază nu numai prezentul, dar să prevază şi viitorul, şi să se ridice mai presus de interesele meschine ale momentului şi să asigure bunul traiu al păturii celei mai numeroase a ţării; iar atunci când s'a propus Obşteştei Adunări să reguleze pe alte baze raporturile dintre proprietari şi săteni, membrii ei n'au văzut alt cevà decât interesele lor şi au croit ţărănimii o soartă şi mai rea decât o aveà în trecut.

Dar Generalul Kiseleff ar fi putut cel puţin dânsul să facă cevà pentru ţărănime?

Cu toată bunavoinţa pe care ar fi avut-o—şi care nu i-a lipsit — nici el nu ar fi putut să facă mai mult decât a făcut, căci erà silit să menajeze pe boieri ca să poată guvernà, şi pentru ca să desvolte o mai mare energie pentru a obţine mai mult pentru săteni, ar fi trebuit să găsească în Obştească Adunare un grup de oameni hotărîţi, care să-l urmeze, şi pe care sprijinindu-se să poată impune voinţa sa, dar el n'a fost secundat de nimeni, şi el care erà străin de ţară, nu i se poate pretinde să fi avut mai multă durere de inimă de o ţară, care nu erà a sa.

Dacă în trecut ţărănimea n'a putut să devie mai puternică, atunci când aveà pământ îndestulător pentru hrana ei şi a vitelor sale, erau alte cauze care se opuneau la desvoltarea ei. Erau predările Turcilor şi Tătarilor, erau birurile grele, angaralele care cădeau necontenit asupra ţărănimii,

erà nesiguranţa în care se aflà ţara, astfel în cât sătenii nu puteau să agonisească nimic; dela Regulament însă toate acele biruri apăsătoare s'au desfiinţat, siguranţa renăscuse în ţară, omul erà de acì înainte sigur pe avutul lui, numai erà la discreţia celui dântâi capegiu turc venit în ţară, dela Regulament înainte s'ar fi putut creeà o pătură ţărănească puternică, bogată, dacă nu i s'ar fi adus nici o ştirbire la drepturile ei străvechi; în loc de aceasta Regulamentul a redus pe fruntaşi la starea pe care o aveau codaşii în trecut, şi atunci o parte din ţărănime, cum s'a pus în aplicare Regulamentul, au emigrat peste Dunăre şi Prut, iar cei cari au rămas s'au mulţumit să ducă o viaţă mizerabilă, cercuită de o legislaţie vitregă, cum a fost legislaţiunea agrară a Regulamentului Organic.

VIII

Măsurile agrare propuse în timpul revoluţiunii dela 1848 în Muntenia

Regulamentul Organic adusese ţărănimea în aşà stare încât a fost destul o scânteiă ca să aprinză focul pus de vântul revoluţiunii dela 1848, căci dacă dânsa nu ar fi avut răsunet în ţărănime, n'ar fi putut să ridice zecimile de mii de oameni cari s'au pus în mişcare la 1848.

Revoluţiunea dela 1848 aveà în programul ei revendicaţuni sociale, cari interesau diferitele păturí ale societăţii şi mai cu seamă pe ţărănime, căci principala revendicaţiune, care îi da puterea ei, erà emanciparea clăcaşilor şi improprietărirea lor.

Cele 22 articole ale Constituţiunii, cuprinse în proclamaţiunea guvernului provizoriu din 9 Iunie 1848[1]) erau însufleţite de umanitarismul cel mai larg; ele proclamau egalitatea înaintea legilor şi a impozitelor, libertatea individuală, libertatea conştiinţei, libertatea presei, libertatea învăţământului şi mai presus de toate: emanciparea clăcaşilor şi împroprietărirea lor.

Pentru a hotărî cestiunea agrară fiecare judeţ a trimis câte un deputat ales din partea proprietarilor şi altul din

---

[1]) Guvernul provizoriu a fost constituit la început sub prezidenţia Mitropolitului Neofit, de I. Eliade, St. Golescu, Chr. Tell, Magheru şi Scurtu, având de secretari pe: N. Bălcescu, Ion C. Brătianu, C. A. Rosetti şi Al. G. Golescu, iar în urmă a fost înlocuit cu o locotenenţă domnească compusă din: I. Eliade, Generalul N. Golescu şi Chr. Tell. (Acte şi leg. III, p. 13 şi urm.).

partea sătenilor, şi aceşti 34 deputaţi întruniţi la Bucureşti, sub prezidenţia lui Al. Racoviţă, şi în lipsă sub prezidenţia lui Ion Ionescu dela Brad, aveau să discute cestiunea proprietăţii.

Sedinţele acestei comisiuni au fost deschise la 9 August 1848 printr'un discurs al lui C. A. Rosetti, directorul Ministerului de Interne, şi au ţinut până la 19 August, când comisiunea a fost disolvată înainte de a-şi fi terminat lucrarea ei.

Discuţiunile urmate în această comisiune lasă impresiunea unei Adunări compusă din două tabere protivnice: de o parte deputaţii săteni având revendicaţiuni de făcut, şi cerându-le tocmai dela tabăra cealaltă a deputaţilor proprietarilor, iar de altăparte deputaţii proprietari, intimidaţi de revoluţiunea născândă şi de publicul din tribune, care simpatizà cu deputaţii ţărani, neştiind ce să acorde şi amânând orice soluţiune până când desfăşurarea evenimentelor îi va scăpà de răspunderea unui mandat aşà de greu de îndeplinit.

După ce s'a adoptat principiul că munca este liberă şi proprietatea sfântă, preotul Neagu, în numele deputaţilor săteni, a cerut în şedinţa dela 17 August, ca sătenii să fie împroprietăriţi pe pământul necesar pentru 4 boi, 2 vaci, 10 oi, 1 cal şi 2 râmători, şi anume:

1½	pogon loc de casă şi grădină,
3½	pogoane loc de islaz,
3	„ de arătură de toamnă,
3	„ „ „ „ primăvară,
3	„ făneţe.
14	pogoane la câmp, pământ bun şi roditor.

1½	pogon loc de casă şi grădină,
3½	pogoane loc de islaz,
4	„ de arătură de toamnă,
4	„ „ „ „ primăvară,
3	„ făneţe
16	pogoane la baltă, unde este loc cleios.

1½ pogon loc de casă şi grădină,
3½ pogoane islaz,
1½ pogon arătură de toamnă,
1½ „ „ „ primăvară,
3 pogoane fănețe
11 pogoane la podgorie

½ pogon pentru casă,
2½ pogoane islaz,
1½ pogon arătură de toamnă,
1½ „ „ „ primăvară,
2 pogoane lemne de pădure
8 pogoane la munte, şi pentru cei cu meşteşug [1]).

Toate acestea le cereau sătenii propunând să plătească despăgubirea pe care o va stabili comisia, şi la întrebarea deputaţilor proprietari de unde au să ia dânşii banii ca să plătească pământul, preotul Neagu le-a răspuns: „din braţele noastre iese un izvor de aur şi argint; noi suntem Statul şi noi suntem şi Vistieria; dacă Statul e sărac, noi vom îndoì puterile noastre şi vom face să isvorăscă aur şi argint din braţele noastre“ [2]).

Asemenea cuvinte înţelepte au fost spuse de un deputat al ţăranilor în comisia dela 1848. Nici atunci, nici altădată, ei nu au pronunţat cuvinte ca acelea cari au fost zise cu 48 ani mai târziu de un deputat ţăran în Dumă la adresa proprietarilor: „Am stat dinaintea porţii voastre cerând pâine ca să nu murim de foame, am bătut încetişor la poartă, parcă aţi fi fost surzi; bătem acum mai tare, nimeni nu vreà să ne audă. Vreţi oare să spargem poarta cu puterea a sute de milioane de suflete peritoare de foame? Băgaţi de seamă, domnilor proprietari, mai este timp încă, dar în curând va fi prea târziu“.

La propunerea deputaţilor săteni, un deputat al proprietarilor Robescu, răspundeà să vânză ţăranilor vetrele satelor cu o rază împrejur de 20 stânjeni, plătindu-li-se câte un leu stân-

---

[1]) Acte şi legiuiri, I, pag. 510.
[2]) Ibid. I, pag. 513.

jenul în bani, iar nu în făgădueli, ceeace reveneà la 480 lei noi pogonul, pe când atunci pogonul nu se vindeà nici 100 lei vechi.

Sătenii văzând că nu li se primeşte propunerea lor făcută de preotul Neagu, au renunţat la dânsa şi au declarat că se mulţumesc să fie improprietăriţi pe întinderea de pământ pe care o aveau în posesiunea lor, şi nici această propunere ne fiind primită, I. Eliade a citit decretul de suspendarea şedinţelor comisiunii pe motiv că şedinţele ei devin din zi în zi mai furtunoase şi în loc de a se stabilì sinceritate şi încredere între membrii comisiunii, fiecare propune imposibilul pentru a se depărtà şi mai mult unii de alţii[1]).

Locotenenţa domnească suspendând şedinţele comisiunii a cerut fiecărui deputat să-şi arate părerea sa în scris, pentru ca guvernul să alcătuiască un proiect care să împace toate interesele, dar după o lună revoluţiunea erà sfârşită, şi cu dânsa s'a înmormântat şi cestiunea stabilirii raporturilor dintre proprietari şi săteni.

---

[1]) Acte şi legiuiri, I, pag. 526 şi urm.

CAPITOLUL III

Politica agrară a Principatelor dela Aşezămintele domnitorilor Barbu Ştirbey în Muntenia şi Grigore Ghyka în Moldova până la Legea Rurală din 1864

(1851—1864)

I

Reforma agrară a Principelui Barbu D. Ştirbey în Muntenia

După revoluţiunea dela 1848 tronurile Principatelor au fost încredinţate lui Barbu Şirbey în Muntenia şi Grigore Ghyka în Moldova.

Senedul dela Balta-Liman din 19 Aprilie (1 Mai) 1849 prevedeà în art. 3[1]) că Domnii Principatelor au să se ocupe între altele cu îndreptarea legiuirii privitoare la raporturile dintre proprietari şi săteni, şi în acest scop B. Ştirbey a numit la 15 Octomvrie 1849 o comisiune sub prezidenţia Doctorului Arsache ca să studieze cestiunea şi să prezinte un raport asupra ei.

Domnitorul Barbu Stirbey erà un adânc cunoscător al chestiunei agrare, el fusese la 1829 secretar al comisiunii însărcinată cu alcătuirea Regulamentului Organic, luase o parte însemnată la lucrările Adunării de revizie a Regulamentului, şi afară de aceasta dobândise o mare experienţă

---

[1]) D. A. Sturdza «Acte şi documente privitoare la istoria renaşterii României» I, pag. 357 şi urm.

în lunga sa carieră, ca Vornic din năuntru (Ministru de Interne), Secretar de Stat (Ministru de Externe), Logofăt bisericesc (Ministru al Cultelor), Logofăt al dreptăţii (Ministru de justiţie) şi desfăşurase o mare activitate pentru a duce la bun sfârşit chestiunea agrară. El credeà că ceeace trebuià făcut nu erà atât ca să se modifice principiile puse de Regulament, cât să se lămurească înţelesul lor făcându-le mai practice.

Deşi ţara abià eşise dintr'o revoluţiune, care isbucnise în mare parte din cauza abuzurilor făcute în timp de 18 ani cu aplicarea Regulamentului, cu toate acestea comisia numită de Domnul B. Ştirbey pentru ca să aducă o îmbunătăţire raporturilor dintre proprietari şi ţărani, găseà că tot ce hotărîse Regulamentul Organic erà foarte înţelept şi ţăranul român trebuià să se simtă foarte fericit de condiţiunile care i se făceà de către proprietari, deoarece el plăteà ca preţ al pământului a cincea parte din venitul lui, pe când în alte ţări se plăteà a treia parte, iar în altele se împărţeà venitul pământului pe din două între proprietari şi săteni; comisia conchideà că trebuesc menţinute vechile raporturi stabilite de Regulament între proprietari şi săteni, şi ceeace ar trebui să se facă ar fi să se ia oarecari măsuri ca să înceteze abuzurile cari s'au ivit în unele părţi.

In sânul comisiunii a fost însă o voce care nu s'a unit cu opiniunea majorităţii, căci pe când majoritatea propuneà ca pentru prisoase să se facă tocmeli de bunăvoiă între proprietari şi săteni; minoritatea însă care vedeà că ţăranii n'au libertatea deplină în facerea tocmelelor de bunăvoiă pentru prisoase, cereà ca cel puţin pentru două perioade de recensământ (14 ani) să se hotărască prin lege preţul loturilor de pământ de care ar aveà nevoie sătenii pentru arătură sau pentru păşunat peste numărul pogoanelor legiuite de Regulament, şi după expirarea termenului de 14 ani, această dispoziţiune a legii să înceteze şi să facă tocmeli de bună voiă [1]).

Această părere erà întemeiată pe experienţa care se făcuse în timp de 18 ani dela punerea în aplicare a Regulamentului, căci se făcuse cu prisosinţă dovada că tocmelile de

---

[1]) Acte şi legiuiri, I, pag. 583 şi urm.

bunăvoiă dăduseră loc la o mulţime de abuzuri din partea arendaşilor, asupra cărora proprietarii nu exercitau o supraveghere îndestulătoare, precum şi din cauza autorităţilor locale, cari nu satisfăceau plângerile sătenilor, chiar dacă erau întemeiate.

Opiniunea minorităţii nu a fost primită de majoritatea comisiunii, cu toate că şi dânsa recunoşteà că acolo unde se făcea abuzuri erau alcătuirile de bunăvoiă pentru prisoase, şi chiar domnitorul Barbu Stirbey o spuneà destul de lămurit când ziceà: „că experienţa trecutului ne arată că pentru tot ce Regulamentul a prevăzut şi a regulat într'un chip definitiv, relaţiunile cele mai pacinice şi cele mai mulţumitoare au domnit între ţărani şi proprietari, *iar plângerile n'au fost decât numai pentru aceeace Regulamentul a crezut ca să le lase la libera voinţă a părţilor,* şi n'a venit încă momentul pentru Ţara Românească de a se introduce principiul tocmelelor de bunăvoie, şi o lege generală care să reguleze această chestiune este încă necesară“ [1]).

Cu toată această recunoaştere a însuşi Domnitorului că partea slabă a Regulamentului Organic erà tocmai aceea a învoielilor de bună voie pentru prisoase, el n'a voit să se atingă de dânsa, deşi Barbu Ştirbey ştià destul de bine ce se petreceà în Basarabia, unde ţăranii primeau o întindere mult mai mare de pământ, atât pentru hrană cât şi pentru prisoase, şi din această cauză ei stau mult mai bine decât ţăranii din Principate, cari nu puteau să facă speculaţiuni cu prisoasele de pământ din cauza condiţiunilor grele cari li se impuneau; şi dacă s'ar fi admis opinia minorităţii ca pentru prisoase să nu mai rămână sătenii la discreţiunea proprietarilor, atunci s'ar fi putut formà o clasă mijlocie de ţărani, şi reforma lui Barbu Şirbey ar fi fost într'adevăr o reformă binefăcătoare pentru ţărănime.

Propunerea minorităţii comisiunii erà o propunere tranzitorie, căci nu erà să se încerce decât în interval de 14 ani, dar ea ar fi avut mari avantagii pentru săteni, căci cel puţin pentru acest timp n'ar mai fi fost expuşi la urcarea preţu-

---

[1]) Ibid. I, pag. 615.

rilor pentru acele prisoase, și experienţa făcută în Moldova cu judeţele Covurlui, Tecuci, Fălciu și Tutova, cărora Regulamentul Organic și apoi M. Sturdza le-a prelungit posesiunea lor asupra pământurilor ce le aveau din trecut, acea experienţă erà destul de convingătoare, căci în acele judeţe graţie acelor măsuri, se formase o clasă ţărănească mai avută și mai rezistentă.

Propunerea minorităţii a fost însă respinsă pe motiv că proprietarul dacă ar fi obligat să deà ţăranilor pământul de care ei au nevoie pentru prisoase, atunci ar rezultà că principiul proprietăţii ar fi distrus și tocmelile de bună voie ar fi nimicite; adevăratul motiv însă erà că proprietarii nu se credeau datori a asigurà o viaţă mai largă sătenilor și considerau că au făcut un sacrificiu îndestulător pentru ţărani dându-le pământul necesar pentru hrana lor și pentru 5 vite, iar dacă ţăranul voià să facă speculaţiuni cu pământul, de această urcare trebuià să profite proprietarul și prin urmare dacă din concurenţa ce-și fac sătenii între dânșii pentru a dobândì pământ pentru prisoase, rezultà o urcare în preţul de arendare al pământului, de această urcare trebue să beneficieze numai proprietarii.

Legiuirea agrară a lui Ştirbey aduceà însă și oarecari îmbunătăţiri pentru săteni. Domnitorul Barbu Ştirbey își adusese aminte de Vornicul din Intru al lui Kisseleff, și de unicul său vot din Obștească Adunare ca să se deà sătenilor 5 pogoane de islaz pentru vite, și a îndatorat pe proprietari să deà sătenilor 5 pogoane de islaz pentru vitele lor, adică câte un pogon de cap de vită, și graţie acestei măsuri ţărănimea a început să se ocupe mai cu înlesnire de creșterea vitelor.

Ştirbey a voit însă să lămurească și situaţiunea juridică a proprietăţi și întinzând definiţiunea clăcii dată de Codul Caragea, a pus în art. 140 principiul că săteanul ce locuește pe moșia altuia nu se poate socotì decât ca un *chiriaș* pe acea parte de loc ce primește, și banii ce plătește sau munca ce face pe seama proprietarului, nu se poate socotì iarăș decât ca o *chirie* din parte-i pentru acest pământ.

Ştirbey cunoșteà revendicaţiunile sătenilor făcute la 1848, pe cari ei le întemeiau pe vechiul drept românesc ce-l aveau

asupra pământului, şi dacă ei n'au reuşit atunci, aveau însă o bază puternică pe care să se rezeme, Ştirbey le-a tăiat-o prin redacţiunea pe care a dat-o art. 140 al legiuirei sale, stabilind că raportul care există între proprietar şi sătean este acela care există între proprietar şi chiriaş, aşà încât pe deoparte Ştirbey aducea o îmbunătăţire stării sătenilor prin sporirea întinderii de păşune ce le-o da, iar pe de altă parte deslegà în favoarea proprietarilor o veche controversă care existà între dânşii şi săteni, şi ca o consecinţă a ceeace hotărîse pentru moşii, a ştirbit şi dreptul pe care-l aveau sătenii asupra pădurilor, limitându-le dreptul numai asupra uscăturilor din pădure şi la crânguri, prin urmare şi în privinţa pădurilor s'a redus din drepturile anterioare ale sătenilor.

Iată cum stabileà legiuirea lui Ştirbey din 23 Aprilie 1851, raporturile dintre proprietari şi săteni[1]):

Proprietarul erà dator să deà fiecărui sătean aşezat pe moşia sa următoarele întinderi de pământ:

400 stânjeni patraţi la câmp şi 300 la munte pentru casă, curte, împrejmuire şi o grădină de legume,

La cei cu patru boi şi o vacă:

I. Cinci pogoane loc de islaz socotindu-se un pogon de fiecare cap de vită,

II. Trei pogoane de cositură pentru hrana pe iarnă a vitelor,

III. Trei pogoane de arătură, adică în total 11 pogoane 7 prăjini în loc de 8 pogoane 19 prăjini.

La cei cu doi boi şi o vacă:

I. Trei pogoane de islaz, socotindu-se tot un pogon de cap de vită,

II. Un pogon şi 19 prăjini de cositură pentru hrană pe iarnă a vitelor,

III. Trei pogoane de arătură, adică în total 8 pogoane şi 2 prăjini, în loc de 6 pogoane şi 14 prăjini.

La cei numai cu o vacă:

I. Un pogon islaz pentru acea vacă,

II. Cincisprezece prăjini cositură,

---

[1]) Acte şi legiuiri, I, pag. 699 şi urm.

III. Trei pogoane de arătură, adică în total 4 pogoane 22 prăjini, în loc de 4 pogoane 10 prăjini.

Dacă săteanul aveà trebuinţă de o întindere mai mare de pământ, trebuià să se învoiască cu proprietarul, şi dacă proprietarul nu aveà pământ de ajuns ca să deà sătenilor, părţile rămâneau să se învoiască cum vor puteà, scăzându-se săteanul cu o zi şi jumătate pentru fiecare pogon ce ar fi primit mai puţin pentru cositură şi arătură, şi cu o zi pentru un pogon de islaz.

In schimbul pământului ce i se da săteanul erà obligat să muncească pentru proprietar 22 zile pe an cu 4 sau 2 vite, sau cu mâinile, în trei soroace şi anume: 7 zile primăvara, 8 vara şi 7 toamna.

Comparând legiuirea regulamentară cu acea a lui Ştirbey, găsim că după Regulament, săteanul lucrà 12 zile şi mai erà dator să facă o zi de plug şi să aducă un car de lemne, ceeace făceà 14 zile pentru locuitorii cari aveau boi, iar cei cari nu aveau vite lucrau 6 zile pentru ziua de plug şi carul cu lemne, adică în tot 18 zile; pe când după legiuirea lui Ştirbey locuitorii cari aveau vite făceau cu 6 zile mai mult, iar cei fără vite 4 zile mai mult; dar în schimb numai erau obligaţi să deà cei 4 oameni (slujbaşi voinici) la 100 familii, care nu s'au dat mai nicăiri şi munciau pentru aceasta încă 12 zile cunoscute sub numele de zilele de iobăgie, şi pe de asupra legea lui Ştirbey le mai da câte o jumătate pogon de islaz pentru fiecare vită.

In privinţa dijmei, legea lui Ştirbey a fixat-o la una din zece pentru pogoanele de arătură şi la două din zece pentru cele de cositură, dar a impus o îndatorire proprietarului, care dacă s'ar fi păzit cu sfinţenie ar fi fost de un mare folos pentru ţărani, acea privitoare la dijmuit, care trebuià să înceapă îndată ce se adunà fiecare fel de producte, şi să se isprăvească cel mult în 10 zile, ca să poată şi sătenii să-şi ridice productele lor la vreme, şi în caz când proprietarul fără o pricină binecuvântată ar fi lăsat să treacă cele 10 zile, atunci sătenii dimpreună cu preoţii şi deputaţii satului erau în drept să dijmuiască holdele şi să ducă în curtea proprietarului dijma ce i se cuveneà.

Pe lângă îmbunătăţirea adusă la dijmuit de legiuirea Stirbey, s'a mai adus şi o altă îmbunătăţire prin reducerea slujbii cositului dela 16 prăjini pe zi la 12 prăjini, iar în privinţa treeratului s'a deslușit că sătenii nu erau datori să treere grâul sau alte producte ale proprietarilor cu vitele lor, ci cu vitele proprietarului, sau învoindu-se cu tocmeala deosebită cu sătenii.

Totdeodată s'a modificat şi facerea recensământului la 5 ani în loc de 7 ani, şi cu aceasta s'a venit puţin în ajutorul sătenilor în privinţa strămutărilor după o moşiă pe alta, de oarece strămutările trebuiau făcute la sfârşitul catagrafiei, iar formalităţile strămutării s'au mai îndulcit puţin, desfiinţându-se acea dispoziţiune neumană ca sătenii să nu fie despăgubiţi de sădirile lor.

O dispoziţiune care nemulţumeà pe săteni era acea privitoare la fixarea preţurilor muncii sătenilor, de oarece nu se făceà nici o deosebire între judeţele de munte, unde preţurile erau mai mici, şi judeţele dela câmp, unde preţurile erau mai ridicate; legiuirea lui Ştirbey a adus şi acì o îndreptare, căci a hotărât ca preţurile muncii să să facă separat pentru judeţele de munte şi pentru cele de câmp, iar tabelele de preţuri să se fixeze de Obştească Adunare din 5 în 5 ani în loc de 3 ani cum erà mai înainte.

In sfârşit noua legiuire înfiinţà un sfat sătesc, compus din: pârcălabul satului, un orânduit din partea proprietarului şi doi deputaţi în satele mai mici de 100 familii şi patru deputaţi în satele mai mari de 100 familii. Pârcălabul şi deputaţii se alegeau pe un an de toţi sătenii cari plăteau capitaţia, dintre sătenii cari aveau 4 boi şi în lipsă dintre acei cari aveau 2 vite.

Compunerea sfatului sătesc în care elementul ţărănesc erà precumpănitor, da o garanţie sătenilor că interesele lor vor fi sprijinite, căci atribuţiunile lui erau ca să rezolve toate cestiunile privitoare la interesele ţărănimii şi în special daraverile agricole dintre proprietari şi săteni.

Sfatul sătesc aveà sub a sa îngrijire:

a) Magaziile de rezervă,

b) Cutia satului,

c) Strângerea capitaţii şi răspunderea ei la vreme la subocârmuire,

d) Darea recruţilor şi dorobanţilor,

e) Punerea în lucrare a poruncilor Stăpănirii, cari priveau satul,

f) Paza cu scumpătate a legiuirii agrare şi a tocmelelor făcute de bună voie, precum şi îndatoririle sătenilor către proprietari, şi în sfârşit toate pricinile dintre proprietari şi săteni se cercetau tot de acest sfat.

Această din urmă atribuţiune care s'a dat sfatului sătesc erà foarte importantă pentru săteni, căci ei puteau să hotărască pricinele care îi atingeau de aproape într'o adunare în care ei erau mai bine reprezintaţi decât proprietarii, de oare ce afară de 2 sau 4 săteni cari făceau parte din sfat, mai erà şi părcălabul tot sătean, care deşi pus sub ordinele administraţiei, dar fiind ales tot de săteni puteau să aleagă un om de ispravă, care să judece drept pricinile satului.

Atât pârcălabul, cât şi deputaţii sfatului sătesc, erau apăraţi pe tot timpul slujbii lor de cele 22 zile de muncă ca o răsplătire pentru această însărcinare, dar pentru ca să nu să aleagă aceaşi oameni în aceste dregătorii săteşti, legea prevedeà că ei nu pot fi aleşi doi ani de a rândul.

Legiuirea lui Stirbey erà un progres faţă de legiuirea regulamentară, căci prin sporirea islazului acordat sătenilor le da putinţa să crească mai multe vite şi prin urmare să-şi îmbunătăţească starea lor, Stirbey a căutat să desfiinţeze unele dispoziţiuni ale Regulamentului cari se interpretau în contra sătenilor, precum şi să deslușească altele pentru ca să împuţineze abuzurile, dar neprimind opiniunea minorităţii comisii însărcinată cu revizuirea legii agrare în privinţa prisoaselor pentru vite şi arătură, şi lăsându-i sub regimul tocmelelor de bunăvoiă, nu a curmat abuzurile pe cari însuş le mărturiseà că se întâmplau în trecut, şi a lăsat să dăinuiască tocmai partea slabă a Regulamentului, care după părerea sa trebuià să fie îndreptată.

S'ar puteà crede că a fost în intenţiunea Domnitorului Barbu Ştirbey să aducă o îmbunătăţire şi în această privinţă, dar greutăţile pe cari le-a întâmpinat Domnul Moldovei Gr.

Ghyka în Obştească Adunare după cum însuşi arată în memoriul său asupra clăcii[1]) să-l fi depărtat de această idee; însă judecând după modul cum a rezolvat cestiunea dreptului sătenilor asupra pământului, şi după înclinarea lui sufletească pentru proprietari, reese că el a voit în mod sincer îmbunătăţirea soartei sătenilor, dar numai în acele puncte unde nu se atingeà în nimic drepturile proprietarilor. El a fost un administrator de frunte, erà omul ordinii, a regulat finanţele Statului, sdruncinate în urma revoluţiunii dela 1848 şi a ocupaţiunii ţării cu armate streine, şi lovitura pe care a dat-o ţăranilor considerându-i că sunt nişte chiriaşi ai pământului posedat de ei, nu porneà decât din convingerea intimă pe care o aveà că numai întărind proprietatea va ferì ţara de svârcolirile pe cari spiritul său pătrunzător le prevedeà.

---

[1]) Acte şi legiuiri I, pag. 615.

II

Reforma agrară a Domnitorului Grigore Ghyka din 23 Aprilie 1851 în Moldova

Grigore Ghyka, Domnul Moldovei, conformându-se art. 3 al Convenţiunii dela Balta-Liman, a numit o comisiune care să revizuiască legiuirea regulamentară privitoare la raporturile dintre proprietari şi săteni, şi la Aprilie 1851 legiuirea a fost gata pentru a se pune în aplicare, ca şi în Muntenia, cu începere dela 23 Aprilie 1852[1]).

Legiuirea agrară a Moldovei n'a voit să părăsească tradiţiunea asupra îndatoririi proprietarilor de a da loc de hrană locuitorilor aşezaţi pe moşiile lor, şi depărtându-se cu totul de ceeace făcuse Domnul Ţării Româneşti Barbu Ştirbey, a pus chiar în articolul 1 al legii principiul că proprietarul este îndatorat să deà loc de hrană locuitorilor aşezaţi pe moşia sa, iar în art. 16 a păstrat vechia rânduială după care la moşiile înguste, unde proprietarul nu ar puteà să deà locuitorilor pământul prevăzut de lege, moşia se împărţeà în trei părţi, din care două părţi se da locuitorilor şi a treia parte rămâneà proprietarului, dispoziţiune care fusese ştearsă din legiuirea românească.

Legiuirea Moldovei a mers şi mai departe, ea a înlesnit împroprietărirea clăcaşilor, căci în art. 13 s'a spus că proprietarul împreună cu paznicii şi cu bătrânii satului vor însemnà locurile ce se dau sătenilor, cu alte cuvinte acele locuri se individualizau, pe când după legiuirea lui Ştirbey ele se puteau schimbà în fiecare an după placul proprietarului.

După noua legiuire în care s'a întrupat şi legea din

---

[1]) Acte şi legiuiri, I, pag. 536 şi urm.

1844 privitoare la satele de prin munţi, proprietarul erà dator să deà fiecăruia din locuitorii aşezaţi pe moşia sa următoarele întinderi de pământ:

I. Un loc de 10 prăjini pentru casă, ogradă şi grădină,

II. Una şi jumătate falce loc de arat,

III. Patruzeci de prăjini de fânaţ,

IV. Patruzeci de prăjini pentru păşune.

Peste locurile însemnate mai sus fie care locuitor mai primeà pentru fiecare păreche de boi sau cai:

V. Şaşezeci prăjini de fânaţ,

VI. Şaşezeci prăjini de păşune; prin urmare săteanul cu 4 boi primeà 5 fălci şi 50 prăjini, cel cu 2 boi 4 fălci şi 10 prăjini, iar cei cu palmele 2 fălci şi 50 prăjini, adică fiecare sătean dobândeà câte 20 prăjini mai mult decât mai înainte; în schimb însă proprietarii numai erau obligaţi să le deà locuri pentru a pune porumb pentru magaziile de rezervă, ci ei erau datori să pună câte 8 prăjini din locurile lor pentru porumbul necesar magaziilor de rezervă.

In schimbul pământului ce i se da, săteanul aveà următoarele obligaţiuni:

a) Tot locuitorul care aveà 2 boi sau 2 cai erà dator să are, să semene şi să grăpeze 28 prăjini în moină sau 18 în ţelină, iar cel cu 4 boi sau cu 4 cai făceà un îndoit număr de prăjini,

b) Prăşitul a 42 prăjini de popuşoi de 2 ori, cu culesul, desfăcutul şi căratul la coşere, pe care trebuià să-l facă atât locuitorii cu vite cât şi cei fără vite,

c) Seceratul 56 prăjini sau cositul a 70 prăjini pâine albă, cu căratul la arie şi pusul în stoguri, pe care trebuià să-l facă toţi locuitorii,

d) Cositul unei fălci de iarbă cu adunatul, clăditul în stog, iarăşi făcută de toţi locuitorii,

Afară de aceasta locuitorii cu 2 sau 4 boi, mai erau datori să facă o podvadă de perechea de vite la o depărtare de 8—16 ceasuri, iar când depărtarea ar fi numai de 1—8 ceasuri, erau datori să facă două podvezi de părechea de vite, precum de a tăià şi a aduce pentru fiecare păreche de vite câte două palme lemne de foc din pădurea după moşiă, sau dela altă pădure îndepărtare de 4 ceasuri; iar

locuitorii cari nu aveau vite erau scutiţi de podvezi. Tot asemenea dacă se întâmplà ca proprietarul să nu ceară într'un an să se facă podvada, sau să nu aibă nevoie să i se aducă carul cu lemne, numai puteà să ceară săteanului să i le facă în anul următor, ori să ceară plata lor în bani, nici a le transformà în zile de arătură, afară numai dacă săteanul s'ar învoì la aceasta.

Sătenii mai erau îndatoraţi, fie că aveau sau nu vite, să mai lucreze pe fiecare an 4 zile la reparaţiuni de mori, iazuri, ecarete ale moşiei, la facerea de oboare pentru vite, la baterea porumbului, iar în caz când proprietarul nu ar aveà trebuinţă de asemenea lucrări într'un an, atunci sătenii numai puteau fi puşi să le facă în alţi, ani, nici să ceară în bani, sau în lucru, o răsplată pentru zilele nefăcute; dar cum în articolul acesta se prevedeà că acele 4 zile pot fi întrebuinţate şi în baterea porumbului, locuitorii în lipsă de reparaţiuni la ecaretele moşiei, erau puşi să bată porumbul, căci dacă se întâmplà într'un an să nu fie nevoe de reparaţiuni, de bătut porumbul însă erà totdeauna nevoie.

In fine s'a introdus în legiuirea agrară a Moldovei o imbunătăţire, care fusese introdusă mai de mult în Muntenia, ca săteanul să fie scăzut din îndatoririle sale către proprietar în proporţiune cu pământul care nu i se dă, căci nu erà drept când nu i se da întreaga întindere de pământ prevăzută de lege, să facă întreaga muncă, ci în asemenea caz, sau să se învoiască cu proprietarul câtă muncă are să facă, sau să se mute după moşie.

Ceeace caracterizează mai cu seamă legiuirea agrară a Moldovei din 1851, este desfinţarea dijmei, ea fiind considerată ca o rămăşiţă de servitute, şi printr'aceasta legea lui Grigore Ghika făceà un pas mare către progres, căci dacă din punctul de vedere material sacrificiul erà compensat pentru proprietari prin adaosul la munca săteanului, dar din punctul de vedere al principiilor erà o cucerie însemnată pentru aceia cari urmăreau desrobirea ţăranilor de boieresc, şi într'adevăr când timpul a venit mai târziu pentru desfiinţarea boierescului, toţi s'au întemeiat pe legiuirea lui Grigore Ghyka, pe când în Muntenia desfiinţarea dijmei nu s'a putut obţine în legiuirea lui Ştirbey.

III

Cestiunea agrară în divanul ad-hoc al Moldovei (1857)

Reformele agrare ale Domnitorilor Barbu Ştirbey şi Grigore Ghyka aduseseră o mică îmbunătăţire în soarta ţărănimii, căci mărindu-se întinderea de islaz în Muntenia, creşterea vitelor luase o desvoltare mai mare, ceeace contribuise la buna stare a populaţiunii rurale; dar ceeace s'a făcut la 1851 erà departe de soluţiunile pe cari le propuneau spiritele mai înaintate din ambele Principate. Astefel Nicolae Bălcescu, care luase o parte activă la revoluţiunea dela 1848, fiind unul din cei 4 secretari ai guvernului provizoriu, şi unul din cei mai calzi susţinători ai ţărănimii, arătase încă dela 1850 modul cum trebuià rezolvată cestiunea agrară, propunând împroprietărirea clăcaşilor cu despăgubire pentru proprietari.

Intr'o broşură scrisă în limba franceză[1]), N. Bălcescu făceà istoricul cestiunii ţărăneşti, şi familiarizat cum erà cu cestiunile istorice, el arătà întemeiat pe documente, dreptul ţărănimii asupra două treimi din întinderea moşiilor pe cari erau aşezaţi. Trăind în perioada regulamentară şi cunoscând atât situaţiunea economică cât şi politică a ţării, el făceà un rechizitoriu violent în contra legiuirii regulamentare şi aruncà toată vina stării mizerabile în care se aflà ţărănimea asupra boierimii, pe care dânsul ziceà că nu vrea să o veştejească, dar voià să o aducă la sentimentul îndeplinirii datoriei către ea însăşi, şi mai cu seamă către ţară.

---

[1]) Question économique des Principautés Danubiennes, Paris 1850.

Părerea lui Bălcescu erà ca ţăranii să fie împroprietăriţi pe întinderea de pământ pe care o aveau în posesiunea lor, până la concurenţa a două treimi din întinderea tutulor moşiilor locuite de dânşii, dându-se fiecărui sătean pământul necesar conform propunerii deputaţilor săteni din 1848, adică în mijlociu 12 pogoane de fiecare familiă

El evaluà numărul familiilor de clăcaşi la 330.000, din care 200.000 familii aşezate pe proprietăţile particulare, iar restul pe proprietăţile Statului şi ale mânăstirilor. Aceste din urmă proprietăţi el le considerà ca proprietăţi naţionale, cari trebuiau secularizate, pentruca să reintre în patrimoniul Statului de unde nu au putut să iasă niciodată, şi aşà fiind ele se puteau împărţi ţăranilor fără să fie nevoiă ca Statul să recurgă la creditul public pentru facerea împroprietăririi pe aceste proprietăţi, şi atunci rămâneà numai ca pentru proprietăţile particulare să se despăgubească proprietarii dându-li-se un preţ mijlociu de 100 lei vechi de pogon pentru 2.400.000 pogoane (200.000 familii a 12 pogoane fiecare), adică o despăgubire de 240 milioane lei vechi (88.888.888 lei noi).

Pentru plata acstei sume Bălcescu propuneà înfiinţarea unei instituţiuni de credit ipotecar, care aveà să plătească cele 240 milioane proprietarilor expropriaţi în scrisuri funciare sau ipotecare purtând o dobândă de 5% pe an, plătibilă la fiecare semestru, iar titlurile aveau să fie rambursate prin tragere la sorţi în timp de 5 ani, câte o cincime pe fiecare an, capitalul băncii având să se formeze din anuităţile de 10% pe care aveau să le plătească ţăranii, adică pentru 12 pogoane a 100 lei, ţăranul fiind dator un capital de 1,200 lei, aveà să plătească câte 120 lei pe an, din care 5% dobânda proprietarilor şi 5% amortizarea capitalului astfel ca în 15 ani ţăranii să fie complect liberaţi[1]).

Această părere emisă de Bălcescu pentru a formà opiniunea străinătăţii asupra cestiunii agrare din România, n'a fost admisă la reforma legii agrare a lui Ştirbey din 1851, aşà că Bălcescu a murit fără să vază realizându-se nici îm-

---

[1]) Ibid. loc. cit. pag. 72 şi urm.

proprietărirea sătenilor, nici secularizarea averilor mănăstireşti; nu trebue însă să se uite că Nicolae Bălcescu erà unul din cei mai cunoscători oameni ai cestiunii agrare din timpul său, şi soluţiunile propuse de dânsul la 1850 au fost reluate oridecăteori a fost ocaziunea să se pună pe tapet cestiunea agrară în Principate, astfel încât sămănţa care a încolţit mai târziu a fost aruncată de dânsul, care a fost cel mai înfocat apărător al drepturilor ţărănimii.

Atât în conferinta dela Constantinopoli ţinută la 1856, cât şi prin tratatul dela Paris din 18 (30) Martie 1856, a fost atinsă cestiunea agrară a Principatelor, şi toţi recunoşteau că ea erà una din piedicele care făceà ca nici un progres să nu se poată realizà până ce mai întâi ea nu va fi rezolvată[1]).

Rapoartele trimişilor Puterilor streine întrunite la Constantinopoli conchideau toate la îmbunătăţirea soartei sătenilor şi art. 23 al tratatului dela Paris impuneà revizuirea legilor şi statutelor în vigoare în ambele Principate privitoare la raporturile dintre proprietari şi săteni pe baze mai echitabile.

In acest scop s'a instituit la Bucureşti o comisune compusă din reprezentanţii puterilor semnatare ale tratatului din Paris, care împreună cu comisarul Porţii, aveau să studieze opiniunile emise de Divanurile ambelor Principate, cari trebuiau să fie convocate fără întârziere ca să exprime dorinţele populaţiunilor în ceeace priveşte organizaţiunea definitivă a Principatelor, şi apoi comisiunea aveà să transmită la Paris rezultatul lucrărilor sale, pentru ca printr'o convenţiune încheiată între Puteri să se deà organizarea definitivă a Principatelor[2]).

Presa ambelor Principate începuse să agite şi dânsa cestiunile mari naţionale cari erau la ordinea zilei, întruniri se organizau prin toate judeţele, delegaţi au fost trimişi pe la multe din Curţile europeene ca să pledeze dreptatea cauzei României. Ion C. Brătianu[3]), Vasile Boerescu[4]), C. Hurmuzachy

---

[1]) Proiectul D-lui de Prokesch, trimisul Austriei (Acte şi legiuiri II, pag. 3).

[2]) Art. 23, 24 şi 25 ale tratatului din Paris.

[3]) Jean C. Bratiano «Mémoire sur la situation de la Moldo-Valachie depuis le traité de Paris», 1857, Paris.

[4]) B. Boeresco «La Roumanie après le traité de Paris» 1857.

și Ion Maiorescu[1]) în accente calde descriau istoria țărilor române arătând drepturile și suferințele lor.

Pe lângă Unirea Principatelor, cestiunea țărănească ocupà și dânsa un loc de frunte în broșurele cari apăreau în anul 1857. Vasile Boerescu, în broșura sa «La Roumanie après le traité de Paris» a reluat teza lui N. Bălcescu, și a descris situațiunea jalnică a țărănimii, conchizând, ca și Bălcescu, că singurul mijloc de a scoate pe țărani din această stare nu erà altul decât să fie declarați proprietari pe pământul pe care'l aveau în stăpânirea lor, despăgubindu-se proprietarii de îndatoririle pe cari leau țăranii către dânșii în modul următor:

Pentru 22 zile de lucru a 2 lei	44 lei
Dijma de una din cinci la fân	21 »
Dijma de una din zece la grâne	15 »
Total . . .	80 lei

Această sumă capitalizând-o cu zece, rezultà că fiecare sătean erà dator să plătească 800 lei, ceeace la 200.000 clăcași, la cât evaluà numărul clăcașilor din Țara Românească așezați pe proprietățile particulare, făceà că trebuià să se plătească un capital de 160 milioane lei vechi, amortizabil în 10 ani, și acoperindu-se din îndemnitatea luată dela clăcași.

Vasile Boerescu fixà la 8 pogoane întinderea de pământ ce trebuià să se deà țăranilor, pe când Bălcescu fixà această întindere la 12 pogoane, ceeace erà mai în raport cu trebuințele unei familii. Cifra de 800 lei propusă de V. Boerescu a se acordà ca indemnitatea proprietarilor, revenea tot la 100 lei de pogon, adică aceaș indemnitate pe care o propuneà și Bălcescu.

Toate aceste broșuri aveau de scop să lumineze opiniunea publică asupra cestiunii țărănești și se formase un curent pentru răscumpărarea clăcii, care pătrunsese și în Divanurile ad-hoc, și divergințele de păreri erau numai asupra modului de răscum-

---

[1]) C. Hurmuzaky și I. Maiorescu «Desvoltarea drepturilor Principatelor Moldo-române în urma tratatului de Paris» 1857.

părare a clăcii, sau a boerescului, cum se ziceà în Moldova, căci asupra cestiunii de principiu toţi aproape erau de acord.

Divanul ad-hoc al Munteniei nu s'a ocupat de cestiunea agrară, ci îndată ce a votat cele patru puncte la 9/21 Octomvrie 1857[1]) a refuzat să păşească mai departe la alte lucrări, până ce Congresul din Paris nu se va pronunţà mai întâi asupra dorinţelor votate de Divan la 9/21 Octomvrie; pe când în Divanul Moldovei, după ce s'a admis cele patru puncte, s'a procedat la desvotarea cestiunelor privitoare la interesul general, cari aveau să servească de bază la organizarea viitoare a Principatelor, precum şi la cestiunea privitoare la stabilirea raporturilor dintre proprietari şi săteni.

Această cestiune a fost discutată în Divanul Moldovei cu ocaziunea petiţiunii deputaţilor săteni citită de An. Panu în şedinţa dela 9 Noemvrie 1857[2]).

Petiţiunea deputaţilor săteni a stărnit cea mai vie emoţiune printre membrii divanului ad-hoc. Ea erà un rechizitoriu aspru care se făceà în contra trecutului, şi fără să voiască a invenina raporturile dintre proprietari şi săteni, aduceà însă aminte toate suferinţele pe cari le-a îndurat ţărănimea. Majoritatea proprietarilor mari, care vedeà într'insa o provocaţiune la adresa lor, a făcut o întâmplare răspunzând punct cu punct la petiţiunea deputaţilor săteni.

Raportorul comitetului proprietarilor mari, Gr. Balş, constatà mai întâi că propunerea nu s'a făcut în comitetul locuitorilor pontaşi, şi nici n'a fost protocolità de secretarul comitetului, în contra dispoziţiunilor art. 57 şi 58 ale regulamentului Adunării, şi prin urmare ea nu se poate considerà ca scrisă decât de nişte persoane care nu au avut alt scop decât de a turburà liniştea publică, folosindu-se de neştiinţa de carte a deputaţilor săteni şi încercându-se a introduce principiile unei teorii subversive, aţâţând discordia şi ura între proprietari şi ţărani, după cum dovedeşte chiar terminologia de boieri

---

[1]) Cele patru puncte adoptate la 9/21 Oct. 1857 erau : a) Autonomia Principatelor, b) Unirea, c) Domn strein, d) Guvern constituţional (D. A. Sturdza «Acte şi doc.» V. pag. 504).

[2]) Acte şi legiuiri, II, pag. 9 şi urm.

de moşie întrebuinţată în tot cursul propunerii spre a evità cuvântul de proprietari[1]).

Cunoştinţele care se vede a le fi avut autorul, sau autorii propunerii deputaţilor săteni, coloritul viu al stilului, argumentaţia strânsă şi energică a petiţiunii, face dintr'însa o pagină plină de viaţă, care nu poate fi opera deputaţilor săteni, oameni cu mult bun simţ, dar lipsiţi de instrucţiune; adevărurile cuprinse în petiţiunea deputaţilor săteni le recunoşteà şi raportorul proprietarilor mari când ziceà: «că unele din tânguirele arătate prin citata propunere sunt adevărate şi drepte şi prin urmare merită cea mai compătimitoare luare aminte», dar totdeodată constată «că starea de astăzi a ţăranilor moldoveni este mai bună decât acea a locuitorilor din multe alte ţări mai civilizate şi mai bine organizate»[2]).

După ce raportorul face istoricul proprietăţii în Moldova, conchide că desfiinţarea boierescului este dorită şi de proprietarii mari, însă nu pentru motivul că boierescul erà o urmă a servitudinii ţărănimii faţă de proprietari, ci pentru un motiv cu totul special proprietarilor mari: «că boierescul numai este o dreaptă răsplătire a valorii pământului ce proprietarii dau locuitorilor pentru hrană, căci preţul pământului s'a suit aşà de mult, iar cătimea lucrului cuvenit proprietarului a rămas invariabilă, aşà încât numai este o dreaptă răsplătire a valorii pământului dat spre hrană»[3]).

Concluziunile comitetului proprietarilor mari erau ca la viitoarea organizaţie a Statului să servească de bază următoarele principii:

I. Modul de astăzi al răsplătirii pământului prin lucru să fie cu totul desfiinţat.

II. Adunarea legiuitoare, în cea d'întâi a ei sesiune să hotărască un termen, în care relaţiile dintre proprietarii de moşii şi ţăranii lucrători de pământ aşezaţi pe ele, să se reguleze prin alcătuiri de bunăvoiă.

III. Adunarea legiuitoare să facă o lege, căreia vor fi

---

[1]) Acte şi legiuiri, II, pag. 16 şi urm.

[2]) Acte şi legiuiri, II, pag. 17.

[3]) Ibid. II, pag. 22.

supuşi acei din proprietari şi ţărani, cari nu s'ar fi folosit de termenul publicat pentru regularea relaţiilor reciproce prin alcătuiri de bunăvoiă.

IV. Legea această să fie întemeiată pe principiul respectului proprietăţii, şi totdeodată să privească şi la stabilirea şi la chipul vieţuirii locuitorilor săteni astăzi lucrători de pământ»[1]).

Aceste concluziuni ale majorităţii comitetului proprietarilor mari erau semnate de: I. Docan, A. Botez-Forăscu, Gr. Balş, G. Sturdza, C. Sturdza, A. Aslan, I. Pruncu, N. Catargiu, S. Miclescu, Gr. Sutzu, N. Carp, L. Catargiu şi Gr. Kostaki.

In sânul comitetului proprietarilor mari se ivise şi o minoritate, care ar fi preferat ca cestiunea regulării raporturilor dintre proprietari şi săteni să fie studiată mai bine. In această minoritate erau oamenii cari puneau cestiunea politică a Unirii Principatelor mai presus de toate celelalte şi le erà teamă ca nucumva din cauza cestiunii agrare, care erà greu de rezolvat, să nu se compromită cestiunea Unirii, şi cu toată dorinţa lor de a rezolvà în mod echitabil cestiunea raporturilor dintre porprietari şi săteni, au propus amânarea acestei cestiuni, care cereà studiu şi nu se puteà rezolvà în pripă. Aceia cari propuneau amânarea erau: M. Kogălniceanu şi P. Mavrogheni; cu toate acestea minoritatea comitetului proprietarilor mari a propus şi dânsa o rezoluţiune ca la viitoarea organizaţiă a Statului să se ia de bază următoarele dorinţe:

I. Desfiinţarea răsplătirii prin lucru a pământului ce se dă locuitorilor de către proprietari după aşezămintele de astăzi.

II. Regularea definitivă a relaţiilor dintre proprietari şi locuitori şi statornicirea unor principii cari, fără a jignì drepturile proprietarilor, să împace şi interesele locuitorilor.

III. Adunarea legiuitoare viitoare, la cea d'întâia sesiune, va votà o lege, căreia vor fi supuşi şi locuitorii şi proprietarii, şi care desvelind acele principii, va hotărî această chestie atât de importantă şi de vitală pentru Principatele Unite»[2]).

---

[1]) Ibid. II, pag. 28.

[2]) Acte şi legiuiri, II, pag. 29—30.

Această propunere erà semnată de: D. Miclescu, M. Kogălniceanu, D. Rallet, M. Jora, N. Cănănău, A Teriachiu, M. Kostaki, I. Fotea, C. Rolla, P. Mavrogheni şi V. Sturdza.

Afară de aceste două propuneri s'a mai făcut în sânul comitetului proprietarilor mari încă o propunere de către C. Rosetti-Tetzcanu.

Rosetti-Tetzcanu erà dintre acei boieri mari care trăià printre ţărani şi cunoşteà bine viaţa lor, el obişnuià să spună lucrurile aşà cum erau fără nici un înconjur şi recunoşteà că ţăranul este asuprit şi nedreptatea veneà din pricina multor abuzuri cari erau tolerate, fiindcă porneau de sus. Dacă Domnul învoià abuzurile, cauza erà că şi el le suferea dela alţii, tot asemenea şi boierii, dar ei tot se mai despăgubeau cu cevà, căci făceau şi ei la rândul lor nedreptăţi altora, pe când săteanul nu aveà nici un chip de a se despăgubì şi el dela alt cinevà, aşà încât el fiind partea cea mai slabă, toată greutatea poverii cădeà la urma urmelor asupra lui, neavând putinţa să o arunce asupra alt cuiva.

Rosetti-Tetzcanu propuneà:

I. Desfiinţarea boierescului.

II. Darea a 15 prăjini în vatra satului cu casa fiecărui locuitor în veşnica sa stăpânire.

III. Indrituirea locuitorilor de a fi posesori pe locurile de hrană ce vor aveà neapărat trebuinţă, plătindu-le cu bani după preţurile curente, iar posesia să fie pe 12 ani, şi acea posesie urmà atât timp cât locuitorul nu se va lepădà de dânsa, şi numai preţurile se vor modificà din 12 în 12 ani. Proprietarul erà dator să deà pământ până la două treimi din moşia sa[1]).

In comitetul proprietarilor mici, majoritatea comitetului făceà următoarea propunere:

I. Locuitorii să se folosească nestrămutaţi de pământurile ce le aveau în folosinţa lor.

II. Adunare viitoare să preţuiască munca în bani o dată pentru totdauna şi locuitorii să fie liberi să plătească preţul zilelor de muncă în bani pe fiecare an.

---

[1]) Acte şi legiuiri, II, pag. 30 şi urm.

III. Urmaşii locuitorilor să numai ceară pământuri dela proprietari, ci să poată intrà fără nici o piedică în drepturile părinţilor lor, plătind suma hotărîtă de lege.

IV. Pentru pământurile ce locuitorii ar aveà trebuinţă peste cele hotărâte de legi, proprietarii şi locuitorii să fie liberi a se alcătuì în condiţiile, preţurile şi pe timpul ce ambele părţi vor găsì de cuviinţă [1]).

Această propunere erà semnată de: D. Cracte, C. Morţun, I. Hrisanti, N. Bosie, G. Masian, C. Bădărău, St. Călin, G. Vârlan, Chr. Ciocarlie şi C. Stiun.

O altă propunere erà acea a lui V. Zaharia, care cereà menţinerea aşezământului în vigoare cu facultatea pentru lucrătorul de pământ de a plătì în bani îndatoririle sale, după o dreaptă preţuire în fiecare localitate [2]).

C. Hurmuzaky nu s'a unit cu părerea majorităţii proprietarilor mici şi a făcut o părere deosebită, la care s'a unit şi C. S. Sturdza, prin care propuneà:

I. Relaţiile dintre proprietari şi ţăranii aşezaţi pe moşiile lor să se reguleze prin alcătuiri de bunăvoie, ţăranii având dreptul să prefacă lucrul în bani şi a devenì posesori şi chiar proprietari. Pentru acest sfârşit să se legiuiască un termen de 2 ani.

II. Pentru asigurarea libertăţii transacţiunilor, să se înlăture piedicele cu cari este îngreuiată strămutarea ţăranilor după o moşiă pe alta.

III. Viitoarea Adunare să facă o lege căreia să fie supuşi atât proprietarii cât şi sătenii cari nu s'ar folosì de termenul de 2 ani.

IV. Legea acea va luà de bază atât respectul proprietăţii, cât şi nevoia stabilizării ţăranilor şi a îmbunătăţirii stării lor morale şi materiale.

V. Până la promulgarea nouei legiuiri aşezământul din 1851 să fie obligator pentru amândouă părţile.

VI. Guvernul viitor să înlesnească realizarea transacţiilor, şi mai ales împroprietărirea ţăranilor, prin înfiinţarea de aşezăminte de credit, prin încurajarea de societăţi etc. [3]).

Afară de aceste trei propuneri s'a mai făcut un amen-

---

[1]) Acte şi legiuiri, II, pag. 32 şi urm.

[2]) Ibid. II, pag. 36.

[3]) Acte şi legiuiri, II, pag. 36 şi urm.

dament la propunerea locuitorilor săteni, subscris de Episcopul Ghenadie Şendrea, Arhimandritul Neofit Scriban, Arhimandritul Melchisedec, Iconomul D. Matcaş, Vasile Mălinescu, D. Cozadini, D. Cracte, D. Ghidionescu, T. Sacalov, L. Galiardi, N. Bosie, C. Stiun, D. Romov, I. Hrisanti şi C. Bădărău, care este cea mai importantă şi mai bine documentată dintre toate propunerile cari s'au făcut în Divanul ad-hoc al Moldovei în cestiunea agrară.

Propunătorii acestui amendament după ce fac un istoric al cestiunii proprietăţii, constată că sătenii aveau dreptul a se hrăni pe moşiile pe cari sunt aşezaţi, iar stăpânii moşiilor toteauna au fost îndatoraţi să deà tot locul trebuitor pentru hrana sătenilor fără cea mai mică mărginire, şi numai dela hrisovul lui Al. Moruzi din 1805 s'a mărginit locul de imaş, totuş două treimi din întinderea moşiilor erà a locuitorilor şi numai a treia parte a stăpânilor moşiilor.

Aceaşi constatare o fac propunătorii amendamentului şi pentru păduri, deoarece locuitorii aveau dreptul din vechime de a se folosì de pădure şi numai în urmă li s'a pus îndatorirea de a da dijmă pentru cheresteaoa de vânzare, iar pentru lemnele de foc nu aveau să deà nimic, precum se dovedeà cu anaforaoa boierilor din 1792, întărită de Domnul Al. Moruzi, şi hrisovul lui M. Sutzu din 1794. In ceeace priveşte boerescul, propunătorii amendamentului constatau că dela 6 zile a fost ridicat la 12 zile, cari în realitate făceau 40 zile, iar după Regulament şi Aşezământul din 1851 munca săteanului s'a ridicat la 48—50 zile pentru cei ce munceau cu palmele, la 65—70 zile pentru sătenii cari aveau 2 boi şi la 76—80 zile pentru cei cu 4 boi.

Ei propuneau următoarele:

I. Răscumpărarea boerescului, lăsarea în întreaga şi deplina stăpânire a sătenilor cătimea de pământ atribuită lor după aşezământul în vigoare.

II. Oborârea monopolurilor, recunoaşterea comunei ca persoană morală şi înfiinţarea dregătoriilor săteşti alese din sânul sătenilor pentru cârmuirea tuturor intereselor locale[1])

In fine Costache Negri, în numele său şi a 5 deputaţi

---

[1]) Acte şi legiuiri, II, pag. 55.

săteni, făcând un apel călduros la înfrăţirea claselor, şi la mărinimia boierilor proprietari ca partea cea mai luminată a ţării, conjurându-i să puie cu toţi umărul pentru rezolvarea cestiunii agrare, propuneà:

I. Boierii proprietari să vânză pământuri locuitorilor săteni în marginele întinderii ce ei posedau.

II. Sătenii să plătească aceste pământuri după adevărata lor valoare, potrivit cu calitatea şi localitatea deosebitelor părţi ale ţării.

III. Până ce locuitorii vor găsì mijloacele de plată, să se urmeze starea lucrurilor de faţă, dacă nu se va găsì de comun acord vreun alt mijloc mai potrivit pentru amândouă părţile.

IV. Această vânzare de pământuri după 15 ani dela punerea ei în lucrare să rămână facultativă.

V. Viitoarea Adunare legiuitoare în cea d'întâi sesiune să stabilească preţurile pământului după calitate şi localitate şi să hotărască după cât timp şi către cine ar puteà locuitorii săteni să înstrăineze pământurile cumpărate[1]).

Propunerea lui C. Negri erà sprijinită de 5 deputaţi săteni: Răducanu Sava, Ion Levârdă, Ion Roată, Vasile Balaiş şi Dănilă Bălan.

Toate aceste propuneri au fost discutate în Divanul Moldovei, afară de amendamentul la propunerea deputaţilor săteni, care a fost înlăturat pe motiv că nu erà făcut conform cu regulamentul, şi n'a fost lăsat să se discute în şedinţa publică; dar nici una din propuneri nu a putut să întrunească majoritatea voturilor. Cauza erà că deputaţii nu erau preparaţi ca să deà o soluţiune într'o cestiune aşà de delicată care atingeà atâtea interese, şi cu toată bunavoinţa desfăşurată de mare parte dintre deputaţi rezultatul a fost negativ; cu toate acestea căldura cu care au fost apărate drepturile ţărănimii, arată sentimentele înalte de care au fost însufleţiţi mulţi din deputaţii Divanului ad-hoc al Moldovei, şi mai târziu când timpurile au fost mai prielnice, aceiaş deputaţi au susţinut cu aceaş căldură drepturile ţărănimii ca şi la 1857 în Divanul ad-hoc.

---

[1]) Acte şi legiuiri, II, pag. 56 şi urm.

IV

Cestiunea agrară în comisiunea europeană întrunită la Bucureşti în anul 1858.

Conform art. 25 al tratatului din Paris dorinţele Divanurilor ad-hoc au fost transmise comisiunei europene, compusă din reprezentanţii tuturor Puterilor semnatare ale tratatului dela Paris. Comisiunea îşi a depus raportul la 7 Aprilie 1858, iar la 13 Aprilie l'a transmis Congresului din Paris.

Comisiunea se ocupà de cestiunea agrară în capitolul III al raportului său[1]) şi precum erà natural, reproduceà în mare parte ceeace s'a petrecut în Divanul ad-hoc al Moldovei, unde s'a tratat pe larg cestiunea agrară, conchideà că este urgentă necesitatea a se îmbunătăţì soarta populaţiunii rurale, luându-se ca bază a nouei reforme desfinţarea boerescului şi împroprietărirea ţăranilor în schimbul unei despăgubiri care trebuià acordată proprietarilor; însă din cauză că membrii Divanului nu s'au putut înţelege asupra întinderii de pământ de dat ţăranilor şi asupra despăgubirii de acordat proprietarilor, comisarii Austriei, Franţei şi Prusiei erau de părere că dacă această reformă va fi lăsată să se facă de părţile interesate nu va fi făcută niciodată cu dreptate şi pentru mulţumirea tutulor.

Această opiniune, deşì jicnitoare pentru demnitatea ţării, erà până la un punct justificată, căci în Divanul Moldovei, dacă toţi erau de acord să se aducă o îmbunătăţire soartei săteanului, când erà însă să se treacă dela dorinţe la fapte, nu s'a putut ajunge la nici o înţelegere din cauza

---

[1]) Acte şi legiuiri, II, pag. 167 şi urm.

intereselor care erau în joc, și de aceia și comisarii Austriei, Franței și Prusiei se mărgineau și dânșii să constate faptele, mărturisind că nu sunt în stare să se pronunțe asupra reformei ce ar trebuì făcută, dar cereau și ei îmbunătățirea soartei săteanului, desființându-se boierescul și făcându-i pe țărani proprietari pe întinderile de pământ pe care le aveau în posesiunea lor, iar proprietarilor dându-li-se o despăgubire și scutindu-i de grelele îndatoriri pe care le aveau față de clăcași și urmașii lor.

Comisarii Engliterei, Rusiei și Sardiniei recunoșteau că cestiunea raporturilor dintre proprietari și săteni fiind relativă la viața internă a țării, la obiceiurile și trecutul ei istoric, soluțiunea ei trebue să fie lăsată a se da de țară însăși, însă față de ideile cari se întindeau în Moldova și cari puteau să compromită liniștea publică, Congresul ar trebuì să invite viitorul guvern al Principatelor să se ocupe de această cestiune fără întârziere.

Comisarul Marei Britanii, deși erà pentru desființarea boierescului și în contra oricărei pedici în raporturile dintre proprietari și săteni, nu erà cu toate aceastea partizan al împroprietăririi clăcașilor, căci îi se păreà că se violează principiul proprietății, și împroprietărirea nici n'ar profità sătenilor, căci după o generațiune pământul împărțindu-se între copiii sătenilor le-ar rămâneà o întindere așà de mică încât nu le ar mai puteà servì la nimic, și atunci ar fi într'o situațiune și mai grea față de proprietari, sau va trebuì să ceară pentru copiii lor o nouă lege agrară și astfel s'ar perpetuà între cele două clase o luptă căreia toți doresc să-i pună capăt.

Cestiunea agrară n'a putut să dobândească o soluțiune la 1858, precum nu dobândise nici la 1848, deși toți erau de acord că trebuie îmbunătățită soarta țărănimii.

La 1848 aceia cari luaseră în mână rezolvarea cestiunii agrare erau considerați că au idei prea înaintate, iar pretențiunile deputaților săteni erau mai mari decât cele exprimate cu nouă ani în urmă, și dacă la 1848 nu s'a putut ajunge la nici un rezultat, în mare parte cauza erà că existența guvernului provizoriu erà foarte nesigură; la 1857 însă

cestiunea păreà că făcuse un mic pas înainte, pretenţiunile sătenilor erau mai moderate, discuţiunile urmate în Divanul ad-hoc dovedeau o cunoştinţă aprofundată a cestiunii agrare din partea multor deputaţi, dar partea politică preocupà aşà de mult pe toţi, încât cestiunea agrară a fost lăsată pe planul al doilea, şi chiar cei mai calzi susţinători ai ţărănimii doreau să se amâne soluţiunea acestei cestiuni pentru ca să nu să compromită cestiunea de căpetenie, care erà Unirea Principatelor. Nu este dar de mirare ca şi comisiunea europeană, care urmăreà de aproape lucrările Divanului din Iaşi şi curentele opiniunii publice din ţară, să nu fi putut să prezinte Congresului dela Paris decât un raport în care a rezumat partea istorică a cestiunii precum şi desbaterile Divanului Moldovei, fără să propună nici o soluţiune pentru deslegarea cestiuni agrare.

Cu un material aşà de restrâns într'o cestiune aşà de complexă şi delicată, Congresul din Paris n'a putut la rândul lui decât să formuleze câtevà principii pe cari le-a înserat în art. 46 al Convenţiunii dela Paris, căci şi Puterile erau mai mult preocupate ca să hotărască partea politică privitoare la Principatele române, decât să reguleze o cestiune internă a Principatelor, pe care nici nu o puteà cunoaşte în toate detaliile ei, astfel că Convenţiunea dela Paris din 7/19 August 1858 s'a ocupat de dreptul public al Principatelor, iar în ceeace priveşte cestiunea agrară şi-a exprimat numai un deziderat de a se procedà fără întârziere la revizuirea legii care regulează raporturile dintre proprietari cu cultivatorii de pământ, având în vedere îmbunătăţirea stării ţăranilor[1]).

Contele Walewski, Ministrul de Externe al Franţei, mersese mai departe şi propusese a se da o altă redacţiune articolului 46 al Convenţiunii, în care arătà şi modul cum să se rezolve cestiunea agrară a Principatelor, şi propuneà desfiinţarea clăcii şi împroprietărirea sătenilor pe locuinţa şi pământul pe care dânşii îl stăpâneau, acordându-se o despăgubire proprietarilor[2]).

---

[1]) Art. 46 al Convenţiunii dela Paris.

[2]) Acte şi legiuirii II, pag. 536.

Printre plenipotenţiarii Puterilor în Congresul dela Paris, erà unul care cunoşteà foarte bine cestiunea agrară a Principatelor, care ar fi putut să deà preţioase deslușiri Congresului, acela erà Generalul Kisseleff, care reprezentà Rusia în Congres în calitatea sa de ambasador al Rusiei la Paris, dar Rusia care eşise înfrântă din răsboiul Crimeei, aveà alte preocupări, şi redacţiunea propusă de Contele Walewski n'a fost primită de Congres preferindu-se redacţiunea vagă a art. 46 al Convenţiunii, pe motivul ca să se lase libertatea deplină ţării ca să reguleze dânsa cum va crede de cuviinţă această cestiune, care erà privitoare la organizarea ei internă.

V

Cestiunea agrară în Comisiunea Centrală.

Cestiunea agrară nedobândind o soluţiune nici prin Convenţiunea dela Paris, ea continuà să fie la ordinea zilei a Principatelor. Primul guvern al Domnitorului Al. Cuza aveà să se ocupe dela început chiar de cestiunea agrară, care reclamà cel puţin o soluţiune provizorie, de oarece după legea lul Ştirbey recensământul făcându-se la 5 ani, şi periodul expirând în timpul Căimăcămiei lui Al. Ghica, nu se putuse face un nou recensământ şi trebuià să se hotărască cum au să se facă învoielile pentru noul period, mai cu seamă că la sfârşitul unui period de recensământ numai atunci se puteau strămută sătenii după o moşie pe alta, şi în aşteptarea unei noui legi agrare, nu voiau să facă învoeli pe 5 ani.

In faţa acestei situaţiuni, guvernul a luat hotărîrea ca să reguleze cestiunea în mod provizoriu, şi printr'o încheere a consiliului de miniştri din 25 Fevruarie 1859, a propus ratificării Adunării următoarele măsuri:

I. Invoelile făcute între săteni şi proprietari în anul 1858 să se urmeze şi în anul 1859.

II. Acolo unde locuitorii nu se vor fi învoit cu proprietarii, drepturile proprietarilor au să se răspunză după învoiala periodului trecut.

III. Locuitorii şi proprietarii cari vor voi să facă învoeli nouă, vor fi liberi a le face, atât pentru pogoanele legiuite cât şi pentru prisoase.

IV. Invoelile vor fi adeverite de deputaţii satului, de preot, de logofătul sătesc şi de subcârmuire.

Adunarea după lungi discuţiuni a admis cu oarecari modificări măsurile propuse de guvern, cari aveau să fie în vigoare până la 23 Aprilie 1860, când se credeà că o lege definitivă va venì să reguleze raporturile dintre proprietari şi cultivatorii de pământ[1]).

Elaborarea unei asemenea legi se aşteptà dela un nou organ, creat de Convenţiunea dela Paris, dela Comisiunea Centrală, care după art. 6 din Conveţiune, erà chemată să pregătească legile de interes comun pentru amândouă Principatele, şi fiindcă legea agrară erà una din legile cele mai urgente care se aşteptà cu nerăbdare de populaţiunea rurală, guvernul încă dela 16 Septemvrie 1859, depusese pe biuroul Comisiunii centrale Mesagiul prin care-i recomandà să se ocupe de soluţiunea cestiunii agrare spre a o luà în serioasă băgare de seamă şi a grăbì pregătirea proiectului de lege cuvenit[2]).

Un proect de lege rurală fusese dejà elaborat de un comitet numit din sânul comisiunii centrale încă dela numirea ei, dar discuţiunea asupra lui abia a venit în comisia centrală la 23 Iulie 1860.

Comisiunea elaborase trei proiecte deosebite: unul pentru regularea raporturilor dintre proprietari şi săteni, al doilea pentru autorizarea guvernului să vânză sătenilor pământ de cultură din moşiile Statului, ale aşezămintelor de binefacere şi bisericeşti, şi un al treilea proiect pentru întocmirea teritorială a comunelor rurale. Aceste trei proiecte au fost contopite într'unul singur purtând titlul: de proiect de lege rurală, iar raportor a fost ales Ion Docan.

Din 16 membri cari compuneau comisiunea centrală, 14 au luat parte la discuţia şi votarea legii rurale, şi dela început s'au ivit serioase divergінţe de păreri în sânul comisiunii, aşà că numai 8 membrii au votat pentru proiect, iar 6 au fost în contra[3]).

Strălucitul discurs pronunţat de Vasile Mălinescu n'a putut convinge pe majoritatea comisiunii şi proiectul de lege rurală s'a alcătuit pe următoarele principii:

---

[1]) Acte şi legiuiri, II, pag. 181 şi urm.
[2]) Ibid. II, pag. 297.
[3]) Acte şi legiuiri, II, pag. 338.

Locuitorii erau declarați embaticari pe locuințele lor și pe sădirile de vii și pometuri, de cari puteau dispune cu condițiune de-a plăti proprietarului moșiei embaticul în bani sau în natură, după obiceiul osebitelor localități; iar în ceeace privește locurile de hrană, fânețe și pășune, locuitorii aveau să se înțeleagă deadreptul cu proprietarul pentru întinderea de care ar aveà nevoiă în forma obișnuită pentru tocmelele de bună voiă; cu alte cuvinte nu se mai recunoșteà săteanului dreptul la o întindere oarecare de pământ pentru hrana lui și a vitelor sale, ci pentru orice întindere de pământ ar voì să cultive, el trebuià să se înțeleagă cu proprietarul, și se acordà un termen de trei ani ca să-și prefacă în tocmeli de bună voiă relațiunile pe cari le aveau cu proprietarii după legile atunci în vigoare, iar acei dintre locuitori cari nu s'ar puteà învoì, aveau dreptul să urmeze după condițiunile așezământului în vigoare, cu facultatea de a plăti în bani munca pe care erau datori să o deà ca chirie a pământului, pentru pogoanele legiuite de hrană, dar nu și pentru prisoase, cari rămâneau sub regimul liberei tocmeli.

Locuitorii cari voiau să plătească lucrul în bani trebuià să facă o declarațiune dela 31 Octomvrie până la 31 Decemvrie ale fiecărui an, care se comunicà proprietarului prin consiliul comunal, iar pentru stabilirea prețului muncii se luà drept normă prețurile plătite de proprietar, sau de vecinii săi, și la caz de neînvoire, prețul se hotărà de o comisiune compusă din 2 proprietari sau arendași și 2 prezidenți de consilii comunale, prezidată de subprefectul local.

Tot printr'acest proiect Statul erà autorizat ca din domeniile sale, din acele ale așezămintelor bisericești și de binefacere, precum și ale așezămintelor publice, să vânză de veci, sau să deà cu embatic, pământ de cultură acelor locuitori așezați pe acele moșii, precum și altora noi veniți cari ar voì să cumpere pământ.

Dreptul de a cumpărà pământ îl aveà atât locuitorii sătenì cultivatori de pământ din cuprinsul Principatelor, cât și toți aceia cari ar venì de peste hotar, cu condițiune însă să fie de origină română și să se ocupe cu cultura pământului.

O familie nu puteà cumpărà, sau să i se deà cu em-

batic, decât maximum 190 prăjini în Moldova, sau 6 pogoane în Ţara Românească, iar pământul vândut rămâneà ipotecat în favoarea Statului până la complecta achitare a preţului, şi nu puteà fi transmis unei alte persoane decât cu consimţimântul Ministerelor de finanţe şi culte. Banii adunaţi din aceste vânzări trebuià să fie întrebuinţaţi în cumpărarea unei alte averi nemişcătoare şi numai dobânda se treceà ca venit pe fiecare an în budgetul Statului.

In fine ultima parte a legii care se ocupà de întocmirea teritorială a comunelor, prevedeà că fiecare proprieter care va aveà mai multe sate sau cătune pe moşia sa, erà dator să deà pentru aşezarea comunei un loc lipit de fiecare sat sau cătun, de 40 prăjini de fiecare familie în Moldova, şi un pogon în Ţara Românească la câmp, iar la munte, 20 prăjini în Moldova, şi o jumătate pogon în Ţara Românească, în afară de locul destinat pentru curtea şi grădina locuitorilor. Acest pământ aveà să constitue izlazul comunal.

Pentru plata chiriei izlazului comunal se socotea preţurile de închiriere obişnuite în fiecare localitate pentru locurile de isiaz, iar pentru locurile de casă şi grădină ale sătenilor ei aveau să plătească a patra parte din preţul obişnuit în fiecare localitate. Locul cuprins de uliţi, biserici, cimitire, primării, şcoli, nu era supus la nici o plată.

Proiectul Comisiunii centrale nu desfiinţà în mod categoric monopolul de cărciumă al proprietarului, dar da dreptul ţăranilor de a aduce în orice timp şi de unde ar voì băuturile şi orice alte lucruri pentru hrană trebuincioase familiei sale; iar articolul final al legei prevedeà înfiinţarea unui aşezământ de credit funciar pentru a favorizà desvoltarea agriculturii şi pentru a venì în ajutorul cultivatorilor săteni cari ar voì să cumpere pământ prin tocmeli de bună voiă.

Proiectul de lege rurală astfel votat de Comisia centrală în şedinţa dela 2 August 1860, a fost transmis guvernului spre a se supune desbaterilor Adunărilor din Iaşi şi Bucureşti.

VI

Proiectul de lege rurală din 1862

Proiectul de lege rurală adoptat de Comisia centrală a fost depus la 5 Decemvrie 1860 pe biuroul Adunării din Iaşi şi a venit în discuţia ei în şedinţa dela 27 Martie 1861. Atunci deputatul I. Cantacuzino a făcut propunerea ca printr'o adresă să se supună Domnitorului dorinţa Camerei ca să se convoace la un loc ambele Adunări din Iaşi şi Bucureşti pentru a discutà legea rurală[1]).

Această propunere a fost primită de Adunare şi o propunere identică a fost făcută şi în Adunarea din Bucureşti în şedinţa dela 15 Aprilie[2]), iar Comisiunea centrală, care trebuià să'şi dea părerea asupra voturilor ambelor Camere, cerea şi dânsa întrunirea Camerelor la Bucureşti pentru discutarea legii rurale[3]).

Erà o nouă amânare a discutării legii rurale, ea însă erà întemeiată pe motive politice, căci deşi Unirea se făcuse încă dela 1859, prin îndoita alegere din 5 şi 24 Ianuarie 1859, cu toate acestea erau încă două Camere, una la Iaşi şi alta la Bucureşti, două ministere, unul al Munteniei şi altul al Moldovei, şi unirea politică şi administrativă a ţărilor surori nu erà încă recunoscută de Puteri.

Votul Adunărilor din 27 Martie şi 15 Aprilie a grăbit unirea definitivă a Principatelor, şi primul minister al ţărilor unite s'a constituit sub prezidenţia lui Barbu Catargiu, iar

---

[1]) Acte şi legiuiri, II, pag. 341 şi urm.

[2]) Ibid. II, pag. 371.

[3]) Ibid. II, pag. 372.

la 25 Mai 1862 legea rurală a venit în discuţiunea Adunării generale a României.

Proiectul întocmit de Comisia centrală suferise puţine modificări în secţiunele Adunării, în şedinţă publică însă s'au prezintat mai multe amendamente, din cari unele importante. Amendamentele propuse de E. Alcaz, Gr. Costaki şi St. Catargiu erau fără nici o importanţă, amendamentul însă propus de D. S. Miclescu erà un adevărat contra-proiect compus din 14 articole, care propunea rezolvarea cestiunii agrare pe următorele baze:

1) Toţi sătenii cari în puterea aşezământului din 1851 posedau 1 1/2 falce de arătură şi una falce fâneţe şi păşune, se declarau proprietari pe acele 2 1/2 fălci prin cumpărare dela proprietar.

2) Pentru evaluarea despăgubirii de acordat proprietarilor se luà venitul pământului pe 15 ani, şi evaluarea se stabilea de o comisiune compusă din 3 proprietari, 3 cultivatori şi un delegat al guvernului.

3) Vânzarea pământurilor se făcea către comună, şi apoi comuna împărţea pământul în loturi de câte 2 1/2 fălci la locuitori, fără amestecul sau răspunderea proprietarului.

4) Comunele cari nu ar avea bani ca să plătească pământul cumpărat, se puteau adresà la Banca de credit prevăzută a se înfiinţà după proiectul Comisiei centrale.

5) Imprumutul se plătea la bancă prin amortizare în timp de 15 ani şi pentru garantarea plăţii proprietarul se puteà învoì cu comuna ca el să plătească la bancă ratele anuităţilor şi comuna să se angajeze faţă de proprietar să-i lucreze un număr de fălci hotârît pe fiecare an în praşilă, secere şi coasă.

6) Insuraţeii nu puteau beneficià de dispoziţiunile acestei legi, dar aveau dreptul să ceară dela guvern să se stabilească pe domeniile Statului [1]).

Această propunere, care porneà dela un principiu bun acela al împroprietărirei sătenilor cu despăgubire pentru proprietari, aveà însă dezavantagiul că stabileà nişte relaţiuni

---

[1]) Acte şi legiuiri, II, pag. 464 şi urm.

prea nehotărîte între proprietari şi săteni la care mai erà amestecată şi comuna, şi nu precizà ce întindere de pământ să lucreze sătenii pentru proprietar, în caz când dânsul s'ar fi angajat să plătească la bancă ratele anuităţilor, aşà încât în practică ar fi dat naştere la cele mai mari complicaţiuni şi neajunsuri.

O altă propunere erà acea a lui C. Costăchescu, care luând de bază reforma agrară făcută în Bucovina unde proprietatea funciară a fost constituită tot ca şi în Moldova, fiind acolo în vigoare până la 1848, hrisovul lui Grigore Ghica din 1766, propuneà ca legea rurală să se întocmească pe următoarele baze:

1) Dela promulgarea legii munca ce erau datori să facă sătenii pentru proprietari să se prefacă în dare bănească.

2) Locuitorii pontaşi să rămnnă proprietarii definitivi pe pământurile de casă, imaş, fâneţe şi arătură în întinderea ce ei posedau.

3) Proprietarii să fie despăgubiţi printr'o dare capitalizată pe 15 ani, statornicită de comisii de arbitri, compuse dintr'un delegat numit de proprietarul moşiei, un delegat numit de ţăran şi un superabitru rânduit de ambele părţi.

4) Desfiinţarea monopolului băuturilor, măcelăriilor şi altele.

5) Acolo unde pământurile ţărăneşti ar fi răslăţite şi amestecate prin lanurile proprietarilor, să se comaseze ca în Bucovina şi Transilvania prin comisiile de arbitri.

6) Odată această improprietărire făcută, proprietarii numai erau datori să mai deà pământ însurăţeilor, rămânând şi stăpânii de moşii şi ţăranii proprietari absoluţi pe pământurile lor[1]).

In fine o a treia propunere erà aceeia a lui Vasile Sturdza, care propuneà:

1) Prefacerea chirii pământului în o rentă bănească anuală şi perpetuă, adică în embatic.

2) Să se deà fiecărui locuitor care se găseşte intrat în rânduiala aşezământului din 1851, câte 120 prăjini loc de arătură, 40 prăjini loc de fâneţe, 40 prăjini loc de imaş, afară de cele 10 prăjini loc de casă.

---

[1]) Acte şi legiuiri, II, pag. 470 şi urm.

3) Renta pentru acele 160 prajini loc de hrană ce se dà săteanului o fixà la 4 galbeni pe an.

4) Sătenii să fie declarați proprietari embaticari cu drept de vânzare și de transmitere la urmașii lor a locurilor arătate mai sus.

5) Inainte de aplicarea acestei legi, să se lase trei ani pentru ca să se încerce învoielile de bună voiă, și acolo unde nu s'ar puteà face învoeli, să se aplice legea aceasta[1]).

Toate aceste propuneri erau anexate la raportul lui G. Văleanu, raportorul proiectului de lege rurală, a căruia discuțiune s'a început în ședință dela 25 Mai 1862, printr'un memorabil discurs al lui Mihail Kogălniceanu, care în timp de mai multe ore a ținut întreaga Adunare sub farmecul elocinții sale, și a rostit cu acea ogaziune una din acele cuvântări cari fac epocă în analele partamentare ale unei țări.

M. Kogălniceanu făcând istoricul cestiunii agrare în Principatele române, înarmat cu toate documentele de cari aveà o perfectă cunoștință, el a expus drepturile țărănimii asupra locurilor de hrană pe cari le aveau în posesiunea lor, și aducând aminte deputaților cum a fost rezolvată cestiunea agrară în Prusia. Austria și Rusia, nu admitea un singur moment că s'ar puteà rezolvà în Țara Românească decât lăsându-se în săpânirea țăranilor pământurile pe cari le aveau în posesiunea lor. El făceà un apel călduros la patriotismul deputaților ca să nu ia nici un palmac din pământul posedat de țărani și într'un avânt al elocinței sale, când viguroasă, când sentimentală, a sfârșit discursul său printr'o peroraţiă, care după spusa acelora cari l'au ascultat, a stors lacrămi auditorului electrizat de cuvântarea sa.

M. Kogălniceanu a întâlnit în Barbu Catargiu un adversar demn de dânsul. Cu aceiași profundă convingere cu care Kogălniceanu susțineà drepturile țărănimii, Barbu Catargiu a susținut drepturile proprietății, și cu un deosebit talent s'a ridicat la înălțimea elocinții lui Kogălniceanu, având avantajul asupra lui Kogălniceanu că erà ascultat de o ma-

---

[1]) Ibid. II, pag. 472 și urm.

joritate de proprietari, care erà convinsă de dreptatea cauzei pe care o susţineà B. Catargiu în numele proprietăţii.

M. Kogălniceanu se adresà la inima deputaţilor, cerându-le ca în unanimitate şi prin aclamaţiune să decreteze împroprietărirea sătenilor, iar B. Catargiu se adresà raţiunei reci, arătând că împroprietărirea ar fi peirea sătenilor, şi cuvântarea lui a găsit un răsunet puternic în două treimi din membri Adunării.

M. Kogălniceanu după ce a răspuns la trei ministri: B. Catargiu, C. Brăiloiu şi A. Arsachi, şi la trei prinţi: Gr: Sturdza, Al Moruzi şi D. Ghica, cari luaseră cuvântul ca să-l combată, a propus în şedinţa dela 1 Iunie 1862, un amendament la legea ruralá care erà un contra-proiect în 22 articole semnat de 22 deputaţi. Printr'acest proiect el sperà să împace opiniunile întregei Adunări şi credeà că are să se voteze în unanimitate. Dispoziţiunile principale ale contra-contra-proiectului său erau următoarele:

1) Sătenii aşezaţi pe moşiile Statului, mânăstireşti şi particulare deveneau deplin proprietari pe locul caselor şi al îngrăditurilor lor răspunzând proprietarilor o despăgubire de 2 galbeni de casă şi îngrăditură, iar locurile pentru pieţe, uliţi, biserici, cimitire, primării, şcoli, pătule de rezervă treceau în folosul comunelor fără plată.

2) Desfiinţarea monopolurilor de băuturi, măcelării, brutări etc.

3) Desfiinţarea clăcii (boerescul), dijmei, podvezilor, zilelor de meremet, carelor de lemne etc., locuitorii păstrând în a lor stăpânire pământul de păşune, fâneţe şi arătură, despăgubind pe proprietar pentru îndatorirea de muncă şi dijmă.

4) Locurile de păşune în întindere de 3 pogoane de fiecare sătean în districtele din Muntenia, de $1^1/_2$ falce în Moldova şi de 3 fălci în districtele de peste Prut, se vor împreunà la un loc şi se vor lipì la sate spre a formà teritoriul comunal.

5) La moşiile strâmte unde locuitorii nu ar puteà aveà locurile legiuite, proprietarii nu erau datori a le da mai mult decât două treimi din întinderea locurilor cultivabile, iar locuitorii aveau să fie scăzuţi cu analogie din plata anuală cuvenită proprietarilor.

6) Sătenii puteau dispune prin testament de locurile lor, sau a le înstreină, însă numai către cultivatorii săteni cari nu ar aveà pământ.

7) Plata cuvenită proprietarilor trebuià să se facă în două câştiuri la 23 Aprilie şi 25 Octomvrie ale fiecărui an, iar cei ce nu plăteau erau urmăriţi ca pentru dările Statului.

8) Cătimea plăţii în bani pe care sătenii erau datori să o răspundă proprietarilor se stabileà de o comisiune compusă de un proprietar de moşiă sau arendaş, ales de proprietarii de moşii şi de un membru de consiliu comunal, ales de consiliul comunal al plăşii, cari alegeau un superarbitru. Hotărîrea plăţii anuale privitoare la despăgubirea cuvenită proprietarilor se statorniceà pentru fiecare plasă deosebit de către Adunarea generală, care după ce se întăreà de puterea executivă deveneà obligatoriă atât pentru proprietari cât şi pentru săteni.

9) Locuitorii din districtele de munte din Moldova aveau să plătească în bani proprietarilor de moşii suma anuală de 98 lei vechi, statornicită de legea muntelui din 1844, ără a mai fi îndatoraţi a face altă muncă sau podvezi.

10) Odată ce proprietarii au dat sătenilor locurile de casă, păşune, fâneţe şi arătură, în întinderele arătate mai sus, proprietarii de moşii rămâneau deplin stăpâni pe toată cealaltă întindere a moşii lor ca proprietari absoluţi.

11) Pentru prisoase locuitorii erau liberi să facă învoieli cu proprietarii în condiţiunile ce ar voì, precum şi să nu primească locurile de fâneţe şi arătură şi să fie scutiţi proporţional de plata anuală cuvenită proprietarilor, precum erau liberi de a se strămutà oriunde ar voì şi a dispune de casele şi locurile lor, vânzându-le însă numai la un alt sătean cultivator, care nu ar aveà pământ.

12) Locuitorii cari nu voiau să se folosească de această legiuire şi nici nu voiau să facă învoieli cu proprietarii moşiilor pe cari erau aşezaţi, aveau facultatea de a cumpărà pământ de veci pe moşiile Statului şi ale mânăstirilor, precum şi pe moşiile instituţiunilor de binefacere[1]).

---

[1]) Acte şi legiuiri, II, pag. 594 şi urm.

Propunerea erà semnată de: N. Golescu, Ion Ghica, I. Marghiloman, M. Kogălniceanu, C. Argitoianu, G. Arghiropolu, A. G. Golescu, D. Culoglu, Colonel A. Adrian, Cuciureanu, Iorgu Radu, D. Văsescu, Ant. Arion, D. Cozadini, Steriade, Păcleanu, C. T. Grigorescu, C. A. Cotescu, Gheorghiade, Gr. Miculescu, D. Apostoleanu şi N. Iancovescu.

M. Kogălniceanu depunând contra-proiectul său, adăogà că el nu reprezintà opiunea subscriitorilor lui pentru o reformă radicală a cestiunii agrare, care în împrejurările în care se aflà ţara nu se puteà deocamdată face, şi de acea propuneà un proiect care puteà să împace pe toţi şi să fie primit de amândouă partidele votându-se în unamitate; el însă îşi făceà iluziuni că contra-proiectul său are să fie primit de unanimitatea Camerii, căci majoritatea prin organul Prinţului Gr. Sturdza, depusese şi dânsa un contra-proiect, care modificà în unele puncte proiectul comisiunii centrale, menţinând principiile lui fundamentale.

M. Kogălniceanu pentru a complectà contra-proiectul său, a mai propus în şedinţa dela 4 Iunie un nou amendament prin care desvoltà principiul pus în art. 22, relativ la cumpărarea de pământ pe moşiile Statului, mănăstirilor şi aşezămintelor de binefacere, propunând ca toţi locuitorii cari sunt aşezaţi pe aceste moşii să aibă drepul să capitalizeze renta pe care o plăteau şi să devie proprietari plătind deodată renta pe 15 ani pentru pământurile pe cari le aveau în stăpânirea lor.

Totdeodată Statul erà dator să vânză pământ şi locuitorilor aşezaţi pe moşii particulare, sau a le da cu embatic, până la 12 pogoane de familie, locuitorii fiind datori a răspunde la început câte un galben de pogon, care se scădeà din preţul cumpărării sau a embaticului, iar preţul erà fixat la 5 galbeni pogonul şi embaticul la a cincisprezecea parte din preţul hotărît pentru cumpărătoarea unui pogon.

După multe discuţiuni, la care Kogălniceanu a luat o parte însemnată, contra-proiectul minorităţii a fost respins cu 62 voturi contra 32, iar în şedinţa dela 11 Iunie 1862, Adunarea a adoptat cu majoritate de 62 voturi contra 35 legea rurală, amendată cu contra-proiectul Prinţului Gr. Sturdza[1]).

---

[1]) Acte şi legiuiri, II, pag. 723.

Printr'acest proiect fiecare proprietar care aveà pe moşia sa unul sau mai multe sate cu cătune, erà dator să deà odată pentru totdeauna cu chirie perpetuă (embatic) pentru aşezarea comunei câte trei pogoane de fiecare familie la moşiile de câmp, două pogoane la moşiile de mijloc şi un pogon jumătate la moşiile de munte, în care întindere intră şi vatra satului, aceasta constituind pământul comunal care se da comunei.

Pentru orice alt pământ de care ar aveà trebuinţă sătenii, cum ar fi pământul de hrană, trebuià să facă tocmeli de bunăvoie cu proprietarul, iar acei dintre săteni cari ar fi voit să continue a posedà pământul pe care-l aveau în baza aşezămintelor anterioare, puteau să rămână după rânduelile din trecut, chiar pe tot timpul cât vor trăì, scăzându-se însă din pământul lor cătimea de pământ ce li se cedează în pământul comunal, iar pentru prisoase trebuià să facă alcătuiri de bunăvoie[1]).

Legea rurală votată de Adunarea din 1862 luând din stăpânirea ţăranilor locurile lor de hrană, erà privită nu numai de minoritatea Adunării din 1862, dar de întreaga ţărănime, ca foarte dezastroasă pentru dânsa, căci în loc să li se îmbunătăţească soarta li se mai ştirbeà din drepturile lor anterioare.

Inainte de a se începe discuţia legii rurale în Adunarea din 1862, Ion C. Brătianu arătase că nu este oportun să se discute cestiunea agrară până ce nu se vor liniştì spiritele cari erau foarte aţâţate, căci nu are să se ajungă la nici un rezultat. Ion Brătianu dimpreună cu C. A. Rosetti s'au retras din Cameră, legea rurală s'a votat, însă în aşà fel încât nu se puteà aplicà, de oarece Domnitorul refuzà să o sancţioneze.

Cestiunea agrară intrà pe un povărniş periculos, căci Domnul refuzând să sancţioneze legea rurală, se puneà în conflict cu majoritatea Camerei care votase legea şi trebuià să caute un sprijin în opiunea publică a ţării ca să poată luà o asemenea hotărîre.

Opiniunea publică erà în contra legii aşà cum se votase

---

[1]) Ibid. II, pag. 701 şi urm.

de Camera din 1862 şi se manifestà printr'o violentă campanie de presă în contra legii, cerând Domnitorului ca să nu sancţioneze legea rurală.

Mesagiul de deschiderea Adunării din 3 Noemvrie 1863 anunţà un nou proiect de lege rurală, arătând Adunării că Domnitorul nu a putut să sancţioneze proiectul de lege rurală votat în 1862 fiindcă el nu răspundeà dorinţelor sale, şi după recunoaşterea însăşi a acelora ce l-au sprijinit, el nu îndestulà interesele nici ale clăcaşilor, nici ale proprietarilor, *şi mai puţin încă interesul naţional*[1]).

Odată cu legea rurală s'a depus şi un alt proiect, care erà în simţimântul tutulor Românilor, dar pentru aducerea căruia la îndeplinire se întâmpinà mari greutăţi, proiectul de lege pentru secularizarea averilor mănăstireşti, care a fost votat de Adunare la 8 Decemvrie 1863.

Această lege a ajutat în mare parte la rezolvarea cestiunii agrare, căci făceà să reintre în patrimoniul ţării a şaptea parte din teritoriul ei, şi prin urmare se puteà mai cu înlesnire împroprietărì pe aceste întinse domenii ţăranii cari erau aşezaţi pe ele.

---

[1]) Monitorul Oficial din 3 Noemvrie 1863.

CAPITOLUL IV

Politica agrară a României dela Legea Rurală din 1864 până la reformele agrare din 1907—1908

I

Proiectul de Lege Rurală din 14 Martie 1864

Domnitorul Al. Cuza nevoind să sancţioneze legea rurală votată de Adunarea din 1862, erà hotărît cu orice preţ să facă împroprietărirea sătenilor, şi a însărcinat pe M. Kogălniceanu să formeze ministerul şi să propună Camerii un nou proiect de lege rurală, care a fost înaintat în desbaterea Adunării cu mesagiul din 14 Martie 1864[1]).

Proiectul de lege nu erà însoţit de nici o expunere de motive, iar în mesagiu Domnitorul spuneà numai atât; «că proiectul de lege rurală votat în sesiunea din anul 1862 nu l-am putut sancţionà, fiindcă el nu corespundeà la condiţiunile de îmbunătăţire a soartei muncitorilor de pământ, garantată lor prin art. 46 al Convenţiunii dela Paris, de aceea înaintez în a D-v deliberaţiune un nou proiect de lege rurală» [2]).

Acest proiect întocmit de M. Kogălniceanu, în calitatea sa de ministru de interne, erà întemeiat pe aceleaş principii ca şi contra-proiectul său, pe care-l prezintase în numele a 22 deputaţi din minoritate în Camera conservatoare din 1862; de data aceasta însă, proiectul erà mai complect fiind mai bine studiat. Iată principiile pe cari erà întemeiat:

---

[1]) Acte şi legiuiri, II, pag. 733.

[2]) Ibid. II, pag. 734.

Claca (boerescul), dijma, podvezile, zilele de meremet, carele de lemne etc. se desfiinţau, iar ţăranii clăcaşi aşezaţi pe moşiile Statului, aşezămintelor publice, precum şi pe moşiile particulare, se declarau deplin proprietari pe vatra satelor (casele şi îngrăditurile lor), pe pământurile de păşune, făneţe şi arătură ce ei posedau.

Se desfiinţà monopolurile de băuturi, măcelării, brutării etc

Proprietarii nu erau datori să deà mai mult decât pământul legiuit pentru ţăranii cu 4 boi şi o vacă, iar la moşiile strâmte, numai până la două treimi din întinderea locurilor cultivabile, iar la despăgubire ţăranii aveau să fie scăzuţi cu analogie.

Sătenii cari nu erau clăcaşi neavând locuri de hrană, deveneau proprietari numai pe locurile de casă şi îngrăditură şi proprietarii aveau să primească dela dânşii o despăgubire de doi galbeni.

Dreptul pe care-l aveau ţăranii la moşiile de munte în baza legii muntelui din 1844 în Moldova, iar în Ţara Românească în baza § 4 al aşezământului din 1851, de a luà lemne pentru trebuinţele lor din pădurile proprietarilor, li se păstrà neatins şi în viitor, până când printr'o lege specială sau prin învoeli, li se va deosebì, o parte de pădure cu o despăgubire corespunzătoare dreptului de folosinţă de care se bucurau.

Dispoziţiunile acestei legi nu se aplicau la ţăranii aşezaţi pe moşiile răzăşeşti sau moşnene, deoarece ei nu erau supuşi clăcii, urmându-se pentru dânşii ca şi în trecut prin tocmeli de bunăvoiă.

Pentru prisoase legea prevedeà regimul tocmelelor de bunăvoiă, ca şi în trecut, însă niciodată să nu se poată stipulà în asemenea învoeli ca ţăranii să facă clacă pentru proprietari.

Ţăranii cari nu voiau să se folosească de această lege, aveau dreptul să se strămute pe alte moşii, precum şi de a-şi vinde casele sau sădirile făcute de ei.

Acest capitol al legii rurale cuprinde principiile din contra-proiectul depus de Kogălniceanu în Adunarea din 1862, cu oarecari mici schimbări de redacţiune; capitolul al doilea şi al treilea erau însă mult mai desvoltate decât în contra-

proiectul din 1862. Astfel despăgubirea acordată proprietarilor prevăzută în Capitolul II erà fixată în modul următor:

a) Pentru ţăranul care avea pământ pentru 4 boi şi o vacă, despăgubirea erà fixată la 5 galbeni.

b) Pentru cel cu 2 boi şi o vacă la 4 galbeni.

c) Pentru cel cu o vacă la 3 galbeni.

d) Pentru ţăranii din satele de munte din Moldova despăgubirea erà fixată tot la 98 lei vechi ca şi în legea din 1844.

Despăgubirea se calculà prin capitalizarea cu 15 a sumelor de mai sus, adică:

a) Pentru ţăranul cu 4 boi şi o vacă 5×15=75 galbeni
b) » » » 2 » » » 4×15=60 »
c) » » » o vacă 3×15=45 »
d) » » din satele de munte 98×15=1.470 lei vechi.

Acolo unde prin învoeli de mai înainte încheiate, claca şi dijma erau preschimbate într'o dare bănească despăgubirea se fixà la darea anuală înmulţită cu 15.

Pentru constatarea numărului clăcaşilor şi a despăgubirii, se instituià în fiecare plasă câte o comisiune de evaluare compusă dintr'un delegat ales de consiliile comunale ale satelor locuite de clăcaşi, şi un delegat al fiscului, iar lucrarea comisiunilor erà supusă revizuirii comitetelor permanente ale judeţelor, cari liberau proprietarilor un titlu doveditor de sumele ce li se cuveneà drept despăgubire.

Capitolul III al legii, care se ocupà de Cassa de despăgubire a proprietarilor, prevedeà înfiinţarea în Bucureşti a unui comitet care aveà să emită obligaţiunile rurale cuvenite ca despăgubire proprietarilor, purtând numele de: comitet de lichidare al obligaţiunilor rurale, care liberà proprietarilor obligaţiunile rurale în schimbul titlurilor de despăgubire pe cari le primise dela comitetele permanente.

Obligaţiunile rurale purtau o dobândă de 5%, plătibilă la fiecare 6 luni şi erau amortizabile în timp de 20 ani prin tragere la sorţi, iar veniturile acestei casse erau:

1) Contribuţiunea funciară a ţăranilor deveniţi proprietari hotărîtă la:

4 galbeni pentru cei cu 4 boi şi o vacă,
3 » » » 2 » » »
2½ » » cei cu o vacă
2 » » sătenii dela moşiile de munte din Moldova.

2) Jumătate din venitul cârciumelor din vetrele satelor şi de pe toată întinderea locurilor trecute în proprietatea ţăranilor. Aceasta numai în timp de 10 ani dela promulgarea legii, iar cealaltă jumătate din venitul cârciumelor aveà să servească la îndestularea trebuinţelor comunale.

3) Sumele ce ar provenì din vânzarea porumbului şi meiului de rezervă din toate satele locuite de clăcaşi,

4) Sumele ce se vor încassà în fiecare an din vânzarea loturilor de pâmânt de pe domeniile Statului, după cum se prevedeà la capitolul care tratează despre vânzarea de pământuri de pe moşiile Statului.

La 1862 Kogălniceanu prin contra-proiectul său la legea rurală propuneà să se vânză ţăranilor câte 12 pogoane pământ de cultură din moşiile Statului şi ale instituţiunilor de binefacere, dar la 1862 domeniul Statului erà foarte restrâns, căci afară de domeniul Giurgiului, Turnului şi Brăilei, cari erau mai mari, Statul numai erà proprietar decât pe foarte puţine bunuri rurale; dela 1863 însă de când s'a făcut secularizarea moşiilor mânăstireşti, domeniul Statului se mărise în mod considerabil, şi prin urmare Cap. IV al legii rurale, care tratà de vânzarea de pământuri pe moşiile Statului, puteà să dobândească o aplicaţiune cu mult mai largă, şi de acea în proiectul dela 1864 nici nu se mai vorbeà de vânzarea de loturi pe moşiile instituţiunilor de binefacere ca în proiectul dela 1862, căci numai erà nevoie la 1864 să se mai recurgă la moşiile acelor instituţiuni.

Prin Cap. IV al legii rurale Statul erà autorizat să vânză pe toate domeniile sale loturi de pământ de cultură ţăranilor, şi mai ales însurăţeilor aşezaţi pe acele moşii, precum şi acelora aşezaţi pe moşiile particulare, dacă nu li s'ar puteà da pământ după legea de faţă, precum şi Românilor de origină de peste hotar. Intinderea loturilor erà de 12 pogoane de familiă, iar cumpărătorii trebuià să deà la

început câte un galben de pogon, care se scădeà din preţul cumpărătoarei, care erà stabilit la 5 galbeni de pogon. Plata trebuià să se facă în termen de 5 ani, câte a cincea parte din preţ la începutul fiecărui an, iar după 10 ani guvernul puteà să ridice preţul de cumpărătoare al pământului printr'o lege votată de Adunare.

Ţăranii cumpărători de pământ de pe domeniile Statului, ca şi cei împroprietăriţi pe moşiile particulare, nu puteau în curs de 20 ani să înstreineze pământurile lor decât la sătenii cari nu ar aveà pământ.

Legea aceasta aveà să pună în aplicare dela 1 Aprilie 1866 până când trebuià să se sfârşească toate lucrările de delimitare, evaluare etc. prevăzute de lege.

M. Kogălniceanu în alcătuirea proiectului său de lege rurală rămăsese credincios principiilor pe cari le susţinuse atât în Divanul ad-hoc al Moldovei din 1857, cât şi în Adunarea din 1862, el vedeà în legea rurală pe care o propuneà, nu numai rezolvarea unei cestiuni economice, pentru care ţara erà frământată de ani îndelungaţi, dar el sperà mai cu seamă dela acea lege întărirea naţionalităţii române, făcând pe ţărani proprietari pe locurile pe cari le aveau în posesiunea lor.

Proiectul de lege a fost trimis în studiul secţiunilor Adunării, care au numit delegaţi pe cei mai cu vază dintre deputaţi: Lascar Catargiu, Ion C. Brătianu, Ion Ghica, Vasile Boerescu şi D. Cornea. Vasile Boerescu a fost ales raportor, care a prezintat un lung raport Camerii în şedinţa dela 13 Aprilie 1864, precum şi un amendament introdus de comitetul delegaţilor la proiectul guvernului, care erà un adevărat contra-proiect al majorităţii comitetului delegaţilor, căci în sânul comitetului Ion Brătianu rămăsese în minoritate şi propusese şi dânsul un contra-proiect, iar Ion Ghica, îşi rezervase dreptul de a propune în şedinţă publică o măsură tranzitoriă sub formă de amendament.

Vasile Boerescu, printr'un raport judicios, limpede ca concepţiune, salutà principiul împroprietăririi sătenilor ca cel mai bun şi real mijloc spre a rezolvà cestiunea agrară, dar împreună cu majoritatea comitetului delegaţilor îşi da

toată silinţa pentru a ajunge la respingerea proiectului guvernului, desfăşurând tot talentul său pentru a scoate în relief părţile slabe ale legii pentru ca să dovedească că aşà cum erà alcătuită ar compromite cele mai mari şi mai vitale interese ale ţării.

El criticà cu asprime guvernul că o lege aşà de importantă, care erà legată cu atâtea interese private şi publice şi care atingeà atâtea convincţiuni şi prejudecăţi, se prezintà fără expunere de motive, după care să se judice mai bine şi lămurit cari au fost ideile primordiale ale legii, care erà spiritul ei şi scopul la care vreà să ajungă.

Vasile Boerescu, care tratase cestiunea rurală cu toate desvoltările ei, într'o broşură care făcuse senzaţiune în lumea politică la aparţiunea ei în 1857, şi care o cunoşteà mai bine decât oricare altul, tocmai el făceà o asemenea acuzaţiune guvernului pentru o simplă cestiune de procedură şi fiind că se publicase proiectul de lege prin Monitor înainte de a fi fost votat şi sancţionat! Cauza erà că şi pe Vasile Boerescu îl muşcase şarpele patimii politice şi îl făceà să vază lucrurile prin prizma intereselor de partid, şi într'o cestiune naţională, în care dânsul văzuse aşà de limpede cu 7 ani înainte, atunci când tânăr de curând eşit de pe băncile Universităţii din Paris, îmbrăţişase cu căldură cauza sătenilor, acum din calcule politice, uitase trecutul său început sub aşà de frumoase auspicii, şi preferà să ajute cu talentul său pe aceia cari voiau cu orice preţ să se amâne rezolvarea cestiunii agrare.

V. Boerescu se ridicà în contra art. 13 din proiect, imputând guvernului de ce nu aplică legea şi la moşiile răzăşeşti, dacă este adevărat că principiul de libertate şi emancipare al clăcaşilor este un principiu aşà de salutar, cu toate că el ştià foarte bine că nu numai în baza legii din 1851, dar şi în virtutea Regulamentului şi a urbariilor anterioare, locuitorii nu făceau clacă pe moşiile răzăşeşti şi munca se făceà în bani, căci niciodată moşiile răzăşeşti nu au fost tratate pe acelaş picior şi cu aceleaş privilegii ca moşiile boiereşti, şi astfel el făceà o învinuire pentru o situaţiune care dăinuià de secole. Principiul legii erà destul de clar, căci se

emancipau de clacă, aceia dintre ţărani cari făceau clacă la promulgarea legii, şi din momentul ce pe moşiile răzăşeşti nu erau clăcaşi legea nu aveà să se ocupe de dânşii, căci nu puteà fi vorba de emanciparea lor, ei fiind liberi.

In privinţa despăgubirii, deşi legea declarà că erà garantată de Stat, raportorul legii găseà cu toate acestea că proprietarii nu aveau o garanţie suficientă pe timpul de 20 de ani cât durà amortizarea obligaţiunilor rurale, iar dobânda de 5% o găseà neîndestulătoare când mai toate proprietăţile particulare erau grevate de datorii ipotecare purtând dobânzi de 10 şi 12%, şi arătà temerea ca îndată ce obligaţiunile rurale se vor pune în circulaţiune, au să scază cu cel puţin 50%.

In fine V. Boerescu se ridicà cu cea mai mare energie în contra dreptului pe care-l acordà legea sătenilor de a cumpărà pământ pe moşiile Statului până la 12 pogoane de familie, spunând că acesta este un principiu socialist, care se numeşte «dreptul la instrumentul de lucru» şi prin contra-proiectul pe care-l propuneà în numele majorităţii comitetului delegaţilor cereà ca cestiunea agrară să fie rezolvată pe următoarele baze:

Clăcaşii să fie declaraţi proprietari pe 400 stânjeni patraţi la câmp, şi 300 stj. p. la munte în Ţara Românească şi 360 stj. p. în Moldova pentru locurile lor de casă şi grădină şi pe 4 pogoane 15 prăjini în Ţara Romnească şi 2½ fălci în Moldova pentru hrană, cu alte cuvinte le da numai atât cât se acordà locuitorilor cari aveau numai o vacă (codaşi), iar fruntaşilor şi mijlocaşilor nu le da nici o palmă mai mult, cu toate că V. Boerescu la 1857 fusese de părere ca toţi sătenii să fie împroprietăriţi pe 8 pogoane fiecare.

Despăgubirea o fixà la 40 galbeni pentru pământurile din Ţara Românească şi la 60 galbeni pentru Moldova, iar pentru locurile de casă şi grădină trebuià să mai plătească câte doi galbeni.

Dobânda obligaţiunilor rurale a fost ridicată la 8% în loc de 5%, iar amortizarea lor se propuneà să se facă în 7 ani în loc de 20; dar ceeace erà mai important erà art. 38, adăogat în contra-proiectul majorităţii comitetului delegaţilor, care prevedeà că până în 6 luni dela punerea în aplicare a

legii, orice proprietar va fi cedat o întindere oarecare de pământ din proprietatea sa pentru împroprietărirea clăcaşilor, aveà dreptul să deà îndărăt Statului obligaţiunile pe cari le primise pentru pământul cedat ţăranilor şi să primească dela Stat un alt pământ de aceeaş întindere şi calitate pe moşiile Statului din acelaş judeţ şi cu preferinţă pe moşiile învecinate cu dânsul; cu alte cuvinte după acest articol se puteà întâmplà ca toate proprietăţile Statului să treacă în 6 luni în proprietatea proprietarilor mari cari şi'ar fi reconstituit din nou proprietăţile lor, şi nici nu ar fi ajuns toate proprietăţile Statului pentru această operaţiune, căci mai toţi proprietarii privind împroprietărirea clăcaşilor ca dezastroasă pentru dânşii şi atentatoare la drepturile lor de proprietari, ar fi cerut în termenul de 6 luni prevăzut de lege, reîntregirea proprietăţilor lor din moşiile Statului, şi Statul nu ar mai fi rămas proprietar pe nici o palmă de loc din moşiile sale; iar pe de altă parte tot contra-proiectul delegaţilor autorizà pe guvern ca să vânză pe fiecare an până la complecta stingere a obligaţiunilor rurale o întindere de 150.000 pogoane din moşiile sale în loturi dela 5 pogoane în sus, lucru la care de sigur n'ar fi putut ajunge, dacă proprietarii ar fi uzat de facultatea ce le o lăsà art. 38 de a stinge obligaţiunile rurale prin darea de pământ din proprietăţile Statului.

In fine articolul penultim al contra-proiectului prevedeà că legea să se pună în aplicare în toamna anului al treilea dela promulgarea ei, adică se propuneà o nouă amânare a împroprietăririi sătenilor.

Ioan Brătianu, care rămăsese în minoritate în comitetul delegaţilor, a propus şi dânsul un contra-proiectc la legea rurală, care nu diferea mult de proiectul guvernului şi care erà alcătuit pe următoarele principii:

Ioan Brătianu admiteà, ca şi guvernul, ca sătenii să fie împroprietăriţi pe locurile pe cari le aveau în posesiunea lor, şi tocmai asupra acestei cestiuni de principiu se despărţise de ceilalţi membrii ai comitetului delegaţilor, cari au admis împroprietărirea numai pe întinderile de pământ acordate de legile până atunci în vigoare codaşilor; iar dobânda obliga-

ţiunilor rurale Ioan Brătianu o fixà la 7 1/2 în loc de 5% şi amortizarea lor în 10 ani în loc de 20 ani.

O deosebire mai importantă între proiectul guvernului şi acela al lui Ion Brătianu erà că după definitiva plată a locurilor de către săteni, li se permiteà înstreinarea lor fără nici o condiţiune, pe când după proiectul guvernului înstreinarea nu se puteà face în timp de 20 ani decât în favoarea unui consătean care nu ar fi avut pământ; precum şi adăogirea art. 12 făcută în proiectul lui Ion Brătianu, prin care se acordà ţăranilor dreptul de a luà uscături din pădurile proprietarilor pentru trebuinţa caselor lor.

Compunerea comitetului de lichidare erà deasemenea puţin modificată, căci în locul celor doi membrii dela Curtea de Casaţiune şi doi dela Curtea de Conturi, contra-proiectul menţineà pe membrul Curţii de Conturi, dar adăogà 4 membrii aleşi dintre posesorii de obligaţiuni rurale şi un membru al Adunării legiuitoare ales de dânsa, prezidaţi ca şi în proiectul guvernului, de către ministrul de finanţe; iar în locul jumătăţii venitului cârciumilor, care erà aşà de aspru criticat de V. Boerescu în raportul său, propuneà să se adoage un număr de zecimi adiţionale la contribuţia băuturilor spirtoase pentru a se constituì venitul cassei de lichidare, şi pentru a se acoperì deficitul eventual al cassei se autorizà guvernul a vinde cu licitaţie parte din proprietăţile Statului, începându-se cu cele mai puţin producătoare, în loturi dela 5 pogoane în sus.

Atât contra-proiectul lui Ion Brătianu, cât şi proiectul guvernului, n'au apucat să fie discutate în Adunarea dela 1864, căci înainte de a se deschide discuţiunea asupra lor, s'a propus o moţiune de blam în contra guvernului, Camera fiind mai mult preocupată de răsturnarea guvernului decât de rezolvarea cestiunii agrare, şi violenţa discursurilor pronunţate de membrii opoziţiunii asupra moţiunii de blam, dovedeà până la ce punct se deslănţuise patima ce se puneà în acea discuţiune plină numai de cestiuni personale.

Camera nu voià cu nici un preţ ca guvernul să pună cestiunea ministerială asupra legii rurale, G. Costaforu o spuneà destul de categoric în discursul său, căci atunci guvernul ar fi avut partea frumoasă, ar fi căzut pe o cestiune

de principiu şi disolvând Camera s'ar fi prezintat înaintea ţării cu aureola de a fi voit binele ţărănimii şi a fost impedicat de a-l face de o Cameră compusă din privilegiaţi, şi de aceia toţi oratorii opoziţiunii stăruiau din răsputeri să se discute mai întâi moţiunea de blam, fiind siguri că are să întrunească majoritatea şi pe urmă nu se va mai puteà trece la discuţiunea legii rurale.

V. Boerescu, G. Costaforu, Prinţul D. Ghica au pronunţat unul după altul discursurile cele mai violente la adresa guvernului şi în special la adresa Primului ministru Kogălniceanu, şi după o discuţiune de mai multe ore moţiunea de blam a fost primită de Adunare.

Guvernul prezintându-şi demisiunea, Domnitorul a refuzat să o primească, motivând această neprimire a demisiunii guvernului pe faptul că votul fusese dat fără ca Adunarea să intre în discuţiunea importantei cestiuni a îmbunătăţirii soartei muncitorilor de pământ, şi în mesagiul dela 15 Aprilie 1864, Domnul comunicà Adunării că a însărcinat ministerul să prezinte Camerii proiectul de lege electorală, însă fiindcă sărbătorile Paştelui se apropiau, proroagă Camera până la 2 Mai, dorind ca deputaţii să se întoarcă la locuinţele lor ca să se încredinţeze de simţimântele naţiunii şi de faptul că ordinea nu fusese ameninţată nici turburată nicăieri.

Pentru a doua oară Domnitorul Al. Cuza nu a voit să ţină seamă de sentimentul Camerii, şi menţinând acelaş minister să puneà în conflict cu Camera care dăduse vot de blam ministerului. Intâia oară la 1862 nu voise să sancţioneze legea rurală votată de Camera conservatoare, acum după votul de blam din 13 Aprilie 1864, acelaş guvern s'a prezintat Camerii la 2 Maiu ca să depună mesagiul cu legea electorală cerându-i să intre imediat în discuţiunea acelui proiect de lege.

Erà o sfidare pe care Camera nu puteà să o primească, şi imediat s'a depus o moţiune prin care Adunarea arătà că neavând încredere în minister nu poate lucrà cu miniştrii şi va lucrà în secţiuni până la rezolvarea conflictului dintre Cameră şi guvern. Camera votând urgenţa asupra acestei

moţiuni, Kogălniceanu a citit atunci decretul de dizolvare al Camerii, pe care-l aveà gata, şi astfel conflictul care erà în stare latentă a isbucnit pe faţă.

Domnul pentru a justificà către ţară dizolvarea Adunării, a dat o proclamaţiune prin care spuneà că a voit ca clăcaşii prin plata muncii lor să ajungă să stăpânească părticica lor de pământ în plină proprietate, şi la aceasta Adunarea a răspuns dând vot de blam ministerului pentrucă proiectul de lege rurală erà o lege de dreptate, erà realizarea speranţelor legitime a trei milioane de ţărani, şi fiindcă legea electorală pe care o prezintase Adunării nu se putuse votà, se adresà la naţiune ca să se pronunţe printr'un plebiscit asupra legii electorale şi asupra proiectului de statut desvoltător al Convenţiunii.

Printr'acest Statut se modificà bazele Convenţiunii dela Paris, căci se introduceà în organizarea politică a Statului un nou corp politic: corpul ponderator (Senatul), se desfiinţà Comisiunea centrală, iar la finele art. 18 al Statutului se adăogà un nou aliniat, care constituià o lovitură de Stat, căci se da putere de lege decretelor domneşti până la convocarea nouei Adunări legiuitoare.

Noua stare de lucruri a fost aprobată prin plebiscitul dela 10 la 14 Mai 1864, cu 683.928 voturi în contra 1.307, şi în zioa de 2 Iulie guvernul a invitat Consiliul de Stat ca în întâile sale şedinţe să se ocupe cu elaborarea unui proiect de lege rurală, care oborând claca şi respectând stăpânirea clăcaşilor pe locurile ce ei posedau în puterea legilor în fiinţă, să garanteze totdeodată şi o despăgubire, pe cât de dreaptă şi sigură proprietarilor de moşii, pe atât de îndemânatică şi pentru Stat, precum şi pentru cultivatorii de pământ[1]).

Printr'acest decret se arătà Consiliului de Stat principiile pe cari trebuià să se întemeieze pentru întocmirea proiectului de lege, căci se cereà desfiinţarea clăcii şi respectarea stăpânirii clăcaşilor asupra locurilor ce le posedau dânşii în baza legilor în fiinţă. acordându-se proprietarilor o justă despăgubire, prin urmare proiectul de lege trebuià întocmit

---

[1]) Acte şi legiuiri, II, pag. 836.

pe aceleaş principii pe cari se întemeià şi legea rurală prezintată Camerii la 14 Martie 1864.

Consiliul pe Stat a numit o comisiune din sânul său compusă din: C. Bozianu, Gr. Bengescu şi Al. Creţescu, pentru ca să cerceteze proiectul dèpus de guvern, numind raportor pe Al. Creţescu, care a prezintat Consiliului de Stat un lung raport în care discută cu multă competinţă cestiunea juridică a dreptului săteanului asupra pământului pe care se hrăneà şi ajungeà la concluziunea că proprietarul consolidându-şi dreptul lui de proprietar asupra unei treimi din moşia sa, el singur recunoşteà în mod implicit că asupra părţii celeilalte de două treimi nu erà el singur proprietar.

Consiliul de Stat introducând oarecari mici modificări în proiectul guvernului, ele au fost primite, afară de articolul final privitor la termenul punerii în aplicare a legii, pe care Consiliul de Stat îl fixà la 26 Octomvrie 1865, pe când guvernul stăruià să se admită termenul de 23 Aprilie 1865.

Trimiţându-se din nou în cercetarea Consiliului această singură cestiune a termenului, majoritatea Consiliului de Stat s'a unit cu părerea guvernului şi s'a stabilit termenul de 23 Aprilie 1865 pentru punerea în aplicare a legii. Al. Papadopol-Calimah şi G. Apostoleanu au făcut însă părere deosebită şi Al. Papadopol-Calimah cereà termenul de 26 Octomvrie 1865 pe motiv că precipitându-se aplicarea legii se va aduce o perturbaţiune atât în interesele proprietarilor cât şi ale posesorilor şi nefiind nimeni pregătit la această reformă se vor întâmpinà greutăţi considerabile în explotarea moşiilor[1]).

Ţărănimea aşteptase însă destul legea rurală şi nu se mai puteà amânà încă punerea ei în aplicare, şi afară de aceasta termenul de 23 Aprilie erà mult mai nemerit pentru punerea ei în aplicare decât cel de 26 Octomvrie, şi guvernul în puterea Statului a promulgat legea rurală prin decretul din 14 August 1864.

---

[1]) Acte şi legiuiri, II, pag. 878.

II

Legea rurală din 14 August 1864

Legea rurală din 14 August 1864 erà însoţită de o proclamaţiune a Domnitorului către sătenii clăcaşi, prin care-i povăţuià ca legăturile între ei şi proprietari să fie întemeiate pe iubire şi încredere, îndemnându-i să uite zilele grele prin care au trecut şi să nu asculte de cei care-i întărâtă în contra stăpânilor de moşii, şi să nu vază în ei decât pe vechii lor sprijinitori şi pe viitorii lor prieteni. Domnitorul terminând cereà sătenilor să fie oameni de pace şi de rânduială şi să se supună legilor ţării[1]).

Legea rurală din 14 August erà întemeiată pe aceleaş principii ca şi proiectul supus de M. Kogălniceanu Camerii din 1864. In noua lege se arătà mai deslușit pentru fiecare categorie de săteni numărul pogoanelor pe cari aveau să fie improprietăriţi, căci fiind patru legi la care se refereà: aşezământul lui Barbu Ştirbey din 1851 pentru Ţara Românească, acela al lui Gr. Ghyka din 1851 pentru Moldova, contractul normal din 1846 pentru judeţele de peste Prut (Basarabia) şi legea muntelui din 1844 pentru judeţele de munte din Moldova, pentru ca să nu să deà loc la confuziune, s'a pus în noua lege anume numărul pogoanelor pe cari sătenii aveau să fie improprietăriţi.

Această întindere (peste locul ce aveau sătenii în vatra satului pentru casă şi grădină) erà fixată în modul următor:

---

[1]) Acte şi legiuiri, II, pag. 890.

I) *In judeţele de dincoaci de Milcov (Ţara Românească)*

Pentru săteanul cu 4 boi şi o vacă 11 pogoane
» » » 2 » » » 7 » şi 19 prăjini
» » cu o vacă 4 » » 15 »

II) *In judeţele de dincolo de Milcov (Moldova)*

Pentru săteanul cu 4 boi şi o vacă 5 fălci şi 40 prăjini
» » » 2 » » » 4 »
» » cu o vacă 2 » » 40 »

III) *In judeţele de peste Prut (Basarabia)*

Pentru săteanul cu 4 boi şi o vacă 6 fălci şi 30 prăjini
» » » 2 » » » 4 » » 30 »
» » cu o vacă 2 » » 70 »[1]).

In ceeace priveşte inalienabilitatea pământurilor rurale, legea a mărit termenul la 30 ani dela data decretului, menţinând dispoziţiunea ca în acest interval să nu se poată înstreină, ipotecà, dăruì, decât către comună, sau către un alt sătean care nu ar aveà pământ, întocmai ca şi în proiectul de lege din 14 Martie 1864, iar după expirarea termenului de 30 ani, se puteà dispune de pământurile rurale după regulile dreptului comun, şi în caz de vânzare, comuna aveà dreptul de preempţiune. In caz când săteanul ar fi murit fără testament fără a lăsà moştenitori legitimi, partea lui de pământ o luà comuna cu îndatorire de a plătì ratele acelui pământ pentru despăgubirea clăcii, precum tot către comună treceà şi proprietatea săteanului care n'ar fi fost în stare să plătească despăgubirea cuvenită stâpânului moşiei, sau care ar declarà că nu voeşte să păstreze pâmântul ce i s'a dat.

Capitolul III al legii privitor la despăgubire, a primit o modificare mai însemnată faţă de proiectul anterior. Astfel pentru răscumpărarea clăcii, dijmei şi celorlalte sarcini, sătenii erau datori să plătească în timp de 15 ani sumele următoare:

Sătenii cu 4 boi şi o vacă 133 lei vechi

---

[1]) Acte şi legiuiri, II, pag. 892 şi urm.

Sătenii cu 2 boi şi o vacă 100 lei 24 parale
» cu palmele 71 » 20 »

Sătenii din satele de munte din Moldova erau datori să plătească pe fiecare an sumele următoare:

Sătenii cu 4 boi şi o vacă 94 lei 10 parale
» » 2 » » » 73 » 02 »
» cu palmele 51 » 36 »

Suma pentru răscumpărarea clăcii şi a dijmei se determină înmulţindu-se preţul în bani cu dobânda legală de 10% astfel că proprietarii aveau să primească:

Dela sătenii cu 4 boi şi o vacă 1521 lei vechi 10 par.
» » 2 » » » 1148 » » 20 »
» cu palmele 816 » »

Dela sătenii din satele de munte din Moldova:
» » cu 4 boi şi o vacă 1076 lei vechi
» » » 2 » » » 834 » 1½ parale
» » cu palmele 592 » 2 »

Compunerea comitetului de lichidare a fost şi dânsa modificată, reducându-se numărul membrilor la trei: Ministrul de finanţe, un membru al Consiliului de Stat şi un membru al Curţii de Conturi.

Dobânda obligaţiunilor rurale s'a fixat la 10% în loc de 5% pentru ca să împace pe proprietari, iar termenul amortizării lor s'a redus dela 20 ani la 15 ani.

In fine Capitolul V privitor la vânzarea de pământ de pe moşiile Statului a suferit puţine modificări. Guvernul erà autorizat să vânză la sătenii cari nu aveau pământ şi la însurăţei până la 12 pogoane de fiecare familiă, cu preţul de 5 galbeni pogonul, plătibil în termen de 15 ani, în loc de 5 ani cum erà în proiectul anterior, iar cumpărătorii nu puteau să înstreineze pâmânturile cumpărate dela Stat, în curs de 30 ani, decât la alţi săteni cari nu ar aveà pâmânt.

Legea rurală răspundeà nu numai la aşteptările ţărănimii, care de şapte ani erà frământată pentru dobândirea acestei legi, dar şi la ideile cari însufleţiau pe o bună parte din oamenii politici ai ţării. Ea erà nu numai o lege cu

caracter economic, care aduceà o îmbunătățire în starea materială a țărânimii, dar caracterul ei social erà cu mult mai important, căci făcând pe țărani proprietari pe locurile pe cari le posedau, se întărea naționalitatea română, și acest din urmă caracter al legii rurale l'a avut mai cu seamă în vedere Domnitorul Al. Cuza și primul său ministru M. Kogălniceanu.

Așà cum s'a rezolvat cestiunea agrară la 1864, s'a adus un mare serviciu, nu numai țărănimii, dar chiar și proprietarilor, căci s'a liberat proprietatea de servitutea la care erà supusă față de sătenii așezați pe moșiă, cari aveau dreptul să ceară să li se deà locuri de hrană până la două treimi din întinderea fiecărei moșii, și a făcut pe stâpânii de moșii proprietari absoluți pe restul moșiei care le rămânea în stăpânirea lor, așà încât dacă a fost desrobită munca țăranilor, a fost desrobită și proprietatea de o servitute care apăsà asupra ei.

Legea rurală a fost criticată nu numai pentru tendințele ei, dar și din cauza modului cum a fost impusă țării, căci ea n'a fost liber consimțită de țară prin reprezintanții ei, ci a fost impusă ca un act de autoritate al puterii executive.

In acest punct criticele sunt întemeiate, căci nu încape îndoială că ar fi fost mai prudent să se aștepte ca să se potolească patimele politice, după cum propuneà Ion Brătianu la 1862, și să se ajungă la o înțelegere între partide, pentru ca legea rurală să fie primită de toți și să fie expresiunea majorității, dacă nu a unanimității Adunării legiuitoare, iar nu să fie impusă prin voința a doi oameni; dar destule încercări fuseseră făcute dela 1857 până la 1864 și tot nu s'a putut ajunge la nici o înțelegere, și nu se știà dacă s'ar mai fi putut aștepta încă câtva timp, fără să se aducă asupra țării o nenorocire, și nimeni nu ar fi putut garantà, după atâtea împotriviri din partea Adunării, așà cum erau surescitate spiritele, că liniștea ar fi putut să domnească, dacă se mai întârzià acordarea legii rurale.

Erà un proces vechiu între săteni și proprietari asupra dreptului de folosință al sătenilor asupra pământului pe care se hrăneau. Spirite luminate, ca Al. Crețescu și alții, susți-

neau că dreptul sătenilor asupra două treimi din moșia pe care dânșii erau așezați erà netăgăduit, și acest proces, care dăinuià de secole, venise timpul ca să fie deslegat, și soluțiunea care i s'a dat nu a fost așà de nepăstuitoare pentru proprietari, căci s'a rezolvat prin acordarea unei juste despăgubiri proprietarilor, după prețul pe care-l aveà pământul atunci.

Soluțiunea care s'a dat prin legea rurală din 1864 se dăduse cu mult înainte în Prusia sub Stein și Hardenberg, în Austria, în țările locuite de Români, în fine în Rusia, cu puțin înainte de legea din 1864, Alexandru II emancipase pe țărani la 1861, și pe când Românii din țările subjugate aveau o condițiune mai bună, erà peste putință ca numai în România liberă, munca sătenilor să continue să fie robită.

Mulți credeau chiar că la 1864 s'a făcut prea puțin pentru săteni. Astfel d. R. Rosetti este de părere că din minutul ce Cuza și Kogălniceanu au luat asupra lor rezolvarea cestiunii rurale și au impus-o țării printr'un act de autoritate, cel puțin trebuià să acorde țăranilor o întindere mai mare de pământ și să oblige pe toți proprietarii să deà până la două treimi din pământul cultivabil al fiecărei moșii, căci cu chipul acesta s'ar fi creat o clasă țărănească mai puternică[1]).

Credem că cu mare greutate s'ar fi putut face la 1864 mai mult decât s'a făcut atunci, căci dacă s'ar fi cerut proprietarilor mai mult decât au dat la 1864, ar fi fost să se exaspereze o întreagă clasă a societății și ar fi avut tot dreptul să zică că este spoliată în interesul unei alte clase, ceace ar fi fost nedrept, pe când a da sătenilor întinderea de pământ ce ei posedeau, erà soluțiunea cea mai dreaptă ce se puteà da atunci cestiunii agrare.

Soluțiunea care s'a dat la 1864 cestiunii rurale nu trebuià însă dată așà de târziu, ea trebuià dată cu un secol înainte, atunci când s'a făcut dezrobirea rumânilor și vecinilor, la 1746 și 1749, când pământul nu aveà valoarea pe care o aveà la 1864, și prin urmare sacrificiile de făcut ar fi fost cu mult mai mici; dar atunci actul de generozitate

---

[1]) R. Rosetti, «Pentru ce s'au răsculat țăranii» pag. 418.

al Obștestelor Adunări erà pornit din alte cauze decât aceea a îmbunătățirii soartei țărănimii, și nimeni nu s'a gândit atunci să se creeze o clasă țărănească puternică; sau dacă nu s'a făcut la 1749, să se fi făcut la 1805 când s'a dat urbariul Domnului Moldovei Al. Moruzi și să se fi împroprietărit țăranii pe întinderile de pământ pe cari le posedau atunci, cari cu toată știrbirea ce o aduceà acel urbariu, tot erau mai mari decât ceeace posedau țăranii la 1864; sau cel puțin la 1831 cu ocaziunea Regulamentului Organic; dar cu cât s'a întârziat mai mult soluțiunea cestiunii agrare, cu atât ea deveneà mai greu de rezolvat, deoarece pământul dobândeà o valoare din ce în ce mai mare și sacrificiile ce se cereau erau mai anevoie de făcut. Dacă nici la 1864 nu s'ar fi rezolvat cestiunea rurală, mai târziu nu se știe cu prețul a ce sacrificii s'ar fi putut face.

Cu toate că legea rurală din 1864 poartă pata unei lovituri de Stat, ea totuși constituie unul din actele cele mai mari ale celor doi oameni cari au fost sufletul împroprietăririi țăranilor: Domnitorul Al. Cuza și M. Kogălniceanu, și ei întrebuințând acest act de autoritate poate că au suferit în sufletul lor că au fost siliți ca să recurgă la o lovitură de Stat pentru a împroprietărì pe țărani, dar nimeni nu poate ștì că dacă nu ar fi avut curagiul să o facă, nu s'ar fi deslănțuit asupra țării o nenorocire mai mare decât aceia că s'a inscris în analele parlamentare ale României o pagină în care emanciparea țăranilor s'a făcut prin voința a doi oameni în contra voinții Parlamentului.

Barbu Catargiu, oratorul neîntrecut al timpului său, omul integru și cu o autoritate nemărginită în partidul său, ar fi dobândit un titlu de gloria neperitoare la recunoștința țării, dacă dânsul ar fi luat în mână rezolvarea cestiunii agrare în sensul cum voià să o facă Domnitorul Cuza. Barbu Catargiu cu ușurință ar fi putut să facă la 1862 să se primească împroprietărirea sătenilor de acea Cameră, în care erà de ajuns ca vocea sa să se ridice pentru a susține împroprietărirea pentru ca să amuțească toate pasiunile; dânsul însă erà un partizan convins al proprietății și credeà că împroprietărirea va face mai mult rău decât bine sătenilor.

Legea rurală aşà cum a fost întocmità la 1864 erà consecinţa firească a timpului când a fost făcută; într'un singur punct puteà să fie mai prevăzătoare şi anume în privinţa moştenirii pământurilor acordate sătenilor în baza legii rurale, mai cu seamă că aproape în acelaş timp cu legea rurală s'a pus în aplicare şi Codul civil Napoleon, care a schimbat regimul sucesoral pe care-l aveà ţara sub legiuirea Caragea şi Calimah.

Dela aplicarea Codului civil înainte atât băeţii cât şi fetele aveau să moştenească în porţiuni egale averea părintească, de unde mai înainte numai băeţii moşteneau cu obligaţiune de a înzestrà pe surori, astfel că noul Cod civil chemând şi pe fete la împărţirea moştenirii, adăogà o cauză mai mult la îmbucătăţirea proprietăţilor ţărăneşti, şi prin urmare o fărămiţare prea mare a unei parcele de pământ dejà foarte mică aveà ca consecinţă că de multe ori unii săteni din cauza unei moşteniri de $\frac{1}{2}$ sau $\frac{3}{4}$ de pogon erau ţintuiţi de locul pe care-l moştenise, şi din pricina acelui petic de pământ, care nici nu-i puteà hrănì, nu se puteau duce aiurea ca să-şi caute hrana,

Dacă la această categorie specială de moştenire a pământurilor ţărăneşti s'ar fi adoptat sistemul cunoscut în Germania subnumele de *Anerbenrecht*[1]), adică dreptul ca numai un singur copil să moştenească întreaga exploataţiune rurală, cu obligaţiunea de a despăgubì pe comoştenitorii săi, s'ar fi împedicat îmbucătăţirea proprietăţii ţărăneşti şi s'ar fi evitat cu modul acesta unul din cele mai mari neajunsuri, cari în mod firesc se ivesc la proprietăţile de o mică intindere, după una sau două generaţiuni.

Aceasta s'ar fi putut face cu atât mai uşor la 1864, cu cât sistemul succesoral atunci în vigoare nu admiteà împărţirea moştenirei între toţi copiii, fetele fiind excluse dela moştenirea în natură, şi mai lesne s'ar fi putut primì dispoziţiunea ca şi între băeţi numai unul să moştenească pământul rural, despăgubind pe ceilalţi fraţi, după cum făceà şi pentru surori.

Se vede că legiuitorul dela 1864, condus de ideia gene-

---

[1]) E. v. Philippovich, «Politique agraire» pag. 135 şi urm.

roasă a Codului civil francez de a da o egală îndreptăţire şi fetelor la moştenirea părintească, s'a temut să nu să pună în contradicţiune cu acest mare principiu al egalităţii între moştenitori, şi nu s'a gândit la neajunsurile pe cari aveà să le aducă în viitor îmbucătăţirea prea mare a pământurilor ţărăneşti, cu toate că Barbu Catargiu, cu spiritul său pătrunzător, atrăsese atenţiunea Camerii la 1862 asupra iconvenientelor diviziunii pământurilor ţărăneşti şi se temeà că au să vie mai târziu copiii celor împroprietăriţi să mai ceară o nouă împroprietărire, căci pe pământurile pe cari le vor moştenì dela părinţii lor n'au să mai poată să se hrănească, ne mai fiind îndestulătoare.

Legiuitorul dela 1864, fie că nu s'a gândit la neajunsurile pe cari aveau să le aducă într'un viitor destul de apropiat îmbucătăţirea pământurilor ţărăneşti, fie că nu a voit să aducă o ştirbire unui principiu pe care-l credeà fundamental: acela al egalităţii între motenşitori, a hotărît ca şi la pământurile dobândite după legea rurală, să se aplice sistemul succesoral al împărţirei moştenirii în natură între toţi copiii în părţi egale, şi s'a mulţumit să acorde o singură protecţiune pentru pământurile ţărăneşti, acea a unei inalienabilităţi pe termen de 30 de ani, nepermiţând înstreinarea lor decât numai între săteni şi către comună.

Pentru aplicarea legii rurale Kogălniceanu a dat o mulţime de instrucţii şi circulări explicative Prefecţilor pentru deslegarea diferitelor greutăţi cari s'au ivit în practică în aplicarea legii[1]), cu toate acestea numeroase reclamaţiuni s'au ridicat asupra modului cum se aplicà legea; personalul inginerilor — arpentori fiind insuficient şi ca număr şi ca cunoştinţe technice, multe locuri neproductive au fost date ţăranilor, mulţi ţărani au fost lăsaţi pe din afară deşi aveau dreptul să fie trecuţi în tabela lit. A, şi alţii au fost trecuţi pe nedrept în locul lor; toate aceste neajunsuri erà însă aproape peste putinţă să nu se întâmple cu un personal administrativ şi technic aşà de puţin pregătit pentru aplicarea unei legi aşà de delicate, care atingeà atâtea interese.

---

[1]) Acte şi legiuiri, II, pag. 905—946.

In baza legii rurale din 1864 s'au împroprietărit 467.840 clăcaşi, cărora li s'a dat 1.766.258.2 ectare, din cari: la 151.725 săteni li s'a dat 571.976.5 ectare pe domeniile Statului şi la 316.115 » » » » 1.194.281.7 » pe moşiile particulare.

La 467.840 săteni li s'a dat 1.766.258.2 ectare, adică o treime au fost împroprietăriţi pe moşiile Statului şi două treimi pe moşiile particulare[1]).

Din numărul total de 467.840 clăcaş împroprietăriţi erau:

Fruntaşi cu 4 boi şi o vacă	71.912	sau	15.37%
Mijlocaşi 2 » »	202.075	»	43.19%
Palmaşi	134.132	»	28.67%
Cei numai cu loc de casă şi grădină	59.721	»	12.77%
Total . . .	467.840	»	100%

Ţăranii de pe domeniile Statului aveau o situaţiune mai bună decât cei de pe moşiile particulare, căci găsim proporţional la sută din numărul împroprietăriţilor mai mulţi fruntaşi şi mijlocaşi pe domeniile Statului decât pe moşiile particulare, după cum rezultă din cifrele următoare:

CATEGORIA	NUMĂRUL					PROPORŢIA LA %				
	Fruntaşi	Mijlocaşi	Palmaşi	Cu loc de casă şi grădină	Total	Fruntaşi	Mijlocaşi	Palmaşi	Cu loc de casă şi grădina	Total
Pe domen. Stat.	25.897	66.962	42.228	16.638	151.725	17	44	27.8	11.2	100
Pe moşii part.	46.015	135.113	91.904	43.083	316.115	14.5	42.7	29	13.8	100
Total . . .	71.912	202.075	134.132	59.721	467.840	15.37	43.19	28.67	12.77	100

Din cifrele de mai sus rezultă că fruntaşii pe domeniile Statului erau 17%, pe când pe moşiile particulare numai 14.5%, mijlocaşii pe domeniile Statului 44%, iar pe moşiile particulare 42. 7%, în fine palmaşii pe moşiile Statului 27.8%, şi pe cele particulare 29%; iar proporţia împroprie-

[1]) G. D. Creangă, «Proprietatea rurală în România» pag. XXVI.

tăririlor pe categorii de săteni pe moșiile Statului și pe cele particulare eră următoarea:

	Pe domeniile Stat.	Pe moșii partic.	Total
Fruntași	36.01	63.99	100
Mijlocași	33.14	66.86	100
Pălmași	31.48	68.52	100
Cu loc de casă și grădină	27.86	72.14	100

Iar făcând proporțiile după întinderile de pământ ce s'a dat diferitelor categorii de clăcași găsim:

CATEGORIA	Pe domeniile Statului	Pe moșiile particulare	Total	PROPORȚIA LA %		
	Ectare	Ectare	Ectare	Pe moșiile Statului	Pe moșiile particulare	Total
Fruntași	143.903.7	269.298.1	413 201.8	34.83	65.17	100
Mijlocași	283.792.2	598 945.	882.737.2	32.15	67 85	100
Palmași	114.758.3	269.949.9	384.708.2	29.83	70.17	100
Loc de casă dat celor trei categorii de mai sus	26.151.2	47.383.9	73.535.1	35.56	64.44	100
Improprietăriți numai cu loc de casă și grădină	3.371.1	8.704.8	12.075.9	27.92	72.08	100
Total . . .	571.976.5	1.194.281.7	1.766.258.2	32.39	67.61	100 [1]

Pe lângă întinderea de pământ care s'a acordat clăcașilor după art. 1—4 din legea rurală, s'a mai dat însurățeilor și celor cari nu aveau drept să primească pământ fiindcă nu erau clăcași, după art. 5 și 6 din legea rurală, încă o întindere de pământ de 228.328.9 ectare la 48.342 săteni, cari aveau dreptul să li se vânză din moșiile Statului până la 12 pogoane de familiă.

Insurățeilor nu li s'a dat la toți câte 12 pogoane, ci întinderea pământului ce li s'a dat a fost următoarea:

---

[1]) Ibid. loc. cit. pag. XXIX.

Până la 1	ectar	588	însurăţei	sau	1.22%	au primit	403.9	ect 0.18%
Dela 1—2	ectare	940	»	»	1.93%	»	1.111.9	» 0.49%
» 2—3	»	1749	»	»	3.62%	»	4.643.1	» 2.03%
» 3—4	»	7602	»	»	15.73%	»	26.770.7	» 11.72%
» 4—5	»	7412	»	»	15.33%	»	32.153.4	» 14.08%
» 5—6	»	30051	»	»	62.17%	»	163.245.9	» 71.50%
Total . . .		48.342	»	»	100%	»	228.328.9	» 100% [1]

Prin urmare adăogând la numărul de 467.840 clăcaşi cari au fost împroprietăriţi în baza art. 1—4 din legea rurală şi numărul de 48.342 însurăţei, împroprietăriţi după art. 5—6 din legea rurală, ajungem la un total de 516.182 săteni împroprietăriţi după legea rurală din 1.864 pe o întindere de 1.994.587.3 ectare, sau în mediă 3.87 ectare de fiecare sătean împroprietărit.

Toţi însurăţeii în număr de 48.342 fiind împroprietăriţi pe domeniile Statului, dacă adăogăm cele 228.328.9 ectare ale însurăţeilor la cele 571.976.5 ectare ale clăcaşilor împroprietăriţi pe domeniile Statului, găsim că pe domeniile Statului au fost împroprietăriţi 200.067 săteni pe o întindere de pământ de 800.305.5 ectare, iar pe moşiile particulare au fost împroprietăriţi 316.115 săteni pe o întindere de 1.194.281.7 ectare; iar la 1.864 întregul domeniu al Statului fiind de 1.894.817.7 ectare, mai rămâneà Statului 1.094.512.2 ectare, care aveà să servească la viitoare improprietăriri, astfel că dela 1.864 a fost inaugurată o nouă politică agrară, acea de a face pe ţărani proprietari pe o întindere de pământ pe care să se poată hrăni.

---

[1]) Ibid. loc. cit. pag. XXXII.

III

Legile de Invoeli Agricole

In trecut, pentru cultivarea moşiilor, din cauza lipsei de braţe, se făceà apel la streinii din ţările învecinate, acordându-li-se diferite avantagii pentru a se aşezà pe moşiile mănăstirilor sau ale particularilor, şi această politică agrară urmată de secole, a fost continuată pe o scară cevà mai mică şi de legiuitorul regulamentar.

Secularizarea averilor mănăstireşti a permis Statului să inaugureze o nouă politică agrară, căci a făcut să intre în patriomoniul său a şaptea parte din teritoriul ţării, şi în mare parte dacă legea rurală s'a putut aplicà mai cu înlesnire a contribuit mult şi stocul de moşii care a devenit proprietatea Statului la 1863, căci pe o întindere de 800.000 ectare din domeniile Statului s'au putut împroprietărì fără nici o greutate 200.000 săteni, de oarece pentru ei nu a fost nevoiă să se emită obligaţiuni rurale, cari să circule pe piaţă şi se deprecieze valoarea lor prin numărul prea mare care s'ar fi aruncat deodată în circulaţiune, iar dela proprietatea particulară s'au cerut numai 1.200.000 ectare în loc de 2 milioane ectare, şi Statul tot mai rămâneà proprietar peste un milion de ectare moşii, care puteà să-i permită să continue încă câtva timp politica sa agrară inaugurată la 1864.

Deosebirea între aceste două politici erà că în trecut se făceà apel la elemente streine pentru a cultivà pământul ambelor Principate şi se interziceà în mod absolut înfiinţarea de slobozii cu Români în Ţara Românească şi cu Moldoveni în Moldova, iar munca care li se cereà erà o muncă servilă, pe când dela 1864 se făceà apel la Românii de origină din

ţările locuite de Români, şi la Românii din ambele Principate, iar munca ce li se cereà erà o muncă liberă.

Dar tocmai libertatea aceasta a muncii îngrijeà pe proprietarii de moşii, căci mulţi credeau că sătenii odată împroprietăriţi pe o bucată de pământ din care puteau să se hrănească, n'au să mai fie nevoiţi să recurgă întru nimic la proprietari şi moşiile proprietarilor au să rămână necultivate.

In trecut legislaţiunea agrară a ambelor Principate erà astfel întocmită încât proprietarii îşi aveau munca moşiilor asigurată cu zilele de clacă, şi în mare parte opoziţiunea proprietarilor în contra legii rurale nu proveneà atât din faptul că erau obligaţi să deà o parte din moşiile lor în plină proprietate ţăranilor, cât de teama că ţăranii având pământ de hrană nesupus la nici o sarcină către proprietari, nu vor mai voi să muncească moşiile proprietarilor, şi aceasta aveà să aducă ruina nu numai a proprietarilor, dar a întregei ţări, a căreia bogăţie erà bazată numai pe cultura pământului.

Mulţi dintre proprietarii moldoveni, cari aveau proprietăţi în Basarabia, ştiau ce se petrecuse în această parte a Moldovei după ce fusese deslipită de dânsa la 1812, căci Rusia pentru a ruinà pe proprietarii moldoveni şi a-i sili să-şi vânză proprietăţile lor din Basarabia, îndată ce a incorporat Basarabia la Imperiul rus, a declarat emancipaţi pe toţi ţăranii din Basarabia şi atunci ei părăsiau în massă locuinţele lor căutând aiurea pământ în condiţiuni mai avantagioase, şi din lipsă de braţe moşiile proprietarilor moldoveni au rămas necultivate, căci ţăranii vagabondau în toate părţile căutând pământ mai eftin şi din această cauză moşiile din Basarabia se depreciase şi mulţi dintre boierii moldoveni au fost siliţi să-şi vânză moşiile lor pe preţuri de nimic; dar îndată ce moşiile au trecut în mâna Statului şi a proprietarilor ruşi, munca liberă a fost desfiinţată, şi ţăranii au fost din nou reduşi la iobăgie.

Aceia cari se temeau că ceeace s'a întâmplat în Basarabia aveà să se întâmple şi în România, uitau că guvernul rus ajutà pe sub mână pe ţărani ca să părăsească moşiile locuite de dânşii, tocmai ca să-şi ajungă scopul de a desposedà pe proprietarii moldoveni, pe când în România legea

rurală din 1864 erà o reformă socială, care aveà de scop întărirea naţionalităţii române, iar nu ruina ei, şi guvernul aveà tot interesul ca reforma sa să reuşească, iar nu să ruineze pe proprietarii de moşii, căci orice guvern conştient de datoria sa nu poate să dorească ridicarea unei clase a societăţii pe ruinele altei clase, şi guvernul dela 1864 îşi da foarte bine socoteala de necesitatea proprietăţii mari în România; cu toate acestea ceeace se întâmplase în Basarabia înspăimântase pe mulţi proprietari, şi îndată ce s'a pus în aplicare legea rurală s'au gândit cu toţii la mijlocul de a asigurà pe alte căi munca proprietăţilor lor.

Mai erà şi o altă cauză care veneà în sprijinul cererei proprietarilor. Se întâmplase ca îndată după decretarea legii rurale să fie inundaţiuni în ţară, care nimicise recoltele şi apoi în anul următor a venit o secetă cumplită, aşà încât în multe părţi ale Moldovei lipsa erà aşà de mare încât erà teamă de foamete, iar starea financiară a ţării erà aşà de rea încât guvernul care încercase să facă un împrumut de 10 milioane lei vechi pentru a venì în ajutorul celor lipsiţi de hrană, nu putuse realizà întreg împrumutul, căci nu se subscrisese decât a treia parte, încât şi dânsul s'a gândit la alcătuirea unei legi pentru a asigurà munca câmpului, de oarece nici proprietarii numai voiau să facă credit ţăranilor nefiind siguri că au să-şi îndeplinească munca pentru care li se da banii înainte, şi cereau o lege de tocmeli agricole care să asigure munca moşiilor lor.

Guvernul încă din luna Ianuarie 1865 ceruse consiliilor judeţene să-şi deà părerea lor asupra acestei cestiuni şi toate au cerut guvernului să întocmească un proiect de lege asupra tocmelilor agricole, în care să se prevazà că învoelile agricole să se execute pe cale administrativă.

Numeroase petiţiuni se adresau Senatului, semnate de proprietari şi arendaşi, prin care cereau să se ia măsuri de constrângere în contra acelora cari nu s'ar ţine de o tocmeală făcută în scris şi cari primind bani înainte nu şi-ar executà angajamentele lor agricole[1]); iar Senatul, care după

[1]) Acte şi legiuiri, II, pag. 947.

ţările locuite de Români, şi la Românii din ambele Principate, iar munca ce li se cereà erà o muncă liberă.

Dar tocmai libertatea aceasta a muncii îngrijeà pe proprietarii de moşii, căci mulţi credeau că sătenii odată împroprietăriţi pe o bucată de pământ din care puteau să se hrănească, n'au să mai fie nevoiţi să recurgă întru nimic la proprietari şi moşiile proprietarilor au să rămână necultivate.

In trecut legislaţiunea agrară a ambelor Principate erà astfel întocmită încât proprietarii îşi aveau munca moşiilor asigurată cu zilele de clacă, şi în mare parte opoziţiunea proprietarilor în contra legii rurale nu proveneà atât din faptul că erau obligaţi să deà o parte din moşiile lor în plină proprietate ţăranilor, cât de teama că ţăranii având pământ de hrană nesupus la nici o sarcină către proprietari, nu vor mai voì să muncească moşiile proprietarilor, şi aceasta aveà să aducă ruina nu numai a proprietarilor, dar a întregei ţări, a căreia bogăţie erà bazată numai pe cultura pământului.

Mulţi dintre proprietarii moldoveni, cari aveau proprietăţi în Basarabia, ştiau ce se petrecuse în această parte a Moldovei după ce fusese deslipită de dânsa la 1812, căci Rusia pentru a ruinà pe proprietarii moldoveni şi a-i silì să-şi vânză proprietăţile lor din Basarabia, îndată ce a incorporat Basarabia la Imperiul rus, a declarat emancipaţi pe toţi ţăranii din Basarabia şi atunci ei părăsiau în massă locuinţele lor căutând aiurea pământ în condiţiuni mai avantagioase, şi din lipsă de braţe moşiile proprietarilor moldoveni au rămas necultivate, căci ţăranii vagabondau în toate părţile căutând pământ mai eftin şi din această cauză moşiile din Basarabia se depreciase şi mulţi dintre boierii moldoveni au fost siliţi să-şi vânză moşiile lor pe preţuri de nimic; dar îndată ce moşiile au trecut în mâna Statului şi a proprietarilor ruşi, munca liberă a fost desfiinţată, şi ţăranii au fost din nou reduşi la iobăgie.

Aceia cari se temeau că ceeace s'a întâmplat în Basarabia aveà să se întâmple şi în România, uitau că guvernul rus ajutà pe sub mână pe ţărani ca să părăsească moşiile locuite de dânşii, tocmai ca să-şi ajungă scopul de a desposedà pe proprietarii moldoveni, pe când în România legea

rurală din 1864 erà o reformă socială, care aveà de scop întărirea naţionalităţii române, iar nu ruina ei, şi guvernul aveà tot interesul ca reforma sa să reuşească, iar nu să ruineze pe proprietarii de moşii, căci orice guvern conştient de datoria sa nu poate să dorească ridicarea unei clase a societăţii pe ruinele altei clase, şi guvernul dela 1864 îşi da foarte bine socoteala de necesitatea proprietăţii mari în România; cu toate acestea ceeace se întâmplase în Basarabia înspăimântase pe mulţi proprietari, şi îndată ce s'a pus în aplicare legea rurală s'au gândit cu toţii la mijlocul de a asigurà pe alte căi munca proprietăţilor lor.

Mai erà şi o altă cauză care veneà în sprijinul cererei proprietarilor. Se întâmplase ca îndată după decretarea legii rurale să fie inundaţiuni în ţară, care nimicise recoltele şi apoi în anul următor a venit o secetă cumplită, aşà încât în multe părţi ale Moldovei lipsa erà aşà de mare încât erà teamă de foamete, iar starea financiară a ţării erà aşà de rea încât guvernul care încercase să facă un împrumut de 10 milioane lei vechi pentru a venì în ajutorul celor lipsiţi de hrană, nu putuse realizà întreg împrumutul, căci nu se subscrisese decât a treia parte, încât şi dânsul s'a gândit la alcătuirea unei legi pentru a asigurà munca câmpului, de oarece nici proprietarii numai voiau să facă credit ţăranilor nefiind siguri că au să-şi îndeplinească munca pentru care li se da banii înainte, şi cereau o lege de tocmeli agricole care să asigure munca moşiilor lor.

Guvernul încă din luna Ianuarie 1865 ceruse consiliilor judeţene să-şi deà părerea lor asupra acestei cestiuni şi toate au cerut guvernului să întocmească un proiect de lege asupra tocmelilor agricole, în care să se prevazà că învoelile agricole să se execute pe cale administrativă.

Numeroase petiţiuni se adresau Senatului, semnate de proprietari şi arendaşi, prin care cereau să se ia măsuri de constrângere în contra acelora cari nu s'ar ţine de o tocmeală făcută în scris şi cari primind bani înainte nu şi-ar executà angajamentele lor agricole[1]); iar Senatul, care după

[1]) Acte şi legiuiri, II, pag. 947.

art. 15 al Statutului, erà singurul în drept de a primì petiţiuni şi a le discutà, da o mare importanţă acestei cestiuni şi cereà guvernului ca de urgenţă să vină cu un proiect de lege asupra tocmelilor agricole.

Guvernul a cerut atunci Consiliului de Stat ca să elaboreze un asemenea proiect, şi Al. Papadopol-Calimach a depus la 28 Septembrie 1865 raportul dimpreună cu un proiect asupra tocmelilor agricole.

Raportorul Consiliului de Stat constată că într'o ţară agricolă, lipsită de orice industrie, de fabrici, sau de alte exploataţiuni cari să alimenteze bogăţia publică, *ar fi o calamitate publică să se lase în judecata justiţiei comune tocmelile agricole şi executarea lor*[1]) şi conchideà cerând o lege excepţională pentru protecţiunea agriculturii, întemeindu-se în cererea sa pe pravila lui Vasile Lupu.

Când raportorul Consiliului de Stat asupra legii tocmelilor agricole se întemeià pe pravila lui Vasile Lupu pentru ca să ceară o lege excepţională pentru protecţiunea agriculturii, se poate uşor înţelege că pasul înainte făcut la 1864 prin decretarea muncii libere, n'a putut să dureze multă vreme, şi dupe câtevà luni chiar dela aplicarea legii rurale, s'a căutat să se revină pe altă cale la o stare de lucruri tot aşà de rea ca şi cea din trecut.

Legea tocmelelor agricole n'a întârziat să fie supusă Camerii, şi Generalul Ion Em. Florescu, fiind ministru de interne, a depus cel d'întâi proiect de lege pentru învoielile agricole în şedinţa Camerii dela 10 Decemvrie 1865.

Printr'acest proiect executarea tocmelelor de munci agricole erà dată în competinţa administraţiei, amendele şi pedepsele prevăzute de lege se aplicau de administraţie, sau ofiţerii de dorobanţi, după deciziunile Prefecţilor cari hotărau definitiv fără nici un apel la vre-o instanţă superioară; iar ca mijloace de executare legea prevedeà ca primarul să îndemne pe muncitori să-şi îndeplinească tocmelele la vreme, locul şi chipul cum s'au legat prin tocmeală, şi după o deşteptare ce li se făceà să iasă la muncă; dacă în 24 ore nu

[1]) Ibid. II, pag. 1039.

eşiau la muncă, atunci primarul da mandat de aducere în contra muncitorului recalcitrant, şi vătăşelul sau dorobanţul aveau dreptul a-l luà de acasă, sau de unde l-ar fi găsit ca să-l aducă la muncă, şi în caz de împotrivire, autorităţile locale erau datoare să deà tot ajutorul pentru a constrânge pe ţăran a merge la muncă; cu alte cuvinte ţăranul erà executat *manu militari*, cu dorobanţul, ca să-şi îndeplinească munca.

Acest proiect n'a putut să fie votat până la 11 Fevruarie 1866, când a fost detronat Principele Cuza, şi locotenenţa domnească a retras proiectul pentru a-l studià şi l-a trimis din nou în studiul Consiliului de Stat, după ce ministrul de interne D. Ghica introdusese într'însul oarecari modificări.

Proiectul a fost aprobat de Consiliul de Stat întocmai cum fusese modificat de ministrul de interne şi s'a votat de Cameră în şedinţa dela 10 Martie 1866 fără să i se aducă nici o modificare.

Printr'acest proiect se da în compentinţa administraţiei executarea tocmelelor de munci agricole, iar în ceeace priveşte modul de executare s'a suprimat toate formalităţile somaţiunii şi mandatul de aducere şi au fost înlocuite printr'un articol mai vag care ziceà; «Primarul prin mijloacele executive de cari dispune, va aduce îndată pe datornic la munca pentru care s'a tocmit» (Art. 14).

Modul cum a fost aplicată această lege a fost aşà de odios încât a atras asupra ei criticele tutulor. Legea rurală făcuse pe clăcaşi proprietari, oborâse claca şi decretase munca liberă, cu o lege umană de învoieli agricole, aplicată de o administraţiune blândă, săteanul ar fi putut să prospereze; în loc de aceasta i s'a aplicat din prima zi a liberării muncii sale o lege care îi încătuşià tot aşà de tare ca şi claca din trecut.

Legea învoelelor agricole nu aveà o existenţă decât de câţiva ani şi toţi cereau modificarea ei. Guvernul prezidat de Lascar Catargi a propus în 1872 un proiect de lege pentru modificarea legii învoelelor agricole din 1866, şi cu toate că L. Catargi şi M. Kogălniceanu dovediseră Camerii că soli-

daritatea înscrisă în contractele de munci agricole ruinase o mulţime de ţărani, Camera a suprimat art. 8 al legii, care ridică consiliilor comunale dreptul de a legalizà contractele agricole în care ar fi fost stipulată solidaritatea, şi tot asemenea Camera a respins amendamentul care cereà suprimarea art. 13 relativ la executarea ţăranului cu dorobanţul.

După 10 ani, în 1882, ar fi venit la ordinea zilei modificarea legii tocmelelor agricole, căci proiectul din iniţiativa parlamentară a 14 deputaţi propus în şedinţa Cameri dela 20 Mai 1878 privitor la modificarea legii tocmelelor agricole[1]) nu a putut venì la ordinea zilei a Camerii.

In 1881, fiind ministru de interne C. A. Rosetti, avusese ocaziunea să constate modul cum se aplicà legea tocmelelor agricole, şi cea d'intâia grijă a sa a fost ca să propună modificarea legii din 1872, şi să suprime executarea ţăranului cu dorobanţul.

In Camera din 1882 a fost o discuţiune foarte viă asupra legii propusă de C. A. Rosetti. D. P. P. Carp, constatà că proiectul propus în 1882 făceà un pas înainte asupra legii din 1872, şi declarà că votează luarea lui în consideraţiune, dar cereà ca asupra unei legi aşà de importante să se stabileascà un acord între partide şi să nu se mai voteze numai cu simplă majoritate, ci în unanimitate ca şi Constituţiunea, o asemenea lege interesând ţara întreagă. Atunci Camera, după propunerea lui C. A. Rosetti, a numit o comisiune de 21 membrii, în care erà reprezintată şi minoritatea, pentru ca să se studieze ce amendamente s'ar fi putut introduce în lege aşà ca să fie primită de toţi.

Proiectul de lege elaborat de comisiunea de 21 membrii a introdus oarecari modificări la proiectul primitiv şi după ce preciza mai bine cari lucrări agricole intrau în lege, stabileà şi până la ce anume cantităţi de lucru se poate învoì cultivatorul într'un an agricol, în modul următor:

Două fălci de arătură, grăpat şi semănat pentru doi boi, din cari o falce primăvara şi una toamna.

O falce de cosit, adunat şi pus în stog.

---

[1]) Acte şi legiuiri, Seria II Vol. I, pag. 68 şi urm.

60 prăjini secerat şi transportat la aria de pe moşiă.
40 » prăşit de 2 ori, cules şi cărat la pământul de pe moşiă.
6 zile cu carul cărat la arie şi la magazie de pe moşiă.
12 zile cu palmele la diferite lucrări prevăzute în lege.

In lege s'a prevăzut ca 2 zile pe săptămână să fie rezervate pe seama sătenilor pentru a-şi face lucrările lor agricole, iar execuţiunea cu dorobanţul a fost suprimată şi a fost dată în mâna primarului, care erà dator să îndemne pe săteni să facă lucrul pentru care s'au tocmit, dar când muncitorul s'ar împotrivì, proprietarul n'aveà alt drept decât de a tocmì alţi muncitori ca să săvârşească lucrul, iar preţul lucrului stabilit după preţurile curente ale localităţii aveà să se împlinească de autoritatea comunală din averea debitorului.

Totdeodată s'a scos din lege clauza de solidaritate şi s'a prevăzut dispoziţiuni mai ocrotitoare pentru săteni în privinţa dijmuitului, cari existau în legea lui Ştirbey, dar fuseseră date la o parte din legile de tocmeli agricole.

Senatul introducând oarecari mici modificări la proiectul Camerii, a precizat că zilele cari erau rezervate pe seama sătenilor pentru lucrările lor agricole să fie Vinerea şi Sâmbăta, dar această dispoziţiune a legii nu s'a aplicat niciodată, şi în şedinţa Camerii din 16 Martie 1888 s'a propus un proiect de lege din iniţiativa palamentară, prin care se pedepseà cu închisoare dela 2 luni până la un an primarii cari nu ar aduce la cunoştinţa sătenilor dreptul pe care-l aveau prin art. 26 al legii tocmelelor agricole de a aveà 2 zile pe săptămână: Vinerea şi Sâmbăta pe seama lor, când nu puteau să fie executaţi la muncă pentru proprietar[1]).

Acest proiect de lege nu s'a transformat în lege, precum n'au putut să devie legi şi alte proiecte de tocmeli agricole propuse fie din iniţiativa parlamentară, fie din iniţiativa guvernului, precum: proiectul prezintat de Prinţul Al. B. Ştirbey, în calitate de ministru de interne în guvernul prezidat de D. Th. Rosetti.

Un proiect de lege asupra învoelelor agricole fusese anunţat prin apelul către ţară al guvernului, care a venit

---

[1]) Acte şi legiuiri, Seria II, Vol. I, pag. 792.

la cârma ţării după răscoale ţărăneşti din primăvara anului 1888, şi proiectul prezintat de Prinţul Al. Ştirbey erà bazat pe principiile expuse în acel program.

El căutà să aducă îndreptare la unele neajunsuri cari au fost constatate în practică dela aplicarea legii tocmelelor agricole din 1882, şi fără a răsturnà principiile pe cari erà întemeiată legea din 1882, constatà că în practică pe lângă preţul ce se stabileà de părţi pentru închirierea de pământ, se adăogà o sumă de prestaţiuni pe care ţăranul se obligà să le facă şi cari în aparenţă păreau neînsemnate, dar toate adunate la un loc măreau peste măsură preţul chiriei pământului, fără ca săteanul să-şi deà socoteală de valoarea acelor prestaţiuni. Astfel: transporturi de cereale la schele, zile cu carul sau cu braţele, muşchiu de porc, ouă, pui de găină etc., se adăogau de obiceiu pe lângă preţul chiriei pământului, şi proiectul de lege pentru a pune capăt acestui soiu de învoeli, suprimà dintre învoelile agricole transportul de cereale la schele şi gări, precum şi furniturile în natură, şi pentru asemenea transporturi lăsà pe părţi să se învoiască după dreptul comun, şi nu puneà legea excepţională a învoelilor agricole în serviciul acelora cari contractau asemenea învoeli, căci după cum arătà ministrul de interne în expunerea sa de motive: «toate acele prestaţiuni în natură prin complexitatea şi diversitatea lor făceau ca sătenii să nu-şi poată da bine seama de adevăratul preţ ce îl plăteau pentru pământul închiriat, şi de multe ori acest preţ da contractului *un caracter cu adevărat uzurar*»[1]).

O altă îmbunătăţire care se propuneà erà în privinţa învoelilor pentru păşune. De multe ori săteanul făceà un preţ pentru păşunatul fiecărei vite, fără ca să determine şi întinderea islazului în proporţiune cu numărul vitelor, şi atunci se întâmplà că se puneà să pască în acel islaz un număr prea mare de vite în raport cu întinderea islazului şi din această cauză vitele nu se puteau hrăni îndestul, iar preţul islazului deveneà uzurar. Legea ca să împedice pe viitor un asemenea inconvenient, prevedeà ca contractele pentru păşune să nu

---

[1]) Ibid. pag. 795

se poată încheià pe cap de vită decât arătându-se şi întinderea pământului ce se închiriază, astfel ca sătenii să şi poată da seama cât îl costă păşunatul fiecărei vite.

In fie legea hotărà cantitatea maximă pentru care un sătean puteà să contracteze prin învoeli agricole şi Statul nu garantà execuţiunea excepţională prevăzută de lege decât în limitele cantităţii maxime fixată de lege, iar pentru întinderi mai mari de pământ se aplicà dreptul comun

Această lege nu s'a putut votà de Corpurile legiuitoare şi tot aceaş soartă a avut-o şi proiectele de legi provenite din iniţiativa parlamentară privitoare la învolile agricole, precum acela propus la 29 Ianuarie 1889 din iniţiativa lui Gr. Peucescu şi alţi 12 deputaţi, care a fost din nou propus în Camera din 1892 tot din iniţiativa lui Gr. Peucescu şi subscris de data aceasta de 32 deputaţi.

Proiectul lui Gr. Peucescu erà întemeiat pe tovărăşia de producte dintre proprietar şi sătean pe care o considerà ca părghia cea mai puternică pentru ridicarea economică a proprietarilor şi mai ales a sătenilor, fiind în acelaş timp cel mai puternic instrument de producţune şi cel mai bun mijloc de înfrăţire a claselor[1]).

Gr. Peucescu constatà că învoelile cele mai obişnuite în Muntenia erau acelea în care proprietarul da cultivatorilor o bucată de pământ pe seama lor şi în schimb ei dau proprietarului o dijmà oarecare, şi deosebit de aceasta mai munceau pentru proprietar o altă întindere de pământ, şi din cauza acestui sistem de învoeli, cultivatorul îndatorîndu-se să are mai întăi pentru proprietar şi pe urmă pentru dânsul, să secere întâi pentru proprietar şi apoi pentru dânsul, el nu puteà să îşi facă la timp arăturile, nici să secere când trebuià, şi pe când grâul proprietarului erà secerat, treerat şi pus în magazii, grâul săteanului stà nesecerat pe câmp expus la ploi, şi pe când proprietarul aveà o recoltă frumoasă, săteanul erà expus după o muncă îndelungată să vază recolta lui putrezind pe câmp fiindcă nu a putut să şi-o ridice la timp; iar consecinţele acestui sistem de învoeli erà că săteanul

---

[1]) Ibid. pag. 844.

îşi răsbunà arând rău, secerând prost, neprăşind deloc ca să-i rămâie şi lui timp ca să facă munca pentru dânsul, şi din această cauză se năşteà o luptă zilnică între proprietar şi sătean, care aduceà duşmănia între dânşii, iar producţia generală a ţării scadeà, munca fiind făcută în condiţiuni rele.

In Moldova, unde învoelile se fac în bani, se întâmplau alte neajunsuri, căci învoiala în bani cere un capital mare din partea proprietarilor şi arendaşilor şi mulţi neavându-l recurg la împrumuturi, cari din cauza dobânzilor mari îi ruinează, mai cu seamă când se întâmplă să viă 2—3 ani răi unul după altul; iar ţăranul vânzându-şi munca de cu iarna, când nu e ocupat, o vinde mai eftin decât preţul ce l-ar puteà obţine vara în timpul muncii, şi după ce cheltueşte iarna banii pe care i-a luat pentru munca de vară, de multe ori este ispitit să nu-şi execute învoelile făcute iarna, ca să ia din altă parte alţi bani pentru munca câmpului de vară.

Proiectul lui Gr. Peucescu n'a venit în discuţia Camerii, dar când D. P. P. Carp, ministru domeniilor, a prezintat proiectul de lege asupra învoelilor agricole din 16 Noemvrie 1892, Gr. Peucescu şi a desvoltat ideile sale atât în discuţia generală a proiectului pentru tocmelele agricole cât şi propunând amendamente la discuţia pe articole, dar nici unul din amendamentele sale n'a fost primit.

Proiectul D-lui P. P. Carp erà inspirat de aceleaşi idei ca şi cele cuprinse în apelul către ţară al guvernului din 23 Martie 1888, din care făceà parte şi D. P. P. Carp, şi prin urmare erà bazat pe aceleaşi principii ca şi proiectul Prinţului Al. B. Ştirbey din 1888.

Printr 'acest proiect, care modficà unele articole ale legii din 1882, voià să se introducă o mai mare claritate în învoelile agricole pentru ca sătenii să-şi poată da socoteala mai uşor de învoelile pe cari le făceau cu proprietarii. Astfel după legea din 1882 se puteà stipulà ca preţul pentru fâneţe sau arătură să fie plătit în bani şi muncă, sau în muncă şi parte din recoltă, sau şi în una şi alta, fără ca proprietarul să fie obligat să arate care parte de loc e dată pe bani, care în dijmă şi care în muncă; dar afară de acestea se mai adăogà şi alte prestaţiuni ca pui de găină, ouă, muşchiu sau

limbă de porc etc. aşà că săteanul nu-şi puteà da seama de învoiala pe care o făcea.

Proiectul ca să pună capăt acestor deprinderi obligà pe proprietar, sau arendaş, ca atunci când făceà asemenea învoeli compuse din diferite moduri de plată, să arate prin contract care parte de loc e dată în dijmă, care pe muncă şi care pe bani, iar în ceeace priveşte prestaţiunile în natură ele au fost desfiinţate cu desăvârşire.

Tot asemenea în privinţa învoelilor pentru păşune contractele nu se puteau încheià pe cap de vită decât cu arătarea întinderii de pământ pentru care se făceà închirierea, căci numai aşà săteanul îşi puteà da seama dacă pământul ce luà cu arendă erà îndestulător pentru vitele ce el învoise la păşunat şi vedeà în acelaş timp la cât îi revine arenda pentru fiecare cap de vită.

Legea a fixat totdeodată la 10 ectare maximum ce un cultivator de pământ cu familia sa puteà să lucreze cu folos, şi nu se bucurà de dispoziţiunile excepţionale ale legii decât învoelile făcute pentru 10 ectare, fiind libere învoelile şi peste 10 ectare, dar executarea lor se făceà după dreptul comun; iar în ceeace priveşte atribuţiunile primarilor li s'a limitat dreptul lor numai la îndeplinirea formalităţilor pentru urmărirea şi vânzarea averii debitorilor, iar executarea s'a dat în atribuţiunile judecătorului de ocol, care a fost însărcinat şi cu judecarea contestaţiunilor la legea învoelilor agricole, şi în acest scop se propuneà şi modificarea legii judecătoriilor de ocoale, înfiinţându-se un număr mai mare de judecătorii pentru ca justiţia să fie mai la îndemâna sătenilor.

In fine în privinţa dijmuitului s'au menţinut dispoziţiunile legii din 1882, adăogându-se sancţiunea care lipseà în legea din 1882, pedepsind pe primarul care nu va fi executat dijmuirea în termenul prevăzut de lege, cu o amendă de 2 lei de fiecare ectar nedijmuit, iar în caz de insolvabilitate amenda se prefăceà în închisoare, socotindu-se o zi de închisoare drept 10 lei, neputând trece închisoarea peste 30 zile.

Această lege a fost votată de Corpurile Legiuitoare şi s'a promulgat la 22 Mai 1893. Ea a fost în vigoare până la legea învoelilor agricole din 23 Decemvrie 1907.

In trecut politica agrară a Principatelor erà cuprinsă în urbariile cari s'au dat după vremuri de către diferiţii Domni; dela 1864 înainte, această politică agrară se oglindeà în diferitele legi de învoeli agricole făcute de diferitele guverne; dar unde erà pus germenul viitoarei politici agrare a României, erà în art. 5 şi 6 din legea rurală dela 1864 privitoare la vânzarea moşiilor Statului la ţărani, şi în jurul aplicărei acestor două articole din legea rurală a fost desfăşurată activitatea mai tutulor guvernelor cari s'au succedat la cârma ţărei dela 1864 până astăzi.

IV

Legile de vânzări ale bunurilor Statului

Legea rurală prin art. 1 decretase ca sătenii clăcaşi să fie împroprietăriţi pe locurile pe cari le aveau în posesiunea lor, şi în baza acelui articol s'au împroprietărit 316.115 clăca şi pe 1.194.281 ectare din proprietăţile particulare şi 151.725 clăcaşi pe 571 976 ectare din proprietăţile Statului, însă legea declarà că o nouă împroprietărire nu se va mai puteà face pe proprietăţile particulare, căci ar fi fost să se arunce proprietatea privată în cea mai mare nesiguranţă, şi dacă legea rurală se puteà justificà pentru că a desrobit atât pe clăcaşi cât şi pe proprietari, o nouă lege rurală însă ar fi fost considerată ca o spoliaţiune, care nu s'ar fi putut justificà prin nimic; de aceea şi Constituanta din 1866 pentruca să închidă acest capitol al exproprierii proprietăţii particulare a pus în Constituţiune art. 19, în care s'a prevăzut principiul că proprietatea este sacră şi inviolabilă şi nimeni nu poate fi expropriat decât în cele trei cazuri prevăzute de Constituţiune: comunicaţiunea, salubritatea publică şi lucrările de apărare a ţării..

Ceeace erà însă interzis să se facă pe proprietăţile particulare, puteà să facă Statul foarte bine pe proprietăţile sale, şi erà în măsură de a o face, căci devenise proprietar pe o mare întindere de pământ prin secularizarea averilor mănăstireşti, şi pentru a inaugurà această nouă politică agrară, legea rurală prin art. 5 şi 6 autorizà pe guvern să vânzà loturi din moşiile Statului acelor săteni cari nu erau clăcaşi la 1864 şi cari nu aveau decât loc de casă şi grădină, precum

şi acelora cărora nu li se putuse împlini întinderea locurilor prevăzută de lege din cele două treimi ale moşiei pe care erau aşezaţi, şi în sfârşit însurăţeilor, cărora legea prevedeà să li se vânză loturi până la 12 pogoane din moşiile Statului.

In baza art. 5 şi 6 din legea rurală au mai fost împroprietăriţi 48.342 săteni pe 228.329 ectare din moşiile Statului, ridicându-se numărul sătenilor împroprietăriţi pe moşiile Statului la 200.067 pe o întindere de 800.305 ectare, şi mai rămâneà Statului încă o rezervă de 1.094.512 ectare, pe cari puteà să le vânză la ţărani în urmărirea scopului nouei sale politici agrare de a face pe săteni proprietari pe o bucată de pământ necesară pentru hrana lor şi a familiilor lor.

Unele din legile de vânzare a bunurilor Statului au urmărit până la un punct oarecare această nouă politică agrară, dar nu au reuşit toate în aceeaşi măsură să facă pe săteni proprietari, şi unele chiar nici nu au avut în vedere acest scop.

Astfel legea din 15 Iulie 1866, deşi autorizà pe Stat să vânză la locuitori loturi de 6, 8, 12 şi 50 pogoane din moşiile sale, n'a făcut proprietar pe nici un sătean pe nici un ectar de pământ, căci nu a fost acesta scopul pe care-l urmăreà legea, ci de a face să intre cât mai repede bani în cassa Statului pentru ca să se poată retrage din circulaţiune bonurile de tezaur cari se aflau pe piaţă, mandatele în suferinţă din exerciţiile trecute, cari se ridicau la suma de 23.493.625 lei, precum şi pentru acoperirea deficitului anului 1866; de aceea şi legea cereà ca să se depună preţul integral al moşiilor vândute în termen de o lună dela aprobarea licitaţiunei, şi nici un ţăran nu erà în măsură să plătească integral lotul său.

Legea din 15 Iulie 1866 autorizà pe guvern să vânză până la concurenţa sumei de 75 milioane lei vechi (27.700.000 lei noi), următoarele bunuri mici cari erau mai lesne de vândut:

1) Toate locurile şi viile date cu embatic.

2) Locurile virane, locurile înfundate cu clădiri sau fără clădiri pe dânsele.

3) Viile care se arendează separat de moşii.

4) Toate moşiile cu un venit mai mic de 500 galbeni.

5) Toate casele și prăvăliile de prin orașe și târguri cu un venit mai mic de 150 galbeni.

6) Toate casele, prăvăliile și orice alte ecarete de prin orașe și târguri pentru cari ar trebuì să se cheltuiască sume maì mari pentru restaurarea lor decât venitul lor anual.

7) Moșiile pe cari locuitorii ar cere să cumpere locuri, neacoperite de păduri.

In baza acestei legi s'au vândut câtevà locuri de prin orașe și târguri, case, prăvălii etc. prin orașe, dar nici un ectar de pământ pentru țărani, și prin urmare ea nu poate fi așezată printre legile cari să fi urmărit în ceva rezolvarea cestiunii agrare.

Tot cu acelaș caracter este și legea din 29 Martie 1868, prin care se modificà câtevà articole din legea dela 15 Iulie 1866, căci și dânsa urmărea acelaș scop al îmbunătățiri situațiunii financiare prin vânzarea de bunuri ale Statului ușor de realizat, iar nu acordânduse termene lungi de plată pentru a se puteà vinde la țărani. In adevăr situațiunea tezaurului public erà foarte îngrijitoare, căci exercițiul anului 1865 se încheiase cu un deficit de 9.641.656 lei 24 bani, care reprezintà 17.60% din incassări, iar anul 1866 se încheiase și el cu un deficit aproape egal cu al anului 1865 în suma de 9.232.949 lei și 62 bani, adică 15.63% din incassări.

Legea din 1868 prevedeà că se pot vinde tot aceleaș categorii de bunuri ca și legea din 1866, se precizà însă mai bine că se puteau vinde și moșiile compuse din mai multe hlize sau fâșii situate în diferite localități departe unele de altele și producând un venit mai mic de 6.000 lei pe an.

Legea din 1868 făceà înlesniri la plata prețului pentru moșiile vândute în trupuri întregi, cumpărătorii fiind datori după o lună dela aprobarea adjudicațiunii să răspundă numai a treia parte din preț, iar restul de două treimi erau datori să le plătească în termen de 12 ani cu dobândă de 6% și 6% amortisment pe fiecare an; iar pentru moșiile vândute în loturi de 6 până la 50 pogoane, cumpărătorii trebuià să răspundă prețul integral în termen de o lună dela aprobarea licitațiunii; așà încât pentru loturile cari s'ar fi putut cumpărà de săteni, legea prevedeà condițiuni de plată mult mai

grele decât pentru locuitorii din oraşe cari puteau cumpărà moşii în corpuri întregi cu înlesniri de plată.

Din această dispoziţiune a legii rezultà în mod învederat că nici această lege nu urmăreà crearea unei clase ţărăneşti, care să devie proprietară a unui lot de 12—50 pogoane, care nu s'ar fi putut formà decât acordându-i-se înlesniri de plată a preţului loturilor de pământ puse în vânzare de către Stat.

Printr'această lege guvernul mai erà autorizat să vânză pe moşiile Statului dimprejurul oraşelor Bucureşti şi Iaşi la locuitorii mărginaşi cultivatori de pământ, loturi în întindere de 12 pogoane pentru cei din jurul Bucureştilor şi de 5 fălci pentru Ieşeni, pe preţul de 12 galbeni pogonul pentru cei d'intâi şi pe 12 galbeni falcea pentru Ieşeni, putând guvernul ca o treime din aceste locuri să le vânză şi la alte persoane, cari s'ar îndatorà să înfiinţeze pe dânsele stabilimente industriale.

Legile de vânzări ale bunurilor Statului dela 1866 şi până la 1876 nu se preocupau de a duce mai departe opera începută la 1864, ele erau nişte legi de expedient prin care Statul îşi procurà bani pentru acoperirea deficitelor budgetare, şi pentru ca banii să intre mai repede în lăzile Vistieriei nu se acordau termeni lungi de plata preţului bunurilor vândute, şi din această cauză sătenii nu puteau devenì proprietari a loturilor vândute din moşiile Statului. Aşà au fost legile de vânzări ale bunurilor Statului din 15 Iulie 1866 şi 29 Martie 1868, tot aşà erau şi legile din 22 Fevruarie 1873 şi 6 Martie 1875.

Cu legea din 4 August 1876 s'a reluat firul politicii agrare întrerupt la 1864, căci dânsa erà preocupată de a executà art. 5—6 din legea rurală, şi ministrul de finanţe Ion C. Brătianu printr'o circulară adresată prefecţilor [1]) le trimiteà nişte instrucţiuni în vederea aplicării art. 5—6 din legea rurală instituind în fiecare judeţ câte o comisiune compusă din prefect, un membru al comitetului permanent şi primarul fiecărei comune rurale, având însărcinarea de a

[1]) Ibid. loc. cit. pag. 380 şi urm.

încheià tabelele definitive de sătenii cari aveau dreptul a fi împroprietăriţi pe moşiile Statului. Aceşti săteni erau:

1) Sătenii agricultori cari la promulgarea legii rurale nu erau clăcaşi şi nu aveau decât loc de casă şi grădină.

2) Clăcaşii cărora din două treimi ale moşiei pe care erau aşezaţi nu li s'a ajuns să li să deà locuri de hrană la 1864.

3) Insurăţeii din 1863 şi 1864 cărora nu li s'a dat locuri la 1864.

4) Sătenii cari la promulgarea legii rurale din 1864 se aflau sub steaguri, cari erau socotiţi şi ei în rândul însurăţeilor, conform cu un jurnal al consiliului de miniştri din 7 Octomvrie 1864.

Legea din 4 August 1876 autorizà pe guvern să vânză moşiile Statului în loturi de 5—10 pogoane plătindu-se a treia parte din preţ o lună după confirmarea vânzării, iar restul de două treimi în termen de 20 ani prin anuităţi semestriale calculate cu o dobândă de 6% plus amortizarea.

Legea fixà preţul minimum al pogonului la 80 lei şi al falcei la 200 lei, iar licitaţiile în loc să se ţină numai în trei centruri: Bucureşti, Iaşi şi Craiova, se puteau ţine şi la prefecturele judeţelor în faţa unei comisiuni compusă din prefect, primarul oraşului de reşedinţă şi casierul general al judeţului, şi cu modul acesta se lărgeà cercul concurenţii.

Această lege cu toată tendinţa ei de a reparà greşelele făcute în timp de 12 ani, n'a dat însă nici un rezultat, căci fie din cauză că lucrarea administrativă privitoare la întocmirea tabelelor acelora cari aveau dreptul să fie împroprietăriţi mergeà prea încet, fie că avansul din preţ de 33% erà prea mare şi nu puteau sătenii să-l plătească, fie că răsboiul din 1877—78 a împedicat aplicarea legii, rezultatul a fost că nici un ectar de pământ nu s'a dat sătenilor nici în virtutea legii din 4 August 1876.

După terminarea răsboiului erà o altă cestiune care preocupà pe guvern. Se constatase că prin mijloace piezişe mulţi dintre sătenii împroprietăriţi la 1864 fuseseră desposedaţi de pământurile lor, deşi după lege le erà interzis să înstreineze sau să ipoteceze în timp de 30 ani pământurile

dobândite în virtutea legii rurale, afară decât către comună sau alt sătean care nu aveà pământ.

Lipsa din anul 1866 şi greutatea plăţii anuităţii pentru despăgubirea proprietarilor, adusese pe o mulţime de săteni într'o situaţiune vecină cu mizeria şi mulţi dintre târgoveţi profitând de nevoia sătenilor, îi ademenise să le vânză sau să le ipoteceze locurile lor dobândite după legea rurală, cari nu se puteau vinde decât către comună sau la alţi săteni, cari nu aveau pământ.

Scopul de căpetenie al legii rurale, care voise să creeze o clasă de săteni proprietari n'ar mai fi fost atins dacă s'ar fi lăsat ca săteni să fie desposedaţi de pământurile lor, şi în 1878 s'a propus un proiect de lege prin care se declarà nulă orice înstreinare sau ipotecare a pământurilor dobândite după legea rurală, care ar fi fost făcută în contra dispoziţiunilor art. 7 şi 8 din legea rurală.

In urma unor lungi discuţiuni în Cameră şi Senat, proiectul a fost primit în cele din urmă după bazele puse într'un contra-proiect de către Vasile Boerescu, care a fost şi raportorul legii în Senat, şi legea astfel complectată a fost votată şi de Cameră şi s'a promulgat la 9 Fevruarie 1879.

In baza acestei legi se declarau nule toate actele prin care un sătean, sau moştenitorii săi, ar fi înstreinat sau ipotecat, direct sau indirect, deghizat sau prin persoane interpuse, pământurile dobândite în baza legii rurale, la alte persoane decât cele prevăzute în art. 7 din legea rurală.

Legea rurală interzicând pe timp de 30 ani instreinarea pământurilor rurale către alte persoane decât către comună sau alt sătean care nu aveà pământ, şi Constituţiunea înscriind în art. 132 principiul inalienabilităţii pământurilor rurale pe timp de 30 ani, orice înstreinare făcută în contra dispoziţiunilor art. 7 şi 8 din legea rurală erà considerată ca făcută în frauda legii, şi nulitatea ei se pronunţà de tribunale după o procedură sumară.

Legea prevedeà în acelaş timp că tribunalul odată cu pronunţarea nulităţii actului, aveà să hotărască atât asupra restituirii pământului la legitimii lor proprietari, cât şi asupra despăgubirilor, dacă va fi locul să se acorde, şi în caz când

pământul a fost posedat în timp de 5 ani dela data actului, legea considerà ca compensate foloasele ce a tras din acel pământ cu preţul ce dăduse pentru dobândirea lui, şi atunci restituirea pământului se făceà fără nici o despăgubire; iar dacă pământul a fost posedat mai puţin de 5 ani, atunci tribunalul aveà să hotărască ce preţ aveà să restitue săteanul; şi pentru a-l stabilì tribunalul aveà să se conducă în aprecirea sa, de mărimea preţului şi de foloasele ce noul posesor trăsese din acel pământ.

Graţie acestei legi multe din pământurile rurale înstreinate de săteni au reintrat în patrimoniul lor, dar legea neprevăzând decât înstreinările şi ipotecările, a lăsat să continue un alt rău de care sufereà ţărănimea, acela al arendărilor pământurilor rurale pe termene lungi, care ascundeà nişte adevărate vânzări. De această parte a cestiunii nu a voit să se atingă legea din 1879, deşì se propusese în Cameră să se anuleze şi contractele de arendare a pământurilor rurale făcute pe un termen mai mare de 5 ani.

Purtarea vitejească a ţărănimii în războiul din 1877—78 atrăsese atenţiunea guvernului asupra stării ei materiale, care nu erà de loc înfloritoare, şi în seria de legi cari au fost făcute în favoarea ei, erà şi înlesnirea ce li s'a făcut pentru plata restului din despăgubirea ce mai datorau proprietarilor pentru pământul primit de dânşii la 1864. Se împlinise deja 15 ani dela legea rurală, şi în acest interval trebuià să fie amortizate toate obligaţiunile rurale emise pentru despăgubirea proprietarilor, cu toate acestea mai rămăsese de încasat dela ţărani încă o sumă de 25.880.693 lei 04 bani, care sumă reprezentà ultimele două scadenţe dela 23 Aprilie 1880 şi 23 Aprilie 1881, şi fiindcă o tragere la sorţi a obligaţiunilor rurale fusese dejà amânată în 1877, în baza legii din 7 Aprilie 1877, guvernul se aflà în alternativa, sau de a amânà încăodată tragerea la sorţi a obligaţiunilor rurale, cari mai rămăsese de amortizat, şi atunci ar fi fost să le isbească de discredit, sau să ia asupra sa această datoriă convertind-o într'un împrumut cu o dobândă mai mică şi apoi să încaseze rămăşiţele treptat dela ţărani.

Guvernul a luat această din urmă cale, mai cu seamă

că conversiunea erà uşor de făcut, obligaţiunile rurale fiind cotate peste pari, şi pentru plata lor s'a emis un împrumut de 31.600.000 lei cu o dobândă de 6%[1]. Acelora cari nu primeau conversiunea li se da înapoi capitalul sută în sută, iar acelora cari primiau noile obligaţiuni 6% li se bonificà o primă de 2%, iar sumele care urmau să se încaseze dela săteni s'au înscris printre veniturile Statului, iar mai târziu prin legea din 1890 rămăşiţele neîncasate le-au fost ertate.

O a doua măsură mai eficace pentru a venì în ajutorul sătenilor erà noua lege de vânzare a bunurilor Statului din 8 Aprilie 1881, care prevedeà vânzarea la ţărani a moşiilor Statului în loturi de câte 4, 6 şi 8 ectare pe preţul arenzii medie a celor din urmă trei ani înmulţită cu 15, plătindu-se o cincime din preţ la vânzare, iar restul în 24 ani cu o dobândă de 6% pe an.

Legea din 1881 înlesneà mai mult decât legea din 1876 cumpărarea loturilor de pământ de către săteni, dar şi dânsa nu avea în vedere numai acest ţel, ci voià să desrobească moşiile Statului de ipoteca de care erau grevate pentru plata dobânzilor şi amortismentului imprumuturilor Oppenheim şi domenial, biletelor ipotecare şi împrumutului cu rentă perpetuă, şi sumele provenite din vânzarea bunurilor Statului se consemnau la Cassa de depuneri şi aveau să servească la stingerea acestor împrumuturi.

Această lege erà provocată şi dânsa de nevoile financiare ale Statului, dar prin înlesnirile de plată ce se acordau sătenilor aveà şi un scop economic: acela al creării proprietăţii mici ţărăneşti, şi se mai încercà să formeze şi o proprietate mijlocie ţărănească, căci prevedeà vânzarea cu licitaţiune publică a loturilor de 25, 50, 100 şi 150 ectare.

Legea mai prevedeà şi vânzarea de moşii în corpuri întregi care se adresau marei proprietăţi, acordându-se înlesniri de plată, de oarece erà destul să să deà la început a a patra parte din preţ, iar celelalte trei pătriml aveà să se plătească în termen de 24 ani cu dobândă de 6%. Această lege prin urmare tindeà să creeze proprietatea mică, mij-

---

[1]) Th. C. Aslan «Finanţele României» pag. 163 şi urm.

locie şi mare, adresându-se la toate clasele societăţii, în realitate însă ea a profitat mai mult proprietăţii mari, căci la săteni nu s'a vândut decât 23,069.8 ectare la 4.970 săteni în loturi mici, iar loturi mai mari de 10 ectare nu s'au vândut decât 8.228.4 ectare la 1.716 săteni.

Cauza în mare parte a nesuccesului acestei legi a fost clauza de solidaritate pusă în art. 23 al legii, căci numai atunci se vindeà o moşie la săteni când se completà numărul cererilor pentru acoperirea întregei moşii şi toţi săteni trebuià să declare înscris la administraţia domenilor Statului că iau obligaţiunea de a fi solidari răspunzători unul pentru altul de plata preţului. Această clauză de solidaritate fiind o piedică pentru vânzarea moşiilor Statului la săteni a fost desfiinţată mai târziu prin legea din 2 Aprilie 1886, ea însă a împiedicat ca legea din 1881 să-şi îndeplinească scopul pe care-l aveà în vedere.

O nouă lege de vânzare a bunurilor Statului a fost acea din 24 Martie 1884, care căutà să înlesnească mai mult vânzarea moşiilor Statului la săteni, căci ea prevedeà ca moşiile cari aveau o întindere dela 2.000 ectare în sus se puteau vinde numai în loturi mici de maximum 5 ectare locuitorilor români cultivatori de pamânt, învăţătorilor şi servitorilor bisericilor rurale, iar pentru loturile puse în vânzare pe o moşie se preferà mai întâi locuitori cari nu aveau pământ şi apoi cei ce aveau mai puţin de 5 ectare, nimeni ne putând să cumpere mai mult de două loturi. Cumpărătorii aveau să depună la început numai o zecime din preţ, şi numai pentru bunurile mari vândute în corpuri întregi, cumpărătorii trebuià să depună a patra parte din preţ şi restul de trei pătrimi în termen de 24 ani plătind o dobândă de 6 % pe an.

Această lege făcând înlesniri mai mari de plată cumpărătorilor de loturi mici aveà o tendinţă manifestă de a face cât mai mulţi proprietari de loturi de 5 ectare, căci numai după ce se sfârşià numărul lor, se da şi celor ce aveau mai mult de 5 ectare; iar pentru cumpărătorii de loturi de 25, 50, 100 şi 150 ectare cererile lor trebuià făcute pentru cumpărarea totală a unei moşi pentru ca să fie sa-

tisfăcute; cu toate acestea nici această lege nu a dat nici un rezultat pentru săteni, căci nici în baza ei nu s'a vândut nimic sătenilor.

In legile de vânzări ale bunurilor Statului, ca și în legea rurală, se prevedeà că loturile vândute țăranilor vor fi inalienabile în timp de 30 ani, iar în Constituțiune se înscrisese art. 132, care prevăzând inalienabilitatea pământurilor foștilor clăcași în timp de 30 ani și termenul expirând la 1896, cu ocaziunea revizuirii Constituțiunii în 1884 s'a mai prelungit inalienabilitatea încă pe un termen de 32 ani, adică până la 1916, și s'a întins această dispoziţiune constituţională și pentru pământurile date însurăţeilor, precum și acelea ale locuitorilor cari au cumpărat sau vor cumpărà în loturi mici proprietăți de ale Statului.

Legea vânzării bunurilor Statului din 1881 a mai suferit încă o modificare la 1886, care a îngreuiat situaţiunea sătenilor pentru cumpărarea moșiilor Statului, căci legea prevedeà că în caz ca cererile ţăranilor pentru cumpărarea unei moșii în loturi nu ar acoperì întreaga moșie, se puteà vinde în loturi de câte 50, 100, 200 până la 400 ectare, așà încât în baza acestei legi s'au vândut mai multe moșii la proprietarii mari care și-au rotunjit moșiile lor, sau la târgoveți cari și-au creat mici proprietăți de câte 200 la 400 ectare, iar nici de cum la săteni.

G. Pallade care se ridicase în contra-acestei legi propusese un amendament ca toate moșiile Statului să se vânză numai în loturi mici, cari să nu treacă de 10 ectare și numai micilor cultivatori, acel amendament a fost însă respins de Cameră.

Reese clar din cele ce preced că dela 1864 până la 1886, în timp de 22 ani, s'au făcut o mulţime de legi pentru vânzarea moșiilor Statului și în toate se prevedeà că are să se vânză moșiile în loturi la ţărani, dar toate aceste legi erau așà alcătuite încât, fie din cauză că nu se făceau destule înlesniri de plată pentru ca să poată cumpărà și ţăranii, fie din cauza clauzei de solidaritate care înspăimântà pe ţărani, sătenii în mare parte n'au putut profità de aceste legi, și ele au profitat numai burghezimei din orașe și marilor pro-

prietari, căci s'au vândut multe moşii în corpuri întregi şi foarte puţine loturi la ţărani, de oarece în baza tutulor acestor legi abià s'a vândut 31.297 ectare la 6686 săteni, pe când în corpuri întregi s'au vândut peste 150.000 ectare.

Răscoalele ţărăneşti din primăvara anului 1888 făcuse şi pe cei mai neîncrezători să vază că există o cestiune agrară în România. Statul scosese în vânzare dela 1866 până la 1888 o mulţime de moşii, dar foarte puţine intraseră în mâinile sătenilor, şi din ancheta făcută la 1888 rezultà că lipsa de pământ şi învoelile agricole cari în multe părţi erau uzurare, provocaseră răscoalele.

Guvernul din 23 Martie 1888 prezidat de d. Th. Rosetti, în apelul său către ţară, propuneà în primul rând modificarea legii învoelilor agricole şi a legii pentru vânzarea bunurilor Statului, pentru a aduce o îmbunătăţire a stării sătenilor. Amândouă aceste legi au fost propuse Parlamentului, dar cea d'întâi din diferite împrejurări nu s'a putut votà, iar cea de a doua a suferit modificări însemnate de cum o concepuse autorul ei d. P. P. Carp, care luase ministerul domeniilor, tocmai pentru a propune aceste două legi în sensul vederilor sale, cari erau pentru o împroprietărire mai largă a sătenilor pe moşiile Statului, făcându-li-se înlesniri de plată, avansând Statul sumele trebuincioase acelora cari se strămutau pe moşiile mai depărtate unde aveau nevoiă să îşi înfiinţeze o gospodărie nouă, iar pentru moştenirea pământurilor rurale admiţând indivizibilitatea lor.

Necesităţile politice cerând o remaniare a guvernului, noul ministru al domeniilor Al. Lahovari, a modificat în multe părţi legea vânzării bunurilor Statului aşà încât legea votată de Corpurile legiutoare şi promulgată la 6 Aprilie 1889, nu mai conţineà toate principiile puse în apelul către ţară întocmit de guvernul din 23 Martie 1888.

Ideile din proiectul Carp au fost reluate în Cameră de un membru al comitetului delegaţilor, d. M. Seulescu, care a propus un contra-proiect însoţit de o expunere de motive limpede şi documentată, şi cu entusiasmul pe care îl dă tinereţea unită cu o convingere profundă, a susţinut contra-proiectul său punct cu punct atât în discuţia generală a legii cât şi pe

articole, reuşind să ralieze la ideile sale pe deputaţii cei mai cu vază din Cameră ca: M. Kogălniceanu, Prinţul N. Bibescu, Take Ionescu, G. Panu, G. Pallade şi alţii.

Autorul contra-proiectului arătà că ministrul domeniilor Al. Lahovari a fost preocupat în alcătuirea proiectului său să facă să dispară din proiect orice măsură care l-ar face să semene cu o lege agrară, şi să deà proiectului aparenţele unui simplu act juridic, adică a unei vânzări de pământ pe care o face Statul sătenilor, pe când în contra-proiectul său, ca şi în proiectul Carp, adevăratul său caracter erà acela al unei legi agrare.

Principiile pe cari se întemeià contra-proiectul propus la legea vânzării bunurilor Statului erau următoarele:

1) Improprietărirea sătenilor să fie continuă, şi pentru aceasta Statul aveà să vânză la săteni toate moşiile sale atâta timp cât vor fi cereri, şi din ratele ce le va încassà dela ţărani, două treimi să fie destinate pentru cumpărarea altor moşii dela particulari, pe cari să le revânză iarăş la ţărani, adică ideia unei casse rurale.

2) Insurăţeii să aibă dreptul să ceară un lot de pământ dela Stat, cu alte cuvinte şerbirea de cari erau grevate către săteni înainte de legea rurală moşiile particulare pe două treimi din întinderea lor, treceà asupra moşiilor Statului, care erà dator, fie din moşiile sale, fie din acelea pe cari le-ar cumpărà dela particulari, să deà câte un lot la fiecare însurăţel

3) Intinderea loturilor erà fixată la 7 ectare.

4) Loturile erau declarate inalienabile, după cum erau şi după legea rurală şi Constituţiune.

5) Loturile erau declarate indivizibile, adică unul dintre moştenitori aveà dreptul să moştenească pământul rural, iar ceilalţi să fie despăgubiţi, ei însă nu rămâneau proletari căci la însurătoarea lor aveau dreptul să ceară să fie improprietăriţi pe moşiile Statului.

6) Toţi sătenii improprietăriţi aveau dreptul la un avans în natură de 2 boi, o vacă, un plug şi alte instrumente trebuincioase pentru agricultură, şi 200 lei pentru clădiri.

7) Imprejurul fiecărui sat trebuià să se determine o rază care aveà să servească pentru islazul comunal.

8) Una sută loturi puteà să formeze o comună şi în favoarea noilor comune se înfiinţà monopolul cârciumelor.

9) Plata ratelor şi a impozitelor pentru loturile date sătenilor începeà numai după doi ani dela punerea lor în posesie, pentru ca să poată face primele cheltueli de instalaţiune şi îmbunătăţire a loturilor ce li se da, precum şi ca să poată luptà, daca ar aveà dela început doi ani răi agricoli.

10) Preţul loturilor se stabileà de ministerul domeniilor în baza unei tabele speciale întocmită de dânsul, iar sătenii plăteau loturile în anuităţi cu o dobândă de 5% şi 1% amortisment.

11) Se instituià un comitet rural central compus din: ministrul domeniilor, un deputat ales de Cameră un Senator ales de Senat, un membru al Curţii de Conturi ales de Curte, precum şi comitete rurale districtuale compuse din: Prefectul judeţului, primul preşedinte al tribunalului, preşedintele consiliului judeţean, deputaţii colegiului al III-lea, advocatul Statului, inginerul judeţului şi cassierul general, cari aveau să vegheze la aplicarea legii.

Discuţiunile urmate în Cameră asupra acestei legi au fost foarte vii şi legea a fost votată întemeiată pe următoarele principii:

S'a admis mai întâiu principiul ca toate moşiile Statului să se vânză numai în loturi la ţărani, prin urmare a fost înlăturată vânzarea moşiilor în corp întreg locuitorilor din oraşe. Loturile erau de 5 ectare pentru a constituì proprietatea mică ţărănească şi loturi de 10 şi 25 ectare pentru proprietatea mijlocie ţărănească, căci şi aceste loturi nu se puteau vinde decât tot cultivatorilor români, cu obligaţiune ca în termen de 3 ani să-şi stabilească locuinţele pe loturile lor, iar pentru a li se înlesnì stabilirea lor, creditele agricole erau autorizate a le face avansuri maximum de 600 lei pentru cheltuelile de instalaţiune şi cumpărare de vite şi de instrumente necesare agriculturii.

Loturile de 5 ectare se vindeau fără licitaţiune, şi în fiecare moşie trebuià să se păstreze a patra parte din loturile de 10 şi 25 ectare, cari se vindeau cu licitaţiune, iar la moşiile mai mici de 400 ectare se da preferinţă cumpărătorilor de

loturi de 5 ectare şi numai restul se puteà vinde în loturi de 10 şi 25 ectare.

Preţul loturilor de 5 ectare se fixà luându-se drept bază arenda periodului în curs înmulţită cu 20, fără însă ca arenda să fie calculată în nici un caz la mai puţin de 10 lei de ectar. Această măsură erà proviziorie până când ministerul va întocmì o tabelă generală de preţuri, care trebuià să fie supusă aprobării Corpurilor legiuitoare, în sesiunea următoare.

Pentru loturile de 5 ectare nu se cereà nci un avans din preţ, iar pentru loturile de 10 şi 25 ectare trebuià să se plătească o zecime din preţ în termen de o lună dela aprobarea licitaţiunii şi restul în anuităţi calculate cu 5% dobândă şi 2% amortisment.

Loturile de 5 ectare erau declarate inalienabile în timp de 30 ani, iar cele de 10 şi 25 ectare nu se puteau înstrăinà atât timp cât nu erà plătită întreaga datorie către Stat.

Amendamentul pentru indivizibilitatea loturilor propus de D-nii. N. Filipescu şi M. Seulescu n'a fost primit de Adunare, precum nici acele de a se destinà două treimi din ratele ce s'ar fi incassat dela săteni pentru cumpărarea de moşii dela particulari.

Legea din 1889 a dat rezultate destul de mulţumitoare, căci în baza ei s'au vândut loturi de 5 ectare la 105.165 săteni în întindere de 526.233.3 ectare, iar loturi de 10 ectare s'au vândut 1.163 în întindere de 11.690.2 ectare şi loturi de 25 ectare 386 în întindere de 8.670 ectare, în total au fost împroprietăriţi 106.714 săteni pe o întindere de 546.593.9 ectare, astfel că dela 1864 până la 1889, în timp de 25 ani, au fost împroprietăriţi 629.582 săteni pe 2.572.579.4 ectare, din care numai pe moşiile Statului au fost împroprietăriţi pe 1.378.197.5 ectare, iar la particulari au fost vândute 164.942 ectare, ceeace face că în acest interval de 25 de ani s'a vândut din moşiile Statului o întindere de 1.543.139.7 ectare.

Legea vânzărilor bunurilor Statului din 1889 a mai suferit oarecari modificări, fără însă a se schimbà principiile ei fundamentale de a se vinde moşiile Statului numai la săteni. Astfel prima modificare din 1892 erà privitoare la fixarea preţurilor pentru loturile de 5 ectare, căci prin art. 84 al

legii nu se fixase preţurile definitive, şi se ziceà în acel articol că la sesiunea următoare se va prezintà aprobării Corpurilor legiuitoare o tabelă de preţurile loturilor de 5 ectare. In tabela votată prin legea din 30 Martie 1892 pământurile erau împărţite în trei categorii: terenurile improprii pentru cultură, fânețele mlăştinoase, coastele dealurilor, sărăturile, cari nu puteau servì decât de islaz de calitate inferioară, erau considerate ca pământuri de calitatea a treia, fixându-se un preţ unic de 100 lei ectarul pentru întreaga ţară, iar pământurile de cultură erau împărţite în două calităţi la câmp şi două calităţi la munte, variând preţurile după judeţe, începând dela 150 lei ectarul în judeţele Neamţu, Suceava şi Râmnicul-Sărat până la 600 lei ectarul în judeţele Ilfov şi Prahova[1]).

A doua modificare făcută legii din 1899 prin legea din 4 Mai 1896, ministru al domeniilor fiind G. D. Pallade, erà relativă la renunţarea de a se mai vinde loturi de 10 şi 25 ectare, pe motiv că pământul de vândut n'ar fi îndestulător pentru a satisface cererile sătenilor cu 5 ectare şi s'a admis ca moşiile Statului să nu se mai vânză decât în loturi de 5 ectare, adăogându-se printre aceia care aveau dreptul să cumpere câte un lot de 5 ectare: învăţătorii, preoţii şi servitorii bisericilor din comunele rurale.

Legea din 1896 a scăzut şi dobânda dela 5% la 4%, iar amortizarea aveà să se facă în termen de 60 ani, aşà că ratele de plătit se micşorau în mod simţitor.

In fine o a treia modificare a fost acea făcută prin legea din 15 Martie 1899, venindu-se în ajutorul cumpărătorilor de loturi dela 8—25 ectare, care în focul licitaţiunii dăduseră nişte preţuri exagerat de mari ajungând până la 1500 lei şi 1800 lei ectarul, astfel încât calculat cu dobânda de 5% şi amortismentul de 2% treceà cu mult peste ceeace puteà să producă cel mai bun pământ.

Legea din 1899 erà o lege de umanitate, căci cel care cumpărase cu 1815 lei ectarul trebuià să plătească pentru 10 ectare 1143 lei 50 bani pe an, adică ectarul trebuià să-i

---

[1]) Acte şi legiuiri, Seria II, Vol. V, pag. 93 şi urm.

producă cel puţin 114 lei pentru ca să poată plăti anuităţile pământului la Stat, şi prin urmare ar fi mers la o ruină sigură; votându-se acea lege s'a venit în ajutorul lor, scăzându-se preţul ectarului la 1000 lei pentru cei care au licitat peste acest preţ şi plata o făceaù în termen de 60 ani cu o dobândă de 4% pe an, astfel încât pentru 10 ectare aveaù să plătească numai 442 lei şi 10 bani pe an, sau 44 lei şi 20 bani de ectar în loc de 114 lei, şi cu chipul acesta toţi acei cumpărători au putut să-şi păstreze loturile lor.

Scopul legei rurale, precum şi a diferitelor legi de vânzare a bunurilor Statului, erà ca să facă pe sătean proprietar pe o bucată de pământ din care să se hrănească, dar pentru ca acel pământ să rămână în mâinile săteanului nu erà de ajuns ca el să nu poată să-l înstreineze, trebuià să se ia măsuri în contra tuturor mijloacelor prin care el puteà să ajungă la desposedarea lui de acel pământ, şi în fapt tot la desposedare ajungeau sătenii dacă li se permiteà să arendeze pe termene lungi bucata lor de pământ, căci fie din cauza nevoilor, fie din alte cauze, arendau pâmânturile lor pe 15, 20, 30, 50 ani şi chiar pe termene mai lungi, aşà că numai cu numele mai eraù ei proprietari, iar arenda pe care o luaù erà aşà de derizoriă încât abia puteaù plăti anuitatea la Stat, fără să le mai rămână nimic pentru dânşii. Aceste pământuri cădeau în mâinile a câtorvà acaparatori din sate, mai cu seamă în mâna cârciumarilor şi altor cămătari ai satelor.

La 1879 când s'a votat legea pentru anularea vânzării pământurilor rurale făcute în contra dispoziţiunilor art. 7 şi 8 din legea rurală, s'a propus şi anularea contractelor de arendare a pământurilor ţărăneşti care ar fi trecut peste 5 ani, dar nu s'a primit ideia aceasta,de oarece nu s'a crezut că răul erà aşà de întins.

In 1896 D. Senator C. Costescu-Comăneanu a reluat cestiunea şi a propus dinpreună cu alţi 7 Senatori un proiect de lege din iniţiativa parlamentară. în şedinţa dela 25 Ianuarie 1896, prin care se interziceà arendarea pământurilor dobândite în virtutea legei rurale, şi a diferitelor legi de vânzare a bunurilor Statului, nepermiţând arendarea decât pentru văduva săteanului şi pentru cei incapabili, în care caz aren-

darea nu se puteà face pe un termen mai mare de 5 ani. Totdeodată proiectul de lege declarà nule toate contractele de arendare după un an dela promulgarea legii[1]).

Acest proiect de lege a rămas în cartoanele Senatului, ca şi proiectul de lege propus din iniţiativa D-lui deputat I. G. Poianaru-Bordea în sesiunea din 1902—1903, prin care se interziceà arendarea pământurilor rurale pe tot timpul inalienabilităţii lor, declarându-se valabile numai arendările făcute prin contracte autentice şi numai pe termen de 5 ani dela începutul contractului.

Parlamentul s'a arătat ostil la ambele proiecte, iar în 1896 când a venit în discuţiunea Senatului proiectul de lege pentru modificarea câtorvà articole din legea vânzărei bunurilor Statului, s'a respins amendamentul care se formulase în sensul proiectului Costescu-Comăneanu pentru anularea contractelor de arendare făcute pe termene lungi.

D. Senator D. Protopopescu într'o broşură foarte documentată, scrisă cu multă competinţă, tratează pe larg cestiunea acaparării pământurilor rurale de câţivà speculanţi prin mijlocul arendărilor pe termene lungi, şi arată cum în cinci comune din judeţul Dâmboviţa din 1002 săteni împroprietăriţi, 657, adică 65%, şi-au arendat loturile lor, şi din 7.210 pogoane pe cât au fost împroprietăriţi, 1.530 pogoane au fost arendate, iar cămătarii satelor puseseră mâna pe 1038 pogoane din 1530, adică pe 70% din numărul pogoanelor arendate pe preţul de 4—5 lei pogonul, adică atât cât să se poată plătì anuitatea la Stat[2]).

Cestiunea arendării pământurilor ţărăneşti la cârciumarii şi cămătarii satelor este una din multiplele feţe ale cestiunii agrare în România, căci sunt mii de pogoane în multe judeţe cari sunt luate în arendă dela ţărani pe termen lungi şi cu preţuri de nimic, ţăranii luând câtevà zecimi de lei la facerea contractului şi pe urmă timp de 20—30 ani ne mai luând nici un venit dela pământul lor, şi până nu va venì o lege

---

[1]) Acte şi legiuri, Seria II, Vol. V, pag. 114 şi urm.

[2]) Agricola (D. P.) Camăta la sate, pag. 13 şi urm.

care să oblige pe sătean să'şi cultive singur pământul său, şi având ca sancţiune anularea contractelor de arendare ale pământurilor ţărăneşti, până atunci nu se va stârpi specula care se face cu arendarea acestor pământuri, care ameninţă să se întinză în mai multe judeţe, astăzi fiind dejà cuprinse în mrejele speculatorilor mare parte din judeţele Ilfov, Vlaşca, Dâmboviţa etc.

V

Starea materială şi morală a ţărănimii dela Legea rurală din 1864 până la reformele agrare din 1907-1908

Legea rurală din 1864 desrobind munca clăcaşilor i-a făcut în acelaş timp proprietari pe o întindere de pământ de 1.766.258 ectare, iar în baza art. 5—6 din legea rurală şi a celorlalte legi de vânzare a moşiilor Statului s'a mai trecut în proprietatea sătenilor încă 806.221 ectare, astfel că 629.582 săteni au fost improprietăriţi pe 2,572,479 ectare pământ, şi prin urmare s'ar puteà crede că stareà ţărănimii ar trebuì să fie înfloritoare, căci în România s'a dat mai repede decât în orice altă ţară, 2½ milioane de ectare pământ la peste 600.000 ţărani, pe lângă cele 568.000 ectare posedate de 269.140 moşneni şi răzaşi.

Cu toate acestea nici legea din 1864, nici celelalte legi de vânzare a moşiile Statului, n'au luat măsuri ca să asigure un trai lesnicios ţărănimii, căci dacă este adevărat că s'a gândit să păstreze în mâna sătenilor pământurile ce li s'a dat, declarându-le înalienabile pe timp de 30 ani, n'a făcut însă nici o deosebire între ţăranul harnic şi cel leneş şi le-a dat pământ deopotrivă la toţi.

Autorul legii rurale are o justificare de ce a procedat astfel, căci la 1864 cestiunea de căpetenie, care treceà înaintea tutulor celorlalte, erà să se desrobeasçă munca clăcaşilor, şi prin urmare nu se puteà face nici o deosebire între ei, ci trebuià ca la toţi cari au făcut clacă să li se recunoască acelaş drept asupra petecului de pământ pe care'l posedau, căci legea rurală nu erà o lege de distribuire de pământuri, ci o lege de atribuire a pământului pe cari sătenii-l posedau.

Dacă dar se poate justificà modul cum a procedat legea rurală, nu este însă tot aşà şi pentru celelalte legi de vânzare a moşiilor Statului, căci sau s'a cerut prea mult sătenilor, obligându-i să depună o parte prea mare din preţ, pe care nici cei mai muncitori nu o puteau aveà, şi din această cauză nu li s'a vândut nici un ectar de pământ în virtutea acelor legi, sau le-a dat pământ la toţi fără deosebire, şi mai cu seamă fără nici un control, aşà încât chiar de a doua zi de când au intrat în posesiunea pământului, mulţi săteni l-au arendat altora pe nimic, cu contracte pe termene lungi cari ascundeau o vânzare deghizată, şi astfel scopul legii în mare parte n'a fost atins.

Dar unde neprevederea legii a fost mai mare este că nu s'a decretat încă dela 1864 indivizibilitatea loturilor ţărăneşti, căci împărţirea egală între toţi moştenitorii a adus îmbucătăţirea peste măsură a pământurilor ţărăneşti, astfel încât astăzi săteanul nu se mai poate hrănì pe bucata de pământ ce i-a rămas prin moştenire.

S'a încercat prin diferite legi ca să se deà de preferinţă pământ acelora dintre săteni cari aveau mai puţin de 5 ectare, pentru ca să se reintregească lotul de 5 ectare, care erà considerat ca indestulător pentru hrana unei familii, dar nu s'a putut ajunge ca fiecare sătean să aibă câte 5 ectare, căci dacă pentru un moment ajungeà ca unii să-şi reintregească bucata de 5 ectare, după o generaţiune lotul se reduceà împărţindu-se între copiii săteanului, căci nu se decretase odată cu legea rurală şi indivizibilitatea loturilor ţărăneşti, astfel că astăzi sunt:

62.832	propriet.	ţărăneşti	mai mici de	½ ect.	în întindere	de	26.426	ect.
81.039	»	»	dela ½ ect.	la 1 ect.	»	»	72.757	»
147.900	»	»	»	1—2 ectare	»	»	237.029	»
131.630	»	»	»	2—3 »	»	»	337.000	»
172.446	»	»	»	3—4 »	»	»	631.964	»
148.717	»	»	»	4—5 »	»	»	711.033	»
131.145	»	»	»	5—7 »	»	»	743.486	»
45.230	»	»	»	7—10 »	»	»	393.950	»
920.939	»	»	până la 10 ectare		»	în	3.153.645	ect.[1])

[1]) D-r. G. D. Creangă „Proprietatea rurală în România“ pag. XLVI.

Prin urmare proprietatea ţărănească până la 10 ectare care se ridică la 3.153.645 ectare, se posedă de către 920.939 proprietari (fără a socotì pe copărtaşi) şi din aceştia 291.771 săteni au o întindere mai mică de 2 ectare, care nu este îndestulătoare pentru a hrănì o familie, iar proprietatea rurală cultivabilă a ţării (terenuri arabile şi fâneţe) în întindere de 7.826.796 ectare se posedă în modul următor:

920.939	proprietăţi	ţărăneşti	până	la	10	ect.	în	întindere de	3.153.645 ect.
36.318	»	»	dela	10—	50	ect.	în	întind. de	695.953 »
2.405	»	»	»	50—	100	»	»	»	166.847 »
3.314	»	»	»	100—	500	»	»	»	816.385 »
1.122	»	»	»	500—	1.000	»	»	»	803.084 »
771	»	»	»	1.000—	3.000	»	»	»	1.236.420 »
112	»	»	»	3.000—	5.000	»	»	»	434.367 »
66	»	»	»	peste—	5.000	»	»	»	520.095 »
965.047									7.826.679 ect.[1])

Prima cauză dar a relei stări materiale a ţărănimii este îmbucătăţirea prea mare a proprietăţii rurale, care face ca o mare parte dintre săteni să nu să poată hrănì pe petecul de pământ pe care-l posedă, şi aceasta se resimte mai mult într'o ţară în care 80% din populaţiunea ei trăeşte din agricultură, decât în alte ţări unde comerţul şi industria sunt mai desvoltate.

Spre a se aduce o îndreptare acestei cauze a relei situaţiuni materiale a ţărănimei şi pentru a modificà întru câtvà repartiţiunea proprietăţii rurale, s'au propus mai multe proiecte de legi pentru ca paralel cu vânzarea de pământ din moşiile Statului să se întrebuinţeze în cumpărare de moşii două treimi din anuităţile pe cari le plăteau ţăranii pentru pământurile vândute lor, şi moşiile acelea să fie şi ele la rândul lor vândute la ţărani în loturi, şi astfel o parte din moşiile particulare ar fi intrat în mâinile ţăranilor.

Un asemenea proiect de lege a fost propus de Ion Brătianu în sesiunea din 1886—1887, el însă n'a venit în discuţia Camerii, guvernul prezidat de Ion C. Brătianu retrăgându-se la 23 Martie 1888; propunerea însă a fost reînoită în 1889

[1]) Ibid. loc. cit.

cu ocaziunea discuţiunei legii vânzării bunurilor Statului, dar amendamentul propus de minoritatea comitetului delegaţilor a fost respins de Cameră, şi mai târziu, în 1897, această idee a fost reluată de P. S. Aurelian, care ca ministru al domeniilor a propus un proiect de lege pentru înfiinţarea unei casse rurale.

Printr'acest proiect de lege guvernul erà autorizat ca să cumpere dela licitaţiune publică, sau dela particulari, moşiile cari ar fi de vânzare şi apoi să le revânză la ţărani în loturi până la 12 ectare, Cassa rurală având să servească de intermediar între proprietari şi săteni, iar Statul să garanteze renta rurală care se va emite pentru plata moşiilor cumpărate.

Această lege, după o viă discuţiune în Cameră, a fost primită în şedinţa dela 27 Fevruarie 1897 [1]), dar nu s'a votat de Senat, şi astfel acest mijloc de împroprietărire continuă a sătenilor a fost amânat şi de data aceasta, deşi erau simptome destul de serioase încă din anul 1896 de nemulţumirea ţărănimii provocată prin lipsa de pământ.

Afară de această cauză a îmbucătăţirii pământurilor ţărăneşti, care este cauza principală a relei stări materiale a săteanului, mai sunt şi alte cauze, între cari cele mai principale sunt: tendinţa excesivă a arendării proprietăţilor rurale, regimul învoelilor agricole, lipsa de islaz, preţul muncilor agricole, repartiţiunea impozitelor etc.

a) Arendările

Din întinderea cultivabilă a ţării mai mare de 50 ect., care se ridică la 3977198 ectare, sunt arendate 2334145 ectare, adică 56.88 %, şi dacă considerăm proprietatea mare dela 100 ectare în sus, atunci găsim că din 3810351 ectare sunt arendate 2293961 ectare, sau 60.20 %, şi numai 39.80 % se cultivă de însăşi proprietarii lor [2]).

Sunt judeţe ca: Botoşani (76.80 %), Iaşi (73.22 %), Ialomiţa (70.92 %), Prahova (70.26 %), în cari întinderea aren-

---

[1]) Acte şi legiuiri, Seria II, Vol. VIII, pag. 360 şi urm.
[2]) Ibid. pag. LXXV.

dată reprezintă mai mult de 70 %, din întinderea cultivabilă mai mare de 50 ectare a judeţului, şi sunt 21 judeţe în cari mai mult de jum tate din întinderea cultivabilă a lor este arendată. Astfel sunt:

4	judeţe	cu	o	întindere	arendată	de	70—77 %	din	întinderea judeţului
8	»	»	»	»	»	60—70 %	»	»	»
9	»	»	»	»	»	50—60 %	»	»	»
7	»	»	»	»	»	40—50 %	»	»	»
2	»	»	»	»	»	30—40 %	»	»	»
2	»	»	»	»	»	10—30 %	»	»	» [1])

Astfel ca să nu cităm decât judeţele în cari întinderea arendată trece de 100.000 ectare, găsim:

Judeţul	Ialomiţa	având	arendate	291.765	ectare
»	Brăila	»	»	166 878	»
»	Teleorman	»	»	149.318	»
»	Ilfov	»	»	145.924	»
»	Vlaşca	»	»	127.715	»
»	Botoşani	»	»	123.742	»
»	Dolj	»	»	121.547	»
»	Dorohoi	»	»	102.716	»

Această arendare escesivă aduce după dânsa mai multe rele pentru ţărănime, atât din punctul de vedere moral cât şi material.

In adevăr este generalmente cunoscut că ţăranul este tratat cu mai multă blândeţe de către proprietarul care îşi cultivă singur moşia decât de către arendaş, care este un chiriaş vremelnic, pe când proprietarul ştie că toată viaţa are să fie în contact cu ţăranul după moşia sa, şi de când arendăşia a luat un avânt aşâ de mare, raporturile au devenit mai aspre între ţărani şi arendaşi decât erau în trecut, când mulţi dintre proprietari îşi cultivau singuri moşiile.

Cauza acestei stări de lucruri este că arendaşul având un contract pe un termen scurt — în cele mai multe cazuri pe 5 ani — caută în acest interval să tragă cât mai mare profit din pământul arendat, şi pentru ca să ajungă ca folosul lui să fie mai mare, caută să-l scoată din spinarea ţă-

[1]) Ibid. pag. LXXVI.

ranului. Arendaşul fiind un intermediar între ţărani şi proprietar, e nevoit ca, pe lângă arenda pe care trebue să o plătească proprietarului, să scoată un câştig şi pentru dânsul, pe când proprietarul cultivându-şi singur moşia nu are să mai împartă câştigul cu nimeni; şi oricât de interesantă ar fi clasa arendaşilor, pentrucă dintr'însa s'a format o burghezie bogată, care este un bine pentru o ţară, este însă neîndoios că din punctul de vedere economic, în orice ramură a activităţii omeneşti, este în interesul societăţii ca profiturile să se împarţă numai între capital şi muncă, iar nu să se risipească şi la intermediari; şi dacă este un interes economic ca clasa arendaşilor să fie redusă la strictul necesar, apoi din punctul de vedere moral este mult mai profitabil ca ţăranul să fie în contact direct cu proprietarul, fiindcă el mai uşor înţelege solidaritatea de interese care există între dânsul şi ţăranii după moşia sa, decât arendaşul care după expirarea contractului său de arendare numai are nici un fel de legătură cu ţăranii, şi de aceea legile într'un Stat trebuesc astfel chibzuite încât să aibă de ţel să încurajeze pe toate căile pe proprietari ca să-şi cultive singuri moşiile, şi atunci raporturile dintre proprietari şi săteni vor fi cu mult mai blânde, de oarece rar se vor găsì proprietari cari să nu înţeleagă că interesele lor sunt identice cu ale sătenilor.

Naţionalitatea arendaşilor este şi dânsa o cauză care contribue la înăsprirea raporturilor dintre ei şi săteni, căci arendaşul străin după ce a făcut oarecare avere în ţară, numai are nici o legătură cu ţara unde şi-a făcut averea, gândul lui fiind de a se reîntoarce în ţara lui, şi atunci pentru a câştigà cât mai repede, nu ezită de a realizà acel câştig prin toate mijloacele, dintre cari cel mai des întrebuinţat este asuprirea sătenilor în învoelile agricole. Aşà au făcut în trecut o mulţime de Greci cari şi-au făcut averea din arendăşie în ţară şi apoi au plecat cu averea strânsă în ţară în patria lor.

Numărul arendaşilor de moşii mai mari de 50 ectare este de 3.332, din cari 2.417 sunt români şi 915 străini, iar dintre arendaşii străini 472 sunt evrei. Intinderea de pământ pe care o ţin în arendă străinii este cu atât mai mare cu cât

moşiile sunt mai mari. Astfel pe când la moşiile mici în întinderee 50—100 ectare sunt 450 arendaşi români şi 90 străini, la moşiile mari, cele dela 5.000 ectare în sus, sunt tot atâţi arendaşi români ca şi străini: 23 români şi 22 străini, şi pe când în Muntenia cu Oltenia şi Dobrogea sunt 1861 arendaşi români şi 369 străini, în Moldova numărul arendaşilor români este aproape egal cu al celor străini, căci sunt 556 arendaşi români şi 546 străini; iar întinderea de pământ arendată la români se ridică în Muntenia cu Oltenia şi Dobrogea la 1.150.119 ectare, iar la străini la 438.682 ectare, pe când în Moldova sunt arendate la români 328.339 ectare, iar la străini 416.995 ectare[1]), adică mai mult decât la arendaşii români.

Această stare îngrijitoare a arendării excesive a proprietăţilor rurale a atras de mult atenţiunea legiuitorului, căci încă din 1885 s'a votat o lege prin care impozitul funciar asupra proprietăţilor rurale a fost îndoit pentru proprietarii cari îşi arendează moşiile şi nu domiciliază în ţară, iar pentru proprietăţile arendate ai căror proprietari domiciliază în ţară, impozitul a fost sporit cu 1%, pentru ca să se încurajeze proprietarii să-şi cultive singuri moşiile şi astfel legea din 31 Martie 1885 a stabilit impozitul funciar în modul următor: la 5% în caz când însuşi proprietarul exploatează moşia sa; la 6% când moşia este arendată şi proprietarul domiciliază în ţară, la 12% când moşia e arendată şi proprietarul nu domiciliază în ţară; iar astăzi impozitul funciar este de: 4½% pentru proprietăţile rurale până la 10 ectare, adică pentru proprietatea ţărănească, 5½% pentru proprietăţile rurale mai mari de 10 ectare, cari se exploatează de însuşi proprietarul lor, de 6½% pentru proprietăţile rurale arendate, şi 13% pentru proprietăţile arendate ale căror proprietari nu domiciliază în ţară.

Cu toate că s'a dat o primă de 1% pentru proprietăţile cultivate de însuşi proprietarii lor, cu toate acestea numărul proprietăţilor arendate nu a scăzut, căci sunt arendate 2.334.145 ectare din 3.977.198 ectare din întinderea cultivabilă a ţării mai mare de 50 ectare.

Ibid. pag. LXXX.

In fine cestiunea arendării excesive a moșiilor se mai agravează, mai cu seamă în Moldova, din cauza trusturilor arendășești formate în acea parte a țării de câteva familii de evrei cari au luat în arendă județe întregi ale Moldovei. Astfel județul Neamțu reprezintă 78.51% din întinderea arendată a județului, Botoșani (68.20%), Iași (66.67%), Dorohoi (66.51%), Putna (63.29%), Roman (59.19%), Brăila (56.05%), Vaslui (54.16%). In aceste județe sunt arendate la streini mai mult de jumătate din întinderea totală arendată a județului, și numai trustul fraților Fischer ținea în arendă în 1905 o întindere de 159.399 ectare, pentru care plătea o arendă de 3.441.343 lei[1]), iar frații Juster țineau în arendă 30.152 ectare pentru care plăteau o arendă de 525.566 lei.

Afară de proprietarii mari care își arendează moșiile, sunt și țăranii care își arendează bucățica lor de pământ. Astfel din numărul total de 920.939 țărani, cari posedă mai puțin de 10 ectare, sunt 47.204, adică 5.13%, cari își arendează pământurile lor în întindere de 87.816 ectare, reprezintând 2.78% din întinderea proprietății țărănești, iar 661 țărani, cari au mai mult de 10 ectare, arendează 7.077 ectare din pământul lor, astfel că din pământurile țărănești sunt arendate 94.893 ectare[2]).

Aceste pământuri în mare parte sunt arendate tot la țărani, dar sunt și cârciumarii satelor și alți speculanți cari iau în arendă pământurile țărănești. Astfel în județul Ilfov din 774 cârciumari rurali, 335 sunt arendași ai pământurilor țărănești; în Dolj din 566 cârciumari sunt 314 arendași; în Ialomița din 599 cârciumari, 204 au luat în arendă pământuri țărănești; în Dâmbovița din 514, sunt 182 arendași cârciumari.

Arendările acestor pământuri sunt niște adevărate înstreinări deghizate sub forma contractelor de arendare, căci sunt unele județe unde termenul arendării merge până la 90 și 99 ani, iar prețul arendării reprezintă în multe cazuri

---

[1]) Ibid. pag. 83.

[2]) D-r G. D. Creangă «Numărul țăranilor cari și-au arendat pământul de bunăvoiă» pag. VIII.

numai sumele datorite de ţărani la cârciumă, de oarece sunt unele arendări făcute numai pe un leu pogonul, ca în judeţele: Constanţa, Dolj, Iaşi şi Tecuci, pe 2 lei în Ilfov, şi Romanaţi, pe 3 lei în judeţele: Bacău, Brăila, Dorohoi, Neamţu, Putna şi Vlaşca.

Aceste arendări se fac pentru diferite cauze, dar cauza cea mai obişnuitá este nevoia de bani pentru întreţinerea existenţii în cursul iernii, neputându-se hrăni din pământul pe care îl posedă, nefiindu-le îndestulător; iar unii dintre ţărani îşi arendează pământurile lor fiindcă nu s'a mutat la locurile ce li s'au dat în baza diferitelor legi de vânzare, deşi erau datori în virtutea acelor legi să se strămute pe pământurile date, în termen de trei ani, şi atunci ei fac speculă cu acele pământuri arendându-le.

Numărul improprietăriţilor cari îşi arendează pământul pe care nu au voit să se mute se ridică la 4603, cei mai numeroşi fiind în judeţele: Ialomiţa, Tutova, Fălciu, etc.

b) Învoelile agricole

O altă cauză a stării rele materiale a ţărănimii este regimul învoelilor agricole.

Indată după declararea muncii libere prin legea rurală dela 1864 s'a simţit nevoia unei legi de învoeli agricole, care sub o altă formă a reîntrodus dependinţa muncitorului agricol de proprietar, şi cu toate îndulcirile ce s'au adus primei legi de tocmeli agricole din 1865, tot au mai rămas multe din obiceiurile practicate în trecut.

Astfel deşi legea opreà dările în natură ca: pui de găină, curcani, ouă, muşchiu de porc, limbă de porc etc. cu toate acestea ele figurează în o mulţime de contracte agricole; tot asemenea clauza de solidaritate deşi fusese desfiinţată încă dela 1884, totuşi sunt contracte în cari se prevedeà responsabilitatea solidară a ţăranilor, precum şi o mulţime de alte clauze penale nepermise de lege; în fine multe contracte agricole încheiate între ţărani şi proprietari, şi mai cu seamă cele încheiate cu arendaşii, conţin dispoziţiuni aşà de grele pentru săteni încât dacă s'ar executà întocmai cum stă scris

în ele, sătenii ar fi reduşi la cea mai neagră mizerie, căci ei sunt lăsaţi cu totul la discreţiunea proprietarilor sau arendaşilor.

Astfel într'o mulţime de contracte agricole se prevedeà că sătenii nu vor puteà să culeagă porumbul lor până ce mai întâi nu vor răfuì şi achità toate daraverile din cursul anului, din munci sau erbărit (Judeţul Buzău[1]).

In alt judeţ dijma nu se puteà ridicà de săteni, chiar dacă sătenii ar fi dijmuiţi, până nu achitau toate datoriile către proprietar. (Brăila)

Sătenii nu puteau să înccapă nici o muncă la locurile lor până nu terminau mai întâi muncile proprietarului (Buzău şi alte judeţe).

Sătenii cari ar fi voit să pornească vreo judecată trebuià să plătească mai întâi datoria după contracte, sau după registrul proprietarului şi constatările proprietarului serveau de dovadă la socoteală fără judecată. (Argeş)

In multe contracte se prevedeà dispoziţiunea că daca ţăranul nu munceşte bine şi la timp, nu va puteà luà nimic din dijmă şi mai trebuià să plătească şi o amendă de 100 lei de ectar.

In judeţul Botoşani se învoiau muncitorii agricoli cu 16 lei pe lună, luna fiind socotită pe 32 zile lucrătoare; în 15 contracte agricole luna de plugărie erà socotită 31 zile lucrătoare, iar în 33 contracte pe 32 zile lucrătoare.

Foarte dese erau clauzele că locuitorii nu erau liberi să-şi treere recolta lor cu altă maşină decât a proprietarului şi dacă maşina proprietarului nu erà disponibilă nu puteau angajà altă maşină decât cu consimţimântul proprietarului.

Când proprietarul dà sămânţa ţăranilor ei erau obligaţi să înapoeze pentru un ectolitru secară şi ovăz, un ectolitru şi jumătate, iar pentru un ectolitru ovăz Ligovo, trebuia să deà îndărăt 2 ectolitri (Buzău), iar în alte părţi pentru un dublu decalitru trebuià să deà înapoi doi dubli decalitri.

Pentru ca proprietarii să fie siguri că ţăranii vor plătì banii erbăritului prevedeau în contracte ca proprietarul să

---

[1]) D-r G. D. Creangă «Statistica învoelelor agricole» pag. VII şi urm.

ia din dijma porumbului până la concurenţa sumii ce datoreşte fiecare cu preţul de 80 bani baniţa veche.

Ţăranii nu puteau să înceapă la căratul păioaselor, carle aparţineau lor, până ce mai întâi nu făceau ogoarele proi prietarului atunci când li se cereà de proprietar, şi în timpul acesta recolta ţăranilor puteà să putrezească pe câmp; iar acei dintre săteni cari nu ar muncì bine pogoanele în dijmă se obligau a plătì proprietarului în unele localităţi 60 lei de ectar (Buzău), iar în altele 140 lei de ectar (Dâmboviţa).

Ţăranii erau îndatoraţi să execute toate muncile în bune condiţiuni şi fără cea mai mică întârziere, făcând munca când vor fi chemaţi şi sub orice formă, căci în caz contrariu proprietarul erà în drept să-i îndepărteze după moşiă luându-le locurile date, şi toate acestea erau lăsate la aprecierea proprietarului sau arendaşului, el având să hotărască dacă munca este bine făcută sau nu. (Buzău)

In unele contracte se prevedeà clauza că daca porumbul nu va răsărì regulat, fie din orice cauze, arendaşul erà în drept să oblige pe ţărani să are a doua oară fără nici-o plată.

Locuitorii erau datori să învoiască vitele lor pe islazul proprietarului, şi dacă le-ar fi învoit pe moşiile învecinate, ei tot erau datori să plătească erbăritul către proprietar, socotindu-se la plată chiar şi vitele pe cari le-ar fi vândut în cursul anului sau ar fi murit, întocmai ca în timpul lui Constantin Mavrocordat când se lua văcăritul şi după vitele moarte.

In Judeţul Ialomiţa pentru trecerea pe pod la baltă precum şi pentru pescuit în baltă, fruntaşul plăteà 35 lei iar mijlocaşul 30 lei, fără să poată pretinde că nu s'a folosit de acest drept.

Pentru adăparea vitelor la puţurile proprietăţii fiecare locuitor trebuià să plătească 4 lei, iar locuitorilor neînvoiţi pe moşiă nu li se permità să adape vitele nici chiar la rîu, la care se puteà merge fără a se trece pe moşiă.

In judeţul Ilfov pentru a adăpà vitele la eleşteu locuitorii trebuià să deà 4 pui de găină şi să facă o zi cu carul.

In judeţul Olt locuitorii erau datori să transporte maşina de treerat în schimbul unei cinste ce li se dà de proprietar, în caz contrariu erau datori să plătească câte un leu de fiecare.

Tot în acest judeţ locuitorii cari nu făceau cel puţin câte o zi pe săptămână la curte se considerau ca neînvoiţi pe moşie.

In fine tot ce imaginaţiunea cea mai fertilă poate să născocească se găseà în contractele de învoieli agricole din diferitele judeţe ale ţării, şi clauzele cele mai ingenioase se întâlneau pe moşiile arendate, ceeace dovedeşte încă odată mai mult că arendaşii sunt aceia cari inventau fel de fel de suprasarcine pe cari le impuneau ţăranilor ca să poată trage cât mai mari foloase, de acea şi arenda în dijmă plătită de ţărani pentru ectarul de grâu la moşiile arendate erà mai mare decât la moşiile exploatate de însuşi proprietarii lor.

Acum dacă trecem dela aceste clauze cari figurau în o mulţime de contracte de învoeli agricole la felul învoelelor, constatăm acelaş sistem de a încurcà pe ţăran într'un noian de combinaţiuni, resfeturi şi fel de fel de suprasarcine pentru pământul cari i se dà pe seama lui, încât îi erà peste putinţă să-şi deà socoteala de sarcinele pe cari le luà asupra lui în învoelele pe cari le făceà.

Felul întocmirii contractelor agricole varià după diferitele regiuni ale ţării: astfel în Muntenia 89% din contracte erau făcute în dijmă şi numai 6.3% în bani, iar restul sub alte forme; tot asemenea în Oltenia 90.4% din contracte erau făcute în dijmă şi 6% în bani; pe când în Dobrogea, şi mai cu seamă în Moldova, proporţiunile sunt cu totul altele: în Dobrogea 61.6% erau în dijmă şi 34.5% în bani, iar în Moldova 10.6% în dijmă şi 69.3% în bani[1]).

Dijma varià după judeţe dela 1/4, adică una pentru proprietar şi patru pentru ţăran, sau în procente 20% pentru proprietar şi 80% pentru ţăran în unele comune din judeţele: Ialomiţa, Olt, Teleorman şi Vlaşca, până la 3/2, adică trei părţi pentru proprietar şi două părţi pentru ţăran, sau în procente 60% pentru proprietar şi 40% pentru ţăran în judeţele Dolj şi Romanaţi şi chiar până la 2/1, adică două părţi pentru proprietar şi una pentru ţăran, sau în procente 67% pentru proprietar şi 33% pentru ţăran, ca în unele comune din judeţul Ilfov.

---

[1]) Ibid. loc. cit. pag. II.

Dar pe lângă dijmă mai erau şi ruşfeturile cari se făceau mai cu seamă pentru seceră şi transporturi la gară sau porturi, şi aceste ruşfeturi sau suprasarcine ridicau în mod simţitor preţul arenzii pământului pentru ţărani fără ca dânşii să-şi poată da bine socoteala de valoarea muncilor cari se adăogau pe lângă preţul arenzii.

Ruşfeturile erau foarte răspândite în judeţele: Ilfov, Vlaşca, Teleorman, Dolj, Olt, Mehedinţi şi Romanaţi, şi cu mult mai puţin răspândite în Dobrogea şi Moldova.

c) Lipsa de islaz

In fine una din cauzele cari contribuiă la starea materială aşà de rea a ţărănimii este şi scumpetea islazului care a fost considerabil micşorat prin transformarea excesivă a locurilor de păşune în locuri de arătură.

Dacă nu ne suim mai departe decât până la anul 1860, constatăm că păşunele se întindeau pe o suprafaţă de peste trei milioane de ectare, adică ocupau la 1860 a patra parte din întinderea totală a ţării, pe când ele astăzi au abia 1.014.015 ectare, adică numai a douăsprezecea parte; iar făneţele naturale care la 1860 erau de 1.046.610 ectare, reprezentând 8.35% din suprafaţa ţării, astăzi abia se ridică la 491.126 ectare, reprezintând 3.8% din întinderea ţării[1]).

Astăzi păşunele şi făneţele naturale reprezintă în România 11.9% din suprafaţa ţării, pe când în alte ţări această proporţiune este cu mult mai ridicată.

Astfel în	Englitera	proporţia	este de 36.8%
	Olanda	„	„ 36.3%
	Elveţia	„	„ 34.3%
	Grecia	„	„ 30.9%
	Ungaria	„	„ 23.3%
	Bosnia şi Herzegovina	„	„ 23.3%
	Portugalia	„	„ 20.0%
	Austria	„	„ 19.1%
	Germania	„	„ 16.2%

[1]) L. Colescu, «Statistica agricolă a României» pe 1905 pag. 40.

Rusia	proporţia	este de	15.0 %
Belgia	„	„	14.0 %
Spania	„	„	13.9 %
România	„	„	11.9 %
Franţa	„	„	11.1 %
Italia	„	„	11.1 %
Turcia	„	„	10.9 %
Serbia	„	„	10.0 %
Bulgaria	„	„	8.7 %
Danemarca	„	„	6.3 %[1])

Afară de aceasta în multe ţări cum este de pildă Danemarca, care se ocupă pe o scară întinsă cu creşterea vitelor şi cu toate industriile cari derivă din agricultură, s'a dat o întindere foarte mare livezilor artificiale cari produc nutreţul necesar pentru vite pe o întindere de pământ cu mult mai mică, pe când la noi nu s'a dat până acum atenţiunea cuvenită culturii plantelor de nutreţ.

Dela 1862 până astăzi a fost un salt enorm de mare n desvoltarea ce s'a dat culturii cerealelor, aşà că pământul de păşune a fost îngustat în continuu.

Pe când la 1862 se cultivà în toată ţara numai 697.600 ectare cu grâu, astăzi se cultivă peste 1.800.000 ectare, adică peste un milion de ectare mai mult, iar porumbul care se cultivà la 1862 pe 962.400 ectare, astăzi se cultivă peste două milioane ectare, adică şi acì un plus de peste un milion de ectare; iar păşunele scădeau dela 3 milioane de ectare la 1.014.015 ectare, prin urmare cu 2 milioane de ectare mai puţin, şi fâneţele naturale dela 1.046.610 ectare se reduceau şi ele la 491.126 ectare, prin urmare şi aci o jumătate milion de ectare mai puţin[2]).

Din cauza ingustimii pământurilor pentru păşunatul vitelor preţul păşunatului s'a ridicat peste măsură în diferitele părţi ale ţării, şi dela 10 parale cât se plăteà pentru păşunatul unei vite mari, puţin mai înainte de epoca regulamentară, s'a ajuns astăzi la 20 şi 25 lei de cap de vită mare.

---

[1]) Ibid. pag. 43.
[2]) Idid. pag. 94.

Sunt unele judeţe, mai cu seamă în şesurile Dunării, ca: Dolj, Romanaţi, Teleorman, în cari întinderea de pământ pentru păşunatul vitelor este aşà de redusă încât abià a mai rămas 0.16 dintr'un ectar până la 0.22 pentru un cap de vită, şi din această cauză în aceste judeţe unde lipseşte islazul şi preţul păşunatului este mai ridicat.

Ca să reiasă şi mai bine suprafaţa de păşune de care dispune o vită mare în fiecare judeţ, reproducem pe pag. următoare după statistica animalelor domestice elaborată în 1903 de D. L. Colescu, Şeful serviciului statistic din Ministerul Domenilor, o tabelă de numărul animalelor domestice pe judeţe în raport cu întinderea locurilor de păşune, după statistica efectuată în urma recensemântului animalelor domestice din România în anul 1900[1]).

Această tabelă fiind întocmită pentru anul 1900 arată o proporţiune mai favorabilă pentru numărul vitelor la ectarul de păşune, căci în 1900 erau 1.781.381 ectare de păşuni permanente şi fâneţe naturale, pe când astăzi situaţiunea este şi mai rea, căci nu a mai rămas decât 1.505.131 ectare de păşuni şi fâneţe naturale, şi de acea din an îngustându-se pământul de păşune, cestiunea islazului devine şi mai greu de rezolvat cu cât se va întârzià mai mult de a i se dà o soluţiune.

Legea economică că acolo unde cererea este mare şi oferta mică face că scumpeşte lucrul, îşi are aplicaţiunea mai cu seamă în cestiunea islazului, căci în judeţele unde sunt multe vite şi pământ puţin de păşune, acolo preţul islazului este mai mare. Astfel preţul păşunatului variază după diferitele regiuni ale ţării în modul următor:

Pe 22.2% din proprietăţi preţul pentru o vită trăgătoare e mai mic de . . . . . 5 lei.
Pe 31.2% » » » este între 5—10 lei.
Pe 33.8% » » » » 10—20 »
Pe 12.8% » » » trece de 20 lei[2]).

---

[1]) L. Colescu, «Statistica animalelor domestice din România», pag. XXIX.

[2]) D-r G. D. Creangă, loc. cit. pag. XIV.

No. curent	JUDEȚUL GRUPA	Întinderea pășunilor permanente și temporale	CÂTE CAPETE LA 100 ha. PE SPECII					Numărul total al animalelor socotite în unități bovine	Câte capete, reduse în unități bovine, la 100 ha	Suprafața de pășune de care dispune un cap (unitate bovină)
		Hectare	Cai	Boi	Oi	Capre	Porci			Hectare
1	Dorohoiu	45.056	49	194	291	3	112	106.090	235	0,42
2	Botoșani	52.395	38	145	263	2	85	98.374	188	0,53
3	Iași	73 805	22	113	221	2	60	102 721	139	0,72
4	Roman	26.296	62	212	276	3	129	69.865	266	0,38
5	Vasluiu	28.874	31	201	319	6	97	68.382	237	0,42
6	Fălciu	33.131	32	163	266	6	75	65.247	197	0,51
7	Tutova	37.110	28	162	225	9	68	71.446	193	0,52
8	Covurlui	41 371	41	131	196	9	44	71.737	173	0,58
9	Tecuci	26.560	53	208	286	11	97	69.740	263	0.38
10	R.-Sărat	45.310	59	146	309	13	63	97.602	215	0,47
I	*Șesurile Siretului și Prutului*	*409.908*	*40*	*159*	*260*	*6*	*79*	*821.204*	*200*	*0,50*
1	Suceava	65.351	22	116	178	1	52	86.025	132	0,76
2	Neamț	82 507	17	91	146	1	44	87.016	105	0,95
3	Bacău	74.557	18	116	122	7	68	95.855	129	0,78
4	Putna	53.855	28	112	211	18	61	80.165	149	0,67
II	*Carpații Moldovei*	*276.270*	*20*	*107*	*160*	*6*	*56*	*349.061*	*126*	*0,79*
1	Buzău	57.629	50	158	446	29	90	136.246	236	0,42
2	Prahova	82.895	24	131	233	13	96	139.323	168	0,60
3	Dâmbovița . . .	33.390	72	250	372	23	221	112 399	336	0,30
4	Muscel	75.296	7	87	153	11	56	73.764	98	1,02
5	Argeș	52 204	29	201	426	23	167	133.009	254	0,39
6	Vâlcea	54.715	22	206	227	29	165	123.183	225	0,45
7	Gorjiu	73.436	18	166	167	29	125	131.874	179	0,56
8	Mehedinți . . .	38.134	72	339	711	69	298	174.678	457	0,22
III	*Carpații Munteniei*	*467.699*	*32*	*175*	*306*	*25*	*135*	*1.024.470*	*219*	*0,46*
1	Doljiu	42.851	159	332	729	22	305	231.182	539	0,19
2	Romanați . . .	20.136	179	371	951	24	387	127.676	633	0,16
3	Olt	19.999	80	291	952	19	269	90.934	454	0,22
4	Teleorman . . .	27.847	162	269	1.013	50	244	148.714	533	0,19
5	Vlașca	35.396	105	193	573	22	149	122.810	346	0,29
6	Ilfov	51.507	141	169	355	11	161	171.951	334	0,30
7	Ialomița	118.459	75	81	347	5	56	209.678	177	0,57
8	Brăila	105.268	43	67	196	1	28	123.332	117	0,86
IV	*Șesurile Dunărei*	*421.463*	*97*	*159*	*470*	*13*	*133*	*1.226.277*	*291*	*0,34*
1	Tulcea	64 655	57	82	331	19	22	99 969	155	0,65
2	Constanța . .	141.385	36	69	370	6	16	182.539	129	0,78
V	*Dobrogea*	*206.041*	*42*	*73*	*358*	*10*	*18*	*282.508*	*137*	*0,73*
	România . . .	**1.781.381**	**49**	**145**	**317**	**13**	**96**	**3.703.526**	**208**	**0,48**

Preţul păşunatului a fost aşà de mult urcat în aceste din urmă timpuri încât pe 36 8% din proprietăţi preţul păşunatului pe cap de vită mare, care la 1870 erà mai mic de 3 lei, iar un preţ mai mare de 10 lei nu se luà decât pe 6.2% din proprietăţi, la 1906 proporţiunea este răsturnată, numai 5.2% din proprietăţi luau un preţ mai mic de 3 lei, pe cap de vită mare şi pe 56% din proprietăţi se luà mai mult de 10 lei de cap de vită mare, iar pe 4% din proprietăţi se luà chiar mai mult de 20 lei de cap de vită mare[1]).

Tot asemenea a crescut şi arenda pământurilor date la ţărani. Astfel pe la 1870 mai mult de jumătate din numărul proprietăţilor (54.7%) luau dela ţărani o arendă mai mică de 20 lei pentru un ectar de pământ, în 1906 numai erau de cât 2% din proprietăţi cu o arendă mai mică de 20 lei ectarul, şi pe când în 1870 nu erà nici o proprietate care să fi fost arendată la ţărani cu 60 lei ectarul, în 1906 erà o cincime din proprietăţi (20.4%) pentru care arenda erà mai mare de 60 lei pe ectar şi 43.7% din proprietăţi cu o arendă mai mare de 50 lei de ectar[2]).

Acelaş lucru erà şi pentru arenda în dijmă. Pe când în 1870 erau proprietăţi la care dijma erà 1/9, adică una pentru proprietar şi nouă pentru ţăran, apropiindu-se prin urmare de vechiul obiceiu al ţării al dijmei din zece una, iar în multe localităţi ale ţării dijma erà 1/7, 1/6, 1/5, 1/4 şi la foarte puţine proprietăţi se întâlneà dijma una şi una, astfel încât se poate zice că la mai mult de jumătate din numărul proprietăţilor dijma erà mai mică de 1/3; în 1906 din contra abià se mai găseau 2 proprietăţi cari să ia o dijmă mai mică de 1/3, fără să mai punem la socoteală şi ruşfeturile cari mai ridicà încă preţul arenzii plătită de ţărani, iar 59.2% din proprietăţi luau în 1906 dijma una şi una.

De sigur că nu se poate pretinde că preţul pământului să nu se urce în intervalul de 36 ani dela 1870 la 1906, dar este o extraordinară urcare a preţului pământului mai cu seamă la pământurile arendate la ţărani în dijmă şi este

---

[1]) Idem pag. VIII.

[2]) Ibid. pag. V.

tipic cazul unei comune din judeţul Covurlui-care se întâlneşte şi în alte judeţe-în care la 1864 dijma să fie una pentru proprietar şi nouă pentru ţăran şi la 1880 dijma să se urce la două pentru proprietar şi cinci pentru ţăran şi pe deasupra ţăranul să mai deà şi 20 lei de falce în bani[1]).

d) Preţul muncilor agricole

Renta pământului s'a urcat considerabil în toate ţările, şi mai cu seamă în România în ultimii 50 ani, şi dacă urcarea rentei pământului este justificată în România, unde până la 1864 nu existà nici un kilometru de cale ferată, şi şoselele erau în aşà stare încât transporturile erau foarte greu de făcut, iar creşterea populaţiunii, urcarea preţului cerealelor, scăderea preţului transportului la gări şi porturi prin construcţiunea căilor ferate, sunt atâtea cauze care justifică o urcare a rentei pământului, dar atunci ar trebuì să constatăm o urcare la fel şi în preţul cu care erau plătiţi muncitorii agricoli, pentru ca cel puţin ţăranul să fi avut o compensaţiune din partea aceasta de preţul exagerat pe care îl plăteşte pentru pământul ce ia în arendă în bani sau în dijmă; ori se constată că renta pământului s'a urcat mai cu osebire la pământurile arendate ţăranilor prin urcarea dijmei, iar în preţul muncilor agricole nu se constată aceaşi progresiune ca în preţul arenzilor plătite de ţărani, căci dacă pentru unele munci agricole preţurile au crescut puţin, pentru altele însă au rămas staţionare. Astfel în timpul perioadei regulamentare urcarea este foarte mică, căci iată ce preţuri a fixat Obştească Adunare pentru anii 1832—1835:

Ziua de lucru cu mâinele 1 leu 20 parale (0.55 bani).
Ziua cu carul cu 2 boi 2 lei (0.74 bani).
Ziua cu carul cu 4 boi 3 lei (1 leu 11 bani).

Aceste preţuri au fost menţinute şi pentru perioada următoare, iar la 1840 s'au stabilit următoarele preţuri:

Ziua de lucru cu mâinele 70 parale (0.65 bani).

---

[1]) G. D. Scraba «Starea socială a săteanului» pag. 316.

Ziua cu carul cu 2 boi 2 lei 20 parale (0.93 bani).
Ziua cu carul cu 4 boi 3 lei 20 parale (1 leu 30 bani).

Este adevărat însă că aceste preţuri erau mai mici decât se plăteau în realitate.

Sub Ştirbey s'a făcut deosebire între moşiile de câmp şi cele de munte şi s'a fixat următoarele preţuri:

La moşiile de câmp

Ziua de lucru cu mâinele 2 lei (0.74 bani).
Ziua cu carul cu 2 boi 3 lei (1 leu 11 bani).
Ziua cu carul cu 4 boi 4 lei (1 leu 48 bani).

La moşiile de munte

Ziua de lucru cu mâinele 1 leu 20 parale (0.55 bani).
Ziua cu carul cu 2 boi 2 lei 10 parale (0.83 bani).
Ziua cu carul cu 4 boi 3 lei 10 parale (1 leu 20 bani)[1]).

La 1864 cu ocaziunea legii rurale M. Kogălniceanu stabilise după rapoartele Prefecţilor următoarele preţuri pentru muncile agricole:

Preţurile pentru munca clăcaşilor cu 4 boi

Aratul, sămănatul şi prăşitul a 56 prăjini . . .	28	lei vechi.
Prăşitul şi culesul a 42 prăjini popuşoi	52	» »
Seceratul a 56 prăjini	25	» »
Cositul unei fălci iarbă pusă în stog	32	» »
O podvoadă de 16 ore depărtare cu 4 boi . .	72	» »
Adusul a 2 palme lemne cu 4 boi	12	» »
Patru zile de meremet cu 4 boi	12	» »
Total . . .	233	lei vechi.

Preţurile pentru munca clăcăşilor cu 2 boi

Aratul şi prăşitul a 28 prăjini	14	lei vechi.
Prăşitul şi culesul a 42 prăjini popuşoi	52	» »
Seceratul a 56 prăjini	25	» »
Cositul unei fălci iarbă pusă în stog	32	» »
O podvoadă de 16 ore depărtare cu 2 boi . . .	36	» »
Transport . . .	159	lei vechi.

[1]) Statistica preţurilor de munci agricole pag. LXVII şi urm.

Transport . . .	159	lei vechi
Adusul a 2 palme lemne cu 2 boi	6	» »
Patru zile de meremet cu 2 boi	9	» »
Total . . .	174	lei vechi

Preţurile pentru munca clăcaşilor cu palmele

Prăşitul şi culesul a 42 prăjini popuşoi	52	lei vechi
Seceratul a 56 prăjini	25	» »
Cositul unei fălci de iarbă pusă în stog . . .	32	» »
Patru zile meremet cu braţele	6	» »
Total . . .	115	lei vechi[1]).

Dela 1883, de când consiliile judeţene au fost obligate conform legii tocmelilor agricole să publice preţurile de mijloc ale muncilor agricole din diferitele judeţe ale ţării, şi până la 1903, în interval de 20 ani, aceste preţuri au crescut foarte puţin în unele localităţi, iar în cele mai multe au rămas aproape staţionare[2]), şi una din cauzele care a contribuit ca preţul muncilor agricole să nu crească în aceiaşi proporţiune ca renta pământului a fost introducerea maşinelor în agricultură, cari au înlocuit munca mai multor braţe.

Negreşit că introducerea maşinelor în agricultură este un bine pentru progresul agriculturii şi nimeni nu poate tăgăduì avantagele pe cari le trage agricultura din întrebuinţarea lor, dar tot aşà este de sigur că ele au avut de efect ca să nu urce aşà de mult preţul muncii săteanului, care ar fi devenit cu atât mai mare cu cât s'ar fi desfundat mai multe terenuri noi pentru agricultură şi numărul braţelor ar fi fost cu mult inferior cererei pentru a muncì acele pământuri, deoarece creşterea populaţiunii şi prin urmare oferta de braţe de muncă, a fost cu mult mai înceată decât întinsele terenuri cari s'au pus în cultură în ultimi 40 de ani.

In fine o altă cauză care făceà ca preţul muncilor agricole să nu se ridice aşà de mult, erà şi nevoia în care se aflau o mulţime de ţărani de a-şi angajà munca lor de cu

---

[1]) Acte şi legiuiri, II, pag. 882 şi urm.

[2]) G. Creangă «Creşterea arenzii pământului» pag. XI şi urm. Colescu «Statistica preţurilor de munci agricole».

iarna pentru nişte preţuri cu mult inferioare preţului curent al muncilor agricole din timpul verii, şi din această cauză starea materială a ţărănimii erà foarte rea, căci ei intrau din iarnă cu datorii de cari numai puteau scăpà niciodată.

e) Repartiţiunea impozitelor

O altă cauză a relei stări materiale a ţărănimii este şi repartiţiunea nedreaptă a impozitelor asupra ei.

Astfel impozitul funciar apasă cu mult mai greu asupra ţăranilor decât asupra proprietarilor, din cauză că venitul proprietăţilor ţărăneşti este calculat mult mai sus decât venitul proprietarilor, şi nu sunt rare cazurile când proprietarul plăteşte impozitul funciar pentru un venit de 20 sau 30 lei de ectar şi ţăranul pentru pământul lui alături cu al proprietarului plăteşte fonciera pentru un venit îndoit.

Această nedreptate a fost constatată de mult; d. D. Sturdza şi d. E. Costinescu au adus cestiunea chiar în Parlament[1]), iar d. S. Haret citează cazul unuia dintre cei mai mari proprietari din ţară care are o moşiă de 12000 pogoane, care aduce un venit de 250.000 lei pe an, care nu plăteà impozitul funciar decât pentru un venit de 50.000 lei, adică la un venit de 4 lei pogonul, iar ţăranii în hotar cu acea moşiă plăteau impozitul pe un venit de 18—22 lei pogonul[2]).

Acum de curând s'au luat măsuri ca această nedreptate să înceteze revizuindu-se rolurile impozitului funciar pentru proprietăţile ţărăneşti pentru a fi taxaţi şi ţăranii la acelaş venit ca şi proprietarii[3]).

Dar nu este numai impozitul funciar care apasă greu asupra ţărănimii, întregul nostru sistem de impozite este astfel alcătuit încât se simte mai mult povara impozitelor de ţărani decât de celelalte clase.

Astfel impozitul căilor de comunicaţiune, deşi s'a redus la 4 lei pe an, la care adăogând şi zecimele se ridică la 8 lei

---

[1]) Şedinţa Senatului dela 4 Dec. 1900 şi a Adunării deputaţilor dela 18 Dec. 1902.

[2]) Spiru Haret «Cestia ţărănească» 1905, pag. 41.

[3]) Legea din Martie 1907.

60 bani, este la fel pentru ţăran ca şi pentru milionar, şi este evident că 8 lei şi 60 bani pentru un sătean apasă mai greu asupra lui decât asupra unui om avut, pe când dacă acest impozit ar fi astfel alcătuit încât să se ceară în mod proporţional dela fiecare în raport cu venitul lui, s'ar puteà ajunge ca pentru cei cari nu au avere, cum sunt ţăranii, impozitul să fie aşà de mic încât să nu simtă de loc povara lui.

Tot aşà este şi cu sarea. Preţul mijlociu cu care s'a vândut un kilogram de sare pentru consumaţiunea internă în exerciţiul 1906—1907 a fost de 8.2 bani, sau 82 lei şi 40 bani tona, acest preţ fiind cel mai scăzut dela 1865 şi până la 1886, căci preţul sării pentru consumaţiunea internă, care la 1862 erà de 56 lei 11 bani tona, iar pentru export 79 lei 54 bani tona, a mers mereu crescând pentru sarea ce se consumă în ţară şi descrescând pentru sarea de export, ajungând până la 101 lei 23 bani tona în anul 1904—1905 pentru sarea ce se consumă în ţară şi scăzând până la 31 lei 10 bani tona, pentru sarea de export[1]).

Preţul sării în 1906—1907 a fost cevà mai scăzut, dar chiar cu preţut de 82 lei 40 bani tona de sare, încă este un preţ prea ridicat, căci cheltuelile de extragere pentru o tonă fiind de 19 lei 05 bani, impozitul Statului este de 63 lei 35 bani (82.40—19.05=63.35) la tonă, sau 6 bani şi o treime la kilogram pentru sarea ce se consumă în ţară, pe când pentru sarea de export Statul se mulţumeşte cu un câştig cu mult mai mic de 20 lei 20 bani la tonă, sau 2 bani la kilogramul de sare (39.35—19.05=20.20), ceace face că sarea pentru consumaţiunea internă se plăteşte îndoit decât sarea pe care o consumă streinii.

Preţul prea scump cu care se vinde sarea ce se consumă în ţară, loveşte mai cu seamă populaţiunea rurală, care este cea mai numeroasă, şi care consumă multă sare mai cu seamă pentru vitele ce le posedă, şi daca preţul sării în ţară s'ar reduce la preţul cu care se vinde pentru export, ţăranul ar simţì mai puţin greutatea acestui impozit şi Statul tot ar

---

[1]) Expunerea situaţiunii tezarului public la 30 Sept. 1907 pag. 193.

realiza un căştig de 20 lei la tona de sare, care tot reprezintă peste 25% din preţul sării.

Acelaş lucru este şi cu petrolul, care este impus cu 7 bani pentru kilogramul de petrol impozit în favoarea Statului şi 5 bani pentru fondul comunal, adică în total 12 bani impozit, adică un impozit de sută la sută, care cade mai mult asupra populaţiunii rurale, căci dânsa întrebuinţează mai mult petrolul pentru iluminat.

Cauzele enumerate mai sus au contribuit fiecare, într'o proporţiune mai mare sau mai mică, ca să facă ca starea materială a ţărănimii să fie din cele mai rele; cu toate acestea trebue să recunoaştem că diferitele guverne au căutat să uşureze sarcinele ţărănimii şi să-i asigure pe cât este posibil un traiu mai uşor.

Astfel s'au votat diferite legi pentru a venì în ajutorul sătenilor cari erau ameninţaţi de foamete din cauza lipsei de porumb, şi întocmai ca în timpul republicei romane din timpul Grachilor, care veneà în ajutorul plebei cu diferite *legi frumentariae*, s'a venit în ajutorul sătenilor lipsiţi de hrană, imprumutându-se Statul ca să le dea porumb, pe care erau datori să-l achite Statului în rate, din cari unele le-au fost ertate.

Astfel la 1882—83 s'a venit în ajutorul sătenilor lipsiţi de hrană cumpărând Statul porumb în sumă de 1.137.540 lei 81 bani pentru a se distribuì sătenilor.

La 1887—1888 Statul s'a împrumutat cu suma de 3 milioane lei pentru a cumpărà porumb şi a-l distribuì la sătenii lipsiţi de hrană.

La 19 Decemvrie	1894	cu suma	de	680.000	lei
La 25 Ianuarie	1895	»	»	» 450.000	»
La 16 Martie	1895	»	»	» 710.000	»
La 4 Mai	1895	»	»	» 180.000	lei, iar la

1904 când a fost cea mai mare lipsă de porumb, Statul s'a împrumutat cu 32 milioane lei, şi în anul jubilar s'a iertat sătenilor a patra parte din datoria lor[1]).

Tot asemenea în 1890 s'a iertat sătenilor sumele pe cari le mai datorau din răscumpărarea clăcii, şi Statul a luat

---

[1]) Expunerea situaţiunii tezaurului public pe 1906 pag. XLV.

asupra sa plata restului obligaţiunilor rurale, cari mai rămăseseră de amortizat; iar prin diferite alte legi s'a acordat unele scutiri de impozite la parte din populaţiunea rurală, şi prin altele s'a redus din cota impozitului. Astfel au fost scutiţi de plata căilor de comunicaţiune:

1) Militarii de orice armă, grade de jos, aflaţi în serviciu sau în rezervă. (Legea din 18 Martie 1877)

2) Foştii militari grade de jos cari vor fi servit trei termene în cariera armelor. (Legea din 18 Martie 1877);

3) Toţi rezerviştii cari au luat parte în răsboiul din 1877—78. (Legea din 12 Mai 1878).

4) Părinţii călăraşilor în timpul aflării acestora în serviciul activ. (Legea din 11 Fevruarie 1881);

5) Părinţii oamenilor din flotilă. (Legea din 14 Iunie 1885).

S'a acordat o reducere de 1% la impozitul funciar pentru proprietatea ţărănească fixându-se impozitul la 4 1/2% pentru proprietăţile rurale până la 10 ectare, şi această reducere reprezintă 1.230.239 lei 80 bani, venitul proprietăţii ţărăneşti fiind de 123.023.980 lei 29 bani[1]).

O altă scutire este acea prevăzută de art. 48 din legea timbrului, care scuteşte de taxele succesorale moştenirile directe pentru averea imobiliară până la 5 ectare, iar pentru averea mobiliară până la 2.000 lei, ceeace este un mare avantagiu pentru populaţiunea rurală, căci dânsa posedă 3.153.645 ectare, la moştenirea căreia nu se plăteşte nici o taxă, de oarece în general proprietatea ţărănească nu trece de 5 ectare.

Toate aceste scutiri aduc mari foloase ţărănimii şi ele au căutat să îndrepteze relele cari decurg pentru ţărănime din modul cum este aşezat sistemul nostru de impozite.

In fine s'a mai creat pentru ţărănime două instituţiuni destinate a venì în ajutorul ei: creditele agricole şi băncile populare, cele d'întâi având menirea să vină în ajutorul ţăranilor la micele lor nevoi, pe unii ţărani muncitori scăpându-i din datorii, iar altora dându-le putinţa de a-şi cumpărà vite şi instrumente agricole şi a-şi înfiinţà o gospodăria a lor; iar cele de al doilea: băncile populare, având o menire şi

---

[1]) Expunerea situaţiunii tezaurului public pe 1907, pag. 344.

mai mare aceea de a ridicà şi a schimbà cu totul starea economică a ţărănimii.

Infiinţarea băncilor populare este datorită iniţiativei Ministrului Cultelor şi instrucţiunii publice d. S. Haret, care în 1898 prin sfaturile şi sprijinul puternic ce a dat băncilor populare, a făcut ca această instituţiune să devină unul din cele mai puternice mijloace de regenerare economică a ţărănimii.

Incă din 1891 începuse să se înfiinţeze prin sate câte o bancă populară cu un mic capital al ţăranilor destinată să servească nevoilor populaţiunii rurale, dar în 1891 abià se înfiinţase o singură bancă în judeţul Ialomiţa numită «Rândunica» din comuna Urziceni având 85 membrii şi un capital de 170 lei, în 1892 nu s'a mai înfiinţat nici-o bancă, în 1893 abia s'au mai înfiinţat 4 bănci, dar ele nu şi-au luat avântul decât dela 1901, când d. Spiru Haret a venit din nou în capul departamentului Cultelor şi Instrucţiunii publice, şi văzând în aceste bănci o pârghie pentru ridicarea ţărănimii, a căutat să ajute din toate puterile înfiinţarea lor şi a avut mâna aşà de fericită în întemeierea şi ridicarea acestei instituţiuni încât deja în 1902 numărul băncilor populare se ridicase la 700 cu 59.844 membrii având un capital de 4.250.000 lei.

Ministrul Instrucţiunii publice, care înfiinţase aceste bănci prin ajutorul învăţătorilor, văzând mersul îmbucurător al lor, a cerut colegului său dela ministerul finanţelor ca să prezinte Parlamentului un proiect de lege care să consfiinţească instituţiunea băncilor populare şi la 1 Aprilie 1903 s'a votat legea băncilor populare punându-se sub direcţiunea Creditului agricol, iar prin legea dela 4 Martie 1906 s'a înfiinţat Cassa centrală a băncilor populare formând o direcţiune separată depinzând de Ministerul de finanţe şi astfel graţie acestei instituţiuni mulţi ţărani au scăpat din ghiarele camătei, multe din obştiile săteşti au fost ajutate ca să ia moşii în arendă, şi din zi în zi ele contribuesc la desrobirea economică a ţărănimii. Astăzi numărul băncilor populare s'a ridicat la 2.500 având un capital de 60 milioane lei.

Tot din nevoile economice ale ţărănimii, odată cu băncile populare, au răsărit şi obştiile săteşti. Iniţiativa proiectului de lege pentru obştiile săteşti se datoreşte D-lui D. Pro-

topopescu, fost sub-director al Creditului rural, careavusese ocaziunea să vază greutăţile juridice de cari erau isbiţi sătenii constituiţi în obşte de a face împrumuturi la Creditul rural, sau de a cumpărà o proprietate ipotecată la Credit. In şedinţa Camerii dela 27 Noemvrie 1903, D-sa a propus un proiect de lege din iniţiativa parlamentară al cărui scop erà de a înlesnì sătenilor creditul necesar pentru a cumpărà sau a luà în arendă moşii, şi pentru a ajunge la aceasta propuneà ca sătenii constituiţi în obşte să fie trataţi ca şi cetele de moşneni când va fi nevoie de a se îndeplinì procedurile privitoare la citări, comuuicări de sentinţe etc. şi simplificându-se cu modul acesta procedura în relaţiunile dintre proprietari şi sătenii asociaţi, fie pentru cumpărare de moşii, fie pentru împrumuturi ipotecare la credit, se înlătură piedica pe care o întâmpinau atât proprietarii, cât şi Creditul rural, în relaţiunile juridice dintre dânşii şi obştiile săteşti.

Legea obştiilor săteşti, deşì sub aparenţa de a modificà numai două articole din procedura civilă, art. 74 şi 514, aveà o importanţă economică cu mult mai mare, căci îndată ce s'a promulgat la 9 Fevruarie 1904, obştiile săteşti au început să se constitue şi să cumpere moşii dela particulari, deoarece formalităţile pentru ca Creditul rural să recunoască obştia ca proprietară şi să transmită ipoteca Creditului asupra obştiei erau mult mai uşoare; iar în ceeace priveşte arendările de moşii, proprietarul nu aveà să trateze cu întreaga obşte, ci numai cu mandatarii ei, şi astfel după 3 ani dela promulgarea legii, obştiile săteşti luaseră dejà în arendă dela Stat 24 moşii în întindere de 16.500 ectare cu o arendă anuală de 464.000 lei, iar dela Eforia Spitalelor din Bucureşti, Epitropia Sf. Spiridon din Iaşi, Cassa şcoalelor, Cassa bisericei, precum şi dela particulari, obştiile săteşti luaseră în arendă 37 moşii în întindere de 64.480 ectare cu o arendă anuală de 1.610.148 lei, adică în total 80.980 ectare cu o arendă de 2.074.148 lei [1]).

Obştiile săteşti au fost privite cu favoare de legiuitor, căci prin legea din 30 Mai 1905, au fost scutite de patentă la luarea în arendă a moşiilor, dacă dovedeau că sunt con-

---

[1]) Raportul D-lui B. Catargi din şedinţa Camerii din 7 Fev. 1907.

stituite conform legii din 9 Fevruarie 1904 cu un minimum de 25 asociaţi.

Dacă situaţiunea materială a ţărănimii este aşà de rea, ea nu este mai îmbucurătoare din punctul de vedere al răspândirii instrucţiunii în pătura ţărănească, şi cu toate sforţările cari s'au făcut în ultimii timpi, România ocupă locul cel din urmă între toate Statele Europei cu privire la numărul acelora cari nu ştiu scrie şi cetì.

Astfel:

Norvegia, Danemarca, Germania au		1 %	analfabeţi
Anglia, Olanda	»	3 %	»
Franţa	»	5 %	»
Belgia	»	10 %	»
Austria	»	20 %	»
Grecia	»	30 %	»
Ungaria	»	43 %	»
Italia	»	51 %	»
Bulgaria	»	81 %	»
România	»	88 %	»[1])

Să sperăm că după noua statistică care se întocmeşte acum de Ministerul Instrucţiunii publice, numărul ştiutorilor de carte va fi sporit, căci instrucţiunea pătrunde din zi în zi mai mult în păturile profunde ale naţiunii, de oarece sacrificiile pe cari le face Statul pentru învăţământul rural cresc în fiecare an[2]).

---

[1]) Extras din raportul D-lui deputat D-r C. Anghelescu asupra budgetului Ministerului Instrucţiunii publice pe anul 1908—1909 (Şedinţa Adunării deputaţilor din 29 Martie 1908, pag. 1179.

[2]) D. Spiru Haret, Ministrul instrucţiunii publice într'un discurs pronunţat de curând la Bârlad a anunţat vestea îmbucurătoare că după statistica ce se întocmeşte la acel Minister, numărul neştiutorilor de carte este astăzi cu mult mai mic.

VI

Situaţiunea proprietarilor mari în urma legii rurale din 1864

Reforma rurală făcută la 1864 fusese cerută încă dela 1848, dar niciodată nu s'a putut ajunge la o înţelegere asupra ei.

Legea rurală a rezolvat la 1864 nu numai cestiunea proprietăţei din punctul de vedere al ţăranilor, dar şi din punctul de vedere al proprietarilor mari, căci pe deoparte pentru pământul ce se luà dela proprietari li s'a acordat o despăgubire, care reprezentà renta pământului dat ţăranilor, iar pentru restul moşiei ce mai rămâneà proprietarilor pe seama lor, îi liberà de servitutea de care erau grevate moşiile lor faţă de ţărani.

Dela 1864 munca devenind liberă şi dela acea dată începând şi desvoltarea economică a Statului român, prin construcţiunea căilor ferate, valoarea pământului a început să crească în mod considerabil.

Astfel dacă am comparà care erà situaţiunea proprietăţii rurale la 1831, când s'a pus în aplicare Regulamentul Organic, cu ceeace este astăzi, am constatà că la 1831 venitul pe care-l trăgeau proprietarii din moşiile lor erà aproape nul, şi proprietari cu moşii în întindere de mii de pogoane abià aveau un venit de câtevà mii de lei vechi.

Aşà în Muntenia cel mai bogat proprietar care aveà cel mai mare venit din moşii îl întâlnim în judeţul Doljiu, după statistica făcută la 1831, şi abià se ridicà venitul lui la 30.000 lei vechi, apoi veneà în judeţele:

Slam-Râmnic cu venitul cel mai mare de 15.000 lei vechi
Dâmboviţa » » » » 15.000 »

Saac	cu venitul	cel	mai	mare de	12.000	lei vechi
Romanaţi	»	»	»	»	12.000	»
Vâlcea	»	»	»	»	10.000	»
Olt	»	»	»	»	10.000	»
Argeş	»	»	»	»	8.500	»
Prahova	»	»	»	»	7.000	»
Teleorman	»	»	»	»	4.000	»
Muscel	»	»	»	»	4.000	lei vechi[1]).

Erau proprietari mari cari posedau moşii în întindere de mii de pogoane cari nu le produceau mai nimic. Astfel un proprietar mare din judeţul Vâlcea care aveà 4 moşii: Slăviteştii şi Gărdeştii, din Vâlcea, Foişorul din Mehedinţi şi Budeştii din Argeş, în timpul Regulamentului aceste moşii nu produceau decât 10.000 lei vechi (3.700 lei noi)[2]), pe când ele astăzi produc un venit de sutimi de mii de lei.

Dar ca să se vază şi mai bine creşterea ameţitoare a venitului proprietăţilor rurale nu avem decât să punem faţă în faţă veniturile moşiilor Epitropiei Sf. Spiridon din Iaşi din anii 1793—94 şi 1893—94, precum şi veniturile din 1907, şi atunci va reeşì şi mai limpede cât a crescut venitul proprietăţii rurale în interval de un secol, căci moşiile Cassei Sf. Spiridon din Iaşi au rămas în mâinele Epitropiei în intervalul acesta de o sută de ani şi au fost totdeauna arendate[3]).

Astfel moşia Sârbii din judeţul Dorohoi în întindere de 4.572 ectare, care nu se arendà la 1793-94 decât cu 550 lei vechi (203 l. n.), după un secol la 1893—94, arenda erà de 31.000 lei, iar la 1907 de 59.037 lei, ceeace reprezintă o creştere de 290%; moşia Chetrosul, care la 1793 se arendà cu 300 lei vechi (111 l. n.), după 100 ani a fost arendată cu 83.790 lei, adică o urcare de 755%. Moşia Bălţile, care se arendà în 1793 cu 100 lei vechi, sau 37 lei noi, peste o sută de ani s'a arendat cu 56.010 lei, adică o creştere şi mai mare de 1.500%!

---

[1]) Analele parlamentare ale Munteniei, II, pag. 134 şi urm. Este regretabil că lipsesc datele statistice pentru mai multe judeţe şi mai cu seamă datele privitoare la jud. Ilfov.

[2]) Ibid loc. cit.

[3]) Cifrele până la 1893—94 sunt luate după d. I. Tanoviceanu, din revista «Arhiva» din Iaşi anul 1895 pag. 430 şi urm; iar cele pe 1907 după d. R. Rosetti «Pentru ce s'au răsculat ţăranii» pag. 672 şi urm.

Numele moşiei	Arenda în 1793—94 Lei noi	In 1893--94 Lei noi	In 1907 Lei noi
Sârbii	203	31.000	59.037
Chetrosul . .	111	83.790	—
Bălţile . . .	37	56.010	—
Dumeştii . .	111	21.000	37.300
Blăjeştii . . .	148	25.000	34.110
Borşa	111	8.288	—
Hreaţca . . .	103	13.010	17.600

Cazurile sunt mult mai numeroase decât cele citate mai sus, putem zice că aproape nu există moşiă care dela 1864, de când s'a început construcţiunea căilor noastre ferate şi până astăzi, să nu-şi fi împătrit, şi unele chiar să-şi fi înzecit venitul ei, căci dacă cercetăm venitul proprietăţii funciare din întreaga ţară vom constatà că el s'a împătrit dela 1864 şi până astăzi[1]).

Această creştere a venitului proprietăţilor rurale este explicabilă, căci în trecut nu se puteà cultivà întreaga întindere a moşiilor, din cauză că pe unele moşii nu erau braţe îndestulătoare, iar acolo unde erau braţe, nu se cultivà toată întinderea moşiei fiindcă nu aveà unde să se exporteze cerealele ce s'ar fi recoltat, şi pe acele vremuri proprietarii se mulţumeau să producă atât cât erà necesar pentru consumaţiunea internă a ţării, iar restul moşiei erà lăsat să se odihnească, sau se dà pentru păşunatul vitelor, deoarece creşterea vitelor erà principala îndeletnicire a ţăranilor în amândouă Principatele.

Afară de aceasta înainte de tratatul din Adrianopoli din 1829, domneà o mare nesiguranţă în Principate, şi mai

[1]) La 1864 venitul proprietăţii funciare urbane şi rurale erà de 84.067.317 lei, iar la 1907 de 336.448.589 lei, din care numai venitul proprietăţii rurale se ridică la suma de 261.270.371 lei. (Expunerea situaţiunii tezaurului public pe 1907, pag. 344).

cu seamă în partea acea a ţării care erà mai productivă, a şesurilor Dunării, din cauza garnizoanelor turceşti cari erau aşezate pe marginea Dunării la Brăila Giurgiu şi Turnu, precum şi în cetăţile turceşti de pe malul drept al Dunării Vidin, Nicopoli, Silistra; aşà încât în mai toate judeţele de pe marginea Dunării nu se cultivà decât foarte puţin cerealele, căci recolta erà luată de Turci, şi în aceste judeţe se trimeteau numai vitele la păşunat, dar şi în cazul acesta nu se trimeteau în tot cuprinsul judeţului, ci numai până la o distanţă oarecare de Dunăre, căci şi vitele erau ameninţate să fie luate de Turci, dacă înaintau prea mult spre Dunăre.

Pământul din aceste judeţe este aşà de productiv, nu numai din cauza calităţii pământului, dar şi din cauză că nefiind cultivat multă vreme cu cereale, nu este aşà ostenit, căci până la Regulamentul organic mai tot pământul de pe litoralul Dunării serveà numai pentru păşunatul vitelor. Astfel dintr'un contract de arendare din anul 1820 al moşiei Amzuleşti din judeţul Dolj, se vede că această moşie situată spre Calafat, erà arendată pentru păşunatul vitelor cu arenda anuală de 9 galbeni, şi astăzi această moşiă este arendată cu 90.000 lei, adică cu 850% mai mult[1]).

Cazul moşiei Amzuleşti nu este unicul, multe moşii de pe marginea Dunării nu erau arendate decât pentru păşunatul vitelor, cu nişte arenzi de nimic, şi cu toate că moşiile aveau întinderi de mii de pogoane, produceau aşà de puţin, căci nu se puteà utilizà chiar pentru păşunat, decât numai o parte din moşiă, acea care erà mai depărtată de Dunăre.

In urma tratatului din Adrianopoli, cetăţile de pe marginea Dunării: Brăila, Giurgiu şi Turnu fiind cedate Munteniei şi siguranţa începând să fie mai mare în Principate, a început să se ridice renta pământului, mai cu seamă că Regulamentul organic limitând întinderea de pământ pe care proprietarii erau datori să o deà ţăranilor, a dat putinţa proprietarilor să cultive întinderi mai mari de pământ pe seama

---

[1]) Acest caz mi s'a citat de către d. Ion Tanoviceanu, profesor la facultatea de drept din Bucureşti.

lor, iar mai târziu începându-se .construcţiunea drumurilor de fer agricultura a luat un avânt considerabil mărind venitul proprietăţilor rurale.

Statul a cheltuit peste 800 milioane lei cu construcţiunea şi înzestrarea căilor ferate şi ele au contribuit în mod considerabil la creşterea valorii proprietăţii funciare. Mulţi proprietari au avut norocul să vază veniturile lor mărindu-se în câţivà ani în mod cu totul neobişnuit şi de această urcare a profitat mai mult proprietatea mare, căci proprietatea ţărănească fiind inalienabilă nu este în comerţ, şi prin urmare nu a putut profità de urcarea preţului pământului decât în foarte puţine cazuri; iar în ceeace priveşte venitul, este ştiut că proprietatea ţărănească abia poate produce atât cât să se hrănească ţăranul din lotul său de pământ şi el neputând exportà nu a putut să beneficieze de urcarea preţului cerealelor sau de eftinirea preţului de transport.

Această urcare a valorii proprietăţii funciare nu se poate zice însă că nu ar fi legitimă, şi nimeni nu se poate gândì să aducă vre-o învinuire proprietarilor că ar profità pe nedrept de această plus valută a proprietăţilor lor datorità progresului social, căci într'o ţară ca a noastră, care este la începutul perioadei sale de desvoltare, nu se poate aplicà teoria lui Henry George de a se pune un impozit asupra sporului de rentă nedatorat nici muncii, nici capitalului, ci îmbunătăţirilor sociale ca: construiri de căi ferate, şosele, porturi etc, cari măresc valoarea unei proprietăţi fără ca proprietarul să depună vre-o muncă sau un capital al său.

CAPITOLUL V

Reformele agrare din 1907—1908

Starea nenorocită a țărănimii atrăsese de mai mult timp atențiunea multora.

D. D. Protopopescu într'o broșură publicată în 1904 arătà cum camăta roade pe săteni și cereà să se ia măsuri în contra cametei la sate[1]).

D. Spiru Haret în altă broșură publicată în 1905 tratà pe larg cestiunea țărănească și arătà îndreptările ce se pot aduce și între altele propuneà: 1) înființarea cassei rurale, 2) întărirea obștiilor sătești pentru a luà în arendă moșiile Statului și ale instituțiunilor de binefacere, 3) interzicerea arendării pământurilor țărănești la cămătari, 4) indivizibilitatea loturilor țărănești, 5) monopolul cârciumelor, 6) modificarea legii judecătoriilor de ocoale, 7) modificarea legii adiministrative etc[2]).

Momentul sosise ca să se ia oarecari măsuri de îndreptare, căci nemulțumirile creșteau din zi în zi, alimentate fiind de urcarea escesivă a arenzilor, care erà provocată de câtevà trusturi arendășești, cari ofereau niște prețuri foarte ridicate pentru a luà în arendă cât mai multe moșii, de preferință învecinate unele cu altele, pentru ca să poată dictà învoelile agricole într'o rază cât mai mare, astfel încât țăranii să fie nevoiți a se supune condițiunilor făcute de aceste trusturi.

Această urcare a arenzilor nu erà cu nimic justificată, căci

---

[1]) Agricola (D. Protopopescu), «Camăta la sate» pag. 44 și urm.

[2]) Spiru C. Haret «Chestia țărănească» pag. 80 și urm.

nu se introduceà nici o îmbunătățire în cultura pământului, și dacă bucurà pe unii proprietari, erà însă o pătură a societății care erà neliniștită de urcarea peste măsură a prețului cu cari i se arendà pământul, căci știà foarte bine — după cum spuneà C. Rosetti-Tetzcanu la 1857 — că la urma urmelor numai țăranul nu are asupra cui să arunce sarcinele noi cari se impun, toate căzând asupra lui, și prin urmare și urcarea arenzilor tot din spinarea lor aveà să o scoată trustul, căci el nu erà să lucreze în pagubă.

Aceste întrebări foarte legitime și le-a pus Academia Română la 1906, când la licitațiunea ținută la 14 Martie 1906 pentru arendarea moșiei Moara Grecilor din județul Vaslui, i s'a oferit o arendă anuală de 68.000 lei pe când pe periodul anterior moșia fusese arendată numai cu 28.000 lei.

Comisiunea însărcinată de Academia ca să examineze cestiunea, în raportul său arată că această urcare enormă nu se poate explicà decât prin faptul că arendașul își închipuià să ia dela Academie, pentru prețul ce dà, nu numai dreptul de a cultivà pământul *ci și exploatarea fără margini și fără milă a țăranilor*[1]), și atunci membrii Academiei au respins în unanimitate arenda oferită de 68.000 lei și au hotărît ca pentru fiecare moșiă a Academiei să se studieze cu deamănuntul relațiunile dintre țărani și arendași, iar în condițiunile de arendare să se prevazà următoarele condițiuni: 1) Cantitatea de pământ pe care arendașul este dator să o deà țăranilor pentru hrana lor și a vitelor, 2) prețul maximum pentru chiria pământului și pentru pășunatul vitelor, 3) prețul minimum al muncilor agricole făcute în bani, și 4)maximum al învoelilor în dijmă; și când Academia a introdus aceste condițiuni în contractul de arendare al moșiei Moara Grecilor, moșia nu s'a mai putut arendà cu 68.000 lei, ci numai cu 40.000 lei, care reprezintă arenda reală a moșiei.

Exemplul dat de Academie nu a fost însă urmat și de alții proprietari, deși erau semne prevestitoare de furtună.

Un proverb zice că omul înțelept își face zăgazurile când

---

[1]) D Busuiocescu, «Cestiunea arendării moșiei Moara Grecilor din județul Vaslui».

apele sunt mici şi nu aşteaptă să le facă când vin apele mari, căci atunci apa curăţă tot ce îi ese în cale, şi furtuna deslănţuită la 1888, reînoită la 1894 şi 1900, erau semne că apele au să vină mari şi trebuiau ridicate stăvilarele din vreme.

Până în 1907 nu se făcuse nimic pentru îmbunătăţirea soartei ţărănimii, şi când în Martie 1907 a isbucnit răscoala la Flămânzi, ea s'a întins repede în tot nordul Moldovei cuprinzând judeţele Botoşani, Dorohoi, Iaşi apoi Fălciu, Vaslui, trecând apoi în Muntenia în judeţele Vlaşca, Olt, Teleorman, Dolj, Romanaţi, und mişcarea a fost şi mai violentă decât în Moldova.

Pretutindeni cererile ţăranilor erau aceleaşi: micşorarea preţului de arendare a pământului de cultură şi de islaz, măsurătoarea cinstită a pământului şi uşurarea învoelilor agricole.

Cestiunea agrară erà de mult la ordinea zilei în România, răscoalele ţărăneşti din primăvara anului 1907 au făcut însă chiar pe cei mai optimişti să vază că rezolvarea ei numai poate fi amânată.

Mult timp s'a crezut că revendicarea de căpetenie a sătenilor fiind pământul, dacă li se va dà pământ ei vor fi mulţumiţi şi cestiunea agrară, dacă nu va fi pe deplin rezolvată cu chipul acesta, dar cel puţin va fi întârziată pentru multă vreme. Experienţa însă a dovedit că cu toate distribuirile de pământ, cari s'au făcut dela 1864 şi până astăzi, cestiunea agrară n'a putut să fie rezolvată şi continue agitaţiuni ţărăneşti au fost dela 1888 încoaci; cauza este că cestiunea ţărănească este mult mai complexă şi nu se poate rezolvì printr'o nouă distribuire de pământuri, de oarece deţinerea unei întinderi mai mari de pământ de către săteni este numai una din feţele cestiunii agrare.

Noul guvern format la 12 Martie 1907 a dat un manifest în numele M. S. Regelui prin care propuneà unele măsuri pentru îndreptarea stărei materiale şi morale a ţărănimii.

Parlamentul fiind deschis la acea epocă s'au votat fără întârziere unele din legile anunţate prin manifestul regal. Astfel s'a abrogat legea prin care ţăranii erau obligaţi să plătească pe fiecare an câte 5 lei pentru cassa de asigurare în

contra secetei, s'a desfiinţat taxa care erà asupra vinului, s'au luat măsuri ca să se revizuească rolurile de plata impozitului funciar pentru pământurile posedate de ţărani, astfel încât venitul lor să fi calculat ca şi venitul proprietarilor mari, iar în sesiunea din Noemvrie 1907—1908 s'au votat şi celelalte legi anunţate prin manifestul din 12 Martie 1907.

Reformele agrare din 1907—1908 se pot împărţi în două serii: în prima seriă intră reformele privitoare la ridicarea morală a ţărănimii, şi cea de a doua seriă cuprinde reformele privitoare la ridicarea stărei materiale a sătenilor.

In prima seriă intră reformele cari s'au făcut prin votarea legii monopolului cârciumelor şi măsurile cari s'au luat în contra beţiei, legea judecătoriilor de ocoale, legea administrativă, crearea de şcoli şi localuri şcolare mai numeroase în comunele rurale; iar în a doua seriă de reforme intră legea învoelilor agricole, legea pentru înfiinţarea cassei rurale, legea în contra trusturilor arendăşeşti şi legea pentru arendarea moşiilor Statului şi instituţiunilor de binefacere la asociaţiunile ţărăneşti.

I

Legea învoelilor agricole

Dela 1866 şi până la 1907 s'au făcut mai multe legi de învoeli agricole, fiecare căutând să aducă o îmbunătăţire la legea anterioară, toate fiind întemeiate pe acelaş principiu: că Statul trebue să intervină pentru regularea raporturilor dintre proprietari şi ţărani, pentrucă se dovedise în practică că pentru a ţine balanţa dreaptă între proprietari şi ţărani, erà nevoiă ca Statul să intervină cu greutatea sa spre talerul balanţei din partea ţăranului, căci altfel proprietarul atârnând prea greu, echilibrul ameninţà mereu să se strice.

Daca ţăranul ar fi avut aceaş greutate ca şi proprietarul şi ar fi putut să-i ţină piept la facerea învoelilor, de sigur că echilibrul nu ar fi fost niciodată ameninţat să se strice şi s'ar fi putut regulà raporturile dintre proprietari şi ţărani fără nici o intervenţiune din partea Statului, căci nimic nu este mai rău într'o societate bine constituită, decât să intervie o lege excepţională pentru regularea raporturilor dintre particulari; atunci însă când una din părţile care contractează este prea slabă, şi cealaltă din contra este prea tare, nu este mai mare nedreptate decât ca Statul să stea nepăsător şi să zică părţilor: sunteţi libere, faceţi învoelile după cum voiţi, şi cam acesta a fost limbagiul care s'a ţinut de aceia cari la prezintarea oricărei legi de învoeli agricole propuneau libertatea învoelilor, iar când erà vorba de executarea lor, propuneau forma cea mai brutală a intervenţiunii Statului: executarea învoelilor cu dorobanţul.

Legea învoelilor agricole din 1907, ca şi legea din 1893

şi celelalte legi anterioare de învoeli agricole, este bazată pe intervenţiunea Statului, şi printr'însa s'au luat măsuri mai serioase pentru a împedică ca învoelile să nu mai fie uzurare, căutând să asigure pe cât este posibil, libertatea pentru sătean în învoelile pe cari le face cu proprietarul sau arendaşul, şi pentrucă lipsa de islaz erà una din cauzele de constrângere pentru sătean ca să consimţă la orice fel de învoeli, pe deoparte s'a căutat să se rezolve cestiunea islazului, iar pe de alta s'a clarificat toate acele învoeli cari mai înainte erau confuze încât săteanul nu-şi puteà da seama ce îndatoriri luà prin contractele ce încheià, şi nu a permis arendarea pământurilor decât în bani sau în dijma deavalma şi a oprit cu desăvârşire dijma la tarlà.

Legea nu a admis decât tovărăşia între proprietar şi ţăran, iar toate celelalte combinaţiuni din trecut au fost înlăturate, căci numai prin asociaţiunea între proprietar şi ţăran în cultivarea pământului şi împărţirea roadelor pământului se stabileşte armonia între dânşii, amândoi fiind deopotrivă interesaţi ca pământul să producă cât mai mult şi de mai bună calitate, ei ştiind că au să împarţă între dânşii beneficiile.

Totdeodată s'au luat măsuri mai eficace pentru dijmuit, care trebuià să înceapă cel mai târziu 15 zile după terminarea fiecărui fel de recoltă şi să continue fără întrerupere, nepermiţându-se ca recolta ţăranului să steà pe câmp mai mult de 15 zile pentru oleaginoase, 20 zile pentru porumb şi 30 zile pentru celelalte, iar ca sancţiune a acestor dispoziţiuni legea prevedeà ca dijmuirea să se facă din oficiu de către administratorul plăşii asistat de doi consilieri comunali, încunoştiinţându-se părţile cel mai târziu în 3 zile pentru ca să viă la dijmuit, şi dacă nu veneà, dijmuitul se făceà în lipsă, ţăranul având dreptul să-şi ridice recolta după 3 zile, iar recolta proprietarului erà lăsată pe câmp ne mai fiind ţăranul dator să o care la magazie sau la pătul, chiar daca ar fi avut această îndatorire prin contract.

Legea mai prevedeà că plata muncilor agricole nu se mai puteà face decât în bani, oprindu-se cu desăvârşire ori ce plată prin jetoane, mărfuri, băuturi, îmbrăcăminte, etc,

singurul lucru ce se permiteà erà ca pe lângă plata în bani, proprietarul sau arendaşul puteà să ia asupra sa şi hrana ţăranului, în care caz legea prevede dispoziţiuni destul de proteguitoare pentru ţărani pentru ca hrana care li se dà să fie sănătoasă şi îndestulătoare.

Deşi legea tocmelilor agricole din 1893 nu permiteà clauzele penale şi de solidaritate, ruşfeturile etc. cu toate acestea ele au fost practicate multă vreme din cauză că legea nu se aplicà cu toată rigoarea; legea din 23 Decemvrie 1907 înterzice şi dânsa asemenea stipulaţiuni şi declară nule de drept orice contracte agricole cari ar conţine asemenea dări suplimentare în natură, sau în bani, proporţionale sau de nume, supra-sarcinele în munci sau lucrări (resfeturi) etc.

Una din plângerile ţărănimii erà şi aceea că li se măsurà pământul cu prăjini mai mari când li se dà în arendă, şi cu prăjini mai mici când li se măsoară pământul muncit de ei. Plângerea erà veche, căci încă de sub Mihai Sturdza se dăduse un ofis domnesc din 21 Martie 1837 ca să se împartă în fiecare sat câte o palmă gospod cu care trebuià să se măsoare atât pământul cuvenit locuitorilor, cât şi lucrul datorit de către săteni proprietarilor sau arendaşilor.

Legea din 1907 prevede ca la fiecare primărie rurală să se afle câte un metru de fer, un lanţ, o panglică de metal de 10 metri, purtând mărcile legale de verificare ale serviciului de măsuri şi greutăţi al Statului, pedepsindu-se aceia cari ar măsurà fals, pe lângă pedepsele prevăzute de Codul penal, şi cu o amendă de 10 ori valoarea pagubii ce ar rezultà pentru ţăran; proprietarul sau arendaşul fiind civilmente răspunzător de plata despăgubirilor la care va fi condamnat vechilul care a măsurat fals.

Aplicarea legii învoelilor agricole s'a dat în atribuţiunile unui consiliu superior al agriculturii compus din 5 membrii, având sub dânsul diferite organe pentru aplicarea legii. In primul rând sunt inspectorii agricoli, câte unul de judeţ, apoi comisiunile regionale în fiecare judeţ, compuse din 5 membrii şi anume: inspectorul agricol al judeţului, doi delegaţi ai proprietarilor şi doi delegaţi ai ţăranilor. Această comisiune este în drept să constate pentru fiecar regiune:

a) Limitele între cari au variat preţurile în momentul muncilor în cei din urmă trei ani, şi pe această bază să fixeze preţurile sub cari nu se vor puteà face învoelile.

b) Cantitatea diferitelor munci ce se pot executà într'o zi de către un bărbat, o femeiă, sau de către minori.

c) Preţurile peste cari nu se poate ridicà arendarea pământului în bani, precum şi dijma cea mai mare ce se poate luà.

d) Preţurile maxime pe cap de vită şi pe ectar pentru păşunat, precum şi numărul vitelor ce pot intrà la ectar.

Toate aceste constatări trebuiau apoi să fie aprobate de consilul superior al agriculturii.

Consiliul superior al agriculturii, cu autoritate superioară, este în drept de a îndrumà şi controlà activitatea inspectorilor agricoli, a judecà în apel contestaţiunile privitoare la fixarea preţurilor muncilor agricole, a păşunatului, arendării pământului, taxelor pentru adăpători pentru vite etc., şi dela început activitatea consiliului superior a fost îndreptată în aplicarea riguroasă a legii învoelilor agricole.

Legea învoelilor agricole a stabilit şi modul înfiinţării islazului, autorizând pe comune ca în localităţile unde comuna, sau ţăranii, n'au islaz pe proprietăţile lor, sau au un islaz neîndestulător, să constitue un islaz comunal prin cumpărătoare de bunăvoiă dela proprietari. Islazul de preferinţă trebue să fie aşezat aproape de vatra satului, la o distanţă de cel mult 3 kilometri, şi toţi proprietarii cu moşii mai mari de 300 ectare trebue să dea până la o optime din suprafaţa cultivabilă a moşiilor lor, şi numai în localităţile unde nu sunt proprietăţi mai mari de 300 ectare, islazul comunal se poate constitui şi pe proprietăţi mai mici de 300 ectare, însă în nici un caz pe proprietaţi mai mici de 150 ectare.

Pentru ca vitele să aibă hrană îndestulătoare şi ca să nu să pună prea multe vite pe un ectar, legea prevede că întinderea islazului să se calculeze pentru 4 vite mari la ectar, fiecare ţăran însă ne având dreptul să trimită la islazul comunal mai mult de 6 vite mari; iar pentru fixarea preţului islazului se luà drept bază preţurile curente ale moşiilor din fiecare localitate majorate cu 10%.

Preţul islazului a fost fixat de consiliul superior al agriculturei în modul următor:

JUDEŢELE	REGIUNILE	PREŢUL PE ECTAR	
		MINIMUM	MAXIMUM
		LEI	LEI
Argeş	I	250	530
"	II	150	400
"	III	90	280
Bacău	I	193	650
"	II	145	497
"	III	123	385
"	IV	70	148
Botoşani	I	165	550
"	II	150	440
Brăila	I	300	660
"	II	280	550
Buzeu	I	350	680
"	II	330	600
"	III	180	400
"	IV	90	250
Covurlui	I	200	460
"	II	200	400
"	III	150	352
Dâmboviţa	I	420	750
"	II	400	660
"	III	250	550
"	IV	70	330
Dolj	I	460	850
"	II	365	600
"	III	200	480
Dorohoi	I	165	550
"	II	150	440
Fălciu	I	143	400
"	II	143	352
"	III	143	320
Gorj	I	250	520
"	II	100	400
Ialomiţa	I	300	660
"	II	200	525
"	III	180	500

JUDEȚELE	REGIUNILE	PREȚUL PE ECTAR	
		MINIMUM	MAXIMUM
		LEI	LEI
Ialomița	IV	180	350
Iași	O singură regiune	150	440
Ilfov	I	450	790
„	II	420	750
„	III	420	700
„	IV	330	600
Mehedinți	I	220	620
„	II	220	520
„	III	200	475
„	IV	70	280
Muscel	I	250	600
„	II	150	450
„	III	150	400
„	IV	70	150
Neamțu	I	138	590
„	II	138	418
„	III	70	148
Olt	I	250	580
„	II	250	460
„	III	220	400
Prahova	I	350	700
„	II	300	640
„	III	300	580
„	IV	90	400
Putna	I	223	600
„	II	181	552
„	III	71	336
R.-Sărat	I	350	660
„	II	200	420
„	III	100	250
Roman	I	308	726
„	II	308	568
„	III	132	400
Romanați	I	350	750
„	II	275	600
„	III	275	520
„	IV	225	400
Suceava	I	180	590

JUDEȚELE	REGIUNILE	PREȚUL PE ECTAR	
		MINIMUM	MAXIMUM
		LEI	LEI
Suceava	II	180	480
„	III	70	148
Tecuci	I	250	583
„	II	200	420
„	III	188	380
Teleorman	I	350	750
„	II	320	600
„	III	280	540
„	IV	250	480
Tutova	I	202	465
„	II	183	391
„	III	183	354
Vaslui	I	204	440
„	II	143	400
Vâlcea	I	220	480
„	II	180	380
„	III	90	300
Vlașca	I	363	726
„	II	337	640
„	III	220	590
„	IV	176	440 [1])

Pentru plata prețului islazului legea prevede că se poate face sau de îndată, sau în termen maximum de 12 ani, în care caz comuna intră îndată în posesiunea islazului plătind proprietarului o dobândă de 6% pe an până la achitarea prețului. Statul face plata în contul comunei din sumele pe cari le încasează prin perceptorii săi dela țăranii învoiți pentru pășunat pe islazul comunal.

Afară de islazul comunal locuitorii pot face învoeli pentru prisosul vitelor, cari au peste 6 vite, și la particulari, însă

[1]) Monitorul Oficial No. 262 din 27 Fevruarie 1908.

învoiala nu se poate face decât în bani arătându-se întinderea locului de păşune şi numărul vitelor la ectar.

Legea învoelilor agricole cuprinde şi o parte de technică agricolă, căci Statul nu se poate dezinteresà de a nu face să propăşească agricultura prin introducerea sistemelor nouă de cultură într'o ţară în care 80% din populaţiunea sa trăeşte din agricultură.

Astfel în primul rând nu permite ca să se pună la păşunat mai mult de 4 vite mari la ectar pentru ca vitele să aibă hrană îndestulătoare, nu permite deasemenea ca partea care s'ar cuvenì unui locuitor în islazul comunal să o transforme în loc de cultură, şi încurajează pe ţăran ca să o cultive cu plante de nutreţ căci pe o întindere mai mică de pământ poate să dobândească o cantitate mai mare de nutreţ pentru vite, şi pentru aceasta Statul dă gratuit sămânţa trebuincioasă şi reduce cu 50% impozitul funciar pentru întinderile de pământ cultivate cu plante de nutreţ.

Deasemenea ţăranii sunt îndatoraţi să cultive o întindere oarecare de pământ cu zarzavaturi trebuincioase gospodăriei săteanului şi aceia cari nu şi-ar îndeplinì această obligaţiune pierd dreptul de a se folosì de islazul comunal; în fine ţăranii sunt obligaţi să se supună planului de rotaţie adoptat de proprietarul moşiei sau arendaş şi a întrebuinţà maşinele de semănat în rânduri pe cari proprietarul le-ar pune în mod gratuit la dispoziţiunea ţăranilor, toate acestea în scop de a învăţà pe ţărani să părăsească sistemul rutinar întrebuinţat pe dânşii şi să adopte un sistem mai raţional pentru cultura pământului, aceasta fiind atât în interesul lor, fiindcă vor produce mai mult şi de mai bună calitate, cât şi în interesul general, de oarece înmulţindu-se producţiunea se îmbogăţeşte ţara.

Legea învoelilor agricole se mai ocupă şi de cestiunea muncitorilor agricoli străini, cari se aduc în fiecare an din ţările învecinate pentru munca câmpului, şi nu permite intrarea lor în ţară decât cu autorizarea ministerului de interne, după ce va fi luat şi avizul consiliului superior al agriculturii, cum că în regiunea unde se cer nu ar fi muncitori agricoli disponibili, sau că cei disponibili nu primesc să se învoiască.

Cestiunea constituirii islazurilor comunale este aceea care a fost mai greu de rezolvat, şi s'ar păreà că de oarece partidele au căzut de acord asupra ei, să fie cea mai limpede din lege.

Cestiunea păşunatului a fost una din cestiunile care a revoluţionat mai mult agricultura Romanilor, şi la un moment când păşunele luaseră o întindere prea mare, şi Roma care nu cucerise încă Sicilia şi Egiptul, îi erà teamă că o să aibă lipsă de cereale, a căutat ca prin legi să restrângă curentul ce se formase de a se transformà mereu în păşune pământurile cultivate mai înainte cu cereale, şi a reuşit interzicând a se afectà pentru păşunatul vitelor o întindere de pământ mai mare decât acea stabilită de lege.

La noi din contră întinderi mari de păşune au fost transformate în locuri de cultură şi din această cauză rezultând o disproporţiune prea mare între locurile de cultură şi cele de păşune, a ajuns ca preţul păşunatului să devie peste măsură de ridicat. Agricultura modernă a găsit însă o scăpare la această situaţiune în care s'a aflat şi alte ţări şi remediul este formarea de livezi artificiale, cari permit ca pe o întindere mică de pământ să se cultive nutreţul necesar pentru hrana mai multor vite.

Intinderea păşunelor naturale şi fâneţelor pe care o are România astăzi fiind de 11.9 % ar fi îndestulătoare ca să hrănească vitele pe cari le avem, dacă s'ar face şi la noi această transformare a păşunelor în livezi artificiale pe o optime din proprietăţile particulare, şi dacă proprietarii ar cultivà o optime din moşiile lor cu plante de nutreţ pe cari le-ar arendà ţăranilor pentru vitele lor după preţurile stabilite de legea învoelilor agricole, atunci cele 1 1/2 milion ectare fâneţele şi păşunele naturale astăzi existente şi cu 1/2 milion ectare livezile artificiale care s'ar creà, ar fi îndestulătoare pentru numărul de vite pe care-l are ţara.

Legea învoelilor agricole a fost promulgată la 23 Decemvrie 1907 şi s'a pus în aplicare îndată după promulgarea ei. Ea a fost modificată prin legea din 5 Aprilie 1909 (art. 20, 65 şi 70) fără ca însă să se schimbe economia ei.

II

Legea cassei rurale

Proprietatea ţărănească fărămiţindu-se necontenit prin moşteniri, iar Statul ne mai putând să vânză pământ la ţărani, din cauză că stocul său de moşii este pe sfârşit, pentru a se reconstitui proprietatea ţărănească nu erà alt mijloc decât ca prin vânzări de bunăvoie să se cumpere moşii dela particulari. Această cale au şi urmat-o aceia dintre ţărani cari au putut agonisì cevà ca să-şi rotunjească proprietăţile lor, dar nu puteau să o urmeze şi aceia cărora le lipseà creditul.

Raportorul legii cassei rurale din 1897, cità în raportul său făcut în Adunarea deputaţilor, că mulţi proprietari au vândut moşiile lor la ţărani şi ţăranii sunt voioşi să le cumpere dacă li se acordă înlesniri de plată[1]), iar d. D. Protopopescu citează mai multe cazuri în cari ţăranii au cumpărat 7.376 ectare din moşiile ipotecate de particulari la Creditul rural, evaluate de Credit la 2.588.400 lei şi cumpărate de ţărani cu 2.898.210 lei, din care au răspuns înainte suma de 938.674 lei, adică 32.38%,[2]), şi desigur că cazurile sunt mai numeroase, căci ori de câte ori ţăranii au găsit condiţiuni prielnice de a cumpărà moşii dela particulari au profitat de ocaziune şi au achitat preţul până la o centimă.

Proprietarii însă cari să consimţă să vânză câte o parte din moşiile, lor, şi numai atâta întindere de câtă aveau nevoiă ţăranii sunt mai rari, şi de aceia chiar în cazurile când

---

[1]) Acte şi legiuiri, Vol. VIII, pag. 27.

[2]) D. Protopopescu «Asociaţiuni săteneşti» pag 36.

sătenii puteau să avanseze o parte din preţ nu găseau proprietari dispuşi să le vânză numai o parte din moşiă, şi alt mijloc nu erà decât ca Statul să cumpere întreaga moşiă şi apoi să o revânză în loturi la ţărani făcându-le înlesniri de plată.

In sensul acesta s'au propus diferite proiecte de legi ca să se înlesnească ţăranilor cumpărarea moşiilor particulare, dar atât proiecul prezintat de Ion C. Brătianu la 1886, cât şi încercările făcute la 1889 şi 1897 n'au isbutit, cu toate că necesitatea înfiinţării unei instituţiuni de credit ţărănesc erà de mult simţită, mai cu seamă dela 1900 înainte de când Statul a încetat cu vânzarea moşiilor sale la săteni.

Se crease instituţiuni de credit încă dela 1873 pentru proprietatea mare rurală, şi la 1874 pentru proprietatea urbană, prin înfiinţarea Creditelor rural şi urban; se venise în ajutorul comerţului şi industriei la 1881 prin înfiinţarea Băncii Naţionale, se înfiinţase o nouă instituţiune de credit pentru agricultorii mari la 1895: Banca agricolă, dar pentru creditul ţărănesc nu erà decât Creditul agricol, care nu puteà satisface decât micele nevoi ale ţărănimii, iar nu să le înlesnească creditul pentru dobândirea proprietăţii rurale, şi astfel singura instituţiune care să răspundă cu adevărat la nevoile ţărănimii rămâneau tot băncile populare, care au adus mari foloase populaţiunii rurale; dar pentru ca ele să poată dà un ajutor şi mai eficace ţărănimii le trebue capitaluri cu mult mai mari, cari nu se pot acumulà decât încetul cu încetul.

Prin înfiinţarea cassei rurale s'a creat o instituţiune de credit funciar ţărănesc destinată să procure capitalul necesar sătenilor pentru ca ei să poată dobândì proprietatea rurală, şi legea din 4 Aprilie 1908[1]) face parte şi dânsa din complexul de legi anunţate prin manifestul dela 12 Martie 1907 pentru rezolvarea cestiunii agrare.

Legea prevede că Cassa rurală să înceapă a funcţionà cu un capital de 10 milioane lei, din care 5 milioane vărsate de Stat şi 5 milioane de particulari, putându-se sporì capitalul

---

[1]) Monitorul Oficial No. 4 din 4 Aprilie 1908.

tot în aceaş proporţiune, adică Statul contribuind cu jumătate şi particularii cu jumătate.

Cassa rurală are să servească de intermediar între proprietarii cari doresc să-şi vânză moşiile lor şi ţăranii doritori de a le cumpărà, şi odată ce condiţiunile vânzărei au fost primite, moşia se parcelează în loturi de 5 ectare şi aceia cari cumpără sunt datori să verse 15% din preţ la facerea actului de vânzare dacă cumpără un lot de 5 ectare, 25% din preţ pentru 2 sau 3 loturi şi 35% pentru 4 sau 5 loturi.

Scopul cassei rurale fiind de a face proprietari un număr cât mai mare de ţărani, ea nu vinde de preferinţă decât loturi de 5 ectare, nici un cumpărător neputând dobândì mai mult de 5 loturi, şi chiar între cumpărătorii de mai multe loturi sunt preferiţi aceia cari ar voì să cumpere mai puţine loturi.

Ideia de care s'a condus legea fiind de a creà o mică proprietate ţărănească de 5 ectare, a căutat să facă o selecţiune printre ţărani şi n'a admis la cumpărătoarea loturilor decât pe aceia cari pot să depună dela început 15% din preţ, dovedind în acelaş timp că posedă instrumentele agricole trebuincioase precum şi numărul de vite cerespunzătoare cu întinderea de pământ ce vreà să cumpere; iar ţăranii cu dare de mână pot să cumpere până la 25 ectare, depunând 35% din preţ; şi numai în caz când nu s'ar găsì cumpărători pentru loturile de 5 ectare, se poate vinde şi loturi de 50 ectare, formându-se cu modul acesta o proprietate mijlocie de ţărani mai cu dare de mână.

Pentru ca loturile vândute ţăranilor să rămână în mânile lor, legea prevede că ei nu vor puteà arendà loturile lor decât cu consimţământul cassei rurale, care nu se va dà decât în caz de imposibilitate a proprietarului de a le cultivà, şi cu chipul acesta se înlătură unul din neajunsurile cele mai mari a arendării pământurilor ţărăneşti la speculatorii satelor, legea impunând sătenilor ca în termen de 3 ani să-şi stabilească locuinţa în satul unde este aşezat lotul lor.

O a doua măsură care s'a luat pentru a se asigurà rămânerea loturilor în mâinile ţăranilor, a fost aceia de a nu se permite înstrăinarea loturilor de 5 ectare decât numai între ţărani, şi pentru ca să se înlăture acapararea loturilor

ţărăneşti în mâna a câtorvà ţărani mai bogaţi, s'a interzis aceluia care are un lot de a cumpărà mai mult decât 2 alte loturi de 5 ectare, adică în total 15 ectare.

In sfârşit măsura de căpetenie, care s'a luat prin legea cassei rurale, şi care nu putuse să fie luată prin nici una din legile anterioare de vânzări a moşiilor Statului, şi fără de care nu se poate formà o clasă ţărănească puternică, este acea privitoare la indivizibilitatea loturilor, căci oricât s'ar împroprietărì sătenii, dacă pământul se va împărţì deopotrivă la toţi copii săteanului, după câtevà generaţiuni proprietatea se va fărămiţì aşà de mult încât bucata de pământ care va rămâneà fiecărui copil, va fi mai mult o piedică pentru ei decât un folos, şi atunci legea prevede că loturile cumpărate prin mijlocirea cassei rurale nu se pot împărţì în fracţiuni mai mici de 5 ectare, ci întreg lotul va fi moştenit numai de unul dintre copii.

Dacă ei se învoesc asupa căruia dintre ei să rămână lotul nu au decât să se ducă la judecătorul de ocol, care constată învoiala dintre dânşii, iar dacă nu se pot învoì, judecătorul citează pe toţi moştenitorii înaintea sa şi caută să-i împace asupra căruia dintre ei să rămână lotul şi ce preţ să plătească comoştenitorilor săi, iar dacă nu reuşeşte a-i împăcà, atunci trage la sorţi lotul asupra căruia dintre moştenitori are să rămână şi fixează el preţul despăgubirii; iar dacă nici unul dintre moştenitorii nu vreà să ia lotul, se vinde prin licitaţiune şi preţul se împarte între toţi moştenitorii.

Odată ce lotul a fost luat de unul dintre moştenitori, fie de bunăvoie, fie prin tragere la sorţi, de acì încolo începe rolul cassei rurale pentru înlesnirea plăţii către ceilalţi comoştenitori, acordând un împrumut moştenitorului care a luat asupra sa lotul şi el rămâne dator către cassa rurală.

Sistemul adoptat pentru indivizibilitatea loturilor diferă în mai multe puncte de acela cunoscut în Germania şi Austria sub numele de Anerbenrecht. Astfel în ţările germanice Anerbenrecht nu este obligator, ci părintele care voeşte ca sistemul succesoral pentru bunurile sale imobiliare să se urmeze după regula succesiunii privilegiate (Anerbenrecht) este dator să înscrie bunul rural în cartea funciară (Höferolle)

ţinută de Tribunalul situaţiunii imobilului, şi numai atunci bunul se transmite după regulele sistemului moştenirii privilegiate, adică trece fără nici un partaj şi după un ordin succesoral determinat la anume moştenitori determinaţi de părinte, în general fiului celui mai mare[1]), pe când pentru loturile de 5 ectare vândute prin cassa rurală — iar nu pentru toate bunurile imobiliare ale ţăranilor — indivizibilitatea lotului este obligatoriă, căci dacă ar fi lăsată la aprecierea ţăranului să înscriă sau nu lotul său în cartea funciară ca să fie indivizibil între moştenitorii săi, legea nu-şi ar mai aveà nici o aplicare.

A doua deosebire mai fundamentală este că părintele nu desemnează — ca în Austria şi Germania — care dintre copiii săi are să moştenească lotul, ci le lasă copiilor dreptul să hotărască ei care dintre copii are să ia lotul de 5 ectare, şi acela care ia lotul are să despăgubească în bani pe comoştenitorii săi; nu este dar o succesiune privilegiată a celui mai mare dintre copiii, căci poate să vie împrejurările ca cel mai mic, sau un altul, să ia lotul de pământ aflat în moştenirea tatălui lor şi să despăgubească pe ceilalţi fraţi, după cum vor fi interesele pentru fiecare caz în parte.

In Franţa s'a derogat la dispoziţiunile succesorale cuprinse în Codul Napoleon pentru micele locuinţe, cari nu se pot împărţi în natură, şi legea din 30 Noemvrie 1894 asupra locuinţelor eftine, a permis transmisiunea lor la un singur moştenitor cu obligaţiunea de a despăgubì pe ceilalţi[2]).

Legea mai prevede că dispoziţiunea privitoare la indivizibilitatea loturilor se poate aplicà şi la moştenitorii celor împroprietăriţi în virtutea legii din 1864, precum şi cumpărătorilor de pământuri în loturi mici în virtutea legilor de vânzări de bunuri ale Statului dela 1879 şi până astăzi, dacă toţi moştenitorii vor consimţì la aplicarea lor, însă acestora judecătorul de ocol nu le poate impune indivizibilitatea loturilor, dacă ei nu voesc să o admită.

Pe lângă scopul economic pe care-l are cassa rurală de

---

[1]) Philippovich «La politique agraire» pag. 145.

[2]) Ibid. loc. cit. pag. 150.

a constituì o pătură ţărănească proprietară pe cel puţin 5 ectare de pământ, legea-i mai impune şi alte obligaţiuni, cum este acea de a indrumà populaţiunea rurală la o cultură mai raţională a pământului, punând cumpărătorilor de loturi îndatorirea să cultive fâneţe artificiale, legume, sfecle, plante textile, să înfiinţeze asociaţiuni pentru cumpărarea de instrumente agricole, animale de reproducţiune, seminţe perfecţionate, precum şi să se constitue în societăţi pentru vânzarea produselor lor în comun, în fine cassa rurală are misiunea să contribue prin toate mijloacele la propăşirea clasei ţărăneşti, pe care este chemată ca să o formeze.

III

Legea pentru mărginirea dreptului de a ţine moşii în arendă

Legea pentru mărginirea dreptului de a ţine moşii în arendă a fost şi dânsa anunţată prin manifestul din 12 Martie 1907, prezintarea ei însă nu a fost provocată de faptul că răscoalele au luat naştere chiar pe una din moşiile arendate unui trust de arendaşi, ci de o constatare mai veche care s'a făcut în Moldova, că acolo unde trusturile arendăşeşti şi-au întins mrejele lor, situaţiunea ţăranilor erà mai rea decât în toate părţile ţării, de oarece ei erau siliţi să primească preţurile ce li se ofereau de trust, fiindcă la distanţe de mai mulţi kilometri împrejur, toate moşiile erau arendate trustului, şi el dictà preţurile pe o rază aşà de întinsă, încât sătenii nu puteau să găsească de lucru nicăeri.

Trusturile luau în arendă de preferinţă moşiile mai mari şi dau preţuri oricât de ridicate când moşiile erau învecinate ca să poată strânge ca într'un cerc de fer pe ţăranii aflaţi pe acele moşii. Astfel în Moldova 72.38% din moşiile în întindere mai mare de 5.000 ectare erau arendate la Evrei, şi în mai mult de 8 judeţe erau arendate la Evrei şi streini mai mult de jumătate din întinderea arendată a judeţului.

Astfel în jud. Neamţu erà arendată la streini 78.51% din întinderea arendată a judeţului.

In jud.	Botoşani	erà	arendată	la	străini		68.20%
»	»	Iaşi	»	»	»	»	66.67%
»	»	Dorohoi	»	»	»	»	66.51%
»	»	Putna	»	»	»	»	63.29%
»	»	Roman	»	»	»	»	59.19%

Numai o singură familie fraţii Fischer ţineà în arendă

în 1905 o întindere de 159.399 ectare, iar dacă adăogăm şi pădurile, întinderea arendată se ridică la 236.863 ectare[1]).

Cestiunea erà prea gravă pentru ca să fie trecută cu vederea. In Senat s'a propus şi un proiect de lege pentru stavilirea răului, prin care se interziceà străinilor de a ţine în arendă mai mult ca o singură moşie, şi pentru a obligà pe proprietari ca să-şi cultive singuri moşiile, ridicà impozitul funciar pentru moşiile arendate românilor la 20% din venit când proprietarul locuieşte în ţară, iar pentru cei cari locuiesc în streinătate impozitul erà de 40% din venit. Când moşiile erau arendate streinilor se propuneà un impozit de 30%, când proprietarii domiciliau în ţară şi de 50% când proprietarii locuiau în streinătate[2]).

In acest proiect de lege erau unele dispoziţiuni cari nu se puteau primì, cum erà acea a deosebirii care se făceà între arendaşii români şi cei streini, precum şi cota impozitului funciar care erà peste măsură de exagerată pentru ca să silească pe proprietari să nu-şi mai arendeze moşiile lor, de acea Senatul nici nu a intrat în discuţiunea lui; dar proiectul de lege porneà dintr'o legitimă îngrijorare din partea acelora cari cunoşteau starea lucrurilor din Moldova de sus, unde trusturile arendăşeşti înăspriseră raporturile dintre ţărani şi arendaşi, şi cereau să se ia grabnice măsuri de îndreptare.

Legea în contra trusturilor arendăşeşti nu a întârziat să fie prezintată de ministrul justiţiei şi să fie votată de Corpurile legiuitoare pentru a limità la 4.000 ectare întinderea moşiilor pe care un arendaş le poate luà în arendă, iar contractele de arendare au fost respectate până la 23 Aprilie 1912, acordându-se despăgubiri arendaşilor cari ar fi făcut construcţiuni sau îmbunătăţiri ecaretelor după moşie.

---

[1]) D-r. G. D. Creanga «Proprietatea rurală în România» pag. 84.

[2]) Proiect de lege din iniţiativa D-lui Senator C. G. Codrescu şi alţi 6 D-ni Senatori.

IV

Legea pentru arendarea moşiilor Statului, Cassei şcoalelor, Cassei bisericei, judeţelor, comunelor şi aşezămintelor de binefacere şi de cultură naţională la asociaţiaţiunile ţărăneşti

In sesiunea Corpurilor legiuitoare din 1908—1909 s'a votat şi cea din urmă lege anunţată prin manifestul regal din 12 Martie 1907: legea privitoare la arendarea moşiilor Statului, judeţelor, comunelor şi a aşezămintelor de binefacere la asociaţiunile ţărăneşti[1]).

Şi înainte de votarea acestei legi nimeni nu împedică pe ţărani, ca fie individual, fie asociându-se, să ia în arendă moşiile Statului, sau ale Eforiei spitalelor, Casei şcoalelor, Casei bisericei etc., dar la mai toate licitaţiunile cari se ţineau, ţăranii erau înlăturaţi, fie pentrucă nu aveau capitalul necesar pentru a depune garanţia cerută de lege, fie că nu puteau luptà cu ceilalţi concurenţi, cari aveau capitaluri mari de exploatare, aşà încât în foarte puţine cazuri ţăranii puteau să ia în arendă moşiile Statului, sau ale instituţiunilor de binefacere.

Ceeace însă înainte de 1909 erà un fapt întâmplător, ca ţăranii să deviă arendaşi ai Statului, sau ai instituţiunilor de binefacere, dela votarea acestei legi este obligator ca aceste moşii să fie arendate numai asociaţiunilor ţărăneşti, căci atât Statul, Cassa şcoalelor, Cassa bisericei, judeţele, comu-

---

[1]) Legea a fost votată de Adunarea deputaţilor la 12 Martie 1909 şi de Senat la 21 Martie 1909.

nele, cât şi aşezămintele de binefacere, nu vor mai puteà exploatà în viitor moşiile lor decât arendându-le asociaţiunilor ţărăneşti.

Această lege dă o îndrumare nouă activităţii ţăranilor, de oarece înlătură dela exploatarea moşiilor Statului şi a aşezămintelor de binefacere pe oricare alt arendaş, dându-le în arendă în mod obligator numai la asociaţiunile ţărăneşti, şi numai în caz când nu s'ar puteà arendà asociaţiunilor ţărăneşti, numai atunci ele se pot administrà în regie de către Stat sau instituţiunile de binefacere, iar nici de cum arendà la alţi arendaşi.

Pentru ca legea să ajungă scopul pe care-l urmăreà şi a venì în mod eficace în ajutorul ţărănimii, a trebuit ca în primul rând să desfiinţeze licitaţiunea, căci altfel rezultatul ar fi fost, ca şi în trecut, ca arendaşii particulari să reuşească să ia tot ei în arendă moşiile Statului înlăturând asociaţiunile ţărăneşti, şi de acea legea prevede ca arendările să se facă prin bună învoială, iar preţul arenzii să fie fixat ţinându-se socoteală de situaţiunea specială a fiecărei moşii în parte, de condiţiunile ei de exploatare şi de preţurile fixate de comisiunea regională, aprobate de consiliul superior al agriculturii, după ce ministerul domenilor şi instituţiunile de binefacere vor fi luat toate informaţiunile necesare dela Cassa centrală a băncilor populare asupra asociaţiunii ţărăneşti care vrea să ia în arendă vre-o moşiă de a Statului sau a instituţiunilor de binefacere.

In chipul cum legea stabileşte preţul arendării moşiilor, nici Statul, nici instituţiunile de binefacere, nu vor arendà pe nimic moşiile lor, şi nici ţăranii nu vor aveà să plătească nişte arenzi exagerate, căci preţurile se fixează după arenda curentă a pământului în fiecare localitate.

Această lege este ocrotitoare pentru ţărănime, şi cu toate că pleacă dela un principiu adevărat: acela că precum un particular poate să-şi arendeze moşia sa prin bună învoială, oricui i va convenì, tot asemenea şi Statul, comunele, judeţele, instituţiunile de binefacere, fiind şi ele proprietare de moşii, sunt în dreptul lor să prefere să arendeze moşiile lor la o anumită categoriă de arendaşi, dar a trebuit să deroge

dela o prescripţiune formală a legii contabilităţii, care impune Statului, judeţelor, comunelor şi instituţiunilor de binefacere ca să ţină licitaţiune pentru arendarea bunurilor lor, dar această excepţiune s'a făcut în favoarea asociaţiunilor ţărăneşti pentrucă Statul, judeţul, sau comuna când sunt proprietare, e de datoria lor ca să îngrijească de îmbunătăţirea stării morale şi materiale a clasei cele mai numeroase a ţării, căci dacă este peste putinţă ca toţi ţăranii să deviă proprietari, nu este însă exclusă posibilitatea ca cea mai mare parte dintre ţărani asociându-se să poată luà în arendă nu numai moşiile Statului judeţelor, comunelor şi instituţiunilor de binefacere, dar şi moşiile particularilor.

Ţelul principal al legii trebue să fie acesta: ca ţăranii îndeplinindu-şi în mod cinstit angajamentele lor, proprietarii să dobândească încredere în ei, şi într'un viitor nu tocmai depărtat, asociaţiunile ţărăneşti să ajungă să ia în arendă din ce în ce mai multe moşii particulare, şi cu chipul acesta ţărănimea să fie principalul arendaş al ţării.

* * *

Dacă aruncăm o privire înapoi asupra politicei agrare urmată de Principate din timpurile cele mai depărtate şi până astăzi, reese un adevăr netăgăduit: că în politica agrară se oglindeşte starea economică, politică şi socială a unui Stat; şi dacă câteodată se întâmplă ca politica agrară a unei ţări să fie influenţată de ceeace se petrece în ţările învecinate, cauza este că este peste putinţă ca într'o cestiune aşà de însemnată ca acea a raporturilor dintre proprietari şi cultivatorii de pământ, să nu aibă oarecare influenţă măsurile agrare ce se iau în ţările învecinate, şi când proprietarii aveau drepturi aşà de mari în Ungaria, Polonia, Rusia, erà greu să nu fie ispitiţi şi Domnii Principatelor să nu imite şi ei exemplul ţărilor vecine; dar în general politica agrară a unei ţări urmează evoluţiunea stării sale economice, şi am puteà zice chiar că starea economică este acea care imprimă caracterul precumpănitor, nu numai în politica agrară, dar chiar şi asupra stării politice şi sociale a ţării.

Aceasta explică de ce la începutul întemeerii Principatelor ţărănimea stà mult mai bine decât câtevà secole mai târziu, căci atunci populaţiunea ţării fiind mică în raport cu întinderea pământului cultivabil, munca omului erà mult mai preţuită decât pământul şi prin urmare erà mult mai remuneratoare, atunci situaţiunea ţăranilor erà mult mai bună, ei fiind oameni liberi, ei erau tovarăşii de arme ai stăpânilor de moşii, şi atât braţul lor în răsboaie, cât şi munca lor în timp de pace, erau foarte căutate.

Mai târziu însă când ţărănimea istovită de răsboaiele pe cari trebuià să le poarte, sărăcită de devastările Turcilor şi Tătarilor şi copleşită de birurile grele cari cădeau necontenit asupra ei, pentru a puteà purtà acele răsboaie, a fost nevoită să-şi vânză tot ce aveà, până şi libertatea, şi astfel starea economică a ţărănimii devenind din ce în ce mai rea, şi raporturile ei faţă de stăpânii de moşii au devenit mai grele.

Situaţiunea ţărănimii nu s'a îmbunătăţit nici cu desfiinţarea rumăniei şi vecinătăţii, nici cu reforma regulamentară, căci ele nu numai că nu au schimbat în bine starea economică a ţărănimii, dar din contră, drepturile ei străvechi au mers ştirbindu-se necontenit, cu cât starea economică a proprietarilor se îmbunătăţise prin exportul cerealelor în ţările străine, şi la inceput s'a limitat pământul de păşune pentru vitele sătenilor, şi apoi s'a ajuns la limitarea pământului chiar pentru hrana săteanului.

Reforma agrară dela 1864 a fost o adevărată revoluţiune economică şi socială pentru ţărănime. şi oricât ar fi criticată, este neîndoios că ea a îmbunătăţit situaţiunea economică a ţărănimii. Ea însă de sigur că nu ar fi putut să fie făcută, dacă secularizarea moşiilor mănăstireşti nu ar fi înlesnit-o în mare parte, căci dacă nu s'ar fi putut realizà împroprietărirea pe moşiile particulare, tot s'ar fi făcut pe moşiile mănăstireşti, cari dela 1863 deveniseră proprietatea Statului, şi astfel după secularizare, starea economică a Statului devenind mai bună, a trebuit în mod fatal să se resfrângă şi asupra ţărănimii.

Numărul mare de moşii dobândit la 1863 a permis Statului să inaugureze o nouă politică agrară, acea a vânzării

moşiilor Statului în loturi la ţărani, şi făcându-i proprietari pe o parcelă de pământ din care să se poată hrăni, le-a întărit situaţiunea lor economică, căci pe lângă cele două milioane de ectare date ţăranilor prin legea rurală dela 1864, li s'a mai vândut în baza diferitelor legi de vânzare a moşiilor Statului, încă peste o jumătate milion de ectare, aşà că astăzi ţăranii posedă o întindere totală de 3.153.645 ectare.

Această nouă fază a politicei agrare este însă la sfârşitul ei, căci Statul numai este proprietar decât peste o prea mică întindere de pământ şi numai poate vinde pământ la ţărani din proprietăţile sale, şi de fapt dela 1900 nu s'a mai vândut la ţărani nici un ectar de pământ din moşiile Statului.

Cu toate că Statul a fost aşà de darnic cu ţărănimea, cu toate că proprietatea ţărănească până la 10 ectare reprezintă 40% din pământul cultivabil al ţării, cu toate acestea există o cestiune agrară în România. Cauza este că ţăranul stă încă rău din punctul de vedere economic şi este destul ca să vie un an sau doi ani agricoli răi pentru ca ţăranii să aştepte dela Stat ca să le deà hrana trebuincioasă.

Dar nu numai în România, ci în orice ţară în care ţărănimea este săracă, există o cestiune agrară. Astfel în Irlanda, în Rusia, în unele părţi ale Italiei, unde ţăranul cu mare greutate poate să-şi agonisească traiul zilnic, există şi acolo o cestiune agrară.

Astăzi când Statul numai poate vinde la ţărani pământ din moşiile sale, când o nouă împroprietărire nu se mai poate face, este evident că nu se mai poate urmà politica agrară din trecut, şi politica agrară a viitorului nu poate fi alta decât întărirea economică a ţărănimii, şi această întărire constă în a da putinţa ţăranilor harnici de a dobândì proprietatea pământului şi a înlăturà dela acest beneficiu pe aceia cari nu sunt în stare să facă să fructifice în mâinile lor pământul ce posedă.

Legea învoelilor agricole aşezând raporturile dintre proprietari şi săteni pe baze mai echitabile, înfiinţarea cassei rurale dând putinţa ţăranilor muncitori de a cumpărà pământ dela particulari, luarea în arendă de către asociaţiunile ţărăneşti a moşiilor Statului şi ale particularilor, toate acestea

vor permite ţărănimii să-şi îmbunătăţească starea ei materială; dar mai presus de toate este o instituţiune dela care atârnă înălţarea economică a ţărănimii, şi asupra căreia trebue să fie aţintite privirile tutulor, este instituţiunea băncilor populare şi a cooperativelor săteşti. Intr'însa trebuesc puse toate speranţele, căci acolo ţăranul harnic îşi va depune economiile lui, dânsa îl va ajută să ia în arendă moşiile Statului şi ale particularilor, dânsa îl va scăpà de camătă, şi din aceste bănci, înfiinţate din iniţiativa ţărănimii şi cu banii ei, va eşì regenerarea ei.

Ele vor trebuì să înfiltre în mintea ţărănimii ca să numai vază în Stat pe distribuitorul de pământ şi de porumb în caz de secetă, şi când ţăranii vor ajunge să înţeleagă că prin economiile lor strânse în anii de belşug, trebue să-şi întâmpine nevoile lor în anii răi agricoli, şi când proprietarii vor ajunge să considere că proprietatea pe care au moştenit-o, sau au dobândit-o prin munca lor, nu serveşte numai să le aducă venituri din ce în ce mai mari, dar mai are şi o funcţiune socială cu mult mai însemnată, aceea de a îngrijì ca şi ţăranii după moşiile lor să ducă un trai mai lesnicios, atunci nu va mai fi o cestiune agrară în România.

Pentru aceasta însă legile nu sunt de ajuns, trebue ca aceste deprinderi să intre şi în moravuri, căci după cum ziceà Horaţiu: *Quid leges sine moribus, vanae proficiunt?*.

CUPRINSUL

Pag.

Introducere 3

CAP. I. *Politica agrară a Principatelor până la Regulamentul Organic* 18

I. Starea țărănimii până la desrobirea Rumânilor în Muntenia și a Vecinilor în Moldova 18

II. *Regimul urbarial* 25

Intâiul așezământ pentru boieresc al lui Grigore Ghica din 1 Ianuarie 1766 25

III. Al doilea așezământ al lui Grigore Ghica pentru îndatoririle locuitorilor către stăpânii moșiilor din 30 Septemvrie 1777 30

IV. Așezământul lui Alexandru Moruzi pentru păduri, rediuri și dumbrăvi din 28 Noemvrie 1792 33

V. Hrisovul lui Mihail Șuțu asupra îndatoririlor dintre locuitori și stăpânii de moșii din 28 Decemvrie 1794 36

VI. Hrisovul lui Alexandru Moruzi pentru pontul boierescului din 3 Ianuarie 1805 38

VII. Așezământul pentru boieresc al lui Ioniță Sturdza din 10 Martie 1828 42

VIII. Pravilnicească condică a lui Alexandru Ipsylant în Muntenia din anul 1780 43

IX. Condica lui Ion Caragea din 1817 46

CAP. II. *Politica agrară a Principatelor dela Regulamentul Organic până la Așezămintele Domnitorilor Barbu Știrbey în Muntenia și Grigore Ghyka în Moldova (1831—1834)* 47

I. Intocmirea și aplicarea Regulamentului Organic în Muntenia 47

II. Modificările aduse Cap. III Sect. VII a Regulamentului Organic prin legiuirea din 25 Martie 1832 62

III. Măsurile agrare luate în timpul domniei lui Alexandru Ghica și George Bibescu 68

IV. Intocmirea și aplicarea Regulamentului Organic în Moldova 72

V. Modificările aduse Cap. III Sect. VII a Regulamentului Organic al Moldovei prin legiuirea din 20 Martie 1833 . . . 79

25183

Pag.

VI. Măsurlle agrare luate în timpul domniei lui Mihail Sturdza 82
VII. Consecințele legislațiunii agrare a Regulamentului asupra stării morale și materiale a țărănimii din ambele Principate 87
VIII. Măsurile agrare propuse în timpul revoluțiunii dela 1848 în Muntenia 92
CAP. III. *Politica agrară a Principatelor dela Așezămintele Domnitorilor Barbu Știrbey în Muntenia și Grigore Ghyka în Moldova până la legea rurală din 1864 (1851—1864)* 96
I. Reforma agrară a Principelui Barbu D. Știrbey în Muntenia 96
II. Reforma agrară a Principelui Grigore Ghyka din 23 Aprilie 1851 în Moldova 105
III. Cestiunea agrară în Divanul ad-hoc al Moldovei (1857) . . 108
IV. Cestiunea agrară în Comisiunea europeană întrunită la București în anul 1858 119
V. Cestiunna agrară în Comisiunea Centrală 123
VI. Proiectul de lege rurală din 1862 127
CAP. IV. *Politica agrară a României dela legea rurală din 1864 până la reformele agrare din 1907—1908* 136
I. Proiectul de lege rurală din 14 Martie 1864 136
II. Legea rurală din 14 August 1864 148
III. Legile de învoeli agricole 159
IV. Legile de vânzări ale bunurilor Statului 171
V. Starea materială și morală a țărănimii dela legea rurală din 1864 până la reformele agrare din 1907—1908 189
a) Arendările 192
b) Invoelile agricole 197
c) Lipsa da islaz 201
d) Prețul muncilor agricole 206
e) Repartițiunea impozitelor 209
VI. Situațiunea proprietarilor mari în urma legei rurale din 1864 216
CAP. V. *Reformele agrare din 1907—1908* 221
I. Legea învoelilor agricole 225
II. Legea Cassei rurale 234
III. Legea pentru mărginirea dreptului de a ține moșii în arendă 240
IV. Legea pentru arendarea moșiilor Statului, Cassei Școalelor, Cassei Bisericei, județelor, comunelor și așezămintelor de binefacere și de cultură națională la asociațiunile țărănești 242

VERIFICAT
2007

BIBLIOTECA CENTRALA UNIVERSITARA BUCUREȘTI

FUNDAȚIA CAROL I UNIVERSITARA